Paměti

Minka Podhajská

Minka Podhajská
Paměti

Sestaveno Vilemínou Podhajskou
v letech 1953–1956 z jejích
autentických rukopisných záznamů

© Arthouse Hejtmánek v Praze, 2021

Obsah

Paměti

Dětství ve Vídni 1881–1888
Prater 1889–1890
Naše rodina
O školách
Jak nás učili naši profesoři
Moji soustružníci a pomocní malíři
O výstavách
O muzicírování
Miracle 1910
Naše letní pobyty
Ve Vídni se sestrou
O hudbě
O mé práci a životě ve Vídni před
1. světovou válkou a za války
Doba 1. světové války
Různí známí a přátelé
Nastala pro mne pražská éra – 1918
Práce v Praze od r. 1922

Cesty

Moje cesty soukromé i úřední
Na úvod
Holandsko 1908
Paříž 1914
Bretagne, Chartres 1924
Anglie 1924
Výstava Paříž 1925
Dalmácie, Jadran 1926
Dánsko, Kodaň 1926
Z deníkových záznamů 1927
Vídeň, veletrh
Karlovy Vary
Slovensko 1927
Další krátké cesty 1927
Stuttgart
Krkonoše
Vídeň, výstava
1928
Lipsko, veletrh
Brno, výstava
Setkání s rodinou
Mezihrou povedený
rodinný obrázek
V Orlických horách
Kreslířský kongres, Praha
Cesta do Alžírska 1928
Francie, Provence 1929
Cesta na sever 1930 – Německo,
Švédsko a Dánsko
Itálie 1930
Zastávka v Salzburgu, Mimoni a jiné
Londýn 1930 – Batchelor Girls
Exhibition
Krátké výjezdy 1931
Z deníku roku 1932, Mariánské
Lázně
Itálie s Helenou Johnovou 1933
Zlín 1934
Tyrolské Alpy 1934
Z cestovního deníku 1935,
Německý Brod
Cesta lodí po řeckých ostrovech 1936
Malá poznámka 1936
Beskydy 1937
Paříž 1937
Září 1937, smrt T. G. Masaryka
Záhřeb 1938

Krátké, výstižné a emotivní záznamy
pocitů z předválečných a válečných událostí

Z deníku 1938
…příběh bývalé židovské spolužačky po anšlusu Rakouska, mobilizace, Mnichov atd.
Z deníku 1939
…tak trochu útěk z válečné vřavy do přírody Ústí nad Orlicí
Z deníku 1940–1942
O povodni v Praze a další tragické události, osobní i evropské
Z deníku 1944
Rodinné události a válečná vřava, tajné setkání v židovském muzeu a další
Z deníku 1945
Osvobození Prahy v osobních pocitech a událostech
Z deníku 1946
Vzpomínky na dávné časy, rozčarování z poválečného vývoje, Zdislava, restaurování betléma u kapucínů atd.

Z dopisů Minky Podhajské rodině

Vzpomínky praneteří a prasynovců
na Minku Podhajskou

Doslov

Poděkování

Soubor vybraných děl

Minka (Vilemína) Podhajská se narodila roku 1881 ve Vídni, v rodině Ing. Františka Podhajského a jeho manželky Emanuely Wilhelminy, rozené Weidenhofferové. Od mládí projevovala výrazný výtvarný talent. Navštěvovala nejprve nově založenou školu „Kunstschule für Frauen und Mädchen“ a pak Vídeňskou ženskou výtvarnou akademii „Wiener Frauenakademie“. Jejími učiteli byli mimo jiné Ludwig Michalek, A. F. Seelingmann, Adolf Boehm, Friedrich König, Tina Blaum a Georg Klimt. Už od školních let byla členkou skupiny výtvarníků okolo Gustava Klimta, se kterou často vystavovala. Po zakončení školy si založila ve Vídni soukromou výtvarnou školičku pro děti, také měla svůj ateliér, kde malovala, ilustrovala knihy a navrhovala hračky pro „Wiener Werkstätte“. Spolupracovala i s „Dresdner Werkstätten für Handwerkskunst“ v Drážďanech a s Hořickým hračkářským družstvem. Zároveň často zajížděla do Prahy, kde měla umělecké a pracovní kontakty. V letech 1905–1908 byla členkou SVU Mánes. V roce 1907 se zúčastnila výstavy pražského Uměleckoprůmyslového muzea. Od roku 1908 spolupracovala s družstvem Artěl.

V roce 1918 se přestěhovala do Prahy natrvalo a blíže spolupracovala s Artělem. Pro toto družstvo navrhovala hračky i keramiku ve stylu art deco, kterou vyráběla firma Graniton, Rydl a Thon ve Svijanech. V letech 1922–1938 vyučovala na Státním ústavu pro domácí průmysl a ve spolupráci s Ministerstvem školství a národní osvěty organizovala výstavy doma i v zahraničí. Vedla také hračkářské kurzy pro učitelky mateřských škol. Byla předsedkyní Kruhu výtvarných umělkyň v Praze. Mimoto velmi často cestovala, pracovně i soukromě, poznávala krajinu, architekturu, muzea a galerie například ve Švédsku, Dánsku, Holandsku, Německu, Anglii, Francii, Itálii, Dalmácii, Řecku či na Slovensku, některé země navštívila opakovaně, a dostala se až do Alžírska v Africe. Své barvité, umělecky hodnotné zápisky z cest nám zanechala prostřednictvím svých Pamětí. Posledních zhruba 20 let svého života pobývala převážně v Lužických horách, na chalupě ve Zdislavě, kde také malovala, hlavně přírodu a květiny. Zemřela roku 1963 v Liberci.

Minka Podhajská k jejím osmdesátinám

Kdyby se na nějaké souborné výstavě sneslo vše, co tato umělkyně za svého života ve Vídni a pak doma v Praze, v Ústí nad Orlicí a jinde po světě udělala, nestačila by na to ani pražská Jízdárna. Tolik toho její temperament a píle vytvořila: od nejútlejšího mládí. Narodila se 1. prosince 1881 ve Vídni, v české, umělecky založené rodině. Matka dovedla krásně kreslit a nejstarší dcerka Vilemína, Minka, jak jí začali záhy všichni říkat, to podědila po ní. Mladší Růžena se stala výbornou pianistkou. Obě se pilně účastnily kulturního života české menšiny ve Vídni. Minka vždy ráda vyhověla, když šlo o to, namalovat kulisy pro ochotnické divadlo, navrhnout plakát, titulní list pro ročenku Vídeňské Matice, ilustrované české publikace vydávané ve Vídni, až se i v Praze našli nakladatelé, kteří jí dali ilustrovat pohádkové knížky. Ale hlavně Hořické družstvo odhalilo její humor a vtip, s nímž dovedla navrhovat roztomilé hračky pro drobotinu, což se naučila v soukromé škole umělecké u prof. Michalka, když tehdy ještě ženy nesměly studovat na uměleckoprůmyslových školách nebo dokonce na Akademii. Ale těch osm let, kdy prostudovala všechny druhy výtvarného umění na vídeňské škole, na „Stubenringu“[1], nebylo promarněných: naučila se svému řemeslu tak důkladně, že mohla pak tvořit v jakémkoliv materiálu a formě, ať to byl dřevoryt, lept nebo tempera, olej, akvarel. Kreslila návrhy na gobelíny, čalouny, plakáty, ex libris, novoročenky, pohlednice, zkrátka všechno, čím se dá zkrášlit denní život. Pomáhal jí přitom její nezmarný humor, vtip a chuť pustit se do každého problému, který jí život postavil do cesty. Dokonce i do překládání anglické knížky nebo do ruštiny, když shledala, že by jí bylo prospěšné číst ruské knihy o umění.

Byla všestranná a neúnavná – a taková přišla po první válce konečně do Prahy, kde ji ovšem rádi přijali za profesorku Státního ústavu školského pro domácký průmysl, i jako instruktorku lidových kurzů hračkářství, pořádaných po celé republice. Získala si jméno i v cizině, v Německu, Anglii, Holandsku. Ráda a hodně cestovala, do Francie, Středomoří i Afriky, přinášela si odtud množství studií tužkou, akvarelem, olejem či temperou. Rostla tak mezi naše přední výtvarnice, s jejichž Kruhem výtvarných umělkyň často vystavovala.

Po celý svůj život se snažila jít svou cestou podle hlasu srdce svého a pro radost všech malých i velkých. Jistěže jejích osmdesátin vzpomenou sta jejích žaček. A to ji nepochybně ze všeho nejvíce potěší.

Dr. Jaromír Doležal, publikováno v časopise Vlasta v prosinci 1961

1 Stubenring = část historické okružní třídy Ringstrasse ve Vídni

Minka Podhajská, 1903

Slovo na úvod

Minka Podhajská prožila 37 let svého života ve Vídni, v české rodině. Vazby na Čechy měla nepřetržité, a proto, třebaže vyrůstala v německojazyčném prostředí monarchie a chodila do německých škol, získala od předků krásnou kultivovanou mateřskou řeč, jež si ve Vídni uchovala archaizující styl druhé poloviny 19. století, takže při čtení jejího vyprávění má člověk pocit, že se najednou ocitl přímo v oněch časech. Ukazuje se, že kromě nadání výtvarného a hudebního měla tato umělkyně i spisovatelský talent. Díky jejímu malířskému vidění před námi v první části „Pamětí“ vyrůstá dokonalý obraz Vídně a jejich obyvatel, zvláště slovanské menšiny, na přelomu 19. a 20. století. Je to doslova etnografická studie s nádhernými, barvitými postřehy prostředí i charakterů, dokument o životě českého a slovanského živlu ve Vídni, kde až do 1. světové války žilo 300 000 Čechů, Moravanů a Slováků. Vedli čilý spolkový život (Česká a Slovanská beseda, pěvecký sbor Lumír[2] atd.) a vzájemně se podporovali. Minka také navštěvuje Českou besedu, kde se seznamuje s mladými houslisty Janem Kubelíkem a Jaroslavem Kocianem, kteří ve Vídni pro českou komunitu často koncertovali.

Vzpomínky Minky P. jsou také podrobným svědectvím o poměrech v umělecky založené středostavovské rodině, dbající na vzdělání a široký rozhled. Je to nádherná sonda do dětství a mládí, kdy Minka se svými sourozenci i sousedovic dětmi, mimo jiné, sleduje z okna domu, na nejrušnější vídeňské třídě, všední velkoměstské žití, hemžení lidiček od poslíčků, pradlen, služek či vojáků po kněze, jeptišky, pohřební průvody nebo i průvody dobytka na nedaleká jatka. Po večerech pak v parádním pokoji pod stolem nebo klavírem poslouchá rozhovory dospělých a muzicírování – vážnou to součást jejich rodinného života. Jako malá holka v nedalekém Prátru také sleduje stavbu železničního mostu přes Dunaj, díky otci pozná zblízka lokomobily i kesony. Na vodních mlýnech či u trati nezkazí žádnou divokou hru svých kamarádů, dolnorakouských kluků, zná jejich dialekt, prožívá s nimi dětská dobrodružství. V zimě pak způsobně chodí s rodiči na abonentní koncerty Vídeňské filharmonie, potkává skladatele Johannese Brahmse, J. B. Foerstra, dirigenta Karla Bruchera a jiné osobnosti. Z Vídně každé prázdniny odjíždí s rodiči na letní byty do Čech, kde nejen studuje s „literními“ učiteli všeobecné školní předměty v češtině a zabývá se sportem, ale po několik let pravidelně sleduje zkoušky Českého kvarteta s profesorem Hanušem Wihanem a jeho žáky Karlem Hoffmannem, Josefem Sukem, Otto Bergerem a Oskarem Nedbalem, kteří vždy v Táboře studují nový repertoár. V Čechách Minka potkává i Antonína Slavíčka, Maxe Švabinského a Františka Bílka, v jehož ateliéru v Chýnově se ocitne už jako 15letá začínající malířka.

2 Založený 1865 existuje dodnes!

Kapitola „Naše rodina“ přináší jedno překvapení za druhým. Není se co divit, když Minka Podhajská shromáždila rodokmen svých předků na 250 let dozadu. Takže před námi ožívá rodinná sága – od větve Kuchynků z Chrudimi (světoběžník Josef Kuchynka zbohatl na dodávkách munice a houní armádám za napoleonských válek, Ignác Kuchynka, kanovník královéhradecké kapituly pro změnu křtil Františka Škroupa, skladatele hymny) přes perníkáře Patočkovy a řezbáře Devotyovy (o kanovníkovi Ignáci Devotym, národním buditeli, se zmiňuje Alois Jirásek v „F. L. Věkovi“) až po lékaře a lékárníky Weidenhofferovy, či mlynáře Podhajské, později inženýry. Dozvídáme se, že sestra Minčina dědečka Fanynka vedla rozsáhlou korespondenci s K. Havlíčkem Borovským, že František Hamza v románu „Šimon kouzelník“ zmínil Minčina dědečka, tehdy studenta Nácíčka (Ignát), a jeho matku, rozenou Halamáskovou. Babička Mína Kuchynková, provdaná Weidenhofferová, své vnučce Mince vypráví o rozmařilých předcích, kteří si užívali dědictví po zbohatlém strýci, „…jezdili v „Ballonwagen“, bachratém to voze se spouštěcími stupátky, založili si rodinnou galerii, měli mnoho krásně zpracovaného stříbra, měděného a cínového nádobí, barokní i renesanční nábytek, pokoje krásně, různě malované, s medailony krajin a figurálních výjevů…“ Babiččina sestra Regina, zvaná „pohádková“, obdivovala Boženu Němcovou, osobně znala Josefa Mánesa i jiné umělce. Také ona barvitě předala Mince celé události z historie Rakouska-Uherska i rodinné příběhy z Itálie pocházejících Devotyových, kteří žili jak v dobách, kdy se nosily rokoko šaty s bílými parukami, tak v době „Incroyable “, kdy se paruky odkládaly a móda „pobláznila“. Teta druhé Minčiny babičky, krásná Anna, co mladé děvče se strojila à la císařovna Josefína a dědeček František Podhajský, žák profesora Klicpery, se znal s J. K. Tylem… a tak dále.

Následně Minka Podhajská podrobně vypráví o svém studiu ve Vídni, kde školy v hlavním městě rakouského mocnářství byly skvěle vybaveny. Sama už tehdy vybočovala z průměru a nerada se podvolovala schématům. Až teprve na nově založené soukromé výtvarné škole pro dívky se našla a měla ráda své učitele, jimiž byli Ludwig Michalek, známý leptař, rytec a portrétista, A. F. Seelingmann, malíř a kritik, Adolf Boehm, malíř, Friedrich König, dřevorytec, Tina Blau, krajinářka, Max Fabiani, architekt, Georg Klimt, bratr Gustava Klimta, zlatník a emailér, Richard Kauffungen, akademický sochař, Hans Tichý, malíř, Rudolf von Larisch, malíř písma, a další. Vypráví též o svých spolužačkách Karole Nahowské a Fanny Zakucké, se kterými tvořily nejnadanější trojlístek školy. Společně s Fanny Zakuckou si později Minka založila svůj první vídeňský ateliér. Ve Vídni tehdy vzkvétala Belle époque[3] a vrcholila secese, zde konkrétně i založením výstavního Pavilonu „Secession“.

Po celou dobu svého uměleckého působení ve Vídni, vlastně už od mládí, se Minka P. věnovala také hudbě a zpěvu. Sice amatérsky, na rozdíl od své sestry Růženy, koncertní klavíristky, zato s vervou a nadšením. Píše o tom nejméně dvakrát podrobněji ve svých Pamětech. Dozvídáme se, mimo jiné, že zpívala ve sborech i sólo, významné bylo její působení ve Velvyslaneckém sboru ruské církve a v mnohých divadelních představeních, což vyvrcholilo účastí na velkolepé scénické podívané roku 1910 – „Miracle“. Stejného roku se její rodiče, po otcově penzionování, na trvalo stěhují do Ústí nad Orlicí. Tato skutečnost vyvolává v Mince vzpomínky na všechny letní pobyty rodiny v Čechách, kam jezdívali společně více než 20 let, hlavně do Tábora, Orlických hor a do Ústí, kde rodiče našli k stáří druhý domov, ve městě, k němuž je vázalo i hodně uměleckých přátelství.

Minka s Růženou, která dále studuje koncertní hru u paní Jahn-Beerové, žákyně profesora Theodora Leschetizkyho, žijí nyní samy ve velkém bytě, kde má Růžena v jedné místnosti pracovnu s klavírem a v další Minka svůj druhý vídeňský ateliér. Vede i svoji soukromou školu pro děti, maluje, navrhuje pohlednice, plakáty, hračky a účastní se mnoha výstav, v rámci Klimt Gruppe-Neukunstgruppe, v Seccession a Wiener Werkstätte. Vídeňský byt sester Podhajských je před první světovou válkou místem četných bohémských setkání a krásných chvil, přicházejí sem hosté jako Helena Malířová, Růžena Svobodová, Josef Jaroněk, Ivan Olbracht, Zdenka Braunerová, Gustav Mahler nebo paní Carla Thun-Hohensteinová, žačka Bedřicha Smetany, přítelkyně Minčiny matky, která ji v dětství seznámila s Jaroslavem Vrchlickým a J. S. Macharem. V té době se Minka seznamuje i s paní Beatou Graf-Smetanovou, dcerou Bedřicha Smetany z druhého manželství.

Těsně před první světovou válkou Minka Podhajská odjíždí do Francie s Helenou Johnovou (sochařkou, keramičkou a pozdější profesorkou Vysoké školy uměleckoprůmyslové v Praze). Na cestě zpátky už potkávají první mobilizované vojáky. V nelehké době plné změn zůstává výtvarnice ve Vídni sama, jelikož její sestra Růžena se roku 1916 vdává v Praze za JUDr. Otakara Nebušku, hudebního kritika a publicistu. Jako Růžena Nebušková pak v Praze vystupuje s Českou filharmonií, na jejichž koncertech, řízených Václavem Talichem, uvede některá význačná díla, např. Brahmsovy klavírní koncerty d-moll a B-dur, koncert M. Regera a burlesku Richarda Strausse. Kromě toho pořádá i komorní večery s violoncellistou Juliem Junke a vyučuje hru na klavír.

Strádání z 1. světové války je však citelné všude. Ve Vídni lidé trpí hlady a zimou, Minka onemocní španělskou chřipkou a k tomu jí vykradou ateliér. Tato skutečnost i rozpad Rakouska-Uherska ji vedou k rozhodnutí Vídeň opustit a usadit se natrvalo v nově vzniklém Československu, aby měla blíž k sestře v Praze i k rodičům v Ústí nad Orlicí.

Teprve po roce provizorního pobytu získává ateliér v Praze-Bubenči. Snaží se navázat na předválečné pracovní vazby, které v Čechách měla, hlavně se soustředí na Kruh výtvarných umělkyň KVU (organizuje jeho pravidelné výstavy) a na

3 Jako Belle Époque se označuje období evropských dějin mezi lety 1890 a 1914.

svou činnost v Artělu[4], ve Svazu československého díla a na spolupráci s dalšími organizacemi i soukromníky, kteří pomáhají realizovat její návrhy na hračky, gobelíny, ex libris, dřevoryty či obálky knih. V roce 1922 vyhraje konkurz na navrhovatele hraček, při Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze, proto pak ve spolupráci se Státním ústavem pro domácí průmysl jezdí na mnohé mezinárodní výstavy s československými exponáty a, mimo jiné, v Paříži slaví nemalé úspěchy.

V líčení svého života ve dvacátých a třicátých letech v Praze se Minka Podhajská nevyhýbá upřímné kritice některých poměrů ve výtvarném světě. Vypráví o intrikách, které vedly k vyhození žen ze spolku Mánes i z Jednoty výtvarných umělců, zmiňuje se o předpojatých kritikách vůči její vlastní umělecké práci, uvádí otevřeně své zásady i názory, kvůli kterým si nejednou udělala nepřátele, ale nikdy neslevila ze svých principů. Na závěr první části Pamětí napsala: „Dovedu se nadchnout pro vše krásné v umění každém, dovedu se nadchnout pro všechny krásné, čisté myšlenky a ideály. Avšak vyhýbám se s odporem falši a lži, a všem, třeba ušlechtilým činům, které se dotykem špinavých rukou zvrhly."

O jejím dalším uměleckém působení, o pedagogické a jiné práci v Československu, se dozvídáme průběžně až v jednotlivých kapitolách z cest, neboť početné výjezdy Minky Podhajské do zahraničí byly nejen soukromé, ale často pracovní.

Minka Podhajská cestovala hodně a ráda. Měla to patrně v krvi už od pendlování mezi Vídní a Čechami v raném mládí, kdy s otcem navíc podnikla nejednu výpravu po krásných místech Rakouska a Německa. Vzpomínky na své cesty pojala v Pamětech chronologicky, a tak první, ta do Holandska, má datum 1908, poslední do Záhřebu pak 1938. Po celých 30 let si na cestách psala deník a zachycovala tak bezprostřední dojmy. Proto jsou její výpovědi velmi cenným dokladem proměny časů i mravů. Na první samostatnou cestu odjela ještě v šatech se šněrovačkou a s obřím kloboukem s „výstavou květin" na hlavě. Jezdila v kočáře, nasedala na tramway i na koně. Později, už v pohodlném oblečení a v kalhotách, cestovala vlaky, loděmi i malým letadlem a také chodila hodně pěšky, zvláště ve vysokých horách.

Kam přijela, tam její první kroky vedly do galerií a muzeí, často za konkrétními obrazy a uměleckými díly, které si vždy přála uvidět. Další výlety směřovaly do krajiny, kterou zastihla ve všech ročních obdobích a za každého počasí. Bohatství přírody či architektury i rozmanitost lidových krojů zachytila nejen do skicáku,

4 Artěl (název odvozen z ruštiny, „артель" znamená družstvo) byl od r. 1908 jedním z nejvýznamnějších sdružení českého užitého umění a designu prvé poloviny 20. st. Vycházel ze vzorů a principů německých ateliérů a školy Bauhaus (výtvarná škola) v Darmstadtu a rakouských dílen Wiener Werkstätte i z tradice obrody rukodělné práce z přírodních materiálů britského hnutí Arts & Crafts. Sdružení se zabývalo navrhováním a zajišťovalo realizaci průmyslového designu i uměleckořemeslných předmětů (nádobí, nářadí, galanterie, hračky, šperk, užitá grafika) a bytové kultury (design interiérů a bytových doplňků, nábytek, osvětlovací tělesa, textilie, oděvy aj.).

ale též slovním líčením, které je plné barev opravdu nevídaných. Minka podrobně krásně popsala všechna navštívená místa, stavby, vykopávky, památky, města, vesnice a jejich obyvatele. Zaznamenávala si drobné zajímavé příhody a lidské typy, jak na cestách delších – dejme tomu studijních z hlediska umění – do Itálie, Francie a Řecka, tak na výjezdech kratších, pracovních, spojených převážně s výstavami – cesta do Švédska, Dánska, Německa či Anglie, nebo při pobytech na dovolené – Dalmácie, Slovensko, Tyrolské Alpy, Bretaň, Beskydy, Krkonoše a další. Zvláštní kapitolou je pak Alžírsko – zápis Minky Podhajské o putování z Alžíru přes pohoří Atlas do oázy v africké poušti opravdu stojí za přečtení. Některé země navštívila víckrát, v rozmezí více než 10 i 20 let, a tak měla před očima změny, které pochopitelně také zachytila a okomentovala.

Před 2. světovou válkou si MP občas udělala poznámky i ze svých pobytů v Lázních Mariánských, Karlových Varech a Darkově, z veletrhů a výstav v Brně, Lipsku a Stuttgartu, z několika návštěv ve Vídni a Salzburku, a pak především ze Zlína, který navštívila s velkou zvědavostí i zaujetím roku 1934.

Koncem 30. let si dělala deníkové záznamy velmi sporadicky, z jejich poznámek a slov byla cítit nejistota a obavy z očekávaných událostí, počínaje smrtí TGM v r. 1937, přes zklamání z mnichovské zrady 1938. Záznamy, třebaže krátké a s velkými časovými prodlevami, jsou velmi výstižné. Nejednou z nich mrazí. Jako bychom byli s autorkou v reálném čase a nevěděli, co bude zítra, po ztrátě Sudet, po obsazení zbytku země, v Protektorátě 1939, za povodně v Praze 1940, za heydrichiády 1941–1942, kdy byl zastřelen Karel Podhajský, nejbližší Minčin bratranec… Z roku 1943 neexistuje jediný záznam. V r. 1944 pro změnu čteme o tajném setkání Minky P. s JUDr. Josefem Polákem v synagoze a o jednom plánu pro židovské muzeum, který se vzhledem k následující tragédii nepodařilo uskutečnit.

V atmosféře úzkosti, strachu, nedostatku životních potřeb a jiných strádání výtvarnice doslova ztratila chuť tvořit. Jak sama píše, nebavila ji figurální kresba a jedině v létě, při výjezdech do Ústí nad Orlicí nebo Písku, v lesích a samotách, daleko od válečné vřavy, se dokázala odpoutat a tématem její tvorby se staly na dlouhou dobu rostliny a květiny. V roce 1944 si zaznamenala několik rodinných a jiných událostí. V r. 1945 pak velmi sugestivně zachytila osvobozování Prahy, jak ho prožívala se svými nejbližšími. Později zmínila ještě návrat a vítání prezidenta E. Beneše v květnu 1945.

Poválečná léta v ní zanechala smíšené pocity, jako by přestávala rozumět nastupující době. Uvedla jen, že si v roce 1946 zakoupila chaloupku ve Zdislavě, a také podrobněji popsala svou práci na opravě jesliček u kapucínů, kterou dokončila po půl roce, těsně před Vánocemi 1946. A zmínkou o skromných Vánocích v rodinném kruhu záznamy končí. Po 10 letech je pak doplněn dovětek, zřejmě poté, co Minka Podhajská dokončila strojový přepis svých dochovaných rukopisných poznámek. Dovětek – a nic víc.

Ale tím bychom my nedokončili obraz Minky Podhajské. Nabízí se otázka, jak žila oněch dalších 18 let po druhé světové válce, kdy se prakticky přestěhovala na venkov? Napovědět mohou úryvky z jejích dopisů, které psala ze Zdislavy příbuzným, a také vzpomínky na pratetu, jež speciálně pro toto vydání Pamětí sepsali praneteře a prasynovci, ony dávné děti, které s milou „babičkou“ trávívaly prázdniny na chalupě, a někteří i bydleli ve společné domácnosti v Praze.

PhDr. Alena Mrázová, 27. 2. 2021

Paměti

Minka Podhajská, 1881

Růžena, Ota a Minka Podhajských

* V Bubenči 6. 12. 1953

Začínám kroniku našeho rodu a příbuzenstva a obraz života české rodiny, od svého narození.

* Dětství ve Vídni 1881–1888

Je tomu právě šest dní, co jsem se roku 1881 prvního prosince o 3/4 na 4. hodinu odpoledne ve čtvrtek, ve Vídni v XVIII. okrese „Am Ganserlberg“ č. 33 narodila. Stalo se tak nad očekávání brzy, asi o 40 dní jsem si prý pospíšila. Velký shon, doma neměli ještě nic připraveno, položili mne tedy do vložky od cestovního kufru. Honem telegrafovali babičce Weidenhofferové, maminčině matce, do Prahy, že je dcera na světě. Babička na Smíchově dala právě sušit dětské prádlo na pavlač, a tak, jak bylo nedosušené, honem je sebrala a uháněla rychlíkem do Vídně, jsouc už toužebně očekávána.

Shlédla mne a povídá: „Vždyť je to jako rukavička“, načež matka, uražena ve své mateřské pýše, odvětila: „Malé dítě nemůže přece být veliké.“ Nu, byla jsem malá, ale tlusťoučká a měla jsem se k světu, přes to, že jsem se narodila předčasně.

Právě osm dní po mém narození hořelo vídeňské divadlo „Ringtheater“ hrozným požárem, při němž uhořelo, a ještě více bylo umačkáno a udušeno množství lidí, kteří se v panice drali k východům. Ty se tehdá ještě otvíraly směrem dovnitř, takže si nápor lidstva sám zatarasil cestu ven. Byla to tenkrát světová katastrofa a v mnohém poučila pozdější stavitele o účelném stavění schodů, chodeb a východů a o vyvarování se otevřených plynových hořáků, které byly příčinou vznícení hlediště. Výheň a mohutný průvan nadnesly oponu a vyhnaly plameny do jeviště, a i tam způsobily zkázu a neštěstí. Také železné opony se stavěly teprve po těchto zkušenostech.

Ten ohromný požár bylo vidět i z oken našeho bytu, takže otec i babička a naše věrná služebná Juli se stále dívali, ale nechtěli o tom mamince říci, aby se rozčílením nerozstonala. Ta, pozorujíc vzruch v rodině, se stále ptala, co že to hledají a vyhlížejí z oken? Rozčílení bylo po celé Vídni a mnohé rodiny oplakávaly svoje uhořelé a zadušené členy. Měly se dávati Offenbachovy „Hoffmannovy povídky“, stalo se to přesně před zahájením této opery. Na novorozeně to přímý vliv nemělo, prospívala jsem přesto, že jsem byla uměle živena. Strava tehdá byla Nestleho moučka s mlékem a pro posílení kostí ovesný odvar. Nějaké jiné preparáty nebyly známy, a když jsem po této stravě moc přibývala na tloušťce a kostičky zůstávaly slabší, dávali dětem lázně z mořské soli. To byla tehdejší celá životospráva.

Z počátku byla mojí první opatrovnicí (maminka totiž dávala hodiny francouzštiny a piana) jakási paní Cejplová, bezzubá naše domovnice. Ale milovaly

jsme se, a já, když mne chovala, se přidržovala prstíky jejich bezzubých dásní, a tak jsme táhly na procházky, nevozila-li mne v ohromné arše, v takovém mohutném proutěném kočáře s kuklou a červenými záclonami, krajkami lemovanými. Na ten kočár se dobře pamatuji, sloužil mým pozdějším sourozencům, také v modré garnituře.

Po prvních fázích mého života jsme se brzy stěhovali do III. okresu na Salesianergasse 33 do většího bytu – tam jsme, tuším, bydleli asi 9 let. Byl to rohový dům s výhledem na Rennweg, rušnou třídu s vyhlídkou na salesiánský klášter, se zelenou kopulí a na zahrady, zdí ohraničenými, vše v barokním slohu. Náš dům, rohák, měl 3 poschodí a tvořil do Salesianergasse velký blok s ohromným dvorem a asi 4 schodišti. Býval to klášterní majetek, důkladně stavěný. Do toho prostorného dvora jsme viděli z kuchyně. Na něm jsme si mohly hráti a skotačiti. Uprostřed byla pumpa (v patrech byly vodovody), u níž často cukrářští učňové šlehali sníh a oplachovali své ohromné kotlíky a metly. Tam u pumpy bylo také stanoviště flašinetářů, harmonikářů, kůžičkářů a různých kramářů, jimž jsme s oblibou házely štyráčky v papírku zabalené. Dole pak byla chytačka těchto balíčků a dle výše obsahu pak více či méně dvorná a hluboká šviháckа poklona. To byl život nádvorní. Na ulici jsme měli vyhlídku na klášter, v němž byly ubytovány a musím říci vězněny šlechtičny, jeptišky salesiánky, které jsme nikdy neviděli, ale slýchávali zpívati tenkými hlasy v kostele z vysokých oratorií, hustě zamřížovaných!

Občas však bývalo na kulatém nádvoří před klášterem velmi rušno. Na dvoře pobíhaly sestry hospodyně v modrých zástěrách, přicházívali mladí cukráři od Demla, dvorního cukráře, s bedničkami s cukrovím a zmrzlinou na hlavách. Přijížděly povozy se zvěřinou, masem a zeleninou. To v klášteře očekávali návštěvu některého monsignora, nebo biskupa či arcibiskupa s velkým štábem kněžských hodnostářů A skutečně přijížděly ekvipáže a parádní vozy se spouštěcími stupátky a přivážely církevní pány v purpurových a fialových sutanách ku slavnostním tabulím.

Celá levá strana Rennwegu směrem k městu byla samá zahrada a rozsáhlé parky. Hned od kláštera se táhla terasovitá klášterní zahrada, obehnaná vysokou zdí, s ní sousedil park Belvedere s bývalým sídlem prince Evžena ze Savojska, válečníka. A později se sbírkami z různých cest arcivévodů a s obrazárnou, která tvořila základ pozdější vídeňské muzejní galerie. Tento park byl veřejně přístupný a eldorádem našich dětských let. Slohem anglický s přistřihovanými zelenými stěnami, s množstvím barokních soch, vodních nádrží a zaschlými vodotrysky s boskety[5], terasami a sfingami. Hned k Belvederu přiléhala Švarcenberská zahrada s vysokým, mohutným vodotryskem a stříhanými kaštanovými stinnými alejemi. Vedle této zahrady se táhla do kopce soukromá zahrada a celé to pásmo parků končilo velkým prostranstvím – Švarcenberkovým náměstím,

5 Bosket je skupina parkové výsadby zeleně, vyšších stromů.

v jehož jižním rohu je krásně umístěn mohutný kostel sv. Karla Boromejského se vznosnou zelenou kopulí a dvěma velkými morovými sloupy, slavná to stavba stavitele Fischera z Erlachů.

Ráda jsem chodila s maminkou do toho kostela, sedávala zády k oltáři a zírala na barokně prohýbaný kůr, odkud zněla bohatá kostelní hudba, anebo velkopáteční kvílivé, táhlé lamentace. Nebo jsem si vyvracela hlavu do vysoké kopule, vzletně oživené Bohem otcem a okřídlenými anděly v oblacích. Od malička jsem byla neznabohem, protože mi vrtaly hlavou ty všeliké mysterie a nesrozumitelná a nelogická církevní dogmata, kterým jsem nemohla věřit. Ale mohutnost a nádhera tohoto velkolepého kostelního prostoru mne přece vždy nadchly tak, že jsem si přávala moci tam z toho kůru také zpívati, což se mi v pozdějších letech vyplnilo. Zpívala jsem mnohá léta v tomto kostele, jakož i u Minoritů a dlouho ve vyslaneckém ruském kostele jako dobrovolná i angažovaná zpěvačka.

Moje první uvědomělé zážitky sahají dosti daleko do útlého mládí. Tak si jasně vzpomínám na ten hřejivý pocit, když mne maminka vzala do náruče, já jsem se k ní stulila, prostrčila levou paži pod její podpaždí a teď nastal rytmický pohyb chůze matčiny sem tam ve „velkém pokoji“ a při tom mi zpívala „Teče voda od javora, okolo našeho dvora, všecky lávky pobrala, jenom jednu nechala“ atd., anebo „Měla jsem holoubka v truhle zavřeného“, ale to se mně vždy nehodilo, žádala jsem si něco veselejšího, tak „U našeho dvora Vitoušek tam orá“ anebo „Červená, modrá fiala“ nebo „Když jsem plela len“ či „Sedm let jsem u vás sloužil“. To byl blažený pocit, tento houpavý pohyb na teplých prsou matčiných. Když se ale maminka někdy spletla a zazpívala jiná slova, anebo zabásnila si jiná jména, ihned jsem ji napolo procitnuvši z toho milého transu, opravila. Když jsem pak byla už starší, tak asi 4letá, byla zase jiná zábava. Matka unavená po dopolední lopotě s námi a s domácností si po obědě na 1/4 hodinky lehla na to červené sametové kanape, já jsem si k ní k hlavám přisunula tak zvanou šamrli[6], přitulila jsem svou hlavu k její a teď nastala zvláštní hra. Já jsem zavřela oči a co jsem si přála vidět, to se mi na černém pozadí zjevovalo v zářivých duhových barvách s plavným pohybem z pravého rohu šikmo do levého rohu dolů. A tu jsme vždy rozmlouvaly, co si mám přát vidět. Byli to nádherní motýli, pak opět labutě, pávi, pak hvězdičky, paprsky, louka kvetoucí, pohádkové květiny, slepice, inu vše možné a vše se mi vskutku tak zjevovalo, jak jsem si to přála.

Když byl u nás velký úklid, odstavili ten těžký kulatý stůl s velikánského koberce, který měl v základě barvu zelenou s temně modrou, tu honem, než ho vezmou k vyklepání, jsem se postavila doprostřed a točila se kolem své osy tak dlouho, až mne přemohla závrať a já celá zmotaná klesla na zem, a tu se děl ten div, že já seděla mezitím, co ten koberec vířil a se vzdouval kolem mě a měl takové nevídané krásné barvy, že jsem si ten požitek dopřávala při každé příležitosti.

6 šamrle = nízká stolička

Když rodiče nebyli doma, tak jsme se slezly k té které dívce do kuchyně a tu nám musela vyprávět ze života anebo pohádky a musela nám zpívat dlouhatánské písně jako „Bude vojna, bude“ anebo „Na blízku za městem tam spatříš hrob“ anebo „Osiřelo dítě…“ a všechny jsme se daly do breku. Když jsem pak už uměla čísti, předčítala jsem Boženy Němcové „Pohádky a pověsti“ nebo Erbenovy „Balady“ a ještě „Dějiny české“. Také jsme děvčatům pomáhaly louskat ořechy a krachmandle[7], přičemž jsme si všichni trochu smlsli.

Byt byl v nízkém třetím patře s vyhlídkou na Rennweg, tu rušnou ulici. Skládal se ze tří pokojů. Ve „velkém pokoji“, který byl opravdu rozměrný a sloužil za jídelnu a společenský prostor, stálo piano, uprostřed velký kulatý stůl s garniturou, červeným plyšem potaženou. Tento stůl byl roztahovací a měl mohutnou nohu se čtyřmi vyřezanými lvy. Nám dětem se ta noha zdála být kolotočem a skýtala nám neobyčejnou zábavu a lezeckou příležitost.

U zdí stály regály s notami, pulty pro kvarteta, kredenc, spíše jako dnešní bufet s otevřenými přihrádkami, porcelánem obstavenými, a ještě řada fotelů a židliček. V rohu stála objemná, kulatá bílá kachlová kamna. Soustředily se tu hudební večery. Maminka byla výbornou pianistkou a otec houslista a violista, po případě také vypomáhal na kontrabas a flétnu. A tak se u nás odbývaly všechny hudební zkoušky koncertů pro Slovanskou besedu a pro spolek úředníků dráhy STEG, kde byl můj otec, inženýr mostař, železo-konstruktér, až do své penze zaměstnán. Oba rodiče se čile a s ochotou účastnili vídeňského českého spolkového života. Maminka měla s těmi spolky stále práce dost a dost. Co chvíli přišel někdo prosit, zdali by nedoprovázela nebo nezahrála na tom či onom večírku. My děti jsme poslouchaly, poslouchaly až do usnutí. Přenesli nás do postýlek vedle do pokoje a hrálo se dál a domácích pod námi si pochvalovali hudební požitek. Uměly jsme všecky party a úlohy. Také se cvičívaly u nás operety jedné nadané paní, rovněž choti inženýra (pí Gabriely Prash-Passy Pfeufferové), a tu jsme my děti druhý den sehrály celou operetu, imitujíce staré. Chodívali k nám zpěváci i zpěvačky a mnoho se hrávalo na čtyři ruce. Při takovém hraní jsme my, totiž já a Arnold, syn té inženýrové, lezli s oblibou pod klavír, kde nám to třískalo a dunělo do uší. Anebo jsme rejdili po nábytku, po těch sametových fotelích a maminky hrály, až se hory zelenaly, a když ustaly, trnuly nad spouští, která se mezitím kolem nich děla. „Mohly by se nám děti zabít a my nic nevíme“.

V ložnici byl pod oknem náš dětský koutek, stolek s lavicemi proti sobě a veliký koš na prádlo, do něhož jsme ukládaly staré hračky, které nás třeba omrzely. Pak se jednoho dne ten košík obrátil dnem vzhůru a to překvapení, co se všecko našlo a bylo to zase jako nové. Já tam nacházela svého milého řezaného slováckého kohoutka, norimberskou panenku s dřevěnou hlavou a tenkým tílkem z bílé rukavičkové kůže, koníky a lidové panenky, které jsme měly nejraději. Okno samo bylo opatřeno bílou mříží a na něm jsme trávily se sestrou velkou část svého

7 Křehké mandle, které se dají rozlousknout v ruce.

dětského života. Stále bylo co vidět na ulici: tramwaye, koňky, vozy s bulharskými voly s dlouhými rohy, vozy plné krav, telat, maďarských bagounů, jehňat atd., bylyť na periferii za námi daleko hlavní vídeňské jatky. Dále pak ústřední hřbitov, takže kolem nás jezdívaly nákladné i chudobné funusy. Zvláště vojenské pohřby skýtaly podívanou se smutečním koněm a železným rytířem, bubnem potaženým černým suknem, s hromadou pážat, která nesla vyznamenání a řády zemřelého na černých polštářích, s píkami a ve zbroji. Byl-li to Honvéd[8], bylo plno koňstva s husary, s leopardí attilou[9], s husarskými červenými kalhotami a čapkami a modrou kamizolou se zlatým premováním. Pak přepychový pohřební vůz s třemi páry koní a celým komonstvem, za ním fůry věnců na zvláštních vozech narovnaných, pak truchlící v černých ekvipážích. Také mnoho sudů kolem nás vozili do pivovaru v předměstí St. Marc.

Rennweg byla stará třída a sloužila běžcům za dob rokoka, kdy takový běžec ve zvláštním antickém úboru, jak je vidět na pískovcových sochách v Belvederu, přebíhal tuto přímočarou ulici vedoucí z císařského hradu k princi Eugenovi do zámku s důležitými státními zprávami.

Nedaleko bylo několik paláců jako Metternichův, Večerův, anglické, francouzské a ruské velvyslanectví. V tomto okrsku jsme bydleli až do mé třetí třídy občanské školy. Kousek dál byl také český kostel, dosti malá kaple, vždy přeplněná. Chodily jsme tam s našimi dívkami, hlavně Moravankami a Slovenkami poslouchat vánoční pastorely a velikonoční zpěvy. Uprostřed kostela leželo dřevěné tělo umučeného Krista, které, jakož i knězem podávané zasklené ostatky, zbožný lid pilně líbal. Já, jako malá holka, jsem se tomu obřadu vždy hleděla vyhnouti a šlo to v té tlačenici, jsouc nevysoká, vždy jsem někde neviděná proklouzla. Jako dorostlá jsem tam také zazpívala na kůru jednu moderní vložku od Jar. Budíka. Český kostel byl velmi malý, jak jsem se již zmínila, a sotva pojmul polovici českého a slovenského lidu. Musely se tísniti ještě před kostelem spousty lidí na chodníku. Scházel se zde slovanský živel z celé Vídně. Byli to šuhajové z Čech, Moravy a Slovenska, také mnoho Krobotů[10] a dráteníků, známých ambulantních obchodníčků z vídeňských ulic. Obec nábožných se skládala hlavně z dělníků, řemeslníků a služebných dívek ze všech koutů Moravy, Slezska a Slovenska, až z uherských hranic. Bývali ještě v krojích anebo polokrojích, ve svátečních úborech tehdejšího venkovského střihu. Dlouhé sukně a karnýry, na hlavě bílý hedvábný šátek, přiléhavé jupky, většinou černé s úzkými rukávy, se špičkami na ramenou.

Za služebné jsme mívali výlučně česká děvčata, jako se doma mluvilo jenom česky. Němčina na nás doléhala z venku a ve školách. Nesměly jsme si vypůj-

8 Honvéd = voják maďarské domobrany
9 attila = podšitý soukenný kabátec, kožešinou lemovaný, obvykle visel husarům přes levé rameno
10 vídeňská forma označení Chorvatů

Anna Podhajská, babička Minky z otcovy strany

František Podhajský, dědeček z otcovy strany

čovat německé školní zábavné knížky, o to otec přísně dbal, někdy nám dětem to bývalo dosti těžké odmítnout, půjčovalyť se ty knížky jako odměna za dobrý prospěch, a ten jsme měly, já i sestra, vždy. „Jen tu knížku paní učitelce vrať a poděkuj, že máme doma českých knížek dost.“ Tak čelil tatínek poněmčování. Byl to dosti vzácný případ pevnosti. Ne všechny české rodiny se jím řídily. Školy byly německé. Jediná česká škola pro celou Vídeň byla v X. okrese, nám vzdálená. Později, zásluhou pana ředitele Ludvíčka, byla zřízena tzv. Jazyková škola v III. okrese s odpoledním během, kam jsme chodily, ale ukázalo se, že se tam ničemu novému nenaučíme, co jsme již nevěděly z domova. Já, jako prvorozená, jsem se učila první třídu s rodiči doma česky, pak jsem dělala přijímací zkoušku na německou školu německy. Dopadla dobře, uměla jsem již psáti i latinkou, což by mne bylo opravňovalo přejít hned do třetí třídy, ale rodiče usoudili, že bude lépe, když nastoupím do druhé. Jsem rozená v prosinci, a tak jsem byla ještě dosti mladá. Při té zkoušce mi to šlo dobře, jenom v náboženství jsem nevěděla, z čeho Bůh stvořil Adama, jak se německy říká hlína, tak jsem si pomohla a řekla „z písku a kaménků“, když tu k mému úžasu pan katecheta řekl po česku: „Tak jak bys to řekla česky?“ Byl to páter od křižovníků z kostela sv. Karla Boromejského.

Ve škole se mi s učením vedlo dobře, nemusela jsem se téměř vůbec doma přiučovat, neboť jsem měla tehdá mladou, výbornou paměť, takže jsem si učební látku zapamatovala ze školních hodin. Báseň stačilo dvakrát přečíst a uměla jsem ji z paměti. Ovšem nadání lehkého chápání ve škole svádí k lajdáctví a spolehnutí se na paměť. Rodiče mne museli kontrolovat, zda mám úkoly napsané a básničky anebo články přečtené. Stávalo se zvláště ve škole měšťanské, že jsem nebyla připravena, ale stačilo si to honem před vyučováním přečíst a byla jsem pohotová.

Ty naše domácí hudební zážitky, o něco výše popsané, měly nemalý vliv na náš hudební sluch a celou výchovu. Měla jsem dobrý dětský hlas a maminka mne posílala do dětského sboru vídeňského. Cvičily jsme tam jakousi zpěvohru „O Popelce“. Měla jsem k produkci nacvičený sólový part Popelky, ale průduškový kašel mi zamezil na veřejnosti to vyzpívati, k politování pana regenschoriho. Jako 12letou mne rodiče zavedli poprvé na filharmonický koncert ve velkém „Musikvereinssálu“. Mívali po léta abonovaná dvě místa v poslední řadě na galerii tohoto veleakustického sálu. Tato místa jim obstarával profesor Josef Simandl, Čech, známý filharmonik a mistr na kontrabas. Z těchto míst bylo krásně slyšet a skýtala přehled přes celou místnost a hudební podium. Byl to pro mne vzácný zážitek, slyšela jsem Haydnovu tuším III. symfonii a předehru ke Coriolanu od Beethovena, skladby, které jsem znala ze čtyřručního podání. V lóži umělců seděli skladatelé: Johannes Brahms, Frant. Ondříček, Humperding, J. B. Foerster a obávaný přísný kritik Fr. Hanslik a případně i hostující skladatelé a dirigenti jako Karl Brucher atd.

Návštěvy filharmonických koncertů se stávaly svátečním zvykem a hrozně ráda jsem na ně s rodiči chodila. Odbývaly se v neděli mezi polednem. Sedávala

jsem jako přírůstek mezi rodiči. Brávali mne ovšem s sebou, jenom když se hrála mně známá díla. Poznala jsem takto celou klasickou hudbu v nejlepším podání. Později, když už jsem sama uměla hrát na piano, jsme to přehrávaly s maminkou na čtyři ruce a osvojila jsem si hbité pochopení čtení z listu. Technikou jsem nikdy nevynikala, ale chápala jsem lehce charakteristiku toho kterého díla a učitelka byla se mnou v tom ohledu spokojena – méně mne chválila v pořádné hře.

Za operními požitky jsme jezdívali za babičkou do Prahy, kde nás vodili do Národního divadla na Prodanou nevěstu, Hubičku, Dalibora, Dvě vdovy, Tajemství, Pád Arkuna, Libuši, Jiříkovo vidění, Švandu dudáka, Jakobína, Kupce benátského s Vojanem a mj. na Dvou vdovách mne kromě hudební krásy poutalo také to, že tam vystupuje Ladislav Podhajský, neboť mi vykládal otec, že jeho otec František Podhajský jako mladý právník hrával v „Boudě“ milovnické úlohy a že se překladateli Dvou vdov zalíbilo jeho příjmení a dal ho při překladu libreta hrdinovi. Dědeček se dle tradice pilně účastnil tehdejšího probuzeneckého hnutí. Za jedno před tím studoval na hradeckém gymnáziu, byl žákem prof. Klicpery, znal se s J. K. Tylem a hrával ochotnicky, patrně pod nějakým pseudonymem. Bohužel z jeho činnosti se nic nezachovalo; přišla přísná doba Bachova a všecky památky byly zničeny. Dědeček se oženil, práva nedostudoval a byl jako „berní“[11] často z místa na místo překládán. Tak se stalo, že se můj otec (jeho starší syn) narodil v Lanškrouně a byl konec konců příslušen do Kamenice n/Lípou, kterémuž městu zůstal věren do smrti. Nikdy nechtěl přijmouti občanství vídeňské a odmítal rakouský řád, který mu byl nabízen. Byl Mladočech a pamatuji se, že čítal Marxův „Kapitál“ a poznamenal, že by byl za to zavřen, kdyby na to přišli, že takovou zakázanou knihu čte. Ale stále si říkal „To jsou moje myšlenky…“ Jisté je, že byl v kanceláři u svých podřízených oblíben jako přísný, avšak spravedlivý šéf (řídil později tři kanceláře), oproti tomu se jeho nadřízení o něm vyslovovali, že je geniální člověk, ale těžko k zvládnutí, pravá česká palice.

Otec, stále ve svých inženýrských výpočtech a konstrukčních plánech, zabýval se vedle toho vážnou četbou, čítával Darwina, Schopenhauera a mnoho jiných filozofů. Jeho oblibou byly vědy přírodní, astronomie, často nám vyprávěl o prof. Zengrovi, velmi si vážil profesora Studničky a jiných. Také hudba byla jeho koníčkem a ve volných chvílích rád si zakomponoval. Skládal písně, znělky a později také mši, vše v bendlovském slohu. Třebaže neovládal hru na piano, studoval kompozici, harmonii a kontrapunkt. Často trpíval bolestmi hlavy, a tu jsem ho musela, jak říkal, hypnotizovat. Sedl na nízkou stoličku ke mně zády a já ho svými dlaněmi od čela dolů po týlu a zádech rytmicky hladila, což ho uklidňovalo. Měla jsem silně elektrické ruce, a to působilo na jeho bolesti. Když přišel k nám „kmotr“ inženýr Emanuel Sychrovský se svým mohutným tenorem, zasedla maminka ke klavíru a zpívalo se. Otec měl příjemný bas, a tu zpívali dueta Jeníka s Kecalem z „Prodané“ a další z různých Smetanových a jiných oper. Pro

11 finanční úředník

Matka Emanuela Podhajská

Otec Ing. František Podhajský

Emana otec také složil pěkný cyklus písní „Na potulkách“ a Eman si s gustem na vysokém A a C z plna hrdla „lajchnul“. Škoda, že tak krásný a vydatný materiál neuplatňoval na širší veřejnosti, byl to hlas velký a neúmorný.

V neděli nám otec předváděl laternu magiku. Maminka k tomu hrála dle obrázků, vážně nebo zvesela. Ze světelných ukázek mne nejvíce zabavovaly točící se hvězdice, byly silně barevné a buď se nám přibližovaly, anebo vzdalovaly v rotačním pohybu. Bylo to něco jako ta zjevení při zavřených očích a snad z těchto dojmů mi zůstalo v mých malířských pracích to, čemu později pražský inspektor Klíma říkal: „Všady to máte stejné ve svých obrazech i v dekorativních motivech, že v nich je vždy vířivý pohyb.“

Moc nás děti zaujalo, když se rodiče dali do diskuse buď o nějakém literárním díle anebo o hudební skladbě či o jiných problémech. Oba byli sečtělí a ve svých názorech samostatní. Otec dovedl krásně logicky vysvětlovat, matčiny myšlenky byly plny fantazie a poezie, vzletné a romantické. Čítávali Vlčkův literární časopis.

Měli jsme spřátelené tři české rodiny, byli to spolužáci otcovi, techničtí inženýři se svými rodinami, všichni mezi sebou skmotřeni: Ing. Frant. Nehasil, Ing. Rm. Sychrovský a můj otec. Střídavě se v těchto rodinách odbývaly tak zvané kmotrovské svačiny anebo večeře. U nás to bývalo často na Tři krále. Vytáhl se kulatý stůl, podávala se káva se šlehačkou, vánočkou, koblihami anebo koláči, následovaly dorty a různé sladké pečivo, vše domácí výroby. Na konec žardinetto a k zákuskům bílé a červené víno. My děti jsme mívaly kočičí stoleček a velmi bedlivě jsme pozorovaly průběh hoštění a obsah přípitků, v nichž si hlavně kmotr Eman liboval. Z počátku se svítívalo lampami petrolejovými, pak plynovými s punčoškou a na konec elektřinou. Ty petrolejky často zlobily, třebaže byly vždy obřadně čištěny otcem vlastnoručně. A přece se stávalo, že se uprostřed hostiny musely rozžehnout svícny a otec ve vedlejším pokoji si rozprostřel noviny a opravoval lampy, až byly opět v pořádku.

My děti, třebaže jsme dostaly ode všeho jídla, jako ostříži jsme pásly po doušku vína, který některý host nechal ve sklince, a mezitím, co rodičové doprovázeli při loučení hosty do předsíně a pomáhali jim do kabátů, jsme si vyhlédly každý talířek a sklínku, kde bylo hodně zbytků a ty nám chutnaly daleko lépe než přidělená porce. Bylo tehdy zvykem nechávat tak zvaný „Anstandstück“, to je kousek nedojedeného na talířku, pro „bonton“, a to se nám velmi hodilo, neboť sáhnout do plné mísy bylo dětem zakázáno. Bývaly jsme zpravidla čtyři děti: moje sestra Růža, já, Richard a Ervin Sychrovští, později k tomu přibyl ještě náš bratr Otek, Olga Nehasilová a Olga a Robert Sychrovských. Richardu a Ervinovi jsme já se sestrou byly vzory, byly jsme o něco starší. Jednou k ježíšku dostali hoši každý po dětském kočárku s pannou a jedna byla Mininka, druhá Rrrrůženka a kluci jezdili s kočárky, div je nepřevrhli, byly to poněkud divoké chůvy… Na každé té svačině se opět umlouvala další u ostatních rodin a přizvané dětičky se dostavily rády, pokud jim to nějaká angína anebo jiná indispozice nepokazily.

Maminka byla odchovankou chrudimského kulturního života. Dcerou Dr. Medicíny a Chirurgie Ignáce (Hynka) Weidenhoffera a Vilemíny Filipíny Pavlíny rozené Kuchynkové z Chrudimi, mojí milé babičky, od které jsem se mnohé o svých předcích dozvěděla. Dožila přes 95 let a byla celé rodině živou kronikou. Jak jsme rády poslouchaly její sestru Reginu, která nám vyprávěla báchorky od Boženy Němcové, pohádky z „Tisíce a jedné noci“, nebo něco z „Hraběte Monte Christa“ a často i z vlastní fantazie. Tak jsme opět rády poslouchaly babičku vypravovat příběhy ze života. O revoluci r. 1848 v Praze, o velkém ohni v Chrudimi, o povodni v Praze, o své rodině, o Kuchynkovském dvoru, z něhož pocházela ona i její sestřenice, moje druhá babička. O svých předcích Kuchynkových i Devotyových, kteří žili v dobách, kdy se nosily rokoko šaty s bílými parukami a později v době „Incroyable“[12], kdy se odkládaly paruky a móda se „pobláznila“, jak říkávali konzervativci. Sama byla, co mladé děvče, svědkem, kdy její teta, krásná Anna, se strojila à la císařovna Josefína. Jezdilo se v tzv. ballonovém prostorném kočáře se spouštěcími stupátky. Jezdívalo se daleko, až na Moravu, k jakýmsi Gausovým na návštěvy. Žili blahobytně a vše to pocházelo od „bohatého strýce“ Josefa Kuchynky. Ten svoje legendární bohatství nabyl o napoleonských válkách, kdy s pány Weitem a Eisem ve spolku dodávali eráru vojenské houně a munici. Již jako mladíka (pocházel ze mlýna v Chrasti u Chrudimi) ho to táhlo do světa na vandr. Scestoval Německo, Francii, Itálii, podnikal obchody, vrátil se domů a zakoupil v Chrudimi Neipperkův dvůr po ovdovělé hraběnce Benigně. Celá rodina se k němu nastěhovala a hospodařila na tom velkém rolnickém statku. Sám zemřel jako bezdětek v jeden den se svou manželkou. Dvůr odkázal svému mladšímu bratru Josefovi. Ten měl 16 dětí a musel živit všechny svoje sourozence. A tak se stalo, že „jak nabyli, tak pozbyli“, jak říkala babička, strýcova neteř. Nicméně se tam ještě odchovalo několik generací, jejichž členové rádi vzpomínali na ten krásný, příjemný život na Kuchynkovém dvoru. Je to dosud ještě impozantní empirová stavba – nynější Wisnerův dvůr, pozdějším majitelem přestavbou stavitelsky parenesanční věží poněkud pokažený. Před velkým požárem měl za Kuchynků také početnou galerii předků, z níž se na štěstí zachoval nejcennější portrét mého prastrýce Františka Kuchynky, malovaný jeho přítelem chrudimským Machkem. Kromě podobizny ještě jedné tety všechny ostatní shořely.

Při hašení tohoto velkého požáru pomáhali statečně dva pozdější ženichové dvou dcer ze dvora. Jeden byl můj děd MUDr. Ignát Weidenhoffer, vzal si Vilemínu Filipinu Pavlínu Kuchynkovou, druhý byl můj druhý děd, berní František Podhajský. Vzal si Annu Kuchynkovou, její sestřenici. Měli svatby v jeden den, Vilemína s doktorem v Praze u Panny Marie Vítězné, Anna s berním v Chrudimi, v děkanském chrámu sv. Salvátora. Nejstarší děti těchto dvou párů se staly mými rodiči: matka Emanuela Weidenhofferová a otec František Podhajský. Já,

12 Incroyable (fr.) = neuvěřitelný

Taufschein

Erzdiözese Wien, Dekanat Klosterne

Urkund dessen ist des Gefertigten eigenhändige Unterschrift und Pfarrsiegel.

Křestní list

Vilemína, jsem jejich nejstarší dcerou, pak byla Anna, která po půl roce zemřela, pak Růžena (později provdána za Otakara Nebušku, tajemníka poslanecké sněmovny a známého hudebníka) a na konec bratřík Otakar, který v pátém svém roce podlehl záškrtu. Všichni jsme rození ve Vídni, kde byl otec jako inženýr ve službách státních drah.

Abychom nezapomněli na svůj český původ, chodili jsme totiž do německých škol, česká byla jediná a nám vzdálená, vozil nás otec nejméně třikrát za rok do Čech, do Prahy k babičce Weidenhofferové a v létě do českých krajin: k Svaté Anně u Havlíčkova Brodu, do České Třebové, na hory u Brandýsa nad Orlicí, do Tábora „Na prádle“ a konečně do Ústí nad Orlicí, kam se rodiče usadili na penzi. Jen dvě léta z toho činila výjimku, a to r. 1889 a 1890, kdy otec byl pověřen stavbou a rekonstrukcí velkého železničního mostu přes Dunaj, poblíže vídeňského Prátru. To jsem byla právě ve věku, kdy není rozdílu mezi chlapci a děvčaty, všichni jsou si rovní jak ve hrách, tak i v rozpustilosti. Užila jsem tam pravý dětský venkov dolnorakouský, mezi mlynářskou mládeží, plný odvážných dětských podniků a her. O této době se rozepíšu později.

Můj otec měl svého ševce, byl v tom ohledu velmi konzervativní a hubował na naše obuvníky, že chceme mít malé nožky a že dáváme mázové nohy do žejdlíkových bot. Jeho švec, to je něco jiného, ten mu nohy nemrzačí a podobně. Vždy, když ho potřeboval, napsal korespondenční lístek a mistr Wessley přijel

z XVIII. okresu Währing do III. Landstrasse. Měl s sebou vždy úzké proužky papíru a pečlivě měřil nohu ze všech stran. Byl malé, zavalité postavy s kulatou, černými vlasy jakoby hladce lakovanou hlavou, s mohutně nasazeným čelem. Byl otcem vřele vítán, usadil se u stolu v jídelně, býval pohoštěn kávou a zákusky a otec s ním míval dlouhé diškursy o řemesle, obuvi, ale hlavně o filozofii života. Neboť mistr Wessley, s prazvláštní německou výslovností, byl pravý švec mudrlant. Když se dal do oblíbeného hovoru, nemohl se dostat od nás, třebaže maminka dělala různé pokusy pomoci mu se rozloučit, ale málo platné. Byl pod ochranou tatínka, který od jiného obuv nechtěl nositi, třebaže my ženské jsme mu ji kritizovaly, že je těžkopádná, neforemná. „Ale pevná a já si nedám módou omrzačit nohy jako vy,“ vedl svou otec a býval o tom vždy malý spor.

Jednou jsem se taky, jako asi 12letá, dala do diškursu a povídám: „To vy, mistře, jste asi také českého původu a měl byste se jmenovat Veselý?“ (Ve Vídni byla spousta českých zkomolených jmen.) On ale, že ne, že jeho předkové přišli z Anglie. A tu matka připustila možnost jeho původu od anglického církevního kacíře Wessleye, který byl pro svou víru pronásledován a popraven. On to tvrdil a u nás dětí poněkud stoupl ve vážnosti, ale jeho boty přesto jsme nechtěly nositi, až nám jednou otec dal každé od něho naměřit a zhotovit telecí holiny, a ty skutečně vydržely věčnost. Byly „aus feinstem Kalbsläder“[13] se zvláštním přízvukem na to „ä“.

Také chodil k otci český krejčí Vaverka, pravý hubený dlouhán. Nejdříve se dlouho vybírala látka a zkoušela zapalováním, je-li vlněná či ne. Pak se hledaly módy, ale nebylo nic platné, fazónka se ztratila, neboť otec nesnesl žádné vycpávky, žádné zbytečné knoflíčky, chtěl jenom hodně kapes, s pevným futrem, dobře přišité knoflíky, bez ozdob, vše inženýrsky solidní a konstruktivní – vkládané škrobené náprsenky a manžety nenáviděl. Měla s ním matka často boje, když se strojili do večerního. Jednou v jednom koncertě, po domlouvání, vidí matka z dáli svítit na galerii dvě ruce v široce vystrčených manžetách, jak nehybně se skví na zábradlí. „Podívejte na toho mého muže, to mi dělá schválně, že ty manžety tak vystrkuje, to abych viděla, že si je přece vzal.“ Ale zpět k panu Vaverkovi. Trvalo to vždy asi 3 neděle, než přišel na zkoušku, byl to takový chudák se spoustou dětí a těžce sháněl živobytí, zavátý do Vídně. A také jeho fazónky nebyly nikterak šik. Ale byly právě tak trvanlivé jako boty, a tak s otcem o změně krejčího nebyla řeč; až chudák Vaverka podlehl souchotinám.

Také k nám chodil pracovat český čalouník, měli jsme tak zvanou garnituru z červeného vlněného plyše. Matka milovala změnu, a tak chtěla, aby jí mistr udělal na otomanu orámování z široké, pestré porty. V tom byl ale úraz. Pan čalouník nedovedl tak inženýrsky přesně vykrojiti ty rohy, což otce vždy znovu pozlobilo, když si na ten otoman na 1/4 hodinky někdy líhal. Vždy to mamince kritizoval a ona mu odvětila, že on je bez fantazie, takový puntičkář. To byly

13 z jemné telecí kůže

takové rodinné pře, které jenom utvrzovaly harmonii, a dnes si na ně ráda vzpomínám a zpřítomňují mi naše domácí ovzduší, dávno minulé.

Otcův bratr Karel byl také inženýrem, v Praze, před tím v Ml. Boleslavi, pak v Táboře. Jeho žena Marianna, rozená Jelenová, byla jeho sestřenicí, také po své matce rodem Kuchynková, takže naše nejbližší rodina se skládala ze samého příbuzenstva. Svatba strýce Karla s Mariannou se slavila u nás ve Vídni. Oddavky byly v kostele sv. Karla Boromejského a já byla malou, čtyřletou družičkou. Byla jsem na to velmi pyšná, s pugetem v manžetě, jak se tehdá dělaly. Celou svatbu jsem nakreslila a bylo to moc obdivováno. Jedině mě mrzelo, že jsem nedosáhla nahoru na klekátka a musela jimi spodem prokukovati. (Moje oblečení bylo: fialové sametové šatečky s irským krajkovým límcem, bílá kožešina a bílé kamaše.)

Střediskem vídeňských Čechů byla Slovanská beseda, Slovanský zpěvácký spolek, zpěvácký spolek „Lumír“, Sokolská župa vídeňská, divadelní spolek „Pokrok“ a čím dál tím více spolků a skupin různých českých povolání a zaměstnání, kterých stále přibývalo.

Jako malé děti (už od dvou let) jsme každým rokem mívaly v Besedě „Dětský bál“. U klavíru hrál věrně po léta mistr Trávníček původem z Ústí n/Orlicí. I později, když jsme chodily do besedních tanečních, jsme ho, už unaveného mořily o přídavky a gardedámy s hrůzou viděly, že se uprosit dal a dcery se jim točí dál a dál, místo aby už šly domů spát.

Na těch dětských bálech vyrůstala postupně celá česká vídeňská nová generace, nejdříve malí špunti v různých maškarách, pak už školáci, až najednou některý rok to povyrostlo tak, že to na dětský bál bylo moc velké a na taneční hodiny opět ještě mladé, tu jsme se v sále jenom tak „pro forma“[14], povýšeny nad tou drobotinou, procházely a ovívaly vějíři, zatím co mladší sourozenci se po dvou, po třech motali, motali, až se jim hlavičky točily a ten který kroužek kecl na zem. V pauze nám rozdávali koblihy, pomeranče a každému pytlík cukroví. Záhy se tu prozrazovaly různé vlohy a povahy tím, jak kdo se svým majetkem nakládal. Některý ho držel, anebo ho bral ještě druhým, některý rozdával, někdo si vlezl pod klavír do krytu a chutě vyprazdňoval papírový sáček, aby maminka neviděla a nezarazila ten apetit. Stalo se také, že si některý anebo některá přebrala, a pak tu byly následky žalostné. Ke všemu tomu se pila limonáda – ale bylo to slavné, tančily jsme dokolečka anebo všeliké reje, které musel vésti magistr Hedánek anebo některý výbor. Také jsme dostávaly menší hračky, malé foukací harmoniky, české hračky točené a pomalované tamburíny, bubínky, trumpetky, cimbálky ap. Již před bálem doma bylo rozčílení a oblékání. Střevíčky, obyčejně nové, nám na podrážkách křídovali, abychom na parketách neuklouzly, vlásky se kadeřily, pak se nastoupilo slavnostně do drožky a jeli jsme s rodiči do bálu. Bylo tam dětí dost a dost a řevu a křiku také. Uzavírala se dětská přátelství, která kolikrát později končila sňatkem a dávala základ novým generacím.

14 k zachování zdání, naoko

Byli jsme jako veliká česká rodina ve vídeňském německém moři. Napočítalo se na 300 000 Čechů, Moravanů a Slováků ve Vídni žijících a můj otec prorokoval, že Vídeň jednou přes noc bude česká. Tomu ovšem zabránily další neočekávané události, jinak by se to bylo stalo.

Jako mladé slečinky, dětským bálům už odrostlé, jsme měly v Besedě jiné zábavy. Byly to taneční hodiny, vlastně malé domácí věnečky a koncerty, na nichž každý český umělec, než vstoupil do širší veřejnosti, odbýval jakousi přípravu. Mezi jinými housliště Kubelík, Kocian a pianistky Noemi Jirečková i moje sestra Růžena. Pak se pořádaly přípravné taneční večírky ku velkému slovanskému plesu, který se každoročně odbýval v Ronscherových sálech pod záštitou šlechty a ministrů, krajanů všech slovanských národů. Byla to snůška překrásných původních slovanských krojů, spojená s národními slovanskými tanci. Tanečníci – většinou studenti všech slovanských národů, vysokoškoláci, a dívky českých, moravských, polských i jugoslávských rodičů ve Vídni žijících. Inspirátory bálu byli ruský básník Vergun a Dr. Murko. Učili jsme se vzájemně české besedě, ruské kolomyjce, polskému mazurku, chorvatskému i srbskému kolu, které se pak na velkém plese tančily. Společnost byla velezajímavá a mluvilo se všemi jazyky slovanskými a nešlo-li to, muselo se vypomáhat francouzštinou, angličtinou i němčinou. Nasmáli jsme se všichni při tom dost, neboť i při zdánlivě stejných slovech je tu často jiný smysl výrazu a obměn.

Tyto plesy měly svou tradici i v širší neslovanské společnosti vídeňské. Každým rokem se pořádaly sokolské šibřinky[15], často pod jednotným heslem ku příkladu „Květiny“. Každá tanečnice představovala nějaký kvítek. Pro tyto večery jsme si nacvičili moravskou besedu, kromě české. Bývaly to zábavy srdečné, bez rozdílů stavů a tříd. Také tomu dal můj otec první popud, abychom my dvě sestry chodily do Sokola cvičit, a my chodily rády a pilně a přitáhly jsme tam mnoho děvčat z besední společnosti. Některé maminky z počátku z předsudků a s nedůvěrou posílaly dcery cvičit, později si však libovaly, jak jim dcerky sílí a leckterá si našla sokola – šuhaje, budoucího manžela. Sport se teprve zvolna probouzel, chodilo se sáňkovat, lyžovat, když už jsme byly „slečinky“, ale moje maminka byla bez předsudků, tak jsme užívaly sporty a na svých letních pobytech v Táboře, na teplé Lužnici jsme se naučily dokonale plavat. Město Tábor patří do mých milých vzpomínek. Jezdívali jsme tam po 12 let na léto. Tam jsem absolvovala první ples abiturientů ve svém 15. roku a první bál na „do světa vstoupení“, jakými slovy to zvěčnil jeden zuřivý nápadník a tanečník, napsav to fermežovou barvou na mohylovitý balvan v lese. Dělali si ostatní studenti (sextáni) dosti legrace z toho, přesto se tento pomník udržel po několik roků. Pak ho musel pachatel vlastnoručně očistiti, neboť byl určen k jiným pomníkovým účelům. Ale stopy po seškrabané fermeži je vidět dodnes a mnou ne právě oblíbený nápadník již dlouho nežije.

15 šibřinky = sokolské maškarní plesy

Moje první láska patří do dřívějšího věku; bylo mi 11 let, když se mi líbil 13letý hoch z české známé rodiny, s nímž jsme se proháněli na kluzišti ve Vídni. A tam, na tom ledovém poli, vznikl ten první neuvědomělý pocit, z něhož se mi zatočila hlava a s nímž jsem si nevěděla rady a o kterém nesměl nikdo vědět. Zůstalo to při nesmělém pokukování, ale bylo to krásné. Nikdy nevyslovené. Na ledě jsme se opět stýkali s dětmi úředníků dráhy; kluziště byla na nádražním pozemku. Byly to ponejvíce děti Čermákovic, Nevolovic, Deinleinovic, Reichilovic a jiné. Tam jsme v zimě trávili většinu mimoškolního času.

* Prater 1889–1890

Prater (Prátr), jak známo, je přilehlá část Podunají a přimyká se k II. okresu Vídně směrem na východ. První oblast je lidový Prátr. Tu bylo plno kolotočů, komediantských bud, hostinců, maňáskových divadélek a různé ty horské dráhy a tajemné boudy s potápěčem, dámou bez noh, panoptika. A tedy takový Eden. Krásné, stinné, v kaštanech zarostlé, nepěstované stromoví a trávníčky. V pokračování Prátru byl tak zvaný „Noblprater“. Vede k němu proslulá široká, pětiproudová kaštanová alej „Hauptallée“, která končí „Lusthausem“, poschoďovým balkonovým osmihranným pavilonem, s nobl restaurací dokola pod stromy. Po hlavní alejí se proháněly slavné vídeňské soukromé fiakry s osazenstvem vídeňské elity. Tam se také v době květu šeříku odbývalo květinové korso pod protektorátem kněžny Metternichové. Výnos toho korsa byl věnován dobrovolné ochranné společnosti. Za Lusthausem se táhla císařská bažantnice, práterská divočina, a v ní dostihové pole Freudenau.

Na druhou stranu nebylo daleko k Dunaji. Přešlo se několik inundačních[16] močálů v topolových hájích a přišlo se k širokému oblázkovému náspu, který povstal regulací hlavní řeky. Na tomto náspu se usadila řada zvláštních mlýnů „Schiffsmühlen“. Bylo jich asi dvacet v rovné řadě vedle sebe. Mlýnice byly těsně u vody a měly pohon daleko vysunutý do řeky, tam byly široké pramice s klecemi a domkem s mohutnými dřevěnými koly, do nichž prala dravá voda Dunaje. Transmisemi se přenášela síla na kolečka v mlýnicích na břehu. Ke klecím vedly vratké lávky ze dvou nastavovaných dlouhých klád s prkny uprostřed. Vše bylo silnými řetězy a lany připoutáno k břehům. Mohutná dunajská dravá voda, nabělale zelená, se opírala vší silou do kol a tvořila v koupacích kabinách, které byly k boudičkám na pramicích přistaveny, takové vodopády, že jsme se zahřály v těch klecích i při 11stupňové vodě. Volně plavat tam není dovoleno, ba ani nejsilnějším mužům není možno. Šíře taková, že protější ploché břehy je sotva viděti.

„Děti, postěhujeme se do Prátru.“ A my už jsme se těšily. To znamenalo, že tatínek je pověřen stavbou dvou inundačních mostů a výměnou konstrukce velkého železničního mostu a že budeme dvě léta bydlet u Dunaje. To znamenalo

16 zátopové území, nivy

dále, že se už v květnu stěhujeme z Vídně ven, že dříve ukončím školu, že mně maminka o prázdninách doplete školní punčochu, která se mně lepila na prsty a nedostala se dále než k patě. To znamenalo, že přijdou silní chlapíci, naloží na vůz, zeleným plátnem zavěšený, jarmary, peřiny, koše, kufry, piano. V zádi vozu pak postaví naše zelené rozložité kanape. Že se na něm my tři sourozenci s naší Fany usadíme a povezeme vídeňskými ulicemi a práterskými lesíky až k Dunaji. To znamenalo, že před Prátrem zastavíme u hospody, že se stěhováci a kočí staví na víno, že budou s Fany laškovati, ona se bude upejpat a bude se k našemu vyražení zle potýkati s němčinou a bude si plésti „der, die, das“. U mlýnů už budou čekat na nás rodiče. Přijeli vlakem, který jim zvlášť zastaví, neboť to není na stanici. Štadlava (Stadlau) je asi až 3 km za mostem, a naše mlýnská osada je ještě před mostem a před Štadlavou.

My děti se rozlétneme kol pumpy na dvoře a naší hlavní starostí bude, aby nám ihned vybalili rýče a lopaty a my se mohly věnovat stavbě příkopů a hrází k oblíbené hře na dostihy, jejichž opravdové pole s námi v Prátru sousedilo. Kamarádi nás zatím již vyhlíželi a už jsme si hráli, mezitím co dorostlí zabývali se zařizováním. Po hře došlo na prohlídku všech houpaček. Pak jsme inspicírovali naše dětské záchodky, vlastnoručně za špýchary pěkně z cihel sestrojené, a museli jsme obnovit svatý slib a zákon, že nikam jinam nebudeme choditi. Proč to tak muselo být, nevím, ale svoje dětské zákony jsme plnili pilněji než napomínání rodičů.

Ve shora popsaných mlýnech jsme zažili dvě krásná dětská léta 1889 a 1890, vždy od května do října. Otec, jako navrhovatel a vedoucí stavby, byl ve svém živlu; spolužití a spolupůsobení dělníků s panem inženýrem bylo přátelsky srdečné. Italové pilotáři, Madaři, Slováci, Rakušané nýtaři, čeští kameníci a dělníci ze všech koutů Rakouska. Šéfa měli všichni rádi a on se o ně staral jako otec o své děti. Velmi rád s nimi snídával pod širým nebem a slanina, vařená na otevřeném ohništi, mu nikde tak nechutnala jako na stavbě. Někdy jsme se také směli podívati. A tu nám imponovala funící lokomobila[17] u kesonů[18] s tlustým, veselým topičem v modré kombinéze. Ten nám ukazoval všeliká ta kolečka a kohoutky, šrouby a věčně se točící manometr a spouštěl pronikavou píšťalu. Otec nám vypravoval o kesonech pod vodou a hrůza nás obcházela, když řekl, že tam také slézá. Ztratil v těch hlubinách jednou topaz ze své vázanky a ten je tam v pilíři na věky zazděný. To bylo pro nás romantické a tajemné. Jednou nás uvedl na most, odkud byl vidět směrem k práterské Rotundě velký výstavní ohňostroj. Otec býval vždy na vyšších pilířích, anebo při montování železných konstrukcí, jeho musely poslou-

17 Lokomobila je mobilní komplet parního kotle a parního stroje. Jedná se vlastně o předchůdce dnešních traktorů. Lokomobily sloužily nejen jako tahače, ale používaly se též jako zdroj mechanické energie.

18 Keson (z franc. caisson) je speciální typ potápěčského zvonu. Obvykle je to dutý kvádr bez dna, který se používá ve stavebnictví pro práce vykonávané pod hladinou vody. Díky tomu, že tlak vzduchu v kesonu je stejný jako ve vodě, je možné v něm pobývat bez potápěčského dýchacího přístroje.

chat i projíždějící vlaky a mašiny, musely zpomalit jízdu, neboť práce se děly při plném pravidelném provozu. Je to na hlavní trati z Vídně na Prahu přes Brno.

Prátr, vlastně opuštěné řečiště regulovaného Dunaje, je plný stříbrolistých topolů, v nichž hnízdí spousta kavek. Ohromné chochole jmelí v korunách stromů, které jsou hustě spletené liánami a břečťanem a plny zetlelého dříví. Je v nich vlhké dusno a půda pokryta hustým podrostem, v němž se skrývají zmije. Kolem těchto pralesů se rozprostírají loučky plné fialek anebo rozsáhlé oblázkové pláně, na nichž se daří pouze bodlákům, lopuchům, hadinci, kopřivám a divoké rezedě. Celý kraj je prolnut močály se spoustami žab a žabinců a má svůj zcela zvláštní ráz i kouzlo. Za tmy tam bylo vidět roje svatojánských mušek a bludičky. Toť se ví, že také strašil utopenec, a bylo věru dobře, alespoň jsme se tam báli sami chodit.

Ještě chci blíže popsat tu mlynářskou osadu. Stavěná v dlouhých řadách podél Dunaje, prvou řadu tvořily již dříve popsané mlýnice, pak vozová cesta, po které se vozilo obilí do mlýnů, pak řada dřevěných sýpek a vchody do dvorů, které byly prostranné, čtvercové a vpravo i vlevo příčnými sýpkami ohraničené. Uprostřed každého dvora pumpa, malá zahrádka na zeleninu a houpačka. Poslední řadu tvořila obytná stavení, zděná, o vyvýšeném přízemí s květinovou předzahrádkou. Hned za staveními byl dlouhý souvislý, vápnem obílený, zubatý dřevěný plot s vrátky do každého čísla. Dle plotů byly vysázeny černé topoly. Před každým číslem u vchodu dřevěná lavička k posezení na večer. Bylo to velmi útulné a přívětivé. Podle těchto planěk vedl chodník a silnička a podél ní pak železniční trať pobřežní dráhy, která dovážela z velkého zásobního přístavu maďarské obilí a potraviny – víno, drůbež, zeleninu, luštěniny atd. – přes potravní čáru do vídeňských trhů. Na kolejích stávaly po celé hodiny dlouhé nákladní vlaky a protože za kolejemi na silnici byla na náspu řada domků s řezníkem i hokynářem Hechtlem, jehož zaprášené sklenice s bonbóny „rogsdropsy“, větrovými pokroutkami a svatojánským chlebem nás silně přitahovaly, stávalo se, že jsme přes přísný zákaz tyto nekonečné vlaky podlézali, abychom se dostali k nákupu. Bylo to dosti nebezpečné, neboť někdy náhle zapískaly ze dvou konců vlaku lokomotivy a vlak se trhnutím dal do pohybu. Ale co naplat, my děti jsme tam lezly přece. Měla jsem kolem sebe celou smečku kamarádů, kluků – Dolnorakušanů. To byl Ferdl, Franzl, Seppl, Karl, Weisshappl s bílou, sluncem vybledlou kšticí, Rostascher s ryšavou hlavou. Táhli jsme společně na výzkumy, prováděli jsme ohromné cihlové stavby a vymýšleli čtveráctví, honičky, dostihy. Jsouce inspirováni blízkými dostihy, mluvili jsme „anglicky“, opičíce se po žokejích, kteří tu a tam v osadě před zápolením bydlívali a trénovali. Kopali jsme jámy, vykládali je oblázky z Dunaje a věřili, že se nám v nich voda udrží, ale ona se nám vždy velmi brzy ztratila. Kluci také s oblibou zalévali sousedům ve sklepě uskladněné brambory a já jsem dělala hlídače, aby nás při tom někdo nepřistihl. Dokonale jsem ovládala vídeňsko-dolnorakouský žargon, doma se mluvilo česky, ve školách spisovnou němčinou.

Velkým mým kamarádem byl Poppenwimmer Karl, 21letý syn naší domácí, mlynář a veselá kopa, ohromný silák, dva tři pytle mouky na ramenou, to nic nebylo. Moc rád se se mnou bavil, sám jako velké dítě. Houpal mě na houpačce, div jsme se nepřeklopili, házel mne do hromad otrub, strašil mne, když si namočil obličej do mouky, že mu jen oči z toho svítily. S oblibou jsme dělali spolu silácké kousky. Zavěsila jsem se mu na předloktí a on se mnou šíleně točil, anebo mne úprkem přenesl po vratké lávce ke kleci u vantroků[19] a tam mě spouštěl do vířící vody a já jsem řičela radostí. Malého kamaráda, Richarda Sychrovského to při jedné návštěvě rozčílilo tak, že se pustil do Karla, bušil do něj: „Ty ji zabiješ, ty ji zabiješ!“ A my jsme se jenom smáli. Karl, když jsme si přistěhovali ven piano, často maminku poprosil, zda si může zahrát, a to byl vskutku požitek, jak krásně hrál Lannerovy a Straussovy valčíky zpaměti, pohupuje se dle taktu, blaženě se usmívaje. Později to byl pramen jeho obživy. Mlýny pozvolna upadaly, z bývalého blahobytu vytlačily je brzy mlýny strojové, takže se na našich dunajských už semílalo jen staré pečivo na strouhanku. A Karl zapíjel svůj zármutek u „Tante Lizi“, v malé venkovské hospůdce na močálech, a vydělával tam hraním na klavír. Jeho bratr Vilém byl více švihákem než mlynářem, pouštěl se do spekulací s obilím a skončil, nevím kde. Měl nadání pro malování. Jejich matka, vdova, paní Poppenwimmerová, myslím, že také utápěla svůj žal v alkoholu, měla, už stará, často červený nos. Vedle nás bydleli Bergerovi, byli tam dva kamarádi, mimo to měli několik sester. Těm se dařilo lépe, žil ještě mlynář a byl méně geniální, ale více praktický než naši domácí.

Měli jsme tehdá služebnou Fanny, trochu starší, velmi hodnou a rozšafnou Češku, které dělala německá řeč velké potíže, hlavně při nákupu, anebo když jsme museli nějakou tu husu z maďarské lodi přenést nepozorovaně přes potravní čáru, tu nás filuta, otcův figurant, který nám měl pomoci, z čtveráctví nechal „ve štychu“ a zmizel. Fanny se s akcízáky[20] německy potýkala, nechtěla platit clo, tak jim nastrkovala husu řkouc: „Lassen sie sich das Gans“, a já do toho pohoršená: „Ale Fanny, říká se die Gans.“ Akcizáci z toho měli švandu a pustili nás beze cla. Bylo to asi smluveno s figurantem.

Během léta nás navštěvoval náš zpěvácký spolek „Lumír“ s dirigentem Stýblerem. Dělali si k nám výlet přes Prátr. A tu byl v mlýnech svátek. V našem sklepě jsme vždy měli zásobu, soudek dobrého bílého vína (voda byla špatná, musela se míchat s vínem), veronský i uherský salám a ementálský sýr. Hostili jsme celý

19 Vantroky (z něm. Wandtrog – „nástěnné koryto“) jsou dřevěná koryta na vodu obvykle přiléhající ke stěně mlýna, která slouží jako přívod vody pro vodní kolo na vrchní vodu vodního mlýna, vodní pily, hamru či jiného zařízení.

20 Výběrčímu zřízenci na potravní čáře se říkalo „akcízák“. Potravní čára: Okolo tzv. uzavřených velkých měst Rakouska-Uherska jako např. Vídeň, Praha, Brno, Lvov, Krakov, Linec a další byla vytvářena od 25. 6. 1829 tzv. Potravní čára. Tato fungovala jako kontrolní stanice na všech hlavních přístupových cestách do města. Pokud přicházející nesli určité potraviny, museli za ně zaplatit stanovenou daň.

sbor a oni nám zpívali, toť se rozumí česky, a celá osada mlynářů poslouchala a třebaže slovům nerozuměli, líbila se jim hudba i zpěv. Bylo to pod širým nebem a krásně se to rozléhalo přes Dunaj a tamější svérázný oblázkový a topolový kraj. Ty černé topoly vydávaly při květu opojnou vůni, která mi, když ji cítím, ještě dodnes vybaví tehdejší dobu.

To bylo, myslím, takové vrcholné období mých rodičů, byli dosud mladí, otec v plné činnosti, matka v plném rozkvětu. Roku 1889 se jim narodil vytoužený syn.

Roku 1890 jsme také trávili léto ve mlýnech. K podzimu přišla známá povodeň, probořila půl Karlova mostu v Praze, na všem tom brali jsme živou účast. Také Dunaj vystoupil z vysokých, regulovaných břehů. Na dvoře jsme měli 1/2 m zátopu. Hráli jsme si na námořníky, kdekterou káď a prkénko jsme použili za plavidla. Na druhé straně také voda. Jenom ta naše široká hráz zůstala na suchu. Jinak jsme byli od světa odříznuti a jelo se čluny nakupovat. Lodičkami jsme se museli plaviti přes dostihový stadion. I přes nejvyšší jezdecké překážky tekla voda. Na naši hráz, několik kilometrů dlouhou, se utíkala vyplašená zvěř, srnci, zajíci, bažanti z bažantnice, neboť i močálovité území bylo pod vodou; voda se protlačila skrze oblázkové hráze a velmi zvolna pak opadávala.

Přišla zpráva z Prahy, že se protrhl Karlův most; znali jsme jej dobře z častých návštěv u babičky v Praze a litovali jsme sochy do vody povalené. Dost nás mrzelo, že pověst o vejcích, která dělají maltu tak odolnou, utrpěla – kde jinde něco takového měli? Jen v Praze. I v našich německých školách se o tom v dějinách povídalo, jak venkovští vozili vejce do Prahy – a teď tohle s vodou. To nám zas zlomilo zoubek na koruně, kterou jsme beztak museli hájiti na všechny strany. Dělali si posměch i z našich jmen, musela jsem se psáti Wilhelmine a koncovka „a“ v příjmení byla dovolena jen Polkám. „Češky tohle jakživ neměly – a ostatně tvé mamince také nepředpisuji, co má vařit k obědu, zda knedle, nebo nudle“, řekla mi učitelka, když jsem vyřizovala přání tatínkovo, aby alespoň dělali čárku na ypsilon na konci mého jména. Jinak jsme svoje stanovisko čestně hájily tím, že jsme se obě sestry dobře učily. Doma – kromě úloh pro školu – jako když svlékneme kabát, už se německy nemluvilo. Němčině jsme se nikdy nemusely učit, přilétla k nám bez námahy sama. Jako dvouleté skamarádily jsme se s dětmi v Belvederu a dorozumívaly se z počátku posuňky, až se řeč znenáhla sama rozvázala. Když jsme se na podzim vracívali z Prátru do města, byl nám městský byt z počátku dosti úzký. Museli jsme se krotit, odložit všecky indiánské zvyky a umoudřit se.

Jiná léta jsme trávívali v Čechách a cítili se tam jako doma. Zprvu to byla Sv. Anna u Pohledu, resp. u Německého Brodu, kam maminku táhly vzpomínky z mládí, neboť tam jezdila s tetami Weidenhofferovými. Je to překrásný kout, ta Svatá Anna. Malé poutní místo v lese, s kapličkou a zázračnou studánkou, s křížovou cestou. Vše uprostřed lesa a v sousedství hospoda, kde bývali letní hosté a kam se po slavných poutích uchýlili poutníci, aby svoje pobožnosti ukončili tancem při venkovské muzice. Hospoda byla starého vzorného rázu. Uprostřed sálu sloup, o nějž se zuřiví tanečníci otloukali ostošest. Byli to „Frantaláci“ se svými dívkami. Frauenthal – Pohled si dlouho zachovával staré zvyky a oni Frantaláci, třebaže mluvili německy, tančili všecky staročeské tance a zpívali k tomu české nápěvy, kdy už jinde v Čechách je neznali: „Šla Nanynka do zelí“, „Honěnou“, „Obkročák“ a jiné. Ženy měly široké modré sukně, oranžově lemované, oranžové punčochy, černé vykrojené střevíčky, bílé košilky s mírně napaušovanými [21] rukávy, černé sametové šněrovačky, červeně pentlemi zkřížené a na ramenou svázané. Na hlavách červené turecké šátky s dlouhým cípem dozadu.

V lese u křížové cesty se postavily stánky s perníkem, také ještě starých původních tvarů, a s kyselými okurkami. Nescházel komediantský vůz, provazolezec, Esmeralda, cvičená koza, která se musela udržet na velké, modré kouli. Stánek s lidovými hračkami, které jsem si tak oblíbila, a všeho možného. Kolotoč doplnil tradicionální pouť. Po ní jsme se vrhli hlavně na místo, kde bývali komedianti, a s horlivostí sbírali ztracené flitry a korálky, které pro nás měly kouzelnou cenu. Jiná léta ve Skrovnici jsem se spřátelila se životem zemědělců Tondlů, kde jsme bydleli. Pásávala jsem husy a krávy s kamarádem a také jsme jednou chtěli vypalovat vosy – poblíž zralého žita, až nás rozzlobený hospodář vyhnal a zmařil tento podnik. Ráda jsem s nimi obědvala z jedné mísy výbornou prosnou kaši, anebo jako cihly veliké tvarohové a třešňové buchty.

Jeden rok jsme opět byli u babičky v Praze u příležitosti Národopisné výstavy. Chodilo se do „Národního“ a ve chvílích oddechu jsme mořili svou pohádkovou tetu Reginu, aby nám něco vyprávěla. A ona ochotně povídávala a povídávala, co jí na paměť přišlo a co jí vlastní fantazie přinesla. A my seděli a poslouchali jako pěny, mezitím co maminka s babičkou vyrovnávaly a ukládaly zavazadla. To se opakovalo téměř každoročně. Jen jednou byla tato idyla tragikomicky první den našeho pobytu zkažena. Babiččina stará posluhyně paní Anna si na „tramwayi“ (koňce) spletla náš kufr s jiným navlas stejným, k němuž se hodil náš klíč. Jaké bylo naše, hlavně nás dětí, zděšení, když se v kufru objevilo mužské šatstvo a samé cizí věci. Byla jsem tenkrát zoufalá (asi 9letá), pobíhala jak šílená kol stolu, bezradná a maminka nevěděla, má-li se smát, anebo zlobit na Anku, ta však tu věc sama moudře rozluštila. Ten kufr prý asi patří jednomu známému, náhodou také na Smíchově bydlícímu, který s ní v koňce jel. A věru tak bylo, vše skončilo ku spokojenosti i té druhé potrefené strany, která si nad obsahem cizího kufru rovněž zoufala. Když paní Anna „myslela“, dopadlo to vždy nějak „po myslivecku“, a proto ji moji strýcové, veselí, s babičkou bydlící mládenci „myslit“ vždy odrazovali. Ona to brala šprýmovně a byla šťastna, když ji posílali pro něco dolů, pro jistotu šla pro každou věc zvlášť, třeba desetkrát tři patra, neboť když „myslela“, lehce něco pozapomínala. Byla to neúnavná stařena, pravé pražské dítě, která se sobě divila, proč má na tvářích tolik vrásek a po ostatním těle je

21 napaušovaný (paušovaný), zřejmě baňatý z něm. bauchig

hladká, načež jí čtveračivá naše babička radila, aby tedy nejlépe dle toho zařídila své ustrojení, změnila módu a vystavovala pouze obličej a ruce dennímu světlu.

* Naše rodina

Čerpáno hlavně z osobních vzpomínek a dle vyprávění mé babičky Vilemíny Weidenhofferové, rodem Kuchynkové

V mých rodičích se znovu spojili příslušníci jedné rodiny po přeslici – otec Ing. František Podhajský a Emanuela Weidenhofferová byli pobratřenci druhého řádu, obě moje babičky byly pravé sestřenice, rodem Kuchynkovy v Chrudimi. Rod Kuchynků pocházel z Chrasti a předkové byli mlynáři, jak z matčiny, tak z otcovy strany. Pradědové pak Patočkové – perníkáři, Weidenhofferové – knihaři, Devotyové – řezbáři a v generacích, kdy mládež opouštěla řemesla a věnovala se studiu, inženýři, lékaři, bakaláři, teologové. Po vyhořelé faře v Chrasti u Chrudimi je první známé datum úmrtí Pavla Kuchynky 19. 4. 1714 ve věku 60 let, tamtéž.

Josef Kuchynka (1760–1809) z Chrasti, syn mlynářův, byl v rodině označován jako nepodařený syn, nehleděl si zaměstnání, chodil za napoleonských válek po světě, spojil se s Jakobem Veithem a Eisem, obchodoval s municí a houněmi, stal se erárním dodavatelem a vydobyl si legendární, ohromné jmění. Zakoupil od hraběnky Benigny Šporkové tak zvaný Neupauerův velký dvůr v Chrudimi, který pak proslul jako Kuchynkův, nyní Wiesnerův a dodnes stojí, čině dojem pěkného panského sídla čp.55. Kde kdo „bohatému strýci“ Kuchynkovi dlužil. Především erár, biskup hradecký, šlechta, pán z Medlešic, důstojníci a duchovenstvo. Byl neoficiálním bankéřem celého východního kraje. Zakladatelem Kuchynkovské slávy byl tedy onen toulavý Josef. Bezdětek, žil se svou manželkou Kateřinou roz. Slavík a se svými sourozenci velkopansky na Chrudimském dvoře. Trpěl na kámen a po operaci zemřel, dle ústního podání babičky, ve stejný den se svou ženou.

Jeho hlavním dědicem byl Jan Kuchynka, 1765–1825. Jeho choť, rodem Anna Patočková, byla dcerou perníkáře v Chrasti, 1771–1852. Jan, měšťan chrudimský, zdědil po bratrovi Josefovi dvůr se zařízením a 200 korcí polností. A jeho vdova pak vedla dvůr i hospodářství a chtěla se soudit s panem Schramckem z Greifenklau a Medlešic, protože dlužil švagrovi Josefovi.

Ignác Kuchynka, starší bratr „bohatého strýce“, děkan v Osicích, 1755–1814, čestný kanovník kapituly královéhradecké, byl správcem pozůstalosti Josefovy. Závěť obsahovala více paklů, které udávají jen jmění movité, ač i to bylo pro svou dobu ohromné. Větší díl Kuchynkovského stříbra se dostal na faru v Osicích. Ignác Kuchynka křtil 3. VI. 1801 Františka Škroupa, skladatele naší národní hymny.

Další sourozenci „bohatého strýce“ byli: Anna, 1758, provdaná za pluk. lékaře Dismase Macháčka v Chrasti. Její druhý manžel Ignác Zeinmer byl hostinský na Hrádku u Ústí n/Orlicí. Pak jí říkali „Zeinerka“.

Barbora, 1769 (?), vdaná s Josefem Reisichem, forstmistrem a bažantníkem v Hrochově Týnci. Oddával je nevěstin bratr Ignác Kuchynka. Tedy byla pak „Reisička“.

Františka, 1772, svobodná, hospodyně u bratra Ignáce. Byla kmotrou mnoha dětem v Osicích, mezi jinými i Františku Škroupovi. Měla s kaplanem Palečkem (1782–1859) 3 hochy. Jeden jeho vnuk byl portýrem v hotelu „U Černého koně“, znal mnoho řečí a jeho dcera, druhá choť stratosféristy Piccarda, je pochovaná v Praze.

Anežka (Agnes), 1776 (?). V Kuchynkovském dvoře nocovala rakouská arcikněžna. Darovala bohatému strýci svůj a císaře Josefa portrét, zlaté hodinky i jiné věci. A vzala si sebou Agnes do Vídně ke dvoru. Anežka byla první komornou císařovny, dobře hrávala na housle a účinkovala v císařském domácím kvartetu – císař hrával flétnu. Provdala se za univerzitního profesora Hoernese. Tedy „Hörneska“. Snad byla matkou paleontologa Hoernese, narozeného 1815 ve Vídni, po němž má jedna ulice III. okresu svoje jméno.

Dle vypravování mé babičky Míny Kuchynkové, provdané Weidenhofferové (1818–1913) se zbohatlí Kuchynkové do svého blahobytu velmi rychle a lehce vžili. Vozili se v tak zvaném „Ballonwagen“, bachratém voze se spouštěcími stupátky. Založili si rodinnou galerii, k níž dal asi popud dar oné arcikněžny. Měli mnoho krásně zpracovaného stříbra, měděného a cínového nádobí, barokní i renesanční nábytek. Pokoje krásně, různě malované, s medailony krajin a figurálních výjevů. „Bohatý strýc“ měl zlata, že ho užaslému podomkovi ukázal v míře, v níž se obilí měřívalo. Ten přepych se přenesl i na příští generace. Krásná jeho neteř Anna přivábila svou sličností a bohatstvím mnoho mladých mužů. Nosila toalety a střevíčky (Kreuzbandelschuhe[22]) z Paříže a šperky a klobouky z Florencie. Nosila ráda světlezelené tarlatánové[23] šaty a florentské „kukaně“ se pštrosími péry, byla blond typu, tak ji pamatovaly moje babičky, její neteře. Ty jedině mohly nositi obuv po ní, měla malou nožku, byla spíše drobnějšího, šarmantního zjevu. Karel Kuchynka – duchař, jak říkám svému bratranci (zajímal se totiž o parapsychologii), má po ní empirový památník, plný milostných vzdechů, obdivů a horoucích slibů, hlavně pana hraběte Kolovrata Krakovského.

Přes všecky ty úspěchy, anebo právě pro ně, nebyla pevného zdraví, zemřela ve svém 26. roce na souchotě, nemoc, která v naší rodině nesídlí. Měla snoubence, důstojníka (Perglaz neb Herglotz), který někomu z neprozřetelnosti vyťal políček a musel být odvelen, což byla pro hrdou Chrudimanku krutá rána, říkalo se, že od té doby chřadla, až umřela.

22 boty zkříženě vázané

23 Tarlatán je průhledná bavlněná tkanina v plátnové nebo keprové vazbě často se silným nánosem apretury (např. škrobu), s jednoduchými proužky nebo drobným vzorováním zhotoveným na listovém tkacím stroji.

Rodina Ing. Františka Podhajského, 1886
Ela, Minka, Růžena

Po Josefovi, „bohatém strýci“, měl dvůr podděditi nejstarší synovec Jan Bernard Kuchynka (1791–1871), můj praděd. Nechtěl být zemědělcem a šel na studia. Oženil se roku 1815 jako praktikant krajského úřadu v Chrudimi s Aloisií roz. Devoty. Janova choť byla již dvakráte provdána, jednou za soudního radu Bernharda Czvetlera v Hradci Králové (jeho bratr byl purkmistrem v Chrudimi), po druhé s malířem Kholem. Obě tato manželství byla osudně nešťastná tím, že jeden ženich zemřel při svatební hostině, druhý osm dní po svatbě, takže vyděšená nevěsta třetí oddavky už nechtěla mít veřejné. Dali se oddati nevěstiným strýcem děkanem Ignácem Devotym v ženichově domě v Chrudimi, kde můj praděd svou nevěstu představil sezvaným hostům jako svou ženu. Byla dcerou krajského chirurga a accouchera[24] Martina Devotyho ve Slaném. O kanovníkovi Ignáci Devotym, národním buditeli, se zmiňuje Alois Jirásek v „F. L. Věkovi“. Strýc Devoty věnoval obraz sv. Kateřiny s řezaným barokním rámem do kaple na Kunětické hoře. Snad pro šťastný průběh třetího manželství. Dle výroku Dr. Em. Pocheho jsou Devotyové stará řezbářská rodina, pocházející z Itálie. Devoty otec, „Vatterle“, jak se tehdá říkalo, mnoho za svobodna cestoval. Byl v Anglii, Francii, Itálii a Německu. Měl bibliotéku vzácných knih a herbářů, které vnoučátka později zničila, bohužel. Takto byl velkým vlastencem a konzervativcem. Nosil cop a kord, krátké kalhoty, střevíce s přezkami, sametové vyšívané fraky a posmíval se floutkům „Incroyable“, kteří, „blázni“, měli svoje vlastní vlasy bez paruk, úzké nohavice a zabalené krky. Byl velmi přísný až podivínský. Za „Mutterle“ a „Vatterle“ se jezdívalo do Slaného, přičemž se zajíždívalo také do Doks – Hirschbergu, o němž mi moje babička Mína a teta Regina nadšeně vyprávěly a líčily krásu a náladu rybníků a celé zasněné krajiny, která již tehdá byla chráněnou rezervací.

Moje prabába Aloisie Kuchynková, rodem Devoty, byla proti svému konzervativnímu otci novotářkou, všechen starý nábytek vyházela a koupila nový – tehdá empire. Když se dostal můj praděd jako Krajskassír[25] ze Slaného do Chrudimi, přestěhoval se s rodinou do Kuchynkovského dvora. Tam se také 1818 narodila jeho první dcera Vilemína Filipina Paulína – Mína, jak jí zkrátka říkali. Dožila vysoký věk 95 let a od ní vím valnou část historie svých předků, dotvrzenou a podloženou řadou křestních listů a bádáním svého bratrance Čeňka Kuchynky, vedoucího pokladního pražských elektrických podniků, který se na můj popud s nevšedním zájmem a pílí ujal pátrání po našem společném rodokmenu.

Babička tedy dále vykládala, jak naši předkové vesele užívali to legendární jmění po bohatém strýci a jak mysleli, že je bezedné. Kuchynkovská sláva a pýcha (byli známí co sliční Kuchynkové) vydržela po několik generací – „až pozbyli, jak nabyli“, jak říkala moje babička Mína. Od této veselé, nadané a reprezentativní „krásné Vilemíny“ jsme my děti, vnuci a pravnuci také, zdědili hlavně hudební a výtvarnické vlohy. Měla výborný hudební sluch a paměť, nejraději hrávala zpa-

24 accoucher (z francouzštiny) – porodník
25 krajský pokladní, z něm. der Kassier

měti na piano a pěkně zpívala, najmě Gluckovy árie a Beethovenovy skladby. Nám dětem robila z různého materiálu jako staniolu, ze zátek, z chleba a z dřevíček různá zvířátka, lopatky, struhátka, síta, smetáčky a podobné drobotinky. Její manžel, můj děd Ignát (Hynek) Weidenhoffer, lékař a chirurg v Chrudimi, byl také výborným pianistou, hrával Haydena, Mozarta a „modernistu“ Beethovena.

Můj praděd Jan Bernard Kuchynka prodělal také část svých studií ve Vídni, byly to obchodní školy, neboť se octl na praxi u velikého knihkupce a nakladatele Deuticke[26]. Dostal se tam nepochybně pomocí své tety Anežky. Svým dětem často vykládal, že býval přítomen jako tajný divák dvorních plesů v „Ballhausu“ skrytý za květinovými dekoracemi. Můj praděd byl hezký, urostlý člověk, fešák. V Praze ho milovala dcera velkého pražského bankovního domu. Mám v majetku pěknou její miniaturu, kterou mu věnovala na památku. Obrázek je na slonovině jemně malovaný a byl původně ve zlatém, granáty posázeném rámečku. Se smíchem praděd často vykládal, jak ona, bankéřova dcera, po letech, když už byla vdána a matkou dětí, cestovala kočárem přes Chrudim a přála si ho vidět. On, chtěje dělat dojem, najmul šimla a jel jí v ústrety. A právě, když se měli setkat, tu se šiml lekl mýtné závory a milého dědu shodil do příkopu. Tak z toho byla švanda.

Sourozenci babičky Míny byli: nejstarší bratr Hans, „nejkrásnější praporečník Prahy“. Vykládala nám, že byl opravdu pěkný vysoký člověk, a když táhlo vojsko s hudbou ulicemi, všechna okna se otvírala a dámy a ženy mu mávaly a za ním hleděly. Svůj život skončil ve Vídni jako důstojník, kde si vzal Vídeňačku. Měli dvě dcery, z nichž mladší Ella byla nadanou malířkou květin. Druhý bratr babičky Robert byl radou u místodržitelství v Praze. Jeho syn Karel, nadaný pro rukodílné práce, majitel pěkné vily v Černošicích, byl se svou sestrou Marií vychováván u babičky Míny, když tyto děti z mlada osiřely. Rodiče jim oba umřeli téměř v jeden den na spálu. Babiččina sestra Regina, naše milá, pohádková teta, byla zručná v krásných ručních pracích, vlastenka, mnoho čítala, zpívala vlastenecké písně. Obě sestry pak se učily franštině, houslím, klavíru, zpěvu a měly tanečního mistra, u něhož se učily tančit hlavně menuet, měly i učitele kreslení. Babička pěkně „greslila“. Babiččin otec jezdil jako krajský pokladní kočárem pro peníze na výplaty, měl s sebou vždy ozbrojeného vojáka, peníze bývaly uloženy v soudkách. V postupu svého povolání byl přeložen do Prahy, kde bydlívali na Křižovnickém plácku, proti kostelu, v rohu, ve starém, malostranském paláci. Dle popisu babičky byly v pokojích zajímavé nástěnné malby a francouzská vysoká okna se zrcadlovými okenicemi. Tam také prožívali revoluci roku 1848 a z půdního vikýře pozorovali boje na Karlově mostě. Ulicemi chodila patrola, okna musela býti otevřena a připravené škopky s kamením. Z ulice pak zněly povely „kamení nahoru“ a „kamení dolů“ atd. Obyvatelstvo ven nechodilo, drželo se doma.

26 dodnes existující nakladatelství Deuticke ve Vídni

Teta Regina, tmavý typ, měla lásku, byl to její bratranec Hentke, akademický malíř, příbuzný z Devotyovy strany, vrstevník Mánesův. S ním se dostávaly sestry Kuchynkovy do uměleckých styků s výtvarníky a spisovateli a se společností probuzenců. Teta Regina si mnoho vážila Boženy Němcové i ostatních spisovatelek tehdejší doby. Chodívaly do českých besedních bálů v Konviktu. Smýšlením byly Češky, ale psávalo se německy. Jako dětem jim bylo řečeno: „Doma beztak mluvíte česky, tak se učte ve školách německy“. Na Malé Straně v Praze se všichni znali. Tak se chodilo k malíři J. Maixnerovi u Karlova mostu a také často k panskému zahradníkovi zahrad Kinských, tuším Wünschovi. U Wünschů vždy přechovávali nějaké exotické zvíře, buď opičku a jednou také mladé lvíče, museli je však brzy dát z bytu, začínalo divočit a trhalo záclony a kde co z látek.

Mimo bálů konviktských se chodilo také na plesy umělecké akademie a teta Regina později velmi želela ztrátu tanečního pořádku, měl podobu malého skicáku a v něm originální kresbičky tehdejších akademiků, tak také Mánesů a ostatních. Tetin snoubec, malíř Hentke, jehož matka byla rozená Devoty, octl se za maďarských nepokojů jako mladý voják v Uhrách a byl potom nezvěstný. Teta ho stále čekala, zůstala svobodnou. Jeho přání bylo dostat se někam do ciziny a v cizině asi zahynul. Mám po něm malou olejomalbu, na níž je tehdejším způsobem malováno jezero s lesnatými břehy a tuším v tom znázornění jezera Máchova, kam za svou nevěstou Hentke dojíždíval. Vím o jednom jeho pěkném portrétu[27] nějaké abatyše s korunkou na hlavě, je majetkem p. Dr. Klenky z Vlastimilu[28]. Jinak mi o jeho činnosti není více známo. Vím jen dle tradice, že byl nadaným budoucím umělcem.

Svou druhou babičku Annu Kuchynkovou – Podhajskou jsem osobně nepoznala. Byla menší postavy, souměrně urostlá a měla krásné, velké modré oči. Bývala tichá, vážná, až poslední čas zádumčivá. Dalo se s ní o všem hovořit, měla vrozenou inteligenci. O obou mých babičkách šla pověst, že když dostaly od krejčího nové šaty, sedly, páraly a přešívaly je. Nebylo to tehdá lehké. Co dílků, co kostic a cviklů[29] měl takový živůtek, co přesně vypracovaných ozdob a karnýrů[30] a mašlí taková široká sukně, zvláště ten zvonový tvar se železnou obručí v lemu. Účesy pevné, plné ruliček, místy až do lesku uhlazených. V stáří pak čepce z černých krajek s černými sametkami. Sítové polorukavičky v létě, v zimě glasírky. Malinká, sklápěcí paraplíčka. Vějíře v pouzdře zasunuté, a když se zatáhlo za šňůrku, rozevřel se uměle skládaný hedvábný kruh. Pompadůry[31] z perliček a na prsou medailon, anebo dlouhý, zlatý, hlaďoučký řetízek, s černě emailovým, diamantovým šoupátkem. Tak je mám fotografované, často i s bílou růží ve vlasech, s černou sametkou těsně kol krku. Obuv té doby příliš ladná ne-

27 Minka vždy používala v originále francouzský přepis „portrait“.
28 „Vlastimil“ byl pěvecký spolek.
29 Cvikl je klínovitá látková vsázka v oděvu.
30 Karnýr je skládaný nebo nabíraný pruh látky.
31 Pompadůr(k)a je drobná kabelka nebo taštička.

Ing. František Podhajský, 1909

byla, nosily se černé, hedvábné, špičaté botky „prynelky“ a skrývaly se pod dlouhými sukněmi. Avšak babička Mína za mlada nosívala ještě na hlavě kloboučky tak zvané „kukaně“ a šaty ve slohu empire, s křížem šněrovanými střevíčky, bez podpatků. Také po ní zůstal cestovní kufr z oslí kůže, celý bílý a dlouho býval na babiččině půdě, až po její smrti se ztratil. Babička ho podědila po své tetě „krásné Anně“. Anna se strojila dle vzorů císařovny Josefíny. Klobouky z Florencie, střevíčky a šaty z Paříže, rovněž šperky italské práce, i křišťálový diadém po ní zůstal v rodině. Kdo ji znal a pamatoval, vykládal, že ve svém elegantním slohovém úboru byla skutečně krásným zjevem. Střední postavy, blond typu a jemných rysů. Ona a její bratr František Kuchynka byli pravé děti své doby. Po válkách napoleonských, ona lehkovážná a rozmařilá, on wertherovsky sentimentální do krajnosti, až skončil sebevraždou.

Dědu MUDr. Weidenhoffera, lékaře a chirurga, jsem poznávala jenom z babiččina vypravování. Byl vážný, málomluvný učenec. Medicínu studoval na pražské fakultě a gynekologii ve Vídni, jak jsem se již zmínila dříve. Ale pražská univerzita jeho vídeňský porodnický diplom nechtěla uznávat a musel podstoupit zkoušku v Praze. Mám jeho diplomy na pergamenu se starými pečetěmi. Zaznamenávám, že si pilně dopisoval s kolegou Dr. Semmelweisem[32] o horečce omladnic. Mimo svou vědu sbíral dědeček vzácný hmyz. Sbírka motýlů chrudimského kraje byla

32 Ignác Filip Semmelweis (maďarsky Semmelweis Ignác Fülöp), maďarský lékař (původem uherský Němec) pracující v porodnictví, který se zabýval zkoumáním příčin epidemií horečky omladnic v nemocnicích. Formuloval zásady antisepse, jejichž dodržování šíření nemoci bránilo a které se postupně staly obecným nemocničním standardem. Vysloužil si přízvisko „zachránce matek“.

po jeho smrti darována chrudimskému muzeu. Miloval hudbu a činil pilné zápisky meteorologické. Dr. Weidenhoffer byl znám, že se dovede zahloubat do svého odborného čtení tak, až neví, co se kol něho děje. To pak jeho synáčkové Robert a Fric, spolu s bratránky Františkem a Karlem Podhajským, tančili a rejdili kolem něho, když leže četl a kouřil cigáro, co chvíli mu vzali doutník z úst, udělali „šluka“ a zase mu cigáro do úst vložili a on to ani nevěděl a četl dál. Podobně se dělo s lampou „moderatérkou“, která čoudila, a on nic o tom nevěděl, že leží v černých mracích, až ho babička z toho vysvobodila. Rád jídal ústřice a býval zván na parforsní[33] hony do Pardubic. Oba tyto požitky mu opatřili jeho urození pacienti, např. hraběnka Hoditz. Jako lékař byl přísný, lidé si ho vážili pro jeho věcnost.

Rodina Weidenhofferů (z Rottendorfu) je emigrantského, bavorského původu. Za lutherských náboženských nepokojů se z Jindřichova Hradce uchýlili do Německého (Havlíčkova) Brodu a usadili se tam co knihaři, později obchodníci. Svůj přívlastek „von und zu Rottendorf“, anebo „von Wittenbach“ (viz kalendář Gotha, Augsburg) v Rakousku a v Republice už neužívají. Stali se brodskými měšťany a ideální poměr sestry mého dědy Fanynky s K. Havlíčkem Borovským je z rozsáhlé jejich korespondence dostatečně známý. V románu „Šimon kouzelník“ od Františka Hamzy je zmínka o mém dědovi, studentu Nácíčkovi a jeho matce, rozené Halamáskové. Měla mnoho dětí, tuším 21, z nichž deset zůstalo na živu. Babička Mína říkala o své tchýni Halamáskové, že bývala stále v požehnaném stavu, ale nikomu to tak neslušelo a nesvědčilo jako právě jí. Byla sličná a pořád v dobré náladě. Děda W. měl tedy ještě více sourozenců. Byly to sestry Anna, Josefa a Käty, o nichž se v naší rodině nejvíce mluvilo. Byly to totiž tři tetičky, k nimž moje maminka jezdívala jako děvče do Brodu na návštěvu. Pepi a Käty zůstaly svobodné, Anna se se svým mužem bezdětná rozešla, a tak žily pospolu. Z dědečkových bratrů jsem znala pouze Dr. Emanuela W., bývalého soudce z Napajedel, který se se svou rodinou na penzi přistěhoval do Vídně. Emanuel W. byl tehdá již starší pán, vysoké postavy a rád dělal šprýmy. Spolužák a kamarád Havlíčkův, spolu studovali, spolu tvořili epigramy, spolu redigovali studentský časopis. Strýc pod pseudonymem „Vrbodoufatel“. Pro toto přátelství byl prastrýc, jak se v rodině říkalo, pro trest zastrčen jako soudce daleko od svého rodiště do Napajedel na Moravu. Jeho žena, rozená Strážnická ze Strážnického pivovaru, veselá, elegantní Morávka s krásnou moravskou výslovností, nebyla ani Češkou ani Němkou. Mánek, syn krasavec, taktéž mluvil bezvadně česky, ale smýšlení byl rakouského, později se stal rakouským finančním ministrem. Můj otec, vlastenec, se s Emanuelem starším často přel a vyčítal mu, že syny vychoval německy, a on na to: „Já jsem svým vlastenectvím tolik trpěl, že jsem si umínil, že nechám děti, ať si samy zvolí, co chtějí“. A tak hoši, Dr. Emanuel a Mph[34] Eustach, byli Němci

33 Parforsní hony, tedy za pomoci psí smečky (z francouzského výrazu par force de chiens).
34 magistr farmacie

a dcera Melanie upřímnou Češkou a od dětství kamarádkou spisovatelky Boženy Benešové rozené Zapletalové. Zůstala svobodnou a podlehla v pozdějších letech trudnomyslnosti. Trápila se hlavně nad osudem svého bratra Eustacha, který dlouho žil v Bosně jako lékárník, opustil místo své působnosti a bez zaměstnání se po světě potuloval. Plným kronikářem rodu Weidenhofferů je můj bratranec Chleborád st., s nímž jsme si leckterá rodinná data vyměňovali. (Žije v Brně.)

Podhajští jsou mlynáři z Chrudimského, Podpumbereckého mlýna[35]. Původně přišli z Bohdanče, snad dva bratři. Druhý se usadil ve mlýně Májovském[36]. Z této rodiny pochází choť Aloise Jiráska. Ti dva bratři se pohádali o vodu, „…že jeden druhému ji béře…," a tím se ty dvě rodiny rozdvojily a rozkmotřily. Později jsme se s Boženkou Jelínkovou – Jiráskovou[37] domluvily o tom, že musíme být sestřenice – náhodou obě malířky, a tak jsme to přátelství opět uzavřely. Naše linie vymírá. Není mužského potomka. Bratr mi zemřel záhy na záškrt[38] a bratranec, okresní hejtman Dr. Karel Podhajský, byl zastřelen při heydrichiádě, nezanechav dítek.

Dle legendy přišli ve 12. století dva bratři Podhájští, sekerníci[39], z Podkarpatské Rusi do Prahy spravovat pražský jez a pak se usadili v Bohdanči. Zvláštní je, že většina mužů toho jména jsou později inženýři… Z naší větve jsme zbyly jenom dvě, moje sestřenice Marianna, svobodná, a já také svobodná. Moje sestra Růžena se provdala za Otakara Nebušku, měli čtyři dcery: Jitku, provdanou Nohovou, Alenu, provdanou Skácilíkovou, Vendulu, provdanou Procházkovou a Danicu, provdanou Kostovou. Tyto rodiny a jejich děti tvoří moje nejbližší příbuzenstvo.

35 Mlýn byl postaven před rokem 1582. Poslední mlynář František Podhajský zde mlel do roku 1911.

36 Mlýn Májov – Velká budova mlýna stojí na levém břehu Chrudimky. Je součástí bývalého velkého hospodářského dvora.

37 Božena Jelínková – Jirásková (10. června 1880 Litomyšl – 5. září 1951 Hronov) byla česká malířka. Na Uměleckoprůmyslové škole studovala do roku 1904 u profesora Jakuba Schikanedera. Poté chodila na soukromé hodiny k malíři Antonínu Slavíčkovi. Roku 1905 se provdala za divadelního kritika Hanuše Jelínka, s nímž cestovala po Evropě a dlouho pobývala ve Francii, (kde přednášel českou literaturu na Sorbonně, 1922–1923 pracoval pro tiskovou kancelář a od roku 1926 v diplomatických službách). V Praze pak samostatně vystavovala v letech 1924, 1931 a 1940 v Topičově salonu. Byla členkou Spolku výtvarných umělců Mánes a Kruhu výtvarných umělkyň.

38 Otakar Podhajský, zemřel 5. 7. 1893 ve věku 5 let.

39 Sekerník je odborník na práci se dřevem, na dřevěné stavby technického charakteru a dřevěná strojní zařízení. Býval trvalým zaměstnancem mlýnů. Existovali vyhlášení sekerníci, kteří se zabývali výpočtem výkonů a převodů mlýnských kol.

Plenér, 1897

* O školách

Jak jsem se již dříve zmínila, chodily jsme, sestra a já, do vídeňských německých škol a já jsem od malička tíhla k výtvarnictví. Maminka měla značné nadání výtvarné i hudební. Sestra po ní se věnovala hudbě, komorní hře na klavír a já – kromě zpěvu – malování. Zprvu jsem kreslila barevnými tužkami. Nemám ze svých dětských kreseb ani jednu. Byla jich celá pokladnice, tedy krabice od cukru schovávaná pod postelí. Moji malí sourozenci se na tento „poklad" třásli a jen když se naň dostali. Za mé nepřítomnosti mně vše roztahali a pomuchlali. Bývala jsem nad tím velmi pohoršena a vyhrožovala jsem, že až umřu, vše můžou podědit, jen tu pokladnici jim neodkážu. Bylo v ní plno blokových lístků se slepicemi, kohouty, pávy a krocany, a opět s baletkami a čínskými domečky, jak jsem si je představovala. Kreslení na obecné škole mne pranic nebavilo, ba vyneslo mi v prvém čtvrtletí trojku, jedinou v životě – museli jsme spojovati tištěné body tužkou přímkami, a to mi šlo velmi špatně, byla z toho velká mazanice a protržený papír z nasliněné pryže. Ta pryž nebyla jako dnes jsou. Vysoká, skládaná, páchla a musela se před upotřebením vyvařovati, byla stále tvrdá. Až na měšťance se můj talent mohl uplatnit, směla jsem zvětšovat monogramy a ornamenty. Ilustrovala jsem si přírodopisné a fyzikální zápisníky. Tu se také rozhodlo, na přímluvu učitelů, že budu malířkou. Stále mne v ruce svrbělo a stále jsem něco črtala pod lavicí – moje spolužačky mne zanášely bonbóny, abych jim nakreslila a namalovala do památníků a na dopisní papír pro milostná psaníčka.

Moje učení se od té chvíle udržovalo pouze mechanicky a automaticky na své výši, neučila jsem se vůbec, jsouc zaneprázdněna uměleckou tvorbou pod lavicí.

Pak mne dali na vídeňskou průmyslovou školu, ale ty začátky byly ubohé a hrozně mne oklamaly. Kreslili jsme sádru, sádru, sádru a jeden učitel – čechožrout[40], jménem Patek (bez čárky nad a), když viděl, že to tou křídou tak ulizovat nedovedu, dožral se na mne: „die Pémin kann é nix“[41] a musela jsem stínovat tuší květiny. Až za dvě léta přišla spása. Dostala jsem se na moderní, nově založenou školu „Kunstschule für Frauen und Mädchen“, později ženskou akademii.

Bylo mi 14 let, když jsem vychodila obecnou a měšťanskou vídeňskou školu s výborným prospěchem a s dostatečným základem k dalšímu vzdělání. Školy vídeňské byly, jakožto ústavy hlavního města říše, vedeny a zařizovány se zvláštní pečlivostí a mohly skutečně dáti svým žákům, pakli tito svědomitě poslouchali a se učili, dobrý základ k dalšímu studiu. Přesvědčila jsem se o tom často při svých prázdninových zájezdech do Tábora, že naše osnovy jsou pokročilejší než osnovy žáků venkovských. Zejména v předmětech abstraktních, jako byla přírodověda (botanika), fyzika, literatura, mluvnice s rozbory a částečně zdravověda. Učitelé byli vybraní inteligenti, ovšem také, s málo výjimkami, germanizátoři. S těmi vedl můj otec stálou „studenou válku“, ale protože jsme se dobře učily a nemohli nám v mravech, v chování nic vytknouti, zůstaly jsme díky tomu nedotknutými Češkami. Mluvím tu o sobě a o své sestře Růženě. Abychom také češtinu nezanedbaly, mívaly jsme o prázdninách vždy české literní[42] učitele, a nesměly jsme po určitý věk čísti, kromě školních, žádné knihy německé.

Jak jsem již jinde psala, táhlo mne to stále ku kreslení a malování, za jedno byla moje matka nad průměr výtvarně nadaná, za druhé se právě na vídeňských školách pěstovalo v botanice kreslení v příručních sešitech. Hlavně alpské květiny, které ve velkých množstvích přicházely na vídeňský trh, a bohatá květena vídeňského výletního okolí. Přinášeli jsme kvítí do škol, tam se rozebíralo, určovalo, popisovalo a kreslilo, a nastalo velké soutěžení mezi žáky, kdo to udělá nejkrásněji, a tu se objevil můj květinářský a výtvarný talent. Učitelé domlouvali rodičům, aby mne dali vyučiti malování. To nebylo tak lehké tehdá. Ženy na akademii neměly přístup. Do vídeňské uměleckoprůmyslové školy jsem byla ještě moc mladá, a pak vůbec nebylo tehdy zvykem dát dceru učit malovat, nad to snad ji muset poslat někam do ciziny. Náš otec nás chtěl stále mít kolem sebe, v pravidelném rytmu naší domácnosti. V letech osmdesátých devatenáctého století byly vídeňské malířské školy ve velkém klidu, ne-li v úpadku.

Nad tou věčnou sádrou na průmyslové škole ta dvě léta jsem byla nešťastná. Umělecká akademie odchovala veřejnosti větším dílem žánristy. Bylo to vše na způsob Deffregera, který popisně líčil epizody alpského života, a ostatní se mu

40 čechožrout – ten, který nenávidí Čechy za Rakouska–Uherska
41 Ta Češka je úplně neschopná/nedokáže nic udělat.
42 literní = týkající se všeobecného vzdělání

Minka (vlevo) se sestrou Růženou

hleděli náměty přiblížit a napodobit ho v tomto obecenstvem velmi oblíbeném folkloru. Vídeňská uměleckoprůmyslová škola žila dosud v paměti na Makarta, malíře efektních, velkých pláten. S elánem maloval akty uložené a usazené do přepychového okolí, jako byly honosné draperie, brokátové sametové závěsy, ohromné kovové vázy s květinami, cizozemské ptactvo, vše ve skvělých barvách, které bohužel rychle černaly a mizely, neboť mistr Makart pro rychlost maloval se siccativy[43], a tu jeho malby očividně temněly. V tuto dobu mne otec, co 16letou, odvedl do vídeňské uměleckoprůmyslové školy s doporučením známého sochaře von Seipa. Páni profesoři uznávali talent, ale byla jsem pro tuto školu ještě mladá. Doporučili mi jako přípravu nově založenou soukromou ženskou malířskou školu na dvě léta a pak abych se hlásila do UMPRUM. Já sama jsem

43 siccativ/sikativ = přípravek urychlující zasychání olejové barvy

Studijní výlet, 1898

byla tím, co jsem tam viděla, velmi zklamána. Ohromná plátna tak zvaného dekorativního rázu, jako: snivé rybníky s kosatci a neživými labutěmi při měsíčku, v unylých, fádních barvách a šedivých siluetách. To nebylo to, o čem jsem snila. Neuvědoměle v nás mladých dřímala touha po obrození, po něčem novém, vzletném, po vykoupení ze ztuhlého akademismu. Bylo to jednoduše ve vzduchu. Pociťovaly to i osvícené osoby vídeňské vzdělané třídy. S několika umělci v čele založili školu zcela nového rázu – pro ženy, poněvadž tu bylo již množství nadaných žen, které hledaly školení, když jim akademie nebyla přístupná. Toto hnutí souviselo s velkou vlnou touhy po svobodě a rovnoprávnosti žen a setkalo se ve vídeňské veřejnosti s plným porozuměním.

Škola byla z počátku soukromá, později s právem veřejnosti. Učili na ní čelní umělci: Ludwig Michalek, známý leptař, rytec a portrétista, A. F. Seelingmann, malíř a kritik, Adolf Boehm, malíř, který sám na sobě zažil obrození, Friedrich König, dřevorytec, Tina Blau, známá krajinářka, Fabiani, architekt, Georg Klimt, bratr Gustava, zlatník a emailér, Richard Kauffungen, akademický sochař, Hans Tichý, malíř. Rudolf von Larisch přednášel o písmu, Ed. Schiffer projekce a stíny, Dr. Tandler anatomii, Paulina Roth moderní ruční práce. Okřávaly jsme novým rozmachem a slupovaly strnulost, kterou zanechala tu a tam ještě ta nešťastná sádra. Naše nová škola byla na výši a za nedlouho se také vídeňská státní umě-

leckoprůmyslová škola zreformovala. Nastalo mezi těmito školami zdravé soutěžení. Byli jsme ve stálém spojení, neboť profesoři, kolegové, jako: Josef Hoffman, Kolo Moser, Gustav Klimt, Leffler a jiní navzájem sledovali požadavky žáků a dle toho zaváděli nové kurzy a učební pomůcky tu i tam. Měli jsme dokonalé zařízení na přípravu leptů, lis na tisky, vše potřebné pro umělecké opracování kovů a šperků, mufle[44] na smaltování a podobná pomocná zařízení.

Jak nás učili naši profesoři

Ludwig Michalek byl roztomilý, citlivý člověk své doby, nejlepší leptař a rytec a bezvadný portrétista. Po té nudné sádře, která se musela černou křídou vyštěničkovat, dal mi Michalek, jako první úkol, nakreslit a prostudovat uhlem lebku, abych poznala architekturu hlavy. Udělala jsem to k spokojenosti a pak už se kreslily hlavy dle modelů, ve všech technikách, kromě oleje. K tomu došlo až později, když jsem chodila k Adolfu Boehmovi. To byl starší pán, velmi vážný a skoupý na slovo. Při korektuře se na dlouho zadíval na naše práce, než se o nich vyslovil, když ale řekl: „gut“, tak to skutečně něco znamenalo. Jako Michalek, tak také on nám nikdy do práce nezasáhl, ale provedl korekturu názorně vedle. Mimo hlavní kurzy jsem navštěvovala večerní akt, kde jsme mnoho studovaly modely v pohybu, anebo v životní velikosti. Večerní kurzy vedl Michalek, na denní jsem chodila k Boehmovi. Oba profesoři nám dávali kompoziční úlohy. Při nich citlivý Michalek často dojatě opakoval, jaká jsem emocionální impresionistka. Boehm nám dával velmi dobré rady na rozdělení plochy, umístění hmoty a různé technické recepty. U něho jsme se mohly vyžíti v dekoračních obrazech, často kovovými fóliemi pokládaných. Řezaly jsme v omítce a malovaly na ni. Maltu jsme si dle návodu míchaly samy. Hodně se pracovalo s temperou vlastnoručně připravenou. Boehm si přál, abychom malovaly životní akty na distanc. Stojany stály podle modelu, my jsme asi 6-8 kroků odstoupily a pak popocházely k stojanům, přenášejíce viděné z paměti na plátno. V létě nám škola najmula prostrannou zahradu u Vídně a tam jsme malovaly v plenéru[45], brzy na slunci, anebo ve stínu lesa ap. Jeden masopust jsme uspořádaly v ateliérech školy velkou merendu, jenom dívky mezi sebou, vše jsme si vyzdobily a hlavní atrakce byla, že mnoho dívek přišlo oblečeno za muže a v mužských kostýmech, což bylo aklamováno velkým hurrááá. Byla jsem černou Colombinou a kolem mne smečka bílých Pierrotů.

Všeobecně mi říkali pouze Minka, i profesoři, poněvadž jim výslovnost mého příjmení dělala obtíže. Také mi říkali „das Kind“ jako nejmladší z žákyň, a dle toho mne hýčkali. Prof. Michalek byl iniciátorem toho, že byl na školu povolán prof. Boehm, secesionista. Viděl totiž, že nás několik, hlavně ty „Slovanky“ –

44 mufle = muflová speciální pec na výpal smaltu a skla
45 MP v pamětech užívá starodávný přepis z francouzštiny „pleinair“

V ateliéru vídeňské soukromé školy, 1904

V ateliéru vídeňské soukromé školy, 1904

Nahowska, Podhajská a Zakucká, ta Secese[46] stále pokouší, že rády zabíháme do dekorativního a ornamentálního, a tak pohnul konsorcium školy k tomu, aby povolali odborníka toho umění. Sám pak nás starostlivě hlídal, a často sám sebe se ptal, zda byl tento jeho krok správný. My jsme byly na výši spokojeny a dělaly jsme divy. Profesoři celé školy byli jeden hlas o tom, jak ženy jsou kurážné, a bez bázně a strachu se chopí každé nové práce a úlohy. „To my, chlapci, jsme se nad novým plátnem anebo nad čistou novou deskou přímo modlili, než jsme se jich dotkli, ale vy, ženy, se do toho vrhnete s elánem a bez obav, a daří se vám to“. Nu, pokaňkaly jsme leckdy krásná nová plátna a zmařily také dosti bělostného papíru a plýtvaly barvami, ale to nic, šlo se dál vesele s mladistvou odvahou. Tu secesi jsme prodělat musely, leželo to ve vzduchu a až později jsme se jí pak hleděly zbaviti – ale nebyla nám na škodu, byl to nutný krok a stupeň k vybřednutí ze zastaralého tvoření, pod nímž tehdejší umění úpělo a toužilo po obrození. A to tedy secese měla za zásluhu, že vše dosavadní postavila vzhůru nohama. Vděčím tomu, že jsem poznala a si oblíbila pracovat s materiálem a respektovat jeho zvláštnosti, které se nesmí znásilňovat a kterým se musí přizpůsobit a nalézt pravou techniku i sloh.

Smaltování a ozdobné zpracování ušlechtilých kovů řídil prof. Georg Klimt, bratr malíře Gustava Klimta. Jelikož jsem v této škole zdomácněla, neucházela jsem se více o přijetí na uměleckoprůmyslovou školu, navštěvovala jsem ji po osm let, takže moje absolutorium spadalo do r. 1906. V jarních měsících a začátkem léta jsme malovaly v plenéru pod dozorem našich profesorů. Později se také zaváděly „Speciálky“ – klausurní práce a další praktická zařízení. Škola pořádala veřejné výstavy a dostávaly jsme následkem veřejných kritik už svoje první soukromé zakázky, a tedy i první honoráře. Pilně jsme chodily do večerních aktů a často kreslily modely v pohybu. Vedle toho byla na škole zřízena tiskárna na lepty. Hvězdami školy byla náhodou souladná podobná jména: Karola Nahowska, Minka Podhajská, Fanny Zakucká. V tu dobu vycházel časopis „Ver Sacrum“, později „Der liebe Augustin“ a „Die Fläche“, kam jsme dodávaly svoje návrhy. Od r. 1902 nás také prof. Josef Hofman zaměstnával ve „Wiener Werkstätte“ a tehdá jsem začala navrhovat svoje první hračky, které, objevivše se v londýnském časopise „The Studio“, se dostaly brzy po celém světě.

Také něco o modelech. Jako každá škola měla svého „Haus-modela“, měly jsme my na naší škole model. Schmelmer se jmenoval. Byl to výborný muž a uměl všechno. Hnětl hlínu pro sochařky a při tom bezvadně vymodeloval všechny druhy housek, rohlíků, preclíků, byl vyučeným pekařem, ale dal se k umělcům a anatomům. Svou kostru měl odkázanou po smrti Anatomickému ústavu a za živa vybíral už na to příjmy. Když mu profesor dal pozici, všechny svaly na něm hrály, po hodině zvolna ochabovaly, ale stačilo říci: „Schmelmere, ukažte nám ten neb onen sval“, krásně nám jím zahrál, měl je úplně v moci a všechny je znal,

46 MP používá v rukopise pravopis „seccesse“

jako anatom. Na tom si zakládal a ostatními modely opovrhoval, byl mezi nimi jako aristokrat. Mívaly jsme hodně mladých Taliánů s osmahlými těly. Modelů bylo dost. Někdy jsme si chtěly přivést modely z ulice, ku příkladu ženu s děckem žebravou atd. Ale ty obyčejně odmítly, že žebráním vydělají více, i když naše školní sazba byla velmi štědrá, přidávaly jsme ochotně i z vlastní kapsy, když se nám jednalo o určitý typ.

Mimoto jsme se, se sestrou, učily řečem. Dvakrát týdně k nám chodila Francouzka Mlle Delasalle a později Angličanka Mrs Fagge. Mne vzala nezištně do učení zpěvu naše přítelkyně, paní Gabriela Pfeufferová, žákyně pí Marchesi. Tvrdila, že mám hlas, dávala si se mnou práci. Při mém působení na kůrech v kostelích a často i na koncertech se tato její péče osvědčila. Měla jsem vysoký, koloraturní hlas se střední cellovou polohou. Mezitím se moje sestra Růžena pilně připravovala na státní zkoušku z klavíru.

Takto vedené jsme dosáhly konečně samostatnosti. Se starší kolegyní Zakuckou jsme si společně najmuly ateliér v bývalé staré poště ve vnitřním městě v Jakobergasse. Stará budova, s dlouhými chodbami a vysokými stropy. V nejsvětlejších místnostech se ubytoval spolek mladých absolventů vídeňské uměleckoprůmyslové školy „Kunst in Hause“, který nám ochotně jednu místnost přenechal. V další velké jsme si pak záhy v r. 1906 uspořádaly první soubornou výstavu dřevorytů, dekorativních panneaux[47] a prvních dřevěných hraček, s nimiž jsme již měly obchodní spoje s Hořickým hračkářským družstvem, s Wiener Werkstätte a Dresdner Werkstätten. Také nás veřejnost znala již z kritik a školních výstav, takže naše první samostatné vystoupení bylo úspěšné. Nebylo tehdá ještě zavedeno, že mladá děvčata mají svoje dílny a pořádají svoje výstavy. A bylo senzačním zážitkem, když jsme při návštěvách podávaly čaj v různých hrnečkách a muselo se – po bohémsku – míchat štětcem (když lžičky nebyly). Smutnější bylo, když se nám do koláčů od maminek daly myši a my jsme je musely vyhodit. Později se kolegyně Zakucká vdala za malíře R. Harlfingra, dlouholetého předsedu „Seccesse“, a já jsem si zařídila ateliér svůj v III. okrese, Rennweg 22, kde nám otec najmul vedle svého i druhý byt, s druhým klavírem pro sestru a pokojem pro mne.

Moji soustružníci a pomocní malíři

Ve Vídni mi vykružoval první hračky mistr Poustka, Čech, se svým pomocníkem, byli do této práce přímo zažráni. Přinesla jim novou obživu, neboť soustruhování perleťových knoflíků už jim nevynášelo. Později to byl mladý Karel Blank z Ústí n/Orlicí, také živořící, až výrobou mých hraček se vyšvihl na malého továrníka. Štafír a malíř Štancl mi výstižně točené hračky omalovával. Pracovali jsme pro Artěl.

U Blanka jsem se také učila soustruhovat, třebaže mě pochvaloval, že jsem dobře vnikla do soustružnické techniky, chtěla jsem se o tom přesvědčit v praxi

47 panneaux – plátna (z francouzštiny)

a udělala jsem tři mistrovské kousky. Jeden vánoční stromek, fantastickou figurku a řadu přípravných technických řezů. Měl tehdá už svou dílnu na elektrický pohon, a tedy rapidní obrátky. Na svých hračkářských lidových kurzech mně to přišlo k dobru, tam jsme se žáky soustruhovali, ovšem na starých, bývalých šicích strojích šlapacích, přizpůsobených na obrábění dřeva.

* O výstavách

Ve Vídni byla nejstarší výstavní budova „Künstlerhaus“. Chodili jsme s otcem už v dětství na členské výstavy a obdivovali se obrazům Vereščagina, Matějky, našeho Brožíka, Tulky, Hynaise, Ženíška, Marolda, Jeneweina, Kupky, Muchy a mnohých jiných českých, polských, maďarských a rakouských umělců Künstlerhaus byl sídlem rakouských výtvarných umělců.

Když se začal stavět nový výstavní pavilon naproti velkému vídeňskému zelinářsko-ovocnému trhu, vtipkovalo se o tom, že tam bude největší zelná hlávka místo věže na střeše. Prý nějaká „sekcession“. Co to bude, v lidu nikdo nevěděl. Nu, byla z toho pak bílá čtyřboká rovná budova se zlatou prolamovanou kopulí, skutečná dvorana pavilonu Secese[48]. Také tam jsem ještě chodila za mlada jako laik na výstavy, kterým dělali jedním dílem bouřlivě odpůrné a druhým dílem vtipné legrační kritiky, tu pravou reklamu, takže se tam hrnuly zástupy lidu pobavit se a bezděčně i poučit o nových proudech umění.

V Secession budily senzaci velké dekorativní obrazy od Gustava Klimta, který vzletně a odvážně zdobil prostory různých veřejných i soukromých budov, také v novém slohu stavěných. Po prvních rozevlátých architektonických formách, plných linií a zákrutů, ustupovalo se od ornamentů a nastal sloh přísný, vzniklý na základech čtverce, respektive krychle, sloupu a různých přímočarých a přímoplochých tvarů. Došlo se v tom tak daleko, že někdy bylo zjevné, že navrhující architekt anebo výtvarník vycházel přesně z pomocného čtverečkového papíru a zabředl tím do doslovné formalistiky, která ztrácela životní fantazii a švih. V této fázi byl vkusným a ušlechtilým korektorem prof. Josef Hoffmann, který po dlouhá léta vedl a ovlivňoval „Wiener Werkstätte“, výkvět to vkusu, noblesního zpracování materiálů a přivedl tu secesi na správnou, vykrystalizovanou cestu.

Secese minula, přežila se, ale přes všechny svoje výstřelky byla nutná. Rozbila staré okovy, oprostila umění od mnohých předsudků a otevřela nové cesty zprvu skutečně revolucionářské, z nichž se pak mohlo vyvinout nové, obrozené umění. Všechny tyto fáze se přirozeně zrcadlily v nás mladých. Vřelo to v celém světě, byly tu vlivy z Francie, Vlámska a jiné. Vyvstaly osobnosti jako Gauguin, Van Gogh, Vlaminck, v sochařství Rodin, Bourdelle, později Maillot.

První moje výtvarnické dojmy jsem zažívala záhy. K zahradě v Belvederu, kam jsme jako děti chodívaly, byla připojena sbírka tak zvaná Ambrážská, s vynika-

48 Výstavní pavilon secese (také Wiener Secessionsgebäude, hovorově Secession)

jící galerií obrazů a sbírek z cest různých arcivévodů. Byl to základ pozdějších vídeňských muzeálních sbírek. Moc se mi tam líbíval Breughel a klasikové jako Correggio.

Mezi těmito extrémními směry, tím starým a tím novým, stávaly výstavy v „Hagenbundu“. Měl svou vlastní budovu s dobrým světlem, moderní, bez obvyklých renesančních ozdob, účelnou. Tam se odbývaly velezajímavé expozice umělců různých rakouských krajů, mezi nimi vždy vynikaly výstavy českých a polských mistrů. Zde jsme poznávali Švabinského, Nejedlého, Slavíčka, Hudečka, Bílka, Strettiho, Úprku, Frolka, Vlastislava Hofmana a polského Vlastimila Hofmana, Roškotovou, moravské mistry a jiné.

* O muzicírování

Za mlada jsem ráda chodívala do zpěváckého spolku. Chodila jsem tam se sestrou Růženou, ale i s otcem, který měl bas a byl bývalým pražským hlaholistou[49]. Ve Vídni jsme měli dva hlavní spolky: „Slovanský zpěvácký spolek“, který pěstoval hudbu všeslovanskou, a zpěvácký spolek „Lumír“. S prvním dirigentem Stieblerem a po něm Jaromírem Herlem, pod jehož taktovkou se tento spolek vyšvihnul na pozoruhodnou výši. J. Herle, člen Sboru vídeňské opery a hudebník širokého obzoru, nacvičoval s námi velké skladby a oratoria od Dvořáka, Smetany, J. B. Foerstra, V. Nováka, Měchury a jiných vynikajících skladatelů, Fibicha, Bendla, Janáčka, Ostrčila a dalších a dalších. „Lumír“ také konal zájezdy, velmi zdařilý byl do Budapešti, kde jsme zpívali ve velkém akustickém sále, jsouce aklamováni četným obecenstvem českým i maďarským. Často jsem si zazpívala pod Herlovou taktovkou sólový part. Také mne pověřil velkým sólem v Měchurově „Štědrovečerní kantátě“. A v létech první světové války, kdy se „Lumír“ pouštěl zdařile do operních a Offenbachových operetních provedení, byla jsem pověřena sólem Fortunia v „Písni lásky“ i Venuše v „Orfeu v podsvětí“ i Esmeraldy, vše pod režií J. A. Palauše, který tehdá meškal ve Vídni. Vedle zpěvu jsem k těmto výstupům také dodávala návrhy na scénickou jejich výzdobu a malovala dekorace.

Při jednom tom představení mne Rudolf Jeníček, takto duch a impressario všech těchto podniků, seznámil s paní Beatou Graf-Smetanovou, dcerou Bedřicha Smetany z druhého manželství, velmi zajímavou dámou, která mi leccos ze života rodiny vykládala. Nějak si mne oblíbila a tvrdila, že kdyby její otec žil, musela bych zpívat Mařenku z „Prodané“, že jsem ten pravý typ k tomu, jak si Smetana Mařenku představoval. Sama o sobě vykládala: „Já jsem narozena ve stejném roce, kdy otec složil „Prodanou“, něco z této veselosti mám v sobě. Náš tatínek nás měl čtyři dcery, on byl stále hudbou zaměstnán, bylo mu jedno, za koho se vdáme, a tak já jsem si vzala Němce, lesního Grafa. U nás nevím, jak to

49 Zpěvácký spolek Hlahol v Praze je pražský smíšený pěvecký sbor. Byl založen v roce 1861 jako mužský pěvecký sbor, ženský sbor vznikl v roce 1879.

Minka (vlevo) se spolužačkou Fany Zakuckou

vlastně s tou bídou bylo, vedl se dosti velký dům. Pamatuji se, že jsme hostili Klaru Schumannovou a mnoho jiných význačných umělců, a tu byla vždy velká tabule a sluha v livreji a v rukavičkách podával jídla – a pak jsme zase neměli nic, a tak to šlo dále.“ Navštívila jsem ji ve vídeňském bytě, byl tu syn Karel Graf-Smetana, velký, urostlý, krásný člověk, námořní důstojník. Viděla jsem ho jenom jednou, byl stále na moři.

Zpívání mne také zavedlo na kůr Velvyslaneckého sboru ruské církve. Nejen, že jsem zpívala, ale vídávala jsem tam všechna nádherná církevní divadla, jako jsou obřady velikonoční až do slavnostního vzkříšení. Byla jsem tam léta angažovaná. Obřady jsou okázalejší a nádhernější než u katolíků. Chrámový zpěv neviditelných pěvců zvyšuje dojem až do rafinovanosti. Jednou jsme vítali

návštěvu arcibiskupa, osobnost, jejíž zajímavost ještě zvyšoval román nešťastné lásky, pro kterou se mladý onen šlechtic zasvětil klášteru a kněžství. Při vstupu byl oděn do tmavofialového taláru se zlatými pruhy a ruskými znaky. S černou mitrou se závojem, obklopen domácími knězi, celými ve stříbře. Před carskými vraty čili oltářní branou padli doslova všichni na zem, pokrývajíce ji celou svými širokými pluviály. Načež vše zmizelo za carskými vraty, mezitím co náš sbor zpíval uvítací hymnu, výjimečně řeckou. Pak se vrata otevřela, arcibiskup se zjevil ve zlatě, s diamanty a emailovými medailony světců zdobenou zlatou mitrou a sloužil mši. V nejsvětějším jejím oddílu tři z nás, bíle oděných dívek, jsme na stupních vrat zazpívaly andělské trio a on v oblacích kadidla nad námi trojramenným svícnem prováděl mystické posunky. K tomu scenérie světel, uniforem, řádů, zpěv, královská toaleta velvyslancovy choti a ostatních dam a krásný zjev našeho starého patriarchy působily jako živý film. Netřeba podotknouti, že náš sbor sám o sobě byl kuriozitou, vyhlášený i ze světských koncertů, které pořádal v Bösendorferově sále každým rokem. Měl ukrajinské a srbské basy, slovinské a české barytony, jugoslávské tenory, ruské alty a české soprány. Od každého hlasu jenom tři, ale tak sladěné, že náš sbor s malým svým počtem členů se dynamicky dovedl rozvinout od nejjemnějšího pianissima do širokého, mohutného fortissima. Sbormistr Anatolij Alexandr Archangelskij – rostlina asiatské Rusi, která na vídeňské půdě na svém zdraví hynula, až mu nemoc všecky zdroje života upírala – byl celou svou bytostí hudebníkem. Zkoušel fyzická muka, slyšel-li zpěv dle klavíru temperovaný, neboť v našem sboru vládlo samozřejmě absolutní, čisté ladění jako u smyčcových nástrojů při komorní hudbě. Celá jeho přecitlivělá duše se zrcadlila v jeho obličeji, který sám sebou originální, svou mimikou dostupoval grotesknost – šikmá očka, chudičký, tulení vousek, ale mohutná kštice vlasů, kterou ve chvílích hudebního vzrušení nervózně projížděl hřebenem. Jeho krásná, malá, výmluvná ruka nás měla v moci tak, že jsme rozuměli každému záchvěvu a s vášní si dávali líbit všechna sbormistrova tyranství. Sám měl, ač byl chorý, překrásný tenor, který přes svou vyškolenost zněl přímo od srdce, jako když slavík tluče. Takový jásavý zpěv našeho dirigenta vyčerpal tak, že po něm často míval záchvaty mdloby, ale on to vše přemáhal a nehnul se od pultu.

V Karlově chrámě, slavné to barokní stavbě Fischera z Erlachu, dirigoval Victor Boschetti. Jeho matka, stará paní, bývalá operní pěvkyně u Národního v Praze, byla první představitelkou jedné ze Dvou vdov (té veselé) pod vedením Smetanovým. Sedávala jsem vedle ní hned u pultu a ona statečně vedla jako mladice a zaučovala mne v responsoriích a kostelních zvycích. Zpívávalo se bez zkoušek, rovnou z listu. V orchestru byli hráči z opery a filharmonie, rutinovaní, takže když by něco kikslo, zakryly by to nástroje a vítězně bychom vyplavali. Dávaly se tam velké skladby Beethovenovy, Haydnovy a Mozartovy mše. Mívala jsem občas také sóla a ráda jsem si zazpívala smutné lamentace ve Velikonočním týdnu. To zpívání mně přineslo i jiné zajímavé zážitky. Účinkovala jsem také s ruským sborem na

jevišti dvorní činohry Vídeňské v Tolstého „Živé mrtvole“, zblízka jsem poznala nejen všechny výtečníky toho divadla, ale i celou velkou mechaniku a zařízení točitého jeviště a zákulisí. Byla to senzace, vyjíti nalíčená na první jeviště Vídně! (Dámy v šatnách se divily, když většinu z nás slyšely mluvit česky – „ty Rusky“.)

* Miracle 1910

Druhou takovou divadelní událostí bylo v r. 1910 Reinhardtovo provedení „Miracle“ ve velké Rotundě u příležitosti Eucharistického kongresu ve Vídni. Tam nám připadla úloha vystoupiti ve sboru modlících se měšťanek v chrámovém výstupu. Div to opravdu byl, to celé uspořádání a zvládnutí mas, tři tisíce komparsů, lépe řečeno tři tisíce různých elementů. V postranních mohutných křídlech Rotundy jsme měli šatny. Bylo nás tu ze všech vrstev, od herců sólistů a městských slečinek a konzervatoristů až do silných pakrů[50] a stěhováků (byli v biskupských ornátech a museli nosit těžký trůn s madonou), komediantů a pouličních elementů spodiny velkoměsta. A šlo to v obdivuhodném pořádku. Každý měl své vykázané místo, každá skupina svého inspicienta a režiséra, který s námi v stejném kroji vystupoval a dával pokyny, jak se chovat, co dělat na jevišti – pravé ovládání mas. Zkoušku jsme ku příkladu my pěvci, co inteligenti, měli pouze jednu (sbory se nastudovaly v šatnách). Pro tuto zdánlivou improvizovanost se vše jevilo býti tak životné a bezprostřední. Režisér nám naznačil pokoru, anebo vzpouru, a my už jsme se s napřaženými pažemi hrnuli vpřed, kam nás vedl.

Děj je známá legenda ze středověku a jedná o mladé jeptišce, která zatouží po světských radostech, a madona kryje její útěk z kláštera, koná za ni její služby. A dívka projde světem a vrátí se po roce s děckem v náručí do kláštera zpět. Vrhne se madoně k nohám, a tu se stane ten div (Miracle), že madona znovu nastoupí svůj zatím opuštěný trůn s Jezulátkem v ruce.

Měli jsme středověké, vesměs nové a přesně slohové obleky z těžkých sametů a suken, které jsme převlékaly přes svoje šaty. Hrálo se denně, bylo to na podzim a později už dosti chladno. Pamatuji, že jsme přes svoji obuv museli převlékati plstěné střevíce s dlouhými špicemi, což jsme neradi nosili, vadilo nám to v chůzi, padaly nám z nohou a zaplétaly se nám ženám do dlouhých, plouhavých rouch. Při takové jedné vzpouře jsem je oba ztratila na jevišti. Měla jsem kroj přesně dle Albrechta Dürera „Norimberčanka k tanci jdoucí“, zelené sametové šaty, které se vpředu při chůzi musely zvedat, a bílý čepec, zavázaný pod bradou. Když jsem pozbyla ty střevíce, musela jsem úzkostlivě schovávat nohy pod šaty před slídivými zraky inspicientů. Po výstupu těch střevíců tam na jevišti posbírali více. My zpěváci jsme dostávali honorář v obálkách odpočítaný, staral se o to náš sbormistr. Statisté si pro mzdu museli docházet do kanceláře k ředitelům a ti ji rozdávali, někdy tuším i s revolverem v ruce, neboť vídeňské

50 Paker – z německého Möbelpacker, druh stěhováka či nosiče

Minka Podhajská, 1909

spodní elementy neznají žertu, zvláště když jim chce někdo za trest nedocházky a podobně mzdu zkrátit. Podívaná byla na pestrobarevně oblečenou chásku, když se v pauzách v prostorných chodbách Rotundy procházela. Tu jsi byl jak v jiném světě, iluze středověku nebyla daleko pravdy. Publikum k nám nesmělo, ač při procházení do areny si nás zvědavě prohlíželo. Náš sbor musel po prvním aktu vyčkávat na vysoké galerii ohromné rotundové báně až do konce hry, kdy jsme opět sestoupili na jeviště. Mezi hrou se nahoře často zpívalo a už bylo cvikem souhlasiti s taktovkou Nedbalovou, který na druhém konci řídil orchestr. Tu rozhodovalo jeho gesto, bez ohledu na zvuk, ten k nám docházel přes prostor báně opožděně. Osvětlení přicházelo taktéž shora, ze zářivých reflektorů různých barev, a nám na galerii tvořily zábradlí ohromné elektrické kabely až pět cm tloušťky. Hrálo se šest neděl večer co večer a mně a sestře toto zaměstnání pomohlo se přesunout přes první dobu odloučenosti od rodičů, kteří se v ten čas stěhovali na odpočinek do Ústí n/Orlicí. A mně to pomohlo navíc překousnout nepříjemnou událost, rozluštění svého zasnoubení s člověkem, se kterým jsem si nerozuměla. Věnujíc se zcela umění, neměla jsem pro manželství sebemenší vlohy.

Od roku 1910 pak jsme žily se sestrou život „mládenecký“. Malý byt jsme opustily a nastěhovaly se zas do rodičovského, který s námi dělívala ještě třetí „Minka“, buď Ella Stillerova, později Ondříčková, anebo Helena Johnová. Bývaly to veselé časy. Každá měla svoji pracovnu, každá svoje zaměstnání a večer býval společný, buď po domácku, anebo v kruhu vídeňských českých přátel. Dávaly jsme čajové večery s hudbou. Chodili k nám manželé Balejovi, Fraňkovi, Strettiovi, J. B. Foerster, Julius Junek, Ondříček, R. Jeníček, Jar. Herle, R. Vohánka, Doležel violista, Pavla Fliedrová, Jar. Budík, R. Kubla, Kublová-Mašková, Dr. Pečírka, Dr. Matějíček, Dr. Morávek, Dr. Pfaff, Dr. Saudek, Dr. Lankaš, Helena Malířová, Dr. Šafařík, Dr. Novák, Dr. Neumann – bývalo nás někdy až dvacet, téměř každá generální zkouška se u nás odehrála. V pokoji sestry Růženy stál klavír[51], vedle v Ellině pokoji pianino. A u mě v pracovně se hodovalo. Co jsme nepřipravily samy, to nám maminky posílaly anebo manželky hostů přinesly. Říkalo se u nás „U tří Mínek“. Byla jsem z nich nejstarší. Rozestavila jsem dlouhé dva stoly z rýsovacích prken od J. Čejky (také medailér[52] Čejka k nám chodíval), pokryla pestrou Wiener Werkstätte látkou, příborů bylo dost, byly šálky dle mých návrhů ze Svijan-Podolí. Hlavním jídlem byly chlebíčky, jichž se zkonzumovala spousta. U nás také vznikla myšlenka Heleny Johnové o naší společné první cestě do Paříže… (Která se nám, jak náleží, vydařila a zůstala zářícím bodem, bezprostředně před válkou, vklouzly jsme pak dva dny před všeobecnou mobilizací šťastně ještě

51 zřejmě onen památeční vídeňský klavír „Ehrbahr“

52 Medailér (v rukopisu Minky je přepis „medailleur „) = sochař, který se specializuje na zvláštní typ plochého, obvykle oboustranného reliéfu, zvaného medaile, plaketa nebo mince.

domů, netušíce, co se v nejbližší době vše stane, neboť jsme, oblouzeny Paříží, ani neměly čas číst noviny. Ale o tom až později.)

Již před odstěhováním rodičů jsme měla, my děvčata, svůj byt ve stejném patře s nimi. Vzniklo to tím, že naše studie, moje malování a sestřino studium piana, vyžadovaly rozšíření našeho rodinného bytu a pořízení druhého piana, neboť sestra u něho seděla po celý den, připravujíc se na státní zkoušku a koncertní hru. Ve svém šestihranném pokoji jsem si zařídila ateliér s dobrým světlem. Měla jsem zajímavé návštěvy: Růžena Svobodová, Josef Jaroněk, Helena Malířová, miss Levetus, korespondentka časopisu „The Studio“, s ní lord Montefiori s chotí, moje milé Holanďanky Sara de Swart a Emilie van Kerckhoff, Irčanky Mc Grath, Violet Jameson, Wanda Keel, žákyně prof. Šefčíka a mj. Dr. Em. Saudek a Hugo Sonnenschein[53].

* Naše letní pobyty

Trávili jsme s rodiči mnohá léta v Táboře „Na Prádle“, v útulném prastarém domku na soutoku Jordánského potoka a Lužnice. V hostinném domě ve mlýně u Brdlíků jsme seznali mnoho zajímavých lidí. České kvarteto s profesory Wihanem a Nedbalem, Sukem a Hofmanem, houslistu a ředitele konzervatoře Kováříka z Chicaga, skladatele K. Weise a jiné. Moje maminka hrávala s Oskarem Nedbalem na čtyři ruce a otec někdy musel zaskočit s violou do kvarteta, když Nedbal nebyl právě přítomen. Dělaly se domácké koncerty, anebo jsme nábožně poslouchali pod okny „České chalupy“ – Brdlíkovými pro kvarteto ke studiu zařízené, jak právě studují: Beethovena vysokého opusového čísla, anebo kvartet od Tanějeva, Dvořáka a jiné. Mně bylo patnáct a sestře 11 let. Hoši byli velmi srdeční a ve Vídni jsme v sezóně nevynechaly ani jediný koncert s „Čechy“, jak se jim říkalo. Po Wihanově smrti přišel mistr Zelenka, také velký umělec a milý člověk.

V Táboře jsem měla prvého učitele malíře Linka, žáka Mařákova. Chodili jsme s Linkem malovat do přírody, do Vlčího dolu, bedlivě jsouce špehováni smečkou táborských studentů, sextánů, kteří nás v lese hlídali: „Aby nebylo z malování milování“, jak tvrdili mamince, zprošťujíce ji tak úlohy gardedámy. Co chvíle na nás spadla z úkrytu šiška anebo větvička, neboť hlídači se nedovedli udržet v tajemství, a tak hodina končívala tím, že jsme chodili domů s nářadím a s celou eskortou. Link byl pravý bohém, nikdy neměl štafle a barvy v pořádku, vždy je na místě spravoval s provázky a hřebíky. V Táboře jsme také mívaly, sestra a já, odpolední hodiny češtiny. Dopoledne se trávilo celé v řece, tu jsme skládaly zkoušky z plavání.

Že jsem v Táboře zažila svůj první bál, vlastně abiturientský věneček, jsem už napsala. Hodně jsem malovala a skicovala, bylo to později ohodnoceno ve spolku

53 Hugo Sonnenschein (pseudonym Sonka) (25. května 1889, Kyjov – 20. července 1953 v Mírově) byl český, německy píšící básník a anarchista.

Výlet v Táboře, 1902

Mánes, kde mě 17. 6. 1905 zvolili jednohlasně co řádného člena. Mistr Link mě také zavedl do Chýnova k sochaři Františku Bílkovi. Právě si po svém návratu z Paříže zařizoval na svém rodném statku byt. Plný soch a plný vypalovaných obrazů na dveřích a nábytku z měkkého přírodního dřeva. Bílek chodil v dlouhé, režné říze, s dlouhými vlasy a kolega Link si ho po studentsku dobíral: „Kdy se budeš, Bílečku, ženit?“ „Až to bude vůle Boží,“ zněla odpověď.

Pozdější léta jsme jezdívali do Ústí n/Orlicí, tak dlouho, až se tam rodiče nastěhovali na penzi a zakoupili pěkný domek se zahradou. Rodiště Jaroslava Kociana, v krásné lesnaté orlické krajině, bylo příjemným pobytem po mnoha stránkách. Otec tam našel milou společnost tamějších občanů, hrával a zpíval s oblibou na kůře a my děvčata taktéž. Kocian, který si oblíbil mou sestru jako doprovázečku, nás seznámil se Zelenkou, Šimůnkem a s pianisty Eisnerem a Veselským. Konali jsme ve veselé společnosti pod vedením J. J. Svátka s milými ústeckými chlapci vycházky do lesů a okolních míst a městeček. Jezdívalo se v tak zvaném „breku“ (říkali jsme brekotu), do Brandýsa, Kyšperka, Žamberka a Litomyšle na operní představení Dalibora, do Vysokého Mýta atd. Později se jezdívalo autem; oboje vozidla nám laskavě propůjčovali Hernychové, kteří také patřili do party. Bývali jsme velmi veselí a často jsem se dala do básnění příležitostných kupletů, k nimž mi Jaroslav Kocian improvizoval průvod. Shromaždiště

bývalo v útulném „Hotelu Šebestl“, jehož tři dcerky s námi kamarádily. V Ústí, kterému se říkalo „Oušt“, žila v dětství a mládí také Pavla Vicenová[54]. Dělaly jsme s ní malířské výpady a ubytovaly se na měsíc v Řetůvce, vesnici v lesích. Uspořádaly jsme si v ústecké sokolovně s úspěchem soubornou výstavu. Já po letech pak ještě druhou soubornou s úspěchem hmotným i uměleckým.

* Ve Vídni se sestrou

Po odstěhování rodičů do Ústí jsme my děvčata zůstávala přes zimu ve Vídni, kde jsme měla každá svoje povinnosti. Sestra studovala dále koncertní hru u pí Jahn-Beerové, žákyně profesora Theodora Leschetizkyho, já jsem se zúčastnila mnoha výstav v Klimt Gruppe-Neukunstgruppe v Seccessi a Wiener Werkstätte.

Před válkou jsem měla několik milých známých, kteří mne vychovávali dále v hudebním smyslu. Byl to hlavně mladý český varhaník a budoucí dirigent Jaroslav Budík, který studoval na vídeňské konzervatoři. Měl krásný dar improvizační, chodil k nám si zahrát se sestrou na dva klavíry, mne pak doprovázel ke zpěvu a večer se vždy táhlo buď do koncertu anebo do opery. Poznala jsem hlouběji skladby Wagnerovy, z nichž J. B. znal každou notu, pak Pucciniho a na koncertech celou řadu vyhlášených dirigentů: Schucha (Hans von Schuch), Hanse Richtera, Molinariho a Gustava Mahlera, kteří soupeřili v přednesu v 9. symfonii Beethovenově. Kde byla příležitost vyzkoušet varhany, tam mne mladý varhaník vodil a směla jsem si vybrat skladbu, kterou jsem chtěla, z paměti ji zahrál. Byly to Bachovy chorály a fugy, Mendelssohnovy koncerty a operní hudba. Jednou jsme si zajeli do Klosterneuburgu, překrásného barokního kláštera, stavby to Fischera z Erlachů. Mladí varhaníci tam měli přístup ke všem možným modelům varhan, od nejstarší soustavy k nejnovějším. Mladík mne zavedl do všech těch zkušebních síní a předváděl stroje, až jsme přišli po překrásném mramorovém schodišti do vzdálenější komnaty s většími varhanami. Bylo mi nápadné, že se na tom schodišti po nás ohlížel mnich, a při odchodu jsme opět potkali nějakého mnicha, který si nás tázavě prohlížel. Ale nic netušíc prošla jsem zcela nevinně těmi chodbami s krásnými kovanými branami. Až po několika dnech se mi mladík svěřil, že to byla klausura, kterou nesmí znesvětit ženská návštěva, že z toho byl karcer[55] a aféra v klášteře a znovu vysvěcování.

Něco podobného se mně stalo později v Bologni; bylo to v klášteře, kde jsem se procházela kostelem a chodbami plna obdivu nad obrazy a uměleckými díly. Nic netušíc, prošla jsem otevřenými dveřmi do komnaty, celé po čtyřech stěnách vysokými stolicemi obedněné. Nad vysokým táflováním visely nejkrásnější církevní obrazy. Tiše jsem kráčela od obrazu k obrazu, když tu z kouta a z výše té jedné stolice se vztyčil mnich a hrozivě gestikuluje, zděšeně mne vykazoval ven a při tom střídavě sledoval nějaké zaklínání ve svém breviáři a natahoval paži vůči mně a vykřikoval: „Apage, apage!“[56] Já jsem samozřejmě rozuměla, že mne tam nechce mít, ale ty obrazy byly tak kouzelné, že jsem si je chtěla prohlédnout, a tak jsem mu s klidem říkala česky: „Já ti nerozumím, ale dřív odtud nepůjdu, až si to prohlédnu.“ On sklonil hlavu, sklopil oči a ucpávaje si uši odříkával jakési formule, až jsem konečně tu místnost opustila. Byla to pravděpodobně také klausura. Živé duše kromě toho mnicha tam nebylo, takové ticho a nedotknutelnost čišela ze všech stran, ale bylo to báječné. Asi po roce jsem tam chtěla zavést Helenu Johnovou, ale vrata byla zavřena.

54 Pavla Rousová, roz. Vicenová(11. února 1884 Kostelec nad Černými lesy – 19. ledna 1939 Praha-Troja) byla česká pedagožka, malířka a grafička.(Rodiče byli Franz Vicena lékař a starosta v Ústí nad Orlicí a Augusta Vicenová-Hussová.)

55 kázeňský trest za hrubší provinění

O hudbě

U nás stále zvučela hudba, sestra a Aurelie Kaanová i Ella Stillerová, naše spolubydlitelka, skorem denně spolu studovaly. Připravovaly se ke koncertům. Také mistr Ondříček často k nám docházel a sestra ho doprovázela, i mně se jednou dostalo té cti. Se mnou mistr Ondříček hrál, hráli jsme Smetanovo „Z domoviny“ a dostala jsem pochvalu od mistra, že se držím statečně. No, byla jsem pianistkou sice muzikální, ale zcela podřadnou v technice.

V letech 1924–1925 jsem v Praze u sebe měla v bytě, po smrti maminčině, hraběnku Carlu Thun-Hohensteinovou, žačku Bedřicha Smetany, přítelkyni mé matky a známou již z Vídně, kde jsme se s ní stýkali společně s hraběnkou Clam-Martinicovou. Obě velké hudební entuziastky. Karle bylo tehdá 76 let, ale žádný jí tolik nehádal, byla svěží a v chůzi a všelikém podnikání velmi vytrvalá. Hrála dosud krásně na klavír. Smetana ji měl pro její eminentní muzikální vlohy velmi rád, měla temperament a zcela moderní, barvitý úhoz, což dává svědčiti o interpretaci jejího věhlasného učitele. Byla přes svůj věk a konečně i stav taková, že i mladým tvorům mohla něco ze svých bohatých duševních fondů dávat. Dokonale ovládala řeči. Češtinu ovládala lépe písmem nežli slovy. Velkorysá, bez předsudků a při tom skromná, zajímavá osobnost. Mojí matce krátila často těžké chvíle poslední doby jejího utrpení. Obě si velmi dobře rozuměly, hrávaly spolu na čtyři ruce a dovedly si mnoho vyprávěti. Byly ze stejné dobové vrstvy a podobného vychování, obě prozíravého ducha. Maminka[57] mi roku 1924 zemřela, zůstal mi po ní společný náš byt, a tu jsem byla ráda, že mně Karla pomáhala vyplnit svou duchaplnou osobností osiřelý domov. V neděli jsme si obyčejně také spolu zahrály a vracely se mi krásné chvíle, kdy jsem hrávala s matkou, nebo ona mne neúmorně doprovázela ku zpěvu. Karla u mě s Justýnou bydlela celý rok.

Maminka byla také mou první učitelkou na piano. Vzpomínám své první hodiny, po této přípravě u slečny Rosiny Menzlové, výborné vídeňské pianistky,

56 Pryč! Odstup! (latinsky)

57 Emanuela (Ela) Podhajská roz. Weidenhofferová, zemřela 14. 3. 1924

Minka a Růžena, Vídeň, 1906

která mně měla dáti další hudební vzdělání. S nastudovanými kusy mi to moc nešlo, ale když jsme zasedly k čtyřručnímu hraní, nějaké Haydnově, Beethovenově symfonii anebo Dvořákovým Slovanským tancům, tu slečna přišla do ohně a do nálady a nemohla mne poznati, a nechaly jsme učení a dávaly se do hraní z listu, i věcí dosti obtížných. Slečna Menzlová si musela na mé sestře vynahraditi, co ze mne nedostala – solidní svědomitou hru, kterou sestra později ještě k mistrovství zdokonalila studiem u pí Berty Jahn-Beerové, koncertní virtuosky, žákyně Leschetizkyho.

Ještě před první světovou válkou nás Dr. Richard Stretti seznámil se svým přítelem Otakarem Nebuškou, byl právě ve Vídni na vojenských cvičeních. Seznámily jsme se s ním na nějaké zábavě ve Slovanské besedě a od té chvíle už nás Nebuška ze zřetele nepustil. Při mých častých zájezdech do Prahy mi dělal zajímavého společníka. Vždy měl připravený program pro mne, buď do nějakého koncertu anebo opery, a vedli jsme spolu živé diskuse o umění výtvarném, hudebním a divadelním. Rozvinula se mezi námi i čilá korespondence. Byl svých originálních názorů a dostávali jsme se i do sporů o všem, co se tehdá dělo. Tyto diskuse byly spojeny se zajímavými vycházkami po pamětihodnostech Prahy. Prováděl mne po starém Podolí, společně jsme želeli ztráty pražského Ghetta a společně jsme láteřili na asanaci a pokažení malebných, starých nábřeží vltavských. Chodili jsme do „Zlaté studně“ a jednou také, o deštivý, velikonoční čas, do Šárky. Ten výlet jsme přes déšť a mazlavé bláto vykonali až do konce. A Nebuška pak litoval, že nám počasí nepřálo – měli jsme na botách celé balíky bláta, šaty promočené, ale tak důsledný, jak býval on, jsem byla i já, a vydrželi jsme statečně. Právě tak to bylo s naším názorem o tom, že přátelství mezi mužem a ženou je možné také bez erotiky.

Moje sestra Růžena, jeho pozdější žena, se těchto schůzí nezúčastnila, připravovala se pilně na státní zkoušku z klavíru a do Prahy tak často nejezdila. Také bylo mezi těmi dvěma jakési skoro dětinské nedorozumění, a tak se Růža na Otakara trochu hněvala. Což ale nevadilo, že když pak už ve své hře na klavír vyspěla, jsem je opět svedla k vzájemnému porozumění v hudbě, a byla z toho nakonec mariage.[58]

V Ústí n/Orlicí nás také navštívili dva mládenci, Dr. Karol Hradecký a Dr. J. Markalous. Poslední se vydával za mládence, ale my jsme brzy odkryly, že je počestným manželem a otcem a byla z toho švanda. Dělali si tehdá prázdninovou cestu po východních Čechách a přišli k nám, že by rádi poznali tu malířku Minku P. osobně.

Jedno letní období byli v Ústí také Dr. Štěpán se svou maminkou. Velmi se jim zalíbil ústecký a brandýský kraj. Je to skutečně utěšená krajina, neobyčejně lahodného vzduchu, plná lesů a bohaté květeny. K tomu ještě staré domky s vysokými, někdy dvojitými střechami. Pravý kraj to betlémářů. V Ústí se za-

58 svatba (z francouzštiny)

chovalo mnoho krásných velkých, starých betlémů. O Vánocích se jim věnuje celá jedna stěna chalupy. A jeden majetník přes druhého závodí ve vyšperkování svých jesliček. Býval tam také četný cech štafířů[59] a pozlacovačů i domácích malířů. To se táhlo až do německých pohraničních vesnic ke Králíkům, kde se vyráběly betlémské figurky a na Ústecku k nim ty dálnosti jako skály, pastviny, betlémské stavby a často také sloje s havíři s pohyblivou mechanikou, a jako poslední vymoženosti malé elektrické lampičky. V zimě se chodilo ode vsi ke vsi a putovalo od betlému k betlému. O Vánocích bylo zvykem na Štědrý den chodit s flintou kol stavení a střílet, což obstarával ten který hospodář.

* O mé práci a životě ve Vídni před 1. světovou válkou a za války

Bylo mnoho reprodukcí a článků o mé práci v různých českých i cizích časopisech. Roku 1912 jsem si zařídila českou rukodílnou školu svou. Chodilo ke mně množství vídeňských českých dětí: Věra Balejová, hoši Dr. Fraňka, Mirko Očadlík, Fuxová, Štadlmannová, F. Peč, B. J. Procházka, pozdější akademický malíř, a mnoho jiných, jejichž jména mi vypadla z paměti. K některým rodinám vzdáleným jsem chodila do domu. Po kurzech se uspořádala zdařilá výstavka prací dětí. V roce 1916 jsem navrhla pro Jednotu českých učitelů čtyři pohlednice. Dvě z nich zobrazily zapečetěnou českou školu ve III. okrese „Pomník rakouské spravedlnosti“ a dvě druhé byly čistě pohádkového rázu. Všechny byly rakouskými úřady zakázány a spolkový majetek zabaven. Tehdá ředitelem české školy byl milý pan Ludvíček, kterého jsem také měla, co učitele Jazykové školy české, svého času.

Roku 1916 se vdala moje sestra za Otakara Nebušku do Prahy. Opustila jsem náš společný byt a našla si ateliér v domě vídeňské České záložny ve vnitřním městě v Adlergasse. Měla jsem prostrannou podstřešní místnost s ústředním topením, která se dala záclonami a různě postaveným nábytkem rozdělit tak, že tvořila pracovnu, kuchyň a jak jsem se smála, i salon. Tehdá se ke mně chodilo učit rozprášené první české gymnázium. Nemělo útulek, a tak chodili žáci potají do různých českých soukromých bytů, na každý předmět jinam. U mne se učili kreslení a rýsování. Bylo to moc hezké, já tenkrát měla najmuté pianino (klavíry si odvezli rodiče a sestra) a často jsem zpívala v české společnosti, a tu mne moji žáci s M. Očadlíkem v čele prosili: „Zazpívejte nám, my budeme hodní a tiší, jako pěny a budeme kreslit, jenom nám zpívejte Mařenku z „Prodané“, Jitku a Miladu z „Dalibora“ a jiné.“ A skutečně, zpívala jsem, oni kreslili a malovali a mezitím se na plynovém vařiči vařila bramborová a jiná rychlá jídla, stále chudší a chudší. Byla léta první světové války a ve Vídni pomalu skutečně nebylo co jíst. Později, po válce, se mi svěřovali žáčkové, jaké to

59 štafíř = navazuje na truhlářské a řezbářské práce závěrečnou povrchovou úpravou, polychromií předmětu, mimo jiné s použitím plátků ušlechtilých kovů, tedy pokovováním a pozlacováním

Svatba Růženy a Otakara Nebušky, 1916

Růžena Nebušková (nar. Podhajská)

bylo sebezapření, když jsem jim z tuby vymačkávala bělobu, a ona vyhlížela jako šlehačka a museli se držet, aby si nelízli.

Předtím, když ještě byla se mnou sestra Růžena, chodily jsme do dvou vídeňských domácností na obědy. V prvé bylo několik zajímavých hostí, Irčanky, žákyně Ševčíkovy houslové mistrovské školy, z nichž s jednou konala sestra koncertní turné po Německu, byla to Wanda Keel. S druhou, velmi inteligentní, jemnou a milou Mollie Mc Grath jsme se seznámily blíže, takže nás navštěvovala ještě z New Yorku, kam se později odstěhovala za svým bratrem. Mnoho se o Irsku vykládalo. Třetí Irčanka Violet Jamison byla dokonce politicky činná, konala zájezdy po svých krajích a kázala lidem, měla k tomu od svých zámožných rodičů prostředky. Kázala o neodvislosti a přišla i do krajů, kde se zařizovala přechodně ve svém stanu. Osudy Irska nám připomínaly osudy naší země.

V druhé domácnosti byli také zajímaví hosté, ale ne tak sympatičtí. Jako továrník lihovin Gessler „Altvater“ ze Slezska, čechožrout, kterému ale nevadilo, že by si byl vzal Češku, kdyby ona mu nebyla dala košem, ovšem prostřednictvím naší patronky, která to chtěla dáti dohromady. Chodila tam také jedna přívrženkyně Kerenského[60] a vykládala o svých hrdinstvích (strhávali v noci propagační plakáty ap.) Vedle ní sedávala mladá Chorvatka, krasavice, její jméno už nevím, studentka. A tak člověk za tu chvilku společného poobědvání poznal různé povahy lidí.

Z Čech a z Prahy mne ve Vídni často navštěvovali krajané a měla jsem pilný písemný styk s nimi. Josef Kyselo z Moravy, Helena Johnová, Růžena Svobodová, Marie Teinitzerová, Valérie Hachla-Myslivečková a jiní. Byla jsem v čilé korespondenci s Hořickým hračkářským družstvem, Artělem, Quido Maria Vyskočilem, kterému jsem ilustrovala, aniž jsem ho osobně znala. Až později jsme se v Praze seznámili. Rovněž tak s Emilem Pacovským, jemuž jsem dodávala dřevoryty do Veraikonu[61]. V Praze jsem také v „Mánesu“ poznala mistry Slavíčka, Švabinského, Hudečka, Kalvodu a celý tehdejší máneský výbor. A ještě musím dodat, že roku 1910 jsem společně s Valérií Myslivečkovou pořádala druhou svou, v Praze první, soubornou výstavu u Topiče. Také povstala řada ex libris a v r. 1911 jsem měla menší soubor v Komenského škole ve Vídni. Roku 1912 jsem se po jakési mně neznámé roztržce v „Mánesu“ octla automaticky v „Jednotě výtvarných umělců“. Vystavovala jsem svou „Pohádkovou princeznu“ a „Betlém“, čehož si chvalně povšiml K. B. Mádl. A tak plynul čas v práci a vystavování a v dalším sebevzdělání až do prvé světové války.

To najmuté pianino, na které jsem hrála, jak jsem již výše zmínila, studentům gymnázia, byl dosti dobrý nástroj. Často jsme si s Rudolfem Vohánkou, žákem

60 Alexandr Fjodorovič Kerenskij byl ruský socialistický politik, právník, druhý předseda ruské prozatímní vlády v roce 1917.

61 Vydavatelství stejnojmenné grafické revue s přidruženým nakladatelstvím knižních publikací a výtvarných alb, Nakladatelská působnost 1912–1937.

J. B. Foerstra, zahráli na čtyři ruce anebo mne doprovázel ke zpěvu svých kompozic a také svého oratoria „Jan Hus“. Do koncertů se chodilo k stání, za jedno jsme byli mladí a za druhé by to byla naše kapsa nesnesla, chodit téměř denně na hudbu anebo na opery. Činohru jsme moc nepěstovali, byla německá a chodilo se na ni, jenom když byla nějaká zvláštní umělecká příčina jako hostující Reinhardtovo divadlo, berlínské „Lessing-Theater“ s Paulem Wegenerem, anebo jiný cizí ensemble[62]. Jak jsem již psala, nevynechali jsme koncerty českého kvarteta, Destinnové, ruských oper (Boris Godunov se Šaljapinen), ruské balety s Karsavinou a Pavlovou a všechny premiéry a význačné události české i cizí hudby. Opera „Dalibor“ s velebnou výpravou Rollerovou a Daliborem našeho Heše, Janáčkovu „Její pastorkyní“ (napsala jsem o ní nadšenou kritiku do Hudební revue). Vedle těchto velkých požitků byla hojnost dobré hudby České obce vídeňské. Rok od roku rostly nároky a výkony českých ochotníků a bylo čím dále více českých umělců, kteří zavítali do Vídně. Přišla slavná éra houslistů, Kubelík, Kocian, Hubermann aj. Hudební úroveň naší menšiny vzrostla za inspirace a podnikavosti Rudolfa Jeníčka a výborného dirigenta Jaromíra Herle. Provedli jsme „Svatební košile“ od Dvořáka, „Bouři“ od Vítězslava Nováka, kantáty od J. B. Foerstra, „Stabat Mater“ a jiné a jiné. V době prvé světové války, kdy nebylo mnoho mužských zpěváků, pustil se „Lumír“ s úspěchem do provozování klasických operet od Offenbacha a oper od Blodka a konečně i „Prodané“ od Smetany.

Rok co rok se konal pro budoucí, a později už stávající, Český dům v hotelu Pošta velký večer s bufetem. Každý ten bufet byl pořádán pod nějakým heslem jako: „Hostinec u velkého slona Baj-kaj-laj“[63], „Na severní točně“, „Šibřinky“, „Baška“ či „Napoli“ atd. Tu jsem musela namalovat ohromného slona až do galerie sahajícího nebo scenérii dalmatského koupaliště Bašky, kolem celého velkého sálu. Dělala jsem to ráda a ještě nedávno (v r. 1955) jsem si s chutí namalovala prospekty a kulisy pro zdislavské jeviště.

Již v mládí bývalo mým přáním dělat návrhy pro divadlo, ale tehdá k takové činnosti ženy ještě neměly přístup a mým rodičům chyběla podnikavost. Bylo dosti toho, že jsem se učila malovat, a to hlavně přičiněním maminky, která ve svém mládí měla umělecké touhy nesplněné.

Bufety se pořádaly k účelům hospodářské pomoci českým spolkům, neboť ty se udržovaly jenom svépomocí. Bylo přáním vídeňských Čechů mít svůj vlastní spolkový dům a nemuset záviset na libovůli německých domácích v nájmu.

62 (divadelní) soubor (z francouzštiny)

63 Vztahuje se k Jubilejní výstavě Obchodní a živnostenské komory v Praze r. 1908. Kuriózní tam byla Navrátilova restaurace „U slona“, stavba ve tvaru velkého slona s hostinskou místností v trupu, nesoucí reklamu Prvního pražského měšťanského pivovaru. Propagace pivovaru zahrnovala také čepování reklamního piva „Baj-kaj-laj“ a novou stejnojmennou píseň v pochodovém rytmu s melodií Karla Pospíšila (1867–1929, český klavírista a skladatel.) na text Jiřího Chocholouše, jejíž známost přetrvala dodnes a byla za rok 1908 vybrána do ankety Hit století: „Praha je všech Čechů ráj, ať žije Baj-kaj-laj, Baj-kaj-laj!“

Skutečně se nám podařilo získat celý dům ve vnitřním městě s prostranným sálem, množstvím klubovních místností a konečně celý hotel „Pošta“. Ve velkém sále pak večery s bufetem vyvrcholily. Po obou stranách dvora stály stánky s cukrovím, lahůdkami, chlebíčky, českými uzeninami, vínem a lihovinami včetně šampaňského, s kávou, čajem, pivem, cigáry a cigaretami, s výborným domácím pečivem a zákusky. Dobroty většinou dodaly ženy, hospodyně, ostatní se objednalo přímo z Čech, jako: žamberské párky, pražská šunka, moravské klobásy atd. My dívky jsme prodávaly a vyháněly ceny, a obecenstvo, kterého bývalo nabito, neskrblilo, byli i mecenáši, kteří platili tisícovkami, ku příkladu moravský hrabě Seillern. Jenom naši poslanci, národohospodáři, si dali ode mne dlouho a pobaveně vykládat, jak je nám „na severní točně“ zima, drkotaly jsme zuby, a při tom z nás jen slévalo v tom sálovém horku. A pak dali – 1 korunu. Řekla jsem jim, že jsou „špíni“ a oni se jen řehtali. S oblibou jsem se dávala do služeb vinného stánku, tam bylo nejveseleji a mimoto tam vyhrávalo trio ochotníků a tu jsem jednou celou společnost rozdováděla tak, že jsme se všichni zvedli od stolů a dlouhatánským řetězem staří, mladí probíhali sálem do poschodí, na galerii a prometli přitom celou budovu. Pak mne ale přísná matka chytla a musela jsem rovnou domů. Ostatní mládež ještě později v noci povykovala na ulici a dokonce slézala kandelábry bez pohromy a bez následků. Vídeňští policajti tam náhodou nebyli, třebaže velmi často naše české, hlavně sokolské podniky bývaly hlídány. Tak také jednou jedno české představení „Švandy dudáka“ v Leopoldském divadle bylo pod přísným dohledem. Ale to dělali dobře, tentokráte se na nás skutečně chystala vídeňská spodina – a nic se tedy nestalo.

V té míře, v které vídeňská česká obec vzrůstala, se také zdokonalovala úroveň koncertů, divadel a všech veřejných a soukromých podniků. A také jsme si mohli dovoliti vybírati si nejlepší a nejskvělejší sály a místnosti – tu skutečně byl pokrok za ta léta, co jsem tam žila (37 let), očividný. Vídeňák si rád zavtipkoval, ale málokdy to vyznělo sprostě a vážně. Nejlépe bylo, nevšímat si toho a čelit tím, že se bez ostychu mluvilo česky dále, jak v tramvajích, tak v hostincích, a byly místnosti i místa, kde si celý český stůl třeba zanotoval české, moravské a slovenské písničky a utržil bouřlivý potlesk. Tak jsem jednou na velkém reprezentačním plese v „Hausindustrieball“ pod protektorátem arcivévodkyně Marie Josefy uslyšela pochvalná slova bodrého Vídeňana. Byl to ples všerakouský s velkým programem, všechny rakouské národy předváděly svoje národní tance ve svých původních krojích. My Češi jsme tančili besedu a moravské tance, a tu při kanafasce nás mládenci s jásotem vysoko vyhazovali a ten občan si povídá po vídeňsku: „I sag’s ja alleweil ty Pém san halt a g’sunde rass.“[64]

Tenkrát jsme skutečně vykonali kus poctivé práce. Nejdříve jsme museli všichni státi špalír přes celý obřad vstupu arcivévodů a vévodkyň a vysokých hodnostářů. Každá z těch dam měla róbu z toho a toho salonu, 7 m vlečky, diadé-

64 Musím říct, že ti Češi jsou opravdu zdravá nátura!

Minka Podhajská, 1912

my, ve veřejnosti známé, té a té rodině náležející, pravé krajky, ohromné výstřihy, třebaže to byly dámy letité. Ten kostnatý výstřih se pokryl diamantovými a perlovými dlouhými šňůrami, až po kolena sahajícími. Tento dlouhý průvod zasedl na estrádu, v jejímž středu stál trůn, připravený pro arcivévodkyni Marii Josefu. Ta přišla první, zasedla a každá dáma se jí musela pokloniti hlubokou dvorní poklonou. Za Marií Josefu se postavil její syn, potomní[65] císař Karel (poslední). Mnohé dámy neurozeného rodu si při takové příležitosti těžkými prachy musely vymoci to, že se mohou pokloniti arcivévodkyni, že ta je dle programu osloví, ony dle programu odpoví a jejich muži pak po případě mohou býti jmenováni dvorními dodavateli. Mimo to jsme několik dní před plesem nastudovali film o vzniku krajky (to bylo heslo plesu). Viděla jsem se pak na filmu, což vzbuzuje u laika zvláštní dojem. Ten film se předváděl na plese a pak jsme teprve tančili. Byly to tance rakouských a tyrolských horalů, rumunská „hora“, chorvatské a srbské „kolo“, ukrajinská „kolomyjka“, polský „mazurek“, maďarský „čardáš“ a naše už jmenované tance. To trvalo do půlnoci, pak se dvůr vzdálil, a tu známí mládenci dle bontonu nás dívky chtěli všichni vystřídat, bylo toho tolik, při tom hrály dva orchestry střídavě, že hudba vůbec neustala, až mi z toho bylo mdlo. A vlastně ten bál byl jenom velkou dřinou, ale podívaná na tu dvorskou komedii stála za to. Taneční pořádky představovaly malé vějířky ze slonové kosti s pravou moravskou krajkovou výšivkou.

Bylo před první světovou válkou a zřejmě vládla blahovůle vůči poddaným národům. Jako na barometru bylo okamžitě znát, jaký politický vítr vane. Občas se dělaly pokusy sblížení se Slovanstvem a těsnější připoutání, ale šlo to těžko a v gruntu srdce jsme k Rakousku nikdy nepřilnuli a naším přáním bylo, stát se jednou samostatnými. Žili jsme si po svém. Prožívali vše, co tehdejší kulturní společnost poskytovala, přijímali přijatelné a ignorovali nepřijatelné – ostatně v slušné společnosti nebylo provokantů a chování bylo bezvadné. A nebylo-li, ozvali jsme se. A to vždy imponovalo a budilo úctu a zájem. Nejhoršími nepřáteli byli vlastní odrodilci – papežštější než papež. A těch bylo ovšem dost. Co se tam v tom rakouském moři utopilo slabších povah a charakterů! Vídeň – ten velký lapák – potřebovala pro svou obrodu stálý příliv nových sil, talentů a dělníků. Ti přicházeli ze Slovenska, Moravy, Čech a houfně tonuli ve své neuvědomělosti v té záplavě vládnoucích tříd německých. Avšak je známo, že jsme my Češi měli hustou síť všech společenských vrstev, která zakročovala a zachraňovala všemožným způsobem buditelsky. Ať to byla divadelní a hudební česká představení nebo věnečky, šibřinky[66], večírky, bály, schůze, veřejná cvičení, výlety, vánoční nadílky i obrazové výstavy, vedle množících se škol, a dokonce gymnázium, které pak nakonec zavřeli, ale ono ilegálně pracovalo dále. Vše to povzbuzovalo a svádělo ku pospolitosti a soudržnosti. To zavírání českých škol svědčilo o zoufalé

65 potomní = archaický výraz pro pozdější či následník
66 šibřinky = sokolské maškarní plesy

slabosti a strachu v předtuše budoucích událostí a bylo posledním zakročením rakouské moci před pádem.

* Doba 1. světové války

Sotva jsme se s Helenou Johnovou vrátily ze své první cesty z Paříže, rozhlásila se za tři dny v Čechách a po celém rakouském mocnářství všeobecná mobilizace Připadalo mi to jako dlouhé vakuum před budoucností, kterou jsme si nedovedli nijak představit.

První vzruch nastupujících narukovanců minul. A opět jakési nejisté ticho, co bude, jaké budou zprávy. Pak opět vzruch s příjezdem a průjezdem prvních raněných, horečná snaha jim nějak pomoci. Na akce horlivých hospodyň, které spěchaly ke každému vlaku s koši potravin a občerstvení, bylo z počátku ještě výživy dost. Vše se teprve zaučovalo a zvolna vpravovalo do nové, neznámé situace, i ty noviny se musely naučit nové hantýrce, jak líčit ty hrůzy a události co nejpříznivěji. Pomalu jsme si tedy na vše zvykali, zvykali na dobu válečnou, zvykali na zvolna se dostavující nedostatek potravin. Když už se zdálo, že to tak dále nemůže být, přece nastávaly horší, a ještě horší časy. Museli jsme to však vydržet. Když už člověk nevěděl, z čeho vařit, chodili jsme do válečných kuchyní, kde nám nakonec dávali žraločí maso s hořčicovou omáčkou, anebo vodové kynuté knedle, nemaštěné, polité švestkovým ovarem. V salámech byly tvrdé kusy kůže i s chlupy a chléb byl z dřevěné drtě. Dostali jsme z Čech nějaký náklad brambor, příděl byl asi 20 kil, a tu jsme se bratrsky o ně dělili, pamatuji se, že si ke mně posílali známí pro brambory, také mezi jinými paní Foerster-Lautererová. Byla jsem boháč s těmi bramborami, a když někdo přišel náhodou s kouskem masa anebo tuku, dali jsme to dohromady a udělali hody. Kromě toho nastával nedostatek šatů a obuvi atd.

Sestra zatím v Praze zakládala svou domácnost a rodinu, také s obtížemi. Zůstala jsem sama ve Vídni a dojížděla, pokud možno, často za rodiči do Ústí n/Orlicí anebo do Prahy. Měla jsem stále práci se svou rukodílnou školou a mimoto mnoho dobře honorovaných soukromých hodin kreslení. Pořád jsem vystavovala ve Vídni a v Praze. Český dům se Slovanskou besedou byl v nejbližší blízkosti, tam se semknul český život. Zpěvácký spolek „Lumír“ podnikal velké a zdařilé koncerty, vše, aby se mezi námi udržovala dobrá nálada, až když zvolna ubývalo mužských sil ve sboru, podnikaly se ty operní a operetní výstupy.

Zvolna se vyvíjela tragédie Rakouska. Střídalo se veselé se smutným, tu a tam některý z krajanů padl, jiný se zdráv a vesel vrátil. Mnoho Čechů projíždělo Vídní. V kavárně „Central“ jsme kryli tajný průjezd malíře Filly a jeho paní do Paříže. S dychtivostí jsme čítávali a sledovali noviny, které nám ve Vídni málo povídaly, neboť si nedoznávaly porážku do poslední chvíle a malovaly – malovaly straky na vrbě. Až konečně nastal den, kdy mi Vohanka přišel vítězoslavně oznámiti, co je pravda, a že odjede do Prahy – domů.

Společenské styky neustaly ani za války. Roku 1915 mne navštívili Jaroslav Křička, Emil Pacovský a Dr. Svěrák, co by vojáci, projíždějící Vídní. Často jsem se stýkávala s Helenou Malířovou, byla zjevem srdečným a okouzlujícím. Měla velmi ráda moje umění a zadívala se zvláště ráda na jednu mou malovanou skříň. Přivedla mi do ateliéru v Adlergasse roku 1916 milou společnost Hugo Sonnenscheina a Dr. Em. Saudka. Byla tehdá zaměstnána co učitelka češtiny na Berlitz school.

Ve svém ateliéru v Adlergasse jsem měla ústřední topení, za války ovšem nedostatečné, topilo se pouze v úředních hodinách, bylo málo uhlí. I pořídila jsem si plynová kamínka, která mně pak také ještě úředně zapečetili. Začátkem roku 1918 přijela Helena Johnová ke mně, bylo nám zima, a tu jsme vyzkoumaly, že se ta papírová pečeť na kamínkách lehce sejme, a tak jsme vesele topily a pečeť schovávaly, kdyby přišla kontrola, že ji opět nalepíme. Naštěstí kontrola nedocházela, vše se v rakouském státu uvolňovalo.

Z jara 1919 se ke mně do ateliéru vloupali zloději a skorem vše mi vykradli – kromě obrazů a spousty národních výšivek, k jejichž rozebrání se již nedostali, protože jsem je patrně nečekaně z práce vyrušila. Náhodou jsem se domů vrátila o něco dříve, než očekávali. Šla jsem k zubnímu lékaři a bylo tam tak plno, že jsem jela domů. Strážník, kterého jsme hned povolaly, měl strach, aby v ateliéru nebyl ještě někdo skryt. Musela jsem jít napřed a on s revolverem mně v zádech. To bylo překvapení – celý ateliér převrácený, všechny zásuvky rozházené, ukrutná spoušť a: „Prosím vás, s ničím mnoho nehněte, dokud zítra nepřijdou úřední orgány sepsat protokol!“. Nebyla jsem pojištěna, sepsal se tedy pouze protokol, ale výsledek pátrání žádný. Otisky prstů zklamaly, byly to jenom dětské prstíky mých žáků. Zloději, patrně mezinárodní, pracovali v rukavicích. Zvolili dobu, kdy se v tomto domě vozily dvěma výtahy velké balíky vojenských mundúrů z krejčovské dílny a ten můj balík, který nebyl malý, se v tom chumlu také svezl. Tu první noc jsem skutečně málo spala, zámky byly vysekané a dveře se daly zabezpečit pouze hřebíky. Pod postelí jsem měla pohozené mohutné železné páčidlo. Vzpomněla jsem si, že na chodbě pod dráty k mému domácímu telefonu byly podstrčeny dvě sirky, které jsem maně[67] vytáhla, byly poznamenány pro případ, že bych chtěla volat domácím telefonem dolů k domovníkovi o pomoc.

Všichni moji známí, hlavně rodiče mých žáků, se na mne skládali a opatřili mi látky na šaty a obuv. Zůstalo mi jenom to, co jsem měla na sobě, jinak i peníze, šperky, operní kukátko a mnoho jiného bylo pryč. Doba chudá, nejenom nedostatek potravin, ale také všeho ostatního. Rodiče žili v Ústí n/Orlicí, sestra vdaná v Praze, a já jsem jim z počátku ani nechtěla dělat hlavu s tou mou nehodou.

V zimě na to pak přišly mrazy, na dřevěné podrážky se lepil a přimrzával sníh, až mne ze všeho toho chytla španělská chřipka. Byla jsem tělesně vyčerpána tak, že jsem se pracně dotáhla do III. okresu ke svým známým Broulíkům, kteří

67 náhodně, zbytečně

mne pohostinně přijali a u nich jsem to proležela – vděčně vzpomínám. Byl to ode mne zoufalý čin a mohla jsem je všechny nakazit. Dolezla jsem do prvého patra, zazvonila a pak mne opustily smysly. Oni mě celí zlekaní sbírali se země. Ale vše dobře dopadlo, nikdo se nenakazil a já jsem se uzdravila tak dalece, že jsem pak už byla schopna balit svoje věci, a myšlenka, že se postěhuji do Prahy, mi byla vzpruhou. Jinak se mně ještě často hlava motala.

Vloupání do ateliéru se mi přihodilo ještě i v Praze, v roce 1939. Chystala jsem tenkráte množství figurek pro Diorama na mezinárodní výstavu v Novém Yorku. Pro jakousi chřipku jsem byla na několik dní na lůžko upoutána. Tak, ležíc dole v bytě, nahoře se vloupali do ateliéru. Opět bylo vše převráceno, ale museli to být zloději se smyslem pro umění, všechny narovnané hotové figurky, bez poškození, přenesli na stůl, aby se mohli dostat do dubového kufru, v němž se domnívali, že mám ukryto něco cenného. Nenašli nic, a tu sebrali pouze dva slušné kufry, do nichž vložili kořist ze sousedního bytu, kam se také vloupali. Tehdá už jsem byla pojištěna, takže jsem dostala náhradu.

Různí známí a přátelé

Při vypisování těch svých vzpomínek a příhod se mi vybavují známé tváře. Měli jsme také dva strýce u námořnictva. Eda a Jožka Kuchynkovi, důstojníci, kteří oba konali povinnou cestu kolem světa. To bylo něco pro nás, přivezli nám exotické dárky a mnoho o těch cestách vypravovali. V našem dětství navštěvoval tatínka jakýsi pan Battig. Byl podnikatelem staveb drah a moc přemlouval otce, aby s ním jel do Turecka, kde se budou stavět dráhy. Byl to starší ctihodný pán se šedivou bradkou a my děti jsme ho měly rády. Nosil nám a z Turecka i posílal, různé sladkosti, skutečně exotické co do chuti, a v originálních obalech, vše slazeno medem. Ty krásné pestré papírky, v nichž byly baleny bonbóny a sladkosti, jsem si dlouho schovávala. Otec panu Battigovi byl inženýrskými radami nápomocen, ale do Turecka se neodhodlal, k lítosti naší maminky, kterou to vždy táhlo ven do ciziny, vidět svět. Druzí takoví milí známí byli pan a paní Eisenreichovi, naši sousedé ve vedlejším traktu na Rennwegu. Paní, také už šedovlasá, si nás děti zvala k sobě a chodily jsme rády. Kramařily jsme v jejich zásuvkách a prohlížely různé vzácnosti ve skříních a kredenci. Paní E. nás o Vánocích vždy obdarovala. Mám dosud od ní malou selskou židličku, kterou mi přivezla ze Schärdingu z Horního Rakouska, odkud pocházela. V Praze jsme pro změnu měly kmotřičku, slečnu Rosu Pistoriusovou, maminčinu přítelkyní z mladších let. Byla to předobrá paní a také při každé příležitosti velmi štědrá. K ní a k její staré paní matce jsme bývaly zvány s babičkou a maminkou na svačiny, jak tehdá bylo zvykem. Sedávala také s námi vždy slečna Josefína, ctihodná hospodyně a klíčnice u Pistoriusů. Rósinka nám někdy na prosbu maminčinu otevřela svůj trezor a předváděla krásné starožitné, umělecky pracované šperky. Někdy nás také naložila do landauru a jelo se „nach Stern“ – do Hvězdy, do Stromovky

Minka pro Topičův salon, kolem roku 1910

a na Zbraslav. Nebo jsme se usadily v Národním v lóži na „Prodanou“, „Dalibora“ a jiné české opery. Psávaly jsme jí ozdobně gratulace a posílaly z Vídně do Prahy nějakou tu ruční svou práci, anebo můj začátečnický um.

Příbuzní z maminčiny strany byla také rodina Weisova. Strýc lékárník měl více dětí a obýval ve Vídni na Liechtensteinstrasse svůj dům. Chodilo se někdy v neděli buď k nám, anebo k nim. Tam bylo spojení „koňkou“. Chodily jsme k nim rády hrát si a prolézat ten dům plný chodeb, schodů, schůdků a koutů ideálních pro hru na schovávanou. Tam se mluvilo německy. Teta byla Němka Appeltaurová z Linze a strýc splynul s Vídní, což mu můj otec vyčítal, že hoši se dokonce dali do německých studentských spolků. Jinak to naše příbuzenské styky nerušilo, byli to lidé velmi dobří a srdeční.

K nám chodilo mnoho hudebníků a matka s nimi si ráda zahrála. To byl Vilém Chládek s příjemným tenorem, poněkud zastřeného timbru, Ing. August Melichar, cellista s pěkným barytonem, slečna z Rodriguezů, operní pěvkyně, pěkného španělského zjevu, paní Jul. Stieblerová, sopranistka, Paulina Fibingerová, maminčina přítelkyně z Prahy, hrávaly na čtyři ruce. Později, když už sestra dosáhla dokonalosti ve hře na piano, přicházeli známí si s ní zahrát. Jaroslav Kocian s mistrem Veselským nás ve vídeňském bytě navštívili a byli jsme veselí. Jaroslav hrál na otcovy staré housle a mělo to srdečný, přátelský ráz. Vždyť už jsme Jaroslávka znali z letních našich pobytů v Ústí n/Orlicí, jeho rodišti. Moje sestra Růžena ho pilně na pianě doprovázela a vždy na konci prázdnin se konal v Ústí koncert všeho, co přes léto nastudovali – své mamince Marii k svátku. Byla to taková generální zkouška před veřejností, než mistr nastoupil nové zimní turné někde za oceánem. Sjela se spousta lidí i z okolních měst a vesnic, ale skorem vždy v tuto dobu vládlo strašné deštivé počasí a zima. Lidem to nevadilo, přijížděli a přičvachtali se ze všech stran. Také mimo čas se aranžovaly koncerty tamějším zpěváckým spolkem „Lukes“. Uvedla jsem se na jednom jako sólistka s „Blaťáckými písněmi“ s úspěchem, mistr Kocian mě doprovázel, byl také dobrým pianistou. Všecky tyto podniky se ještě oslavovaly večírkem v hotelu „Šebestl“, kde se opět zpívalo, kuly improvizované verše a válka – neválka, pro mládež málo platila a rádo se na ni na chvíli zapomínalo.

Konečně tedy přišel převrat roku 1918 a nastalo veliké stěhování z Vídně do Čech – domů. Byly vypraveny celé vlaky a museli jsme podnikat všemožné kroky po úřadech, celnicích a policii, abychom získali vagon pro svoje svršky.

Vídeňáci, zkrotlí, obtíže nedělali, ba záviděli nám, že můžeme z té zbídačelé Vídně ven. Osvobození a převrat jsme ještě oslavili ve Vídni dvěma skvělými koncerty s Emmi Destinnovou, která na konec koncertu zazpívala vždy „Kde domov můj“, zářící, s korunkou z českých granátů na hlavě, v bílé róbě, českou trikolorou přepásána, skvělá a bouřlivě aklamována jak Čechy, tak Rakušany. Byl to slavný oddech po dobách útrpného očekávání, sledování různých oficiálních i ilegálních novin a po upřímném a opravdovém hladovění a strádání.

Kdo se dostal do Čech dříve, musel z Prahy referovat a radit. Musel pomáhat hledat byty, o něž byla z počátku nouze, ale brzy se to v Praze zorganizovalo. Zakládala se mnohá stavební družstva a domy rostly a rostly celé čtvrtě. Příliv z Vídně byl mocný, veškeré české úřednictvo z ministerstev, bank i živností, vše proudilo do Prahy a chtělo a muselo bydlet. Nebyla to hned Praha, kde jsem našla útulek, byla jsem na rok nastěhována v Hodkovičkách ve vile p. Grosse. Po roce jsem pomocí Rudolfa Jeníčka, který i v Praze uplatnil svoji iniciativu založením družstva státních a jiných veřejných zaměstnanců, získala ateliér v Bubenči.

* Nastala pro mne pražská éra, 1918

Třebaže jsem byla stále se svými krajany, s Prahou a se svými příbuznými v čilém styku, musela jsem navazovat a hledat z počátku nové spoje pro svou existenci. Umělecké spolky jsem prošla již dříve. Od roku 1905 jsem byla členem „Mánesa“, odkud jsem se neznámými spolkovými intrikami ocitla v „Jednotě“. Bylo to tenkráte jakési velké odštěpení celé skupiny nespokojenců s Al. Kalvodou v čele. Žila jsem tehdá ještě ve Vídni a neznala různé proudy spolkové.

Druhá taková zkušenost, poněkud rázného, skupinového vyhazovu se stala později z „Jednoty výtvarných umělců“ v Praze. Velké, nespravedlivé, ba nepřístojné tažení proti ženám výtvarnicím, které jako průkopnice se zvolna začínaly vyvíjet a uplatňovat. To bylo mužům tehdejší doby velmi nevhod. I usnesli-se na jedné velmi bouřlivé valné hromadě, že všechny ženy ze spolku vyhostí, s výhradou, že která bude chtíti, se může znova ucházeti o členství. Toto nejapné, ba až směšné usnesení, ještě k tomu vzniklé z nějaké soukromé osobní nepohody, se kterou si výbor jinak nevěděl rady, nás ženy přimělo k rozhodné solidárnosti a vystoupily jsme jednohlasně ze spolku, následovány jsouce i právě nepřítomnými členkami, jako M. Chodounskou a jinými, které byly také pobouřeny nepřístojným jednáním výboru. Ale minulo se to vlastně účinkem a posílilo k tomu, že jsme si založily čistě ženský umělecký spolek „Kruh výtvarných umělkyň“. Kruh se vzmohl, pořádaly jsme téměř každoročně spolkové výstavy v Obecním domě, a získával čím dále tím většího významu a vážnosti. To byl tedy již třetí umělecký spolek v Praze.

Ve Vídni jsem byla v „Klimtgruppe“, „Wiener Werkstätte“, „Neukunstgruppe“, „Verein bildender Künsterinnen Oesterreichs“ a konečně v hospodářském spolku „Wirtschaftsverband oesterr. Künstler“. A to šlo vše současně, každý spolek sloužil různým odvětvím a zájmům umění. Přitom jsem pořádala svoje výstavy jak ve Vídni, tak v Praze a všady v cizině, kam jsem bývala pořadateli vyzvána. Rakouské spolky jednak po válce zanikaly a jednak pro nás Čechy ztratily významu. Měla jsem pole činnosti v Artělu, Družstevní práci, Syndikátu, později ve Svazu československého díla a s mnohými soukromými podnikateli. Byl tu vydavatel „Veraikonu“ Emil Pacovský, J. Kyselo se svou gobelínářskou dílnou ve Valašském Meziříčí, Hořické hračkářské družstvo, Jaroněk, Moravští učitelé, Josef Hladký, Beneš Buchlovan, J. Obrátil, Ladislav Lábek v Plzni a jiní v cizině, zejména v Anglii, Dresdner Werkstätte a další. Pro všechny jsem opatřovala návrhy na hračky, gobelíny, ex libris, dřevoryty, obálky. A pro „Wiener Werkstätte“ jsem dělala mimo hraček návrhy na omalování skříní, krabičky a různé další. Profesor Josef Hoffmann měl stále v patrnosti, co se na poli užitého umění děje, a hned si každého povolal, když viděl upřímné snahy a vlohy. Také se dělaly a snad i dělají každým rokem vánoční výstavy Uměleckoprůmyslového muzea. Často jsem se jich zúčastnila se šablonovanými vějíři, obrázky a novými ručními pracemi. „Klimtgruppe“ a „Neukunstgruppe“ vystavovaly ponejvíce dekorativní obrazy a panneaux[68]. Měla jsem tam vystaveny „Zlaté čepce“, „Den a noc“, „Papouška“, „Ryby“ a „Pohádkovou princeznu“. Při jiné příležitosti „Betlém“, „Měděné město“, vesměs tempery či olejomalby.

Anebo se vybavily celé síně a místnosti (především v „Neukunstgruppe“) pod určitým heslem, jako na příklad: „Dětský pokoj“. A tu jsme si rozdělili úkoly. Celá velká dvorana musela mít ve výšce vyřezaný a omalovaný dřevěný vlys s dětskými motivy na určitou šíři a délku. Také ve výstavním pavilonu „Seccesse“ ve Vídni jsem vystavovala a náhoda tomu chtěla, že se obraz prodal (do Maďarska). Byli to „Hejlové“ temperou malovaní. Chci se také zmíniti o orámování tehdejších obrazů. Kladla se hlavně váha na to, aby vynikla práce a kolorit, a rám k tomu směl být pouze prostý, nevtíravý ani barvou ani dekorem. „Wiener Werkstätte“ několika z nás dala po stejné skříni z opracovaného dříví, nenatřené, každý jsme ji mohli omalovati dle svého a po výstavě nám je pak darovali. Jsou pěkné, uvnitř černě leštěné, v podstavci úzké dvě zásuvky a hodí se výborně co kredenc a stříbrník.

Ještě před první světovou válkou jsem byla ve spojení s pražským Artělem a po mém příjezdu do Prahy jsem s ním uzavřela smlouvu na svoje krojové figurky a na všechny moje nové návrhy, závazně, až do zániku tohoto sdružení. Pak byla založena „Družstevní práce“ s periodickým časopisem „Drobné umění“. Současně také vznikl Syndikát výtvarných umělců, v němž jsem bývala ve výboru. Spolkové činnosti bylo tedy dosti. Byly úspěchy, ale také dosti protivenství a maloměšťáckých nectností, kterých se Praha, sice stále vzrůstající, těžko zbavovala.

Třebaže se skorem celá česká Vídeň stěhovala do Prahy, ustal náš dřívější pospolitý život. Z počátku měl každý starost o svoje ubytování a životní zařízení, a to, co nás ve Vídni spojovalo, vlastenecké úsilí a svornost české menšiny, zde ztrácelo na významu, ba nám se zdáli pražští Čechové méně vlastenečtí než my. Tam jsme byli stále ve střehu, stále pohotoví bojovati, pořád jsme se starali o kulturní růst českých lidí, kteří, přijdouce do Vídně zcela neorientovaní, lehce se poddávali svodům germanizátorů. Ba, mnozí nechtíce býti přehlíženi, splynuli s Rakušany a kladli si za čest, když nabyli vídeňského občanství a pyšně

68 plátna (z francouzštiny), dekorativní panely

říkali: „Mir san Wíne.“[69] Neuměli ani správně německy ani pořádně česky mluvit. Pro takové se pořádaly besídky, divadla, sokolské cvičebny, šibřinky, plesy. Pro zubožené dělníky a jejich rodiny pak sbírky na zakoupení šatů, bot a kožešin. A pořádaly se vánoční nadílky zprvu z malých prostředků, které s přibývajícím pevnějším postojem české menšiny vzrůstaly a stále se množily a zlepšovaly. Pořádaly se přednášky s našimi čelnými básníky a spisovateli, s Jaroslavem Vrchlickým, Ivanem Olbrachtem, J. S. Macharem a mnohými jinými.

V Praze byly pokusy o to, aby se bývalí „Vídeňáci“ scházeli, ale málokdy se sešla společnost, jak bývala, a jen když se nahodile setkáme, tu vzpomínáme. Bohužel, už také valná část starých vídeňských českých bojovníků odešla na onen svět. A mladší se museli v Praze aklimatizovat.

Měli jsme o „Zlaté matičce Praze“ velké ideály. Bylo naším snem dostat se jednou domů do Čech. Ten sen se nám slavně vyplnil, ale byla také vedle toho próza života. V Praze se stát teprve rodil, ve Vídni zacházel, a to se muselo prožít a strávit, jako každá veliká životní změna.

* Práce v Praze od roku 1922

Roku 1922 jsem se ucházela o dvě místa, jedno za učitelku ženských odborných povolání, u druhého byl vypsán konkurz na obsazení místa instruktora, navrhovatele hraček, při Ministerstvu školství a národní osvěty v Praze. Na obou místech jsem uspěla a bylo mi voliti, buď jedno, nebo druhé. Zvolila jsem činnost navrhovatele hraček, což mně bylo tehdá nejbližší. Se Státním ústavem pro domácký průmysl jsme my, navrhovatelky, užily mnohé poučení v cizině, kam se na mezinárodní výstavy posílaly naše exponáty a kam jsme také my byly střídavě posílány jako aranžérky těchto výstav.

Roku 1925 jsem byla třetím odborem Ministerstva školství poslána na 3/4 roku do Paříže spolupořádat výstavu, zastupovat tam naše odborné školství a podávat informace. Byla jsem taktéž členem mezinárodní jury této výstavy dekorativních umění v oborech módy, textilu a hraček. Tam jsem získala pro hračky ministerstvu „Grand prix“ a pro sebe „Diplom d'honneur“. A z Prahy mi přišlo jmenování profesora. Také mi byl udělen francouzský řád „Officier de l'instruction publique“[70], který jsem po událostech mnichovských vrátila. O svém tehdejším pobytu v Paříži se chci rozepsati v kapitole o cestách.

Již od roku 1917, ještě z Vídně, jsem byla členkou „Kruhu výtvarných umělkyň“ par distance[71]. Kruh se vlastně teprve pevně organizoval po tom slavném vyhazovu z Jednoty umělců výtvarných (JUV), kde figuroval jako jakýsi ženský

69 My jsme Vídeňáci.
70 Akademické vyznamenání fr. Ministerstva školství, doslova „Důstojník veřejného vzdělávání“
71 na dálku (z francouzštiny)

Minka při práci v ateliéru

Rodina Podhajských a Nebuškových, 1922

odbor. A při mém nastěhování do Prahy začínal pořádati výstavy pravidelně v Obecním domě pražském. Úroveň tohoto spolku ženského stoupala rok od roku, až do doby německé okupace. Já osobně jsem pořádala mimo členských v KVU svoje souborné výstavy ve Vídni, v Praze a v Ústí n/Orlicí a zúčastnila se menších souborů obrazových i hračkářských v mnohých cizích městech. Moje hračky měly to štěstí, že za jedno šly spolu s výstavami Ministerstva školství do světa a že s Artělem, Družstevní prací a později Svazem československého díla, Drážďanskými dílnami a mnohými příznivci se dostaly, snad na všechny kontinenty, do všech velkých měst a muzeí. Kritika byla všeobecně příznivá.

Názory kritiků na mé obrazy se velmi často silně různily, ba přímo si někdy odporovaly. Mám domnění, že v Čechách často silně rozhodoval politický názor toho kterého listu, nezapomínaje, že jsme měli v první republice nějakých tuším 32 politických stran, které se mezi sebou hašteřily. Tím jsem se také dostala do různých politických sfér zcela nevinně, neboť politika mně byla, jest a bude vždy cizí.

Dovedu se nadchnout pro vše krásné v umění každém, dovedu se nadchnout pro všechny krásné, čisté myšlenky a ideály. Avšak vyhýbám se s odporem falši a lži a všem, třeba ušlechtilým činům, které se dotykem špinavých rukou zvrhly.

Měla jsem a mám pro tyto svoje zásady mnoho nepřátel. Stalo se mi na příklad, že chtíc oslaviti svoje padesátiny soubornou výstavou svých oblíbených námětů, byla bezprostředně přede mnou pořádána úmyslně výstava podobných témat, a osoba přede mnou vystavující se snažila ovlivňovat a ponoukat kritiku k porovnání s větším či menším úspěchem ve svůj prospěch. Stávalo se tak za mé nepřítomnosti na výstavě a vyšly z této kombinace někdy kritiky až směšně popletené. Vystavovala jsem tehdá nové experimenty svého nazírání na určitý úsek své tvorby. Jako že mne stále zaměstnávají nové a nové pokusy, jak se technicky materiálem i námětem vyzpovídat ze svého tvoření. Ne vždy mi bývá porozuměno, jako že ne vždy se pokus podaří, ba stává se, že jiné osoby přijmou můj záměr a přirozeně, po mých pracných začátcích pak už lehce dosáhnou zdokonalení a vydávají ho za svůj. Setkávám se pak s mnoha mými nohsledy. Je to úděl vždy toho prvního, který, budiž k jeho újmě řečeno, nemá patřičnou vytrvalost a sílu dovést dílo do důsledku. Ten druhý má oproti tomu problém na půl cestě vyřešený, připravený, k lehkému dokončení způsobilý.

Ale musím říci, že mi to přes toto vědomí nedá a pouštím se opět a opět do nových pokusů a problémů, je to příliš lákavé. Mimoto má ten prvý požitek tvůrčí horečky, kterou ten druhý už tak intenzivně neprodělá. A tak tedy nechávám svou loď putovat, jak ji vnitřní proud nese. Výstava mých hodně zvětšených květin přivedla kritiku do rozpaků, mne však práce a vystavování o mnohém poučila. Takže vystavování nemá pouze účel ukázat, co umělec v určitou dobu nového vytvořil, co se eventuálně nabízí ke koupi, ale má velký význam pro vystavujícího samého. Vidí svoje chyby, které mu mezi prací v ateliéru unikají, vidí svoje práce v jiném světle, v jiném prostředí a zde je právě místo pro sebeposouzení. Každá výstava, a souborná zvláště, je pro autora pravým poučením a pomůže mu v růstu. A připojí-li se k jeho vlastnímu poznání ještě moudrá, prozíravá, nestranná kritika povzbuzující, nikoli zničující, je vítaným přínosem k vyzrání umělce. Mnohý kritik má na zřeteli pouze svou duchaplnost a trhá a seká bezohledně ubohého tvůrce a místo aby upozornil na klady, vynáší všechny jeho chyby a chybičky se sadistickou vášní.

Pravá umělecká duše je citlivá, až přecitlivělá, na ni působí ať uvědoměle, ať neuvědoměle vše, co se kol ní odehrává. V naší době to lehce můžeme pozorovat, je tak neklidná a v dobrém i špatném smyslu rozmanitá, že se to zrcadlí v každém citlivém tvůrčím duchu A tu přicházím k rozporům v umění naší doby. Jsou umělci, kteří celou svou energií se chtějí přizpůsobit nové době, nehledí však toho, že umělecké tvoření nesnese a nikdy nesneslo nějaký vnucený rozkaz, anebo metodu. I když má tvůrčí individuum sebelepší rozumné úmysly, musí si uvědomit, že umění vyplyne jenom tenkráte v sugestivní květ, když sám on, ten tvůrce, svůj úkol bude mít, kdy si přetvořit a prožít sám na sobě a v sobě to, co by chtěl, aby prožil a vycítil divák při pohledu na jeho dílo. To, co do obrazu anebo jiného uměleckého díla dá, to z něho opět na diváka vyzařuje. Když tvůrce do své

práce nic nedal, anebo při nepříznivé chvíli dát nemohl, nic z té práce také na diváka nepůsobí. A tu schopnost vložit do svého díla takovou sdílnou sílu, aby se sdělila a souzněla v divákovi, má tvůrce také jenom v jistých vyvolených chvílích, které ho neprostoupí v každý přivolaný okamžik. On se musí na takovou, řekla bych posvátnou chvíli připravit, musí na ni čekat, na to vnuknutí, pak to vždy bude na jeho díle vidět – jinak z toho vznikne řemeslně snad dokonalá práce, která ale pouhou svou virtuozitou nemůže emocionálně nikoho nadchnout.

Tak, jak se má tvůrčí duch na svoji inspiraci připravit, tak by se měl také divák do jisté míry na to vychovat, aby dojem z díla dovedl nejenom vycítit, ale také přímo labužnicky vychutnat. Takovému vnímání jsou nejblíže požitky hudební, vyžadují nejmenšího estetického školení, jinak je to s výtvarnictvím a snad i četbou, k té musí být člověk veden, aby z ní měl pravý požitek a aby se nedal svést nepravým pozlátkem. Všechny tyto poznatky potřebují čas a vývoj a nedají se získat přes noc a na povel.

Cesty

* Moje cesty soukromé i úřední

Na úvod

Po některých výletech do Českého a Saského Švýcarska, na Šumavu, na Říp, Milešovku, Mariazell, Raxalpe, Schafberg etc. jsem s otcem konala první delší cestu do ciziny z Tábora, kde jsme bývali na letním bytě v Lužnickém údolí v pensionu ve mlýně „Na Prádle“. Jeli jsme na Norimberk, Řezno, Mnichov do Kostnice po Bodamském jezeru, přes Innsbruck, Solnohrad, Linec a opět domů do Tábora. Otec měl ve zvyku rázné tempo, nerad se dlouho někde omeškával. Zůstaly mi v paměti (r. 1896) krásy starého Norimberka a Mnichova, „Grünes Gewölbe“[72] v Drážďanech s galerií a Madona sixtinská, Řezno se svými mosty přes Dunaj, Kostnice s popravištěm Husovým, krásná a příjemná cesta parníkem po Bodamském jezeře, zajímavá cesta Vorarlberskou[73] dráhou, plnou tunelů, viaduktů a výhledů, kterých jsme pohodlně užívali v jídelním voze a kterou mne svým výkladem doprovázel otec, projektant trasy a všech těch inženýrských vymožeností oné dráhy. Velkolepé kovové sochy chrámu v Innsbrucku, solnohradská jezera a zámecký vrch. Po tom všem mne už Linec tak neupoutal, třebaže pocházela odtamtud moje teta Gabriela Appeltaurová-Weisová.

* Holandsko 1908

Z Vídně jsem měla čilou korespondenci se vzácnými lidmi v Čechách, mezi nimi také se svou příznivkyní Zdenkou Braunerovou, která ve mně budila zájem o Francii a Paříž. Poslala mi do Vídně dvě roztomilé cestující – Holanďanky, umělkyně, sochařku Saru de Swart a malířku Emily van Kerckhoff. Tehdá se ve světě proslavil Joža Uprka[74]. Zatoužily se proto podívat na Moravu a na ty krásné kroje. Zdenka Braunerová jim dala pokyny, kam všady se mají podívat a do Vídně jim dala také moji adresu. V listopadu 1907 a v lednu 1908 mne a moji rodinu navštívily. Viděly moje umělecké snahy, usoudily, že mi chybí rozhled v cizině a že je musím z jara v Holandsku navštíviti.

Byla to moje první samostatná studijní cesta do ciziny. Ocitla jsem se v krásném uměleckém prostředí, vybaveném starým holandským nábytkem, pravým delftským[75] a čínským porcelánem, pravými nizozemskými koženými tapetami, nádherným, ozdobným, starožitným stříbrem a spoustou originálních starých dřevorytů od Hoku-saje, Hirošima a jiných mistrů. Starší, Sara de Swart, sochařka, žákyně Rodinova, černovlasá, černooká, se slabě znatelným typem přimíšené krve z holandských kolonií, velmi bodrá, srdečná, energická žena, mladší, Emily van Kerckhoff, přímo botticelliovský zjev, pěkně kreslila a ilustrovala velká zeměpisná díla, která obě svými pracemi vybavovaly. Byly po dvakráte na svých koloniích na Sumatře a Jávě, na Ceylonu, kde všade pod vojenským průvodem studovaly domorodce a vracely se s bohatou výtvarnou kořistí domů. Vyprávěly mi mnoho zajímavého – také o způsobu kolonizování. Emily měla bratra v koloniích, ten se tam ožení s domorodkou, bohatě ji vybaví a děti vzniklé z tohoto svazku vezme po čase s sebou do Holandska, tam si vezme Holanďanku a dětem obou žen dá stejné vychování a stejná práva. Holandská žena musí přijmouti dětí z kolonií jako svoje. A žena ostrovanka je pro svoje vybavení a zaopatření hledanou nevěstou. Tím způsobem obroďují svoji jinak krásnou, ale malinkou mateřskou zem.

Zvláštností tam jsou i v malých vesnicích dvoje církve, katolická a reformovaná, a mívají každá svůj kostel a faru. V sobotu se rybářský lid vrací se svými bárkami z rybolovu, a v obou kostelích je slavnostní děkovací bohoslužba. I tak se mnohý muž z nebezpečných výprav (i na velryby) nevrátí, vidíš mnoho vdov a osiřelých dítek, které poznáš dle smutečních barev a šperků svých krojů. Viděla jsem spoustu malých vesnic, rybářských a sýrařských, i tak zvaných mrtvých městeček a přístavů. Holandsko rok co rok urve moři kus nové země, rok co rok mu moře opět kusy země vyrve, ale přes to jsou města opět mořskými nánosy od moře vzdalována a musí se vzdáti své původní obživy z oceánu. Povstávají tedy květinové a zeleninové plantáže, nové pastviny a život zemědělský, neboť místa mořem opuštěná se po 7 let zvláštním způsobem kultivují a jsou velmi úrodná i výnosná. Než k tomu dojde, působí dojmem písečné pouště, plné vřesu a vrbin. Pak se tam nasází husté, nízké duboví, to se pak spálí a z toho popele s mořským bahnem smíchaného povstane obyčejně úrodná prsť.

Selská stavení a seníky mají svůj ráz a vily mezi tím neruší soulad krajiny, čistě holandské, s pastvinami, poli i mořem a jemu urvanými pustinami. Byla jsem tam koncem května a v červnu. Celých šest neděl mne milé dámy, přítelkyně, vozily po všech zajímavých místech své krásné malé země. Viděla jsem všechna ta mrtvá města, ve středověku kvetoucí, později rozšířením přístavů amsterodamského a rotterdamského ztratila na důležitosti a teď v klidu a s noblesou odumírají. Jsou v nich překrásné stavby jak světské, tak církevní. Mé přítelkyně mne prováděly dále všemi těmi rázovitými rybářskými vesnicemi s obyvateli v různých charakteristických krojích. Viděla jsem Amsterodam za každého osvětlení, pěšky i z malé parolodě, na celý den najmuté, s níž jsme obepluly celé město a všechny jeho kanály. Zajela jsem si také do Antverp, abych svoje dojmy z holandských vyhlášených obrazáren ještě doplnila a seznala v celku velkou tvorbu nizozemských mistrů. Často jsme zajížděly do amsterodamského zvěřince a pilně

72 Grünes Gewölbe (česky doslova zelená klenba, zaklenuté prostory) je historická muzejní sbírka, která byla původně klenotnicí saských kurfiřtů a králů z rodu Wettinů. Dnes je součástí Státních uměleckých sbírek Drážďany.

73 Vorarlbersko je nejzápadnější a druhou nejmenší zemí Rakouska. Hlavním městem je Bregenz.

74 Joža Uprka, moravský malíř a grafik, představitel plenérového realismu, impresionismu a secesního dekorativismu. Jeho dílo je národopisným dokumentem folkloru jižní Moravy.

75 holandský dekorační starožitný ručně malovaný porcelán

Minka a její přítelkyně, Doorn, Holandsko, 1908

Voolendam, Holandsko, 1908

tam kreslily. Byla jsem v Delftu na slavném turnýru a divadelním představení, pořádaném delftskou vysokoškolskou fakultou na zakončení semestru. Projela jsem autem tak zvané holandské kopce a lesy v Doornu, koupala jsem se v moři v Scheveningách[76] a v Zandfoortu.

Holandsko mne překvapilo, znala jsem ho ze starých obrazů zasmušilé, mlhavé – a mně se jevilo v červnovém světle veselé a jasné. V každém kraji a v každé vesnici se od sebe liší kroje podobným způsobem jako u nás na Moravě a na Slovensku. A jenom povrchnímu pozorovateli se zdá, že to vše je stejné, zná pouze takový univerzální pakroj z těch všelikých reklam, výšivek na „kuchařkách“[77], čokoládových obalech etc., takový salonní kroj pro všecky. Ale naopak, jsou tu také prvky primitivního vyšívání, velká obměna krajek a šperků na čepcích. Mnohotvárné kachlíky u selských krbů, velmi umělecky vyvinutý lidový kovoprůmysl a keramika.

Architektura domků, štítů a stodol i hospodářských budov je rozmanitá a živě barevná. To k vůli zimním mlhám, pro které je rybářům těžko nalézti svůj domovský přístav. Barevné štíty, bíle orámované, jim ulehčují svou svítivostí cestu domů. Města jsou malebná, na četných kanálech a stavby v krásné harmonii s krajinou V každém starém městě dominuje ohromná katedrála gotického slohu. Ovšem uvnitř ponejvíce reformou zbavená všech ozdob a velmi střízlivá – zvláště porovnáváme-li je s kostely italskými. Vynikajícími stavbami jsou také domy „Váhy“, několikapatrová skladiště, s přízemními velkými vraty nad kanálem a s ohromnými rameny váhy, kde se váží a vážívaly sýry, eidamský a další, a přímo nakládají na lodě k vývozu. Zdymadla a jezy i mosty a můstky mají také svoje architektonické ladné zakončení. K tomu pěstovaná a mnohdy ozdobně přistřihovaná zeleň dává holandské krajině svou zvláštní tvářnost. Tu a tam větrný mlýn oživuje přímky roviny.

Moje milé Holanďanky mne prováděly a provážely křížem krážem svou krásnou zemičkou a výsledek byl bohatý stostránkový skicář. Byla jsem tam, jak už víte, koncem května a začátkem června. Bylo jasno a teplo, žádné mlhy a barvy zcela bez oparu, přímo lokální, zcela zvláštní. Měly z toho radost, že vidím jejich vlast tak veselou a slunnou. Často jsme dělaly zájezdy do Amsterodamu, do velmi bohaté zoologické zahrady. Pak opět do Haarlemu, Delftu, Utrechtu, Scheveningen a k dunám Sandfortu.

Pak mne poslaly do Antverp na Vlámské muzeum. Mezitím k nim zavítali noví hosté, Toorop[78], malíř, exotického, smíšeného původu. Velmi vzdělaný

76 Scheveningen, městská čtvrť v Haagu

77 Kuchařky měly obdélníkový tvar, bývaly předtištěny na tenčí bílé bavlněné látce s plátnovou nebo keprovou vazbou. Ženy a dívky je vyšívaly stonkovým, křížkovým či plným plochým stehem; většinou se používaly vyšívací příze v barvách světle a tmavě modré, červené, růžové a černé.

78 Jean Theodor Toorop (1858 v Purworejo, Jáva, Nizozemská východní Indie – 1928 v Haagu) byl holandský symbolista, impresionista, secesní umělec, malíř, grafik a kreslíř.

a zajímavý zjev. A Émile Bernard[79], známý francouzský malíř. Také jsme zase projížděly na lodi seelandský kraj, dosti odlišný od ostatních. Viděla jsem toho za těch šest neděl mnoho a mnoho krásného a poučného. Výtvarnice se o mě staraly, jak o vzácného hosta, a říkaly mi „Dickerle“.[80]

V Nizozemí se krásně cestuje, jak po vodě malými parníčky, tak po souši. Tehdá ještě parními tramwayemi a vláčky – nyní jistě vesměs auty a elektrikou. Lid jezdil na kolech – cesty jsou rovné a v písečném kraji vydlážděné pálenými cihlami kolmo postavenými. Na důkaz, že v Holandsku mají také kopce, svezly mne milé moje Holanďanky do Doornu. Jely jsme tam tenkráte na celý den výletem autem s jedním starším pánem. Jmenoval se Ox, byl tuším z Rotterdamu a říkali mu „brilantový král“, neboť měl největší brusírny diamantů a briliantů v Holandsku. Při krásné pohodě a milé společnosti nám ten den příjemně ubíhal, ale ty kopce byly jen malé zvlněniny písečné holandské půdy, osázené řídkými borovicemi, a sotva tak vysoké jako pražské Vinohrady. Nijak mi neimponovaly. Zato duny u mořského pobřeží na mne svou výškou udělaly větší dojem, když povážím, že jsou to naplaveniny moře, nakupeniny písku a práce větrů. (Doorn hrál později historickou úlohu, byl to exil císaře Viléma v první světové válce.)

Byla jsem v Delftu svědkem univerzitních her. Na konec studií pořádají studenti divadla a všeliká představení. Tehdá se prováděl turnaj, zápolení na kolbišti, vše v přesných historických krojích. Studenti zápasili na koních v brnění a leckterý poražen svým protivníkem spadl z koně a tvrdě dopadl na zem. Nebyla to je tak fingovaná hra, bojovali doopravdy. Před zahájením soubojů přešel průvod v krojích. Dámy a jejich kavalíří, psovodi s chrty a služebnictvo. Každý rytíř měl svou barvu a vítězové byli odměňováni svou dámou zelenými věnci. Celá tato skvostná podívaná se odehrávala na starobylém delftském náměstí, které tvořilo přirozenou historickou stafáž. V lóži seděla holandská královna Vilemína se svým chotěm a dvorem. Byla živě aklamována[81] obecenstvem, které ji opravdu milovalo. Celý dvůr byl bez pompy a nádhery, vše v civilu, v černých kočárech, bez pozlátka. Brzy potom se královně narodila, celým národem vytoužená, dcerka Juliána.

Při národních slavnostech nosí Nizozemci oranžové kokardy a zpívají svou hymnu, která končí přáním ze starých dob „der Prinz von Hispanien muss weg“[82]. Vzpomínka na španělskou okupaci, která však v mnohé oblasti holandské zanechala patrné své stopy ve vzhledu lidí – černé oči a černý vlas – a ve formách i barvách krojů – pštrosí pírka na kloboučkách a podobně.

Tak jsem se, obohacena dojmy a zkušenostmi, vracela z pěkného pobytu k rodičům a sestře, kteří byli zatím v Ústí n/Orlicí na letním bytě. Otec mi přijel do Lipska naproti a byl rád, že má dceru zase doma.

79 Émile Bernard (1868 Lille – 1941 Paříž) francouzský malíř, představitel neoimpresionismu. Byl i teoretikem umění a spisovatelem.
80 Postavička z knihy Dickerle und Bohnenstang (autor A. M. De Jong)
81 aklamace – hlasité vzdávaní holdu
82 Španělský princ musí pryč.

(Byla jsem se svými Holanďankami ve stálém písemném styku do nedávna. Sara už zemřela, ve věku 77 let.)

* Paříž 1914

Osmělena tímto cestováním, spunktovala jsem roku 1914 s Helenou Johnovou zájezd do Paříže. Helena měla stipendium z vídeňské uměleckoprůmyslové školy a já od ministerstva vyučování ve Vídni. Vyjížděly jsme tehdá z Vídně přes Alpy, Bern a Zürich na tu Francii plny dychtivosti a očekávání. Jela jsem tam s trochou předsudků, snad proto, že mně Helena už napřed toho tolik o Paříži básnila, třebaže tam také jela poprvé. Znaly jsme toto veleměsto pouze ze čteného a z ústního podání. Ty předsudky ovšem velmi brzy zmizely a měla jsem po celou cestu oči a uši otevřené pro krásu, bohatost a mnohostrannost tohoto ohromného města, ve kterém vše na světě má své místo, ať po umělecké, náboženské, rasové či politické stránce.

Z počátku jsme pilně, ba do únavy, navštěvovaly všechna muzea, výstavy, sbírky a hltaly všechny ty projevy různých kultur, zde v ohromném bohatství a vkusném a ladném uspořádání shromážděné. Pak teprve jsme ve společnosti Jaroslava Kociana, R. Kapla a mladého Dostála poznávaly druhou stránku Paříže – tu světáckou, kterou „musíme také poznat“, jak tvrdili tito milí společníci. Až jednoho rána nám zvěstovala naše bytná (v Rue du Parc Royale), že nám zabili našeho arcivévodu D'Este. Byla však zklamána, ba až pohoršena tím, že nás tato zpráva nikterak nerozčílila, a že jsme ji přijmuly velmi chladně, až jsem jí vysvětlila, že my, Češi, nelneme nikterak k našemu vladařskému dvoru a že nám Habsburci nepřirostli k srdci. Vyvolalo to u ní nejen pohoršení, ale vzbudilo také neklid a začínala nás, milá madame Mourgeon, podezřívat z vyzvědačství a hlídala nás.

Náš pobyt se pomalu chýlil ke konci a my, po čtyři neděle zabrány do krás Paříže, nečtouce nižádné noviny, ani jsme netušily, jaké dalekosáhlé následky ten atentát na vévodu bude míti. Ba, Helena měla chuť zajet i do Londýna (peníze nám ještě zbývaly), ale já jakoby v předtuše, jsem mocně toužila domů. Zajely jsme tedy po cestě do Kolína nad Rýnem, kde jsme obě měly vystavíno, a pak už přímo na Lipsko a domů. Ona do Tábora, já k rodičům do Ústí n/Orlicí, právě čtyři dny před mobilizací. A stále jsme do poslední chvíle nic netušily, co se bude díti. Bylo nám jenom nápadno, že vlak do Lipska byl plně obsazen muži, že jsme my dvě byly v něm jediné ženy, že se ve vlaku stále mluvilo o betonových opevněních pohraničních německých měst – a o tom, kdo prý bude hrát první housle, Angličan či Němec. Později jsme se dověděly, že to byla ta německá „Vormobilisation“.

Pro zábavu tu uvádím, jaký jsem měla věštecký sen už doma na svém lůžku. Zdálo se mi, že jsem chytila veš. Chtěla jsem ji stisknout mezi prsty, ale ona se

Minka, Růžena a rodiče, 1914

mi zvětšovala a změnila v ohromnou želvu, tu jsem po ní dupla, až konečně se mi podařilo ji vejpůl roztrhnout a byl z ní dvouhlavý orel. Ten sen jsem si nesmazatelně zapamatovala, ale byl mně až do konce války nesrozumitelným, pak ovšem dostal svoje neočekávané vysvětlení.

Po uplynutí prázdnin jsem se vracela zpět do Vídně, rodiče už byli na penzi ve svém domečku v Ústí n/Orlicí a Helena J. také nastoupila ve Vídni svou činnost. A já jsem stále vzpomínala na Paříž, neb byla to cesta plna nových uměleckých, společenských a vševzdělávacích zkušeností. Celé dny od rána do večera jsme trčely v těch světových sbírkách a galeriích, do únavy. Večer jsme si sestrojovaly primitivní domácí večeře a šly ihned spát. A ráno znova. Z počátku jsme všady chodily pěšky, neznaly jsme dobře cenu peněz a únosnost našich kapes. Pak jsme už viděly, že nám to vystačí, co máme s sebou v akreditivech, a používaly jsme metra a tehdá ještě hlavně panujících jednokoňáků. (Při druhém zájezdu po první světové válce byla Paříž již plně zmotorizována.) Legrační bylo, když se taková řada drožek na křižovatce semknula, než ji zase policajt pustil dále, tu koníčkové zmýlení se často dávali do dámských klobouků, v těch časech ještě bohatě zdobených pestrými květinami. Vzdálenosti a přechody přes velká náměstí a třídy jsou veliké, takže jsme si těmi vozíčky ušetřily svoje znavené nohy a mohly pak tím lépe šlapat kilometry a kilometry v rozsáhlých muzeích.

Jak jsem se již dříve zmínila, skončily jsme tento zdařilý zájezd těsně před první světovou válkou a čtyři dny před mobilizací jsme byly každá opět šťastně ve svém domácím hnízdě. Naše poučení bylo ovšem pouze zrakové, na nějaké

studie a skici nebylo kdy, byly jsme tam přes 4 neděle. Vracely jsme se přes Kolín n/Rýnem, kde jsme obě měly exponáty na tamější Mezinárodní výstavě užitého umění. Přišla první světová válka a svět se nám uzavřel.

* Rok 1923

Redakční poznámka 1
Z důvodů chronologických bych na tomto místě ještě dříve, než přejdeme k dalším relacím z cest Minky Podhajské, uvedla dvě zásadní události v životě této umělkyně, a to smrt jejích rodičů. O smrti Emanuely Podhajské roz. Weidenhofferové (1924) se Minka podrobněji zmiňuje už v kapitole Hudba, v souvislosti s hraběnkou Carlou Thun-Hohensteinovou, která jí pomáhala s pečováním o nemocnou maminku v Praze. Emanuela Podhajská byla tehdy již vdovou, jelikož František Podhajský zemřel 1. 7. 1923, v domě na Lázeňské ulici č. 618., v Ústí nad Orlicí, kam se rodiče, jak známo, odstěhovali z Vídně na penzi. O tatínkově odchodu si MP poznámku nenapsala. Našla jsem však v její pozůstalosti složku, ve které uchovávala všechna parte své rozvětvené rodiny, mezi nimi byl vložen výstřižek z novin s tímto nekrologem:

Ústí nad Orlicí – Za centrálním inspektorem Podhajským
Dne 4. července pochován byl zde muž ryzího charakteru, nevšedních vědomostí nejen ve svém oboru, ale též i výtečný hudebník a bystrý pozorovatel veškerého kulturního a národního snažení českého. Byl to pan František Podhajský, centrální inspektor státních drah v. v.[83], jehož šlechetné srdce dotlouklo v 72. roce činorodého života, a který zde trávil poslední léta zaslouženého odpočinku. Svojí vlastní pílí, svědomitostí a poctivostí za nepříznivých poměrů dosáhl vysokého stupně hodnosti, a zvláště ve Vídni rozvinul úspěšnou činnost mezi svými krajany, neboť byl vzorem českého demokrata a vlastence z dob minulých. Tomuto svému přesvědčení zůstal věrným do posledního svého vzdechu, tak jako jeho ušlechtilá záliba k přírodě a k hudbě doprovázela jej celým životem a vnikla též i do krve jeho dítek, známé české akademické malířky Minky Podhajské a znamenité virtuosky na piano Růženy, provdané za ministerského radu Otakara Nebušku. Tyto vzácné vlastnosti byly asi příčinou, proč již dříve ku svému odpočinku vyhledával naše útulné městečko předhoří orlického, kde našel stejně smýšlející přátele ve staroslavné hudební jednotě cecilské, která právě letošním rokem oslavovati bude 120leté jubileum svého trvání. – Dojemně nesly se chrámem zádumčivé tóny cella, které na kůru ze svého oblíbeného nástroje vyluzoval nadějný posluchač pražské konservatoře mladistvý umělec Bohumil Heran, a tklivá nálada zmocnila se všech,

83 v. v. = ve výslužbě

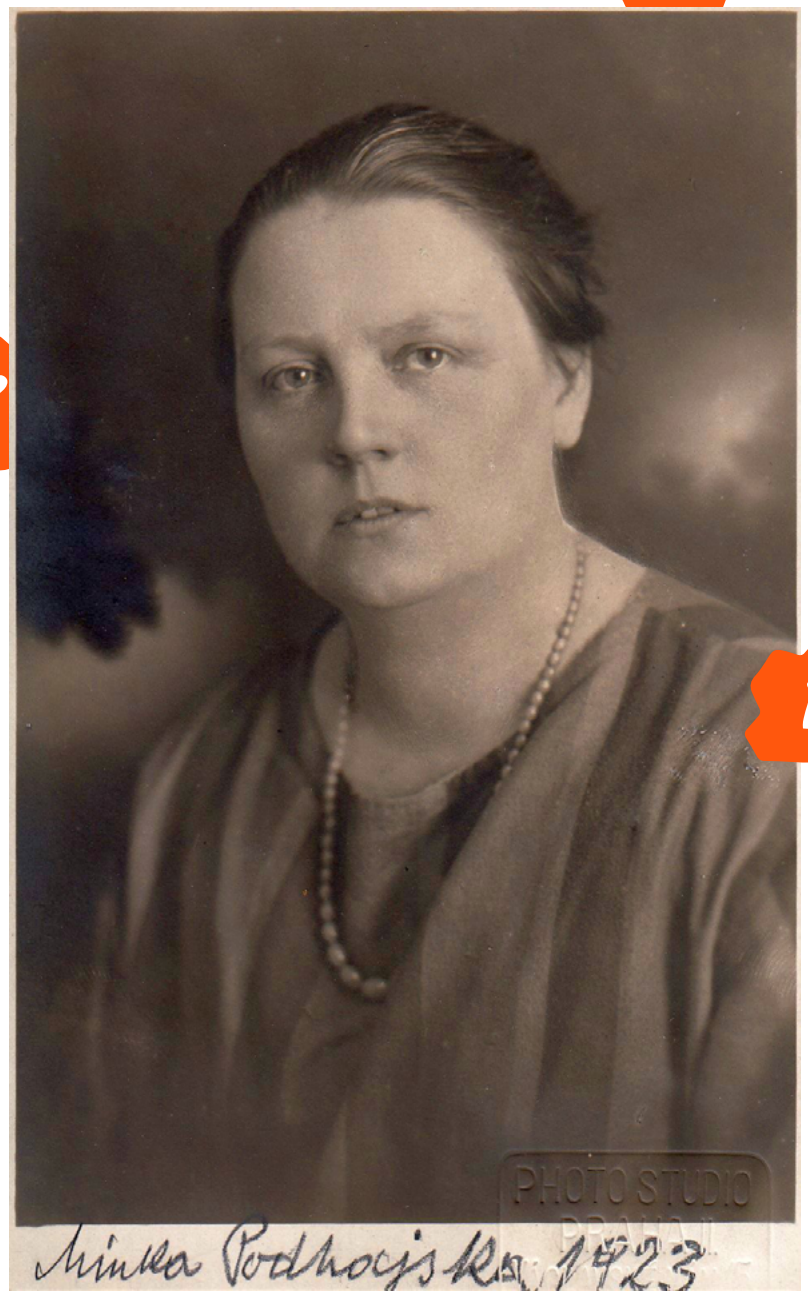

Minka Podhajská, 1923

když věrný přítel zesnulého a »starší« cecilské jednoty[84], též předseda zpěváckého spolku »Lukes« Jan Mazánek ve zvučném pohřebním chorálu zapěl sólovou vložku a smuteční sbor svému o něco jen mladšímu druhu na rozloučenou, za spoluúčinkování hojně zúčastněných členů. – Mnoho již z těch věrných starých druhů spí tichý věčný sen na poetickém hřbitůvku ústeckém, kam jej doprovodili zbývající prořídlí vrstevníci a četní osobní přátelé, jichž jménem tlumočil několik upřímných vzpomínek na zesnulého předseda místní organisace národní dem., továrník Josef Kučera, která v něm ztrácí dobrého člena. Budiž jemu zachována čestná památka. J. K.

* Bretagne, Chartres 1924

Až roku 1924 jsme konaly s Julií Mezerovou zájezd přes Paříž do Chartres a do Bretagne. (Přeplavily jsme se pak přes kanál La Manche ze St. Malo do Southamptonu na Londýn a výstavu ve Wemblee.)

Bretagne mne dojala svými starými pomníky, v nichž se pojí pohanství s novým křesťanstvím, a snivá krása zvláštní krajiny s menhiry a kalváriemi. Ty bretaňské kalvárie mně učarovaly. Ten svéráz nikde jinde nevidět, jsou něco tak bezprostředního a naivně monumentálního, možná jako snad některá sousoší v Indii a v Tibetu. Před tím jsme obcházely katedrálu v Chartres, to jest také div světa, ale na zcela jiném citovém poli založený – uvědomělé a slohově ukázněné umění.

* Anglie 1924

Wemblee 1924… Ještě před tím jsme si však prohlížely Londýn, všechny jeho galerie a muzea, a podnikly jsme okružní cestu kol města, abychom měly ponětí o velikosti této metropole. Je vskutku téměř nekonečná, zcela jiného charakteru než Paříž. Ta je jako nádherná, koketní žena. Londýn má charakter mužský, těžkopádnější a důkladný. Je takový šerý a pochmurný, ale cítíš v něm pořádek a přísnost. Jeví se tu rozdíl národních letor, porovnáš-li ku příkladu Tower s Conciergerie, obé působí svou mohutností a ponurostí, a přece i v těchto vysloveně vážných stavbách je velký rozdíl.

Již jenom poloha Conciergerie u řeky a vlastně zdvihající se ze země je vznosná, Tower činil na mne dojem zapadlého podzemního vězení, v němž Londýňané pečlivě ukrývají svoje drahocenné klenoty. Paříž je také střeží v Louvru, ale dává jim přístup plného slunečního světla. Londýn je chová ve sklepení a bytelně zamřížované, v umělém osvětlení. Londýnské národopisné muzeum má snad ještě

84 Cecilská hudební jednota (CHJ) byla založena v Ústí nad Orlicí dne 22. listopadu roku 1803 jako „Jednota sv. Cecilie k pěstování hudby kostelní". Od svého založení měla CHJ složku vokální i instrumentální. Vokální složka sboru působí od té doby nepřetržitě, tedy více než 200 let.

cennější sbírky než Paříž, ale jak je vystavuje ona v uměleckém uspořádání, a jak střízlivě jsou umístěny ve vitrínách v Londýně.

Na wembleeské výstavě nás ohromilo to bohatství kolonií. Angličané mají prostě vše, co se dá vymyslit. Mají platinu, zlato, měď, cín, olovo, brilianty, perly, mramory, dřeva, kůže, bavlnu, v Kanadě obiloviny, ovoce, vše, na co si vzpomeneš a v nevyčerpatelných množstvích. Koloniální oddělení oplývalo překrásnými výrobky lidového umění všech ostrovů a pevnin. Také jsme poznaly, že se poddané národy hledí odpoutat od nadvlády. Byly jsme v oddělení černošském, kde se nám zalíbily svérázné lidové tkaniny. Zakoupily jsme některé a vyjednaly, aby nám je poslali přímo do Prahy. I ptala jsem se, na jakou londýnskou banku se mám ohledně platby obrátiti, a inteligentní černoch mi hrdě odpověděl: „My nepotřebujeme londýnské prostředníky, my máme svoje vlastní africké banky“. A vskutku bylo vše přesně a správně vyřízeno.

Když jsme konaly okružní projížďku Londýnem, průvodce nám ukazoval mrakodrap, ale velmi ho odsuzoval: „My mrakodrapy nepotřebujeme a nechceme!“ Věru Londýn má málo vysokých budov, kromě Big Benu. Má místa dost, moci se roztahovat v rovině. Ve starém vnitřním městě jsou většinou domy o jednom poschodí, se starými štíty, a v předměstí převládají vilové domky se zahrádkami, velmi útulné. Jejich metro je čistě, účelně stavěno, bez příkras, schody, vlaky, tunely, výtahy, nádraží. Toto, do nekonečna roztažené město, je pouze oživeno Temží a svým neutuchajícím provozem. Má bezpodmínečnou disciplínu a imponující pouliční policii. My jsme s oblibou jezdily busem na hořejší palubě a stala se jednou na Trafalgar Square havárie vozidla. Okamžitě byla vozba dirigována jinými třídami v naprostém pořádku a bez meškání zorganizována. Uprostřed toho všeho dění jsou dva ohromné parky, stromy, tráva, lavičky, sem tam nějaký rybníček, v úplné rovině. Hyde Park a Green Park. Tam je trochu klidu, jinak nás to vše unavovalo, k tomu přispívalo ustavičné blikání inzerátů, plakátů a reklam osvětlených firem, což bylo, tuším, tenkrát novou vymožeností. S novými poznatky jsme se z této cesty vracely domů do Prahy.

* Výstava Paříž 1925

V roce 1925 jsem byla Ministerstvem školství poslána do Paříže jako expert na výstavu dekoračního umění, na 3/4 roku, jak jsem se již o tom dříve rozepsaIa. Tehdá dojela do Paříže na stipendium také sochařka Karla Vobišová a studovala u profesora Bourdella na „Académie de la Grande Chaumière“[85]. Hledala vhodné modely a připadla na mne a tím jsem se při svých seancích dostala do zajímavého pařížského studia a do blízkosti mistra Bourdella. Byl při své kritice vždy dvorný a shledal-li práci dobrou, neskrblil komplimenty a blahopřáním. Vedle mne stála modelka z povolání, krásně urostlá mladá černoška. Bylo zajímavé poslouchat při stání její líčení ze života. Bylo po neděli a vykládala, jakého měla předchozí dny galána. S pláčem líčila, jaký to byl jemný člověk, jak krásně s ní jednal, jak jí ráno přinesl na lůžko snídani, jaký byl ohleduplný, jako nějaká maminka a milá černoška byla z toho k slzám dojata a skutečně i na její pleti bylo znát poblednutí. Pak ale přišla reakce, a když sestoupila z pódia, začala divoce házet židlemi a proklínala svůj život, který není vždy tak růžový, a co všechno musí zkusit pro kousek chleba a živobytí. Bylo nám jí všem líto, neboť její city byly živelně dotčeny a myslela to upřímně.

Poznala jsem také jiné ženy z lidu, Francouzsky, pilné mámy, které, kamkoli přijdou do parků, k nádražím, k řece, vytáhnou svoji práci a šijí, šijí a přešívají a spravují punčochy a sbírají očka, vše na výdělek. Jsou neobyčejně pilné, všady béřou své děti s sebou a ty okolo nich pobíhají, poslušné a u vědomí všech nebezpečí na ulicích a v metru. Také jsem navštívila mateřské a jiné moderní školy a školky. Vyučování na mne působilo poněkud svou zaostalostí osnov a pomůcek, dosti chudých. Ale v pauzách mne překvapila živost a temperament i naprostá volnost dětí. Francouzky z lidu a zaměstnankyně jsou velmi šetrné a solidní. A ty méně solidní jsou tu pro parádu, a hlavně k oblouzení cizinců, movitých Amerikánů a jiných exotů.

Zajímavá byla také návštěva v Bal Bullieru[86]. Byl navštěvován mnohou studující mládeží, tehdá byly ve floru tak zvané moderní tance, foxtrot atd. Ihned poznáš národnost toho kterého hocha, nejen dle šatu a pleti a vlasů, ale hlavně dle jeho rytmu a způsobu pohybu. Číňané a Japonci jsou usměvaví a tančí vlastně vznášejíce se na špičkách a vytančí a vyťukávají každou notu. Seveřané vynikají svou velikostí a solidností pohybů, Francouzi a Italové hbitostí a zručností, Němci důkladným rytmem a přesností, Češi jsou zřejmě muzikální a přizpůsobiví. U žen

85 Umělecká škola v pařížské čtvrti Montparnasse ve 14, rue de la Grande Chaumière v 6. pařížském obvodu, založena cca 1902. V letech 1909–1945 ji provozovala švýcarská malířka Marta Stettlerová (1870–1945), její přítelkyně Alicja Dannenbergová (1861–1948) a španělský malíř Claudio Castelucho.

86 Bal Bullier byl taneční sál, který založil François Bullier v polovině devatenáctého století. Nacházel se na 31 avenue de l'Observatoire, dnes Avenue Georges Bernanos, ve čtvrti Val-de-Grace v 5. obvodu. Byl zrušen v roce 1940.

ta charakteristika není tak znatelná. Tančila tam jedna dívka krásnými plavnými pohyby a šla z ruky do ruky, a tak se lišila svou ladností, že jsi z ní nemohl oči spustit. Celý sál netancujících ji sledoval a celý sál tancujících se jí podřizoval. Barové tanečnice jsou často vybrané krasavice, ale tančí pro efekt a pro zlákání diváků, vyzývavě. Také v Bal Bullieru v přestávce tančí dívky z povolání tradiční kankán se zdviženými sukněmi a černými punčochami, s velkými rozkřídlenými klobouky na hlavách. V divadle Péretově byly tehdá novinkou American Girls. Říkali jsme jim Gerlata. Dívky stejné velikosti a vzrůstu tančily v těsných řadách, rytmicky vyrovnaně, jako panenky z papíru vystříhané, od Francouzek se lišily sportem vypěstovanými těly a kázní. Ve Folies Bergère[87], v bohaté revue, byl vrcholem velký, architektonicky řešený obraz, symbolizující přátelství bílé a černé rasy. Znázorněn seskupením krásných bílých i černošských těl, která se s velkým vkusem proplétala a doplňovala. V jiné revue opět tančily tanečnice a tanečníci ve fantastických španělských úborech, a když dostoupili nejhořejšího stupně stupňovitého jeviště, rozevřeli svoje černě lemované šátky a zjevily se nám pestré, plně kvetoucí záhony, černě orámované. To bylo překvapující a vskutku krásné.

V revues[88] je v Paříži vděčné pole pro výtvarníky a architekty a mají bohaté pomůcky k uskutečnění svých fantazií. Světlo, technika, barvy, látky, pštrosí pera, vodojemy a v tom živí lidé, vše je jim k dispozici. Viděla jsem, jak jsou hbití a odvážní v sestrojování osvětlení, umístění reflektorů v závratných výškách, odvážných konstrukcí, kam instalatéři jako opice šplhají a zavěšují prapory, draperie, napínají elektrické dráty, vše s lehkostí a rychlostí u nás neobvyklou. Muži jsou skorem všichni drobnějších postav a obratných pohybů, nejsou elegantní jako jejich dívky. Pro ty skutečně platí to slovo „chique“[89], neboť ta sebejednodušší dívka v hadříky oblečená má vrozenou grácii a vkus. Dovede si z obyčejného šátečku, anebo stuhy a šály, udělat jedním hmatem ladnou ozdobu. Často jsme je obdivovaly a divily se, že tak distingovaně upravené dívky, s dychtivostí očekávající svého šuhaje, se spokojí velmi často s chlapíkem v umazané kombinéze, s umaštěnou čepicí a s apačsky, infámsky[90] růžovým pulloverem, takže je obava, že ji, křehoučkou panenku, ušpiní a poláme. Připadaly mi tyto párky jako bodlák s planou růží. Ale oni se mají rádi a často v metru a na ulicích padnou upřímné pusy a objetí a milostné žvatlání jednoho k druhému. Svému temperamentu Francouzsky nekladou pouta ani při jiných příležitostech. Byla jsem svědkem dvou elegantních dam v tramwayi (jedna byla Španělka), které se zuřivou hádkou daly do sebe tak, že štěkaly jako psi, a dokonce se pohlavkovaly ještě venku při vystupování. Byl to motiv politický a týkal se Maroka. Obecenstvo se hned rozdělilo na dvě party, pro a proti.

87 Folies Bergère je divadlo a koncertní sál v Paříži. Nachází se v 9. obvodu na adrese Rue Richer č. 32. Na přelomu 19. a 20. století to byl významný varietní kabaret. Dnes zde probíhají muzikálová představení a koncerty.
88 v představeních
89 chique = ženský rod od slova „chic“ – ladný
90 odpudivě

Na výstaviště v Grand Palais [91], kde bylo mou úlohou dávat vysvětlení návštěvníkům našeho ministerského oddělení, přicházela spousta lidí, hlavně v neděli, kdy se proudy diváků netrhly. A tu jsem zažila různé příhody. Mnoho se mne ptali, zda ta vzácná dřeva, užitá na našem vystavovaném nábytku, jsou z našich krajů. Mysleli si, že tak těžko vyslovitelné naše jméno „Tchécoslovaquie“ je někde v dalekých neznámých krajích, anebo prý jestli Praha „Prague“ je někde u Budapešti a podobně. Ale jednou také přišla maminka a řekla mi: „Nemyslete si, že my jsme tak negramotní, jak se o nás říká.“ Měla s sebou děvče a chlapce. „Zeptejte se jich, kde je to Československo a které je vaše hlavní město.“ A děti přesně odpovídaly. „Tak vidíte, já je nenechávám v nevědomosti.“

Také jsem tam měla, mezi jinými, vzácného kupce na pěkně vykládanou ložnici z našich odborných škol. Byl to pařížský Rothschild. Ale bylo mu vzdor tomu vše moc drahé a stále smlouval a smlouval, a co by to stálo s fotýlky a kolik by to stálo bez zrcadla a kolik se zrcadlem atd. Já jsem se nedala, měla jsem instrukce, a tak jsem mu vynadala, že je kramář, tak bohatý člověk a tak hanebně smlouvá, ale ono mu to dělalo švandu a smál se, až se za břicho popadal, a jeho vyvolená, pro niž to kupoval, dáma z vysoké šlechty, byla trochu na rozpacích. Koupil ložnici až na konec výstavy, když už jsme mohli slevit.

Dokonce k nám přišel M. Paul Poiret[92], král módy. Poznala jsem ho u příležitosti porad jury pro ocenění exponátů. Ten, pravý opak, jako grand seigneur, ukázal, co by chtěl, toto a toto, a že nám to poukáže jeho bankéř.

S oblibou nosil havelok bez rukávů, jen přes hlavu převléknutý, a vždy dle nálady kravaty a ponožky stejné barvy. Buď nadějně zelené, anebo na znamení věrnosti modré a podobně, vždy dle rozpoložení jeho srdce, které tenkráte tlouklo pro Československo. Viděla jsem velkou módní revue v jeho zámku na Champs-Élysées. Byla velkolepá. Každá modelka se mu musela ukázat, otočit se před ním, načež ředitel jeho salonu dostal buď pochvalu, anebo byl kritizován. Střídaly se po 3 hodiny krásné dívky, v krásných, hlavně večerních toaletách plných zlata, stříbra a zvláště pro salon tkaných látek. Také u Mme Lanvin[93] jsem byla. Ta mne přijmula ve svém salonu, v zrcadlovém budoáru[94]. Na zemi po kobercích tam bylo plno látek, tylu, stuh, zlatohlavu, v nichž se ona prohrabovala a ověšovala jimi modely – dívky, které ihned šly do dílen, kde malířky náměty zpracovaly na úbory.

V Paříži byla spousta českých švadlen a krejčích v učení. Scházívala jsem se s nimi při obědě „U Slepičků“, české to restauraci lidové, uprostřed města. Stěžovali si, že to dlouho trvá, než je pustí ku stříhání, takto byli dělení a dělali

91 výstavní pavilon v Paříži, který byl postaven pro světovou výstavu v roce 1900
92 Paul Poiret (1879–1944) byl skvělý francouzský návrhář známý svou odvahou. Považován za předchůdce stylu art deco vytvořil v roce 1903 módní dům, který nese jeho jméno.
93 Jeanne-Marie Lanvin (1867–1946), francouzská módní návrhářka, zakladatelka módního domu „Jeanne Lanvin“
94 Budoár (z fr. boudoir) je menší elegantně zařízený dámský salonek.

někteří pouze rukávy, někteří pouze sukně atd., a jen mistři směli stříhati. Originální model musel zůstati v tajnosti a nesměl do roka se kopírovati. Byli tu ale přes to vyzvědači, kteří pásli po nových vzorech, aby je mohli vyvážet a aby byli prvními v ohlašování nových mód. Po roce se tyto modely uvolnily a přišly teprve do všeobecného oběhu a do módních žurnálů. První kusy z módních kolekcí, určených pro divadlo, dostihy a jiné veřejné slavnostní příležitosti, se před tím dostaly pouze bohačkám, vynikajícím umělkyním apod.

Co se týká stravování, jsou v Paříži mnohé malé restaurace, jejichž kuchyň obstarává sám patron, obyčejně bývalý kuchař, který si zařídí svou jídelnu, a je znám některým zvláště výborně připraveným jídlem a slyne jako znalec vín, někdy z vlastních vinohradů. Mezi jinými si také jeden Čech, vysloužilec z prvé světové války, založil pěkný restaurant. Říkalo se tam „Chez Louis“. V jeho místnostech jedna česká společnost oslavovala loučení spisovatele Rudolfa Medka s Paříží. Bylo to malé souper[95], v němž se mimo francouzských jídel podávala nudlová polévka, pečená kachna a české koláče. Bylo nám to zvláště milé, po dlouhé pauze se moci nasytiti českými jídly a skutečným plzeňským, které jinak pod jménem „Bière de Pilsen“ bývá v Paříži podáváno v malých kalíškách a chutná vším možným, jenom ne pivem (je to teplá břečka). Tím pravým mokem to také vyhrávala restaurace Štěrbova na výstavišti, spolu s českou šunkou a uzeninami.

Již v dubnu 1925, když se konaly přípravy na výstavu, se kol české sekce shromažďovali studující mladíci, mezi nimi také dvojice Soumar a Hiller, kteří později procestovali kus světa. Mladých lidí na zkušené bylo dost, táhla je cizina a prošli někdy trnitou cestou, než kápli na to pravé. Cizí řeči se naučili od čilých Francouzek, které jim ochotně dělaly tlumočnice a také hospodyně. Někteří z Čechů zůstali po první světové válce a usadili se na trvalo. Tak jsem chodívala do milé rodiny Kohoutovic. Byl to, tuším, bývalý šampion na kole, zůstal v Paříži jako český legionář a se svou budoucí paní se setkal náhodou. Přinesli několik zubožených žen a lidí, kteří byli přes válku v Paříži koncentrováni, do nějakého kostela, na nosítkách, mezi nimi mladou dívku, Češku, s aureolou blond vlasů, která zasvitla při dopadajícím slunečním paprsku. Kohout ji viděl vysílenou, ubohou, zželelo se mu jí a rozhodl se, že si ji vezme za ženu. Bylo z toho šťastné manželství, později obdařené dcerkou. Paní Kohoutová byla srdečnou hostitelkou a měla i při nečekané návštěvě rychle sestrojený oběd. Již tenkráte se v Paříži prodávaly polotovary, řízky, kotletky, ryby, vše na rychlou přípravu uchystané. Potravinová policie byla výborně organizována. Zplichtil-li[96] někdo ku příkladu mléko, zavřeli mu krám. Na vrata dali oznámení, proč se tak stalo. Právě tak to bylo s řezníky, pekaři atd., když nedodávali správné a bezvadné potraviny. Zelenina se do Paříže přiváží časně ráno na dvoukolových vozíkách, čistě vypraná a ladně upravená a vyhlíží to jako velikánské kytice. Roku 1914, když jsem byla

95 souper = večeře
96 zplichtit = ošidit

v Paříži poprvé, bylo ještě zvykem, že přišel do ulic pasák koz, zapískal na flétnu, lidé se sběhli s hrníčky a nadojili si sami. Snad to dělají dodnes v předměstích, jsouť v jistých věcech velmi konzervativní.

Někdy jsem se šla ze zvědavosti podívat do velkých tržnic – Les Halles. Byla to podívaná. Zboží dle druhů, v ohromných, dlouhých, jen střechou krytých síních, hrálo všemi barvami a všemi možnými tvary, ovšem také všemi vůněmi, čerstvého i zatlívajícího pachu. Po trhu se pak vše splachuje spoustou vody, neboť Francouz sice při kupování a prodávání musí dbát čistoty, ale co hodí na zem, to už ho nehne: papíry, šupiny z ryb, listy ze zeleniny, vše se válí na zemi. I odpadová místa na břehu Seiny za Paříží jsem viděla, jsou to hory smetí a nejrůznějšího haraburdí, z něhož lidé, obchodníci z blešího trhu, vylovují, co ještě cenu má, a na „Marché aux puces“ najdeš brak, ale někdy ku podivu i cenné umělecké kusy. Viděla jsem tam krásného bronzového lvíčka se smaltovaným cloissoné[97] dekorem, který mne mnoho vábil, ale odolala jsem, byl moc drahý. Za to jsem se v jednom uměleckém salonu upíchla na pěkný obraz od švýcarského malíře Kohla. Představuje dívčí akt u moře, vše v jemných, světlých lazurových barvách, jak já je podat nedovedu. Říkají, že má za podklad zlatou folii, nezkoumala jsem to však, ale svěžest obrazu i po letech se uchovává. (Ten obraz má Danica Kostová.)

* Dalmácie, Jadran 1926

Roku 1926 jsem se na dovolené octla ve zcela jiném kraji. Trávila jsem ji v Podgoře, nedaleko Makarské v Dalmácii, na Jadranu. Městečko s oblázkovou a čirou, průzračnou vodou je rozděleno půl dole u moře a půl nahoře v horách. V horním městě je kostelík sv. Vincence, jehož pouť se odbývala hned první dny mého příjezdu. Pouť mně připomínala kus Orientu. Přijeli na ni Bosňáci v krojích a pilně se koupali v moři, snad pouze jednou do roka, neboť je tam koupel divotvorná, a především jeden kámen s drsnou plochou, svažující se do vody, má tu moc, pro muže zvlášť, že když se na něm sveze, povzbudí plodnost. Nahoře u kostela byla procesí lidí a pekli tam celé berany na rožni, pili víno Prosecco, jedli medové koláče a melouny. Ti pečení berani voněli, ale bylo velké vedro ještě v září a milí občané jedli a jedli a všechny nedokousané kusy a kosti prostě házeli na zem do písku a roje much se na nich pásly labužnicky. Ale lid je přitom zdráv a vesel. Hrá na dudy a všeliké píšťaly a šalmaje, vše ve starých, nelomených tóninách.

„Hotel Mrkušič“, jak se náš dosti prostranný, kamenný dům jmenoval, byl u břehu stíněn dvěma velkými platany. Já jsem měla pěkný pokoj dozadu s vyhlídkou na krásné, bílé pohoří Biokovo, a protože ležel na sever, byl příjemně chladný, dvéře ven, na malou verandu, která pokračovala v zelené pergole, plné

97 Cloisonné (výsl. kluazoné), odvozeno z cloison, „příčka, přepážka“, česky též přihrádkový email, je smaltová technika výzdoby kovových uměleckořemeslných předmětů – šperků, váz, mís, lustrů ap.

žlutých, velkých hroznů vína. Na konci té pergoly stála pěkná, stará, kamenná kaple Mrkušičů.

Koupání je tu nádherné, téměř celý den jsme se potulovali s plachetkou anebo gondolou po moři, byli jsme přítomní vrhání a vytahování „parangalů“[98] a nočnímu lovení chobotnic. Potkávali jsme delfíny a létající rybky. Navštěvovali jsme různé zátoky, každá měla své jméno a svůj půvab, říkalo se jim zátoka lásky, zátoka rybářů a nejkrásnější byla zátoka okrouhlá, za majákem, před velkou zátokou tučepskou. Zde se vždy našlo něco zajímavého, buď mořská kravka (obrovský vodní plž, který tam skládá svoje potomstvo), různé lastury, polypy, nějaký zub předpotopního tvaru, na skalách pak myrty, velký vřes, pinie, v kamení usazené drúzy krystalů. Říkala jsem té zátoce s mnohými slujemi „pohádková“. Voda kol ní byla tak průzračná, že když jsem si lehla na břicho a dívala se z vysoké skály rovnou do vody, bylo vidět, jak v modrých hlubinách táhnou hejna různých ryb, jako ptáci ve vzduchu.

Cestu do Podgory jsem konala přes Vídeň, kde jsem se zdržela asi tři dni u Boschanů, kteří mne srdečně vítali a hostili. Dál přes Semmering do Terstu, Miramare. Pak na chorvatskou loď „Kumanovo“, přes noc do Splitu. Spala jsem většinu noci na lehátku na vrchní palubě a viděla krásně nad mořem vycházet slunce a klesající měsíc. Cestou nás provázeli delfíni, racci a také tu a tam hydroplány. Ze Splitu přes Makarskou do Podgory. Bývali jsme se sestrou a otcem už dříve asi po dvakráte v Dalmácii, v Kraljevici, než se z ní stal válečný přístav. A bývalo to krásné, ale divokost a netknutost Podgory se mi pro svou romantičnost ještě lépe líbila. Zajela jsem si také do Dubrovníka přes Korčulu, která velmi malebně leží u moře. Nocovali jsme v Gruži. Odpůldne jsme se dali svézti na Lokrum. Moc se mi ten ostrůvek líbil, s malou tvrzí a pěknou jižní zahradou. I koupat jsme se tam chtěli, ale koupaliště se nám nelíbilo. I hledali jsme koupání v divoké přírodě, ovšem velmi brzy jsme tamější dravé vody opustili, jsouce v nebezpečí býti mohutnými vlnami vraženi do hlubokých skalních zářezů, v nichž by si člověk přinejmenším mohl zlámati obě nohy. Až potom jsme viděli výstrahy a označení, že v těchto místech je koupání nebezpečné a zakázáno. Naráží tam totiž otevřené moře ve své celé šířce.

Lodí „Split“ jsem se opět do Podgory vrátila. Po třínedělním pobytu jsem se s Podgorou loučila, zajela na lodi do města Splitu, prohlédla památnosti a pomník Meštrovićův[99]. Pak Šibenik a minuvši Zadar, odbočili jsme přímo na Benátky. Ty na mne učinily zvláštní dojem krásy a krutosti, oboje spojené, jako mrtvý polyp na moři usazený. Polyp ten sál krev všeho kol sebe, obohacuje se vším přepychem, který po vyvrcholení svých slohů, nahromadění materiálu a dekadentních myšlenek, spojených s přísnou bigotností, tvoří dnes nádhernou kostru umírající krasavice. Ten dojem odumřelosti jsem nepocítila ani při pohledu na zbytky dávno zašlé římské kultury dalmatských měst. Dorozumívací řečí je bohužel skoro všady němčina, i v Dalmácii se domluvíš německy, třebaže tamní rybáři a námořníci dovedou také velmi dobře a správně hovořiti anglicky.

98 parangal = dlouhá lovná šňůra
99 Ivan Meštrović roz. Gabrilović byl chorvatský sochař, architekt, spisovatel a politik. Patří mezi nejvýznamnější osobnosti chorvatského umění první třetiny 20. století.

Ještě dokonale prohřátá jsem se přes Alpy vracela domů do Čech. Alpy mi tentokráte učarovaly. Byly za polooblačného odpoledního počasí probleskujícím sluncem báječně osvětleny, takže se zdály být až nepřirozeně velké, mohutné a nádherné.

* Dánsko, Kodaň 1926

V listopadu do prosince 1926 jsme s kolegyní Malinovou a některými profesory a architekty uspořádali pěknou výstavu hraček, krajek a skla v Kodani. Nejprve jsme se zastavili v Berlíně na dva dny a bydleli v Central Hospizu v Holzgartenstrasse. Byla jsem tam svého času s Pavlou Vicenovou na cestě na Rujanu a do Strahlsundu a Bansinu ke kolegyni Čechové-Liebšerové. Teď se nám Berlín lépe líbil než poprvé, viděli jsme na ulicích množství svižných, dobře oblečených žen, které v dřívějších letech postrádaly eleganci. Z Berlína jsme jely v noci a ráno, za tmy ještě, jsme dorazily do Kodaně. V úterý nás dojeli ostatní a ubytovali jsme se všichni ve „Webers“ hotelu, kde se nám líbilo.

Město, ležící v úplné rovině, nás zprvu zklamalo pro svou rovnost, je málo přehledné, tu a tam některá zelená barokní věž vynikne v jeho pohledu. Ale čím dále, tím více toto město získává, zvláště obrátíš-li se k moři, mořským kanálům a přístavu, tam je teprve život a ruch, jinak ti Kodaň připadá trochu provinciální. Krásná stavení jsou burzy, královský palác Amalienborg a Rosenborg Slot[100], tam je přebohatá sbírka s královskými klenoty. Mne poutala krásná věž na ostrově, celá zelená, kol ní vede schodový šroubový ochoz, volný a se zlatem vroubeným zábradlím, neobyčejně zvláštní. Dle možností, pokud nám zaměstnání na výstavě dovolilo, jsme navštívili muzea. Velmi se nám líbilo uměleckoprůmyslové muzeum, které obsahuje málo, ale s velkým vkusem umístěného skla, šperky, tkaniny a mnoho krásného nábytku.

Kodaňský lid je veselý a pohostinný a v dobrém slova smyslu poživačný. Byli jsme pozváni na velvyslanectví u Božinova-Plesingra[101], a konzula pana Šusta, kde se dlouho hodovalo, dále jsme byli oficiálně zvaní ředitelem průmyslníků panem Dessau k němu domů. Měla jsem souseda u stolu, norského spisovatele Bojera[102], velmi zajímavého pána (román „Poslední Viking“), s nimž jsme se bavili po francouzsku. Mluvilo se různými jazyky: dánsky, německy, francouzsky, česky

100 renesanční zámek v centru Kodaně
101 Miroslav Plesinger-Božinov (1883–1963) byl český legionář, politik a diplomat.
102 Johan Bojer byl populární norský romanopisec a dramatik. Psal o životě chudých farmářů a rybářů, a to jak v rodném Norsku, tak mezi norskými přistěhovalci ve Spojených státech. Byl pětkrát nominován na Nobelovu cenu za literaturu.

a norsky. Byt páně Dessau – vila, která se nevyznačuje příliš velkými místnostmi (byly mi nápadny nízké stropy, to pro teplo asi), ale úprava velmi elegantní a útulná, bez okázalosti, třebaže to je velký boháč. U stolu posluhovaly dívky. Výborně připravovaná jídla, na stole růžové begónie a stříbrné svícny s voskovicemi, mnoho obrazů van Goghových. Dánové jsou umělci útulných interiérů. I ve velkých restauračních dvoranách nemáš dojem hluku anebo zakouřené atmosféry. Podlaha tu bývá kryta velkým, dle místnosti vyměřeným perským kobercem, malé stolky pro 4 osoby, osvětlené zastíněnými lampami, které taktéž stojí na stole. Krásně servírováno, u každého stolu malý stolek příruční, na němž se ukládají studené anebo na kahanu ohřívané teplé chlebíčky zvané „Smørrebrød“[103], vše podobně jako v jejich domácnostech. Pohodlí jim je nade vše. I v divadlech jsou před křesly malé stolky vlastní lampičkou osvětlené, všechno pohodlné, čalouněné. Je dovoleno kouřiti, svítiti si na program, neboť světlo je od jeviště červeně odcloněno, i mezi hrou tam bezhlučně jedí a pijí. Po divadle se ještě šlo do Industrie Caffé tančiti.

Pozoruhodná je kodaňská Glyptotéka[104], ne tak ani obsahem jako uspořádáním. Uprostřed je velká a vysoká zimní zahrada s tropickými rostlinami a v křídlech celkem chladné plastiky, avšak velmi šťastně instalované, oživené podstavci z různých barevných mramorů a podlahy se vkusnými mozaikami, tak že celek působí ladně a svěže. Thorvaldsenovo[105] muzeum, krásně vypravené, mne však nerozehřálo. Mistrně provedené Thorvaldsenovy plastiky na mne působily akademickým chladem. Dánské národní muzeum „Nationalmuseet“ chová v sobě spoustu věcí, málo však stěžejních děl, kromě Lukáše Cranacha[106]. V Prindsen museum, v etnografickém oddělení, mne upoutalo množství vykopávek, ustrnula jsem nad zachovalostí kmenových rakví z doby Vikingů a neporušené mrtvoly a roucha. Nádherně zdobené rohy a velká, bohatě tepaná stříbrná obětnice jistě patří k zvláštnostem a pokladům tohoto světa.

Naše výstava byla zdařilá a přinesla snad i praktický zisk, pilně se tam prodávalo. Nás pořadatelé ze všech stran a ve všech časopisech fotografovali a dělali s námi rozhovory, stala se ale chyba, která mne mrzela. Redaktorka uvedla můj výrok o kodaňském porcelánu poněkud zkomoleně, tak že dopadl kriticky, a to nebylo v mých intencích. Podotkla jsem zcela nevinně, že si u nás hledíme více moderny v dekoru našeho porcelánu, oproti Kodani, jejíž výrobky jsou Hors concours [107], ale daleko konzervativnější ve výzdobě. A v novinách to vyznělo, že posuzuji tamější porcelán za zastaralý. Cítili se tím dotčení – jisto jest, že jsem

103 Smørrebrød je dánský otevřený sendvič a druh chlebíčku, který sestává z hutného tmavého žitného chleba s máslem, ozdobeného dalšími potravinami a oblohou z čerstvé či nakládané zeleniny.
104 muzeum především děl sochařských (z řeckého glypto = socha)
105 Bertel Thorvaldsen byl dánský sochař
106 Lucas Cranach starší byl německý renesanční malíř, rytec a dřevorytec.
107 Hors concours franc., mimo konkurenci, bezkonkurenční

tam kromě známých forem neviděla nic rázovitého. Mělo to ovšem pozadí takové, že kodaňští velkoprůmyslníci chtěli u nás v Československu získat obchodní styky a vyvážet k nám svůj porcelán, co opět nám, kteří máme svoje výrobky, by nebylo vítané – a tak to dopadlo pro nás vlastně dobře.

Kodaňští nás také zavedli do Tivoli, což jest zábavné místo ve velkém parku, plné kolotočů, houpaček, horských drah ap., kde se obveseluje obecenstvo všech vrstev. Jako v Holandsku, tak i Dánové jezdí většinou do práce a nákup na kolech, i školáci tak jezdí.

Zpáteční cesta domů byla přes moře dosti bouřlivá, porouchal se motor na jednom z trajektů a byli jsme následkem toho silně opozděni a museli opět v Berlíně nocovati.

* Z deníkových záznamů 1927

Vídeň, veletrh

Dne 31. března 1927 jsem byla na veletrhu ve Vídni. Vídeň byla stále jasná, vzdušná, plná ruchu, avšak už ne tak elegantní, a také bývalá kvalita pominula. Ještě se zcela nevzpamatovala po první světové válce. Šli jsme na revue „Wien lacht wieder“[108] dle pařížského vzoru. Právě tam hostovalo „Theatro piccolo“ tj. italské marionety, virtuózně sehrané a vybavené. Pak jsem si zopakovala muzea. Přírodovědecké a umělecké, vše se mi opět vybavilo z mladých let. Také jsme navštívili Schönbrunn s palmovými skleníky, Rotundu, která tehdá ještě stála, Wurstelprater, Lusthaus, lodní mlýny, ty se už přežily, zanikají a chátrají. Zajela jsem do Badenu a Mödlingu, kam se tak často zajíždívalo na výlety. Na ústředním hřbitově jsem navštívila bratříkův[109] hrob, s jedním z mála pomníků s českým nápisem. Vídeň ještě nosila mnoho stop po ochuzení po první světové válce. Chtěli jsme se poněkud rozveseliti a zajeli do Grinzingu[110] na „letošní bourňák“, tam bývalo vždy veselo, plno zpěvu a hudby, a teď jen prázdnota, smutek. Vyhrávači se nás chytli jako chobotnice a hráli nám „do ouška“ ostošest, ale člověk by byl plakal nad tím steskem a nenáladou. Spěchali jsme odtud pryč.

Karlovy Vary

V květnu 1927 jsem se léčila v Karlových Varech. Poznala jsem prvně světové lázně a skutečně, jako by to ani nebylo v Čechách. Ovanuly mne jako malá Paříž, anebo kousek nějaké jiné metropole. Byla tam spousta národností. Při promenádě u Mlýnského pramene se potkáš se všemi možnými karikaturami – staří, mladí, tlustí, tencí, chudí, bohatí, všichni se napájejí blahodárnými prameny,

108 „Vídeň se znovu směje“
109 Otakar Podhajský † 5. 7. 1893, Vídeň
110 Grinzing leží na severozápadním okraji Vídně. Patří mezi nejatraktivnější části města, a to díky vinicím a drobným vinárničkám. Na grinzingském hřbitově je pochován Gustav Mahler, jeho žena Alma Mahlerová.

všech možných tepelných stupňů. Vřídlo je malým divem světa a nikdy mne neunavilo naň se dívat. Něco podobného moři, stále zajímavé a krásné, tajemné a jakoby živé. O dietní i nedietní kuchyň je všude postaráno. Kolem Karlových Varů je mnoho pěkných přírodních procházek, které dosáhneš pohodlnými autokary. Vary jsou v hlubokém, lesnatém údolí, kde slunce pozdě vychází a brzy zapadá, je dosti chladno, avšak když si tam slunce zalehne, bývá teplo i dusno, a tu hledá člověk osvěžení v blízkých lesích a na vrchu strání, s kavárnami a hotely s vyhlídkami. Lidu všade dost, chceš-li, můžeš se seznámit i bavit, nechceš-li, je i dost příležitosti nerušeně užívat přírodní krásy, anebo si čísti.

* Slovensko 1927

Poprvé jsem viděla krásy tohoto kraje v srpnu 1927, kdy jsem se rozhodla vydat tam na dovolenou. Začali jsme Bratislavou, která měla ještě ráz napolo maďarský, napolo rakouský, neboť se jezdilo za starého Rakouska do Bratislavy elektrickou tramvají jako na výlet. Bratislava je dosti velkoměstská, s živou frekvencí na ulicích i po Dunaji. Ještě tu byla zachována část bývalého, zajímavého ghetta. Šli jsme výletem na Děvín, který vévodí nad rozhraním Rakouska, Moravy a Slovenska, na stoku řek Moravy a Dunaje.

Dále jsme se dostali do Piešťan. Tam byly tehdá rozvrtané a neupravené lázně, které později, při mé druhé návštěvě už skýtaly zcela jiný pohled svou výstavností a uceleností. Zajímavá je jejich poloha. Za vedutou hotelů a lázeňských domů se táhne močálovité údolí a v něm to blahodárné bahno kouří a paří se. Jinak podunajská krajina mne se svými topoly mnoho připomínala vůní i svým vzhledem vídeňský Prátr.

Pak přišel Trenčín, malé a příjemné město se starými bránami a na skále ležícím hradem. Odtamtud je široký rozhled přes Dunaj do maďarského kraje. Dále do Trenčianské Teplé a do Trenčianských Teplic, město téměř české s pěkným lázeňským parkem, který – uzavřený mezi zelenými kopci – činí dojem interiéru. Potom jsme jeli tou krásnou hornatou krajinou, míjeli Větrné Hole, Javorníky, Malou Fatru, přes Dubnici, Žilinu a Vrútky do Kremnice. Vlak tu projíždí stále stoupaje mezi horami anebo po širokých vysočinách, plných romantiky, až pak, po překonání stoupání, se přímo řítí v serpentinách do údolí, kam si zalezlo město Kremnica, staré, opevněné sídlo, dnes poněkud ospalé, čistě venkovské, s většinou německého obyvatelstva. Selky jsou blondýny, nezvláštního typu, v krojích smutných barev. Lozili jsme tam také na Kalvárii, odkud je pěkný pohled na město se svéráznou vysokou věží a hradbami, na rozevírající se údolí dolů do úžiny, směrem k Detvě a do příčného úzkého údolí Štubnianského, kde jsem si udělala několik skic.

Z Kremnice nás cesta vedla přes Detvu do Lučence, avšak tam jsme prošli pouze pro informaci, je to krajinářsky nezajímavé město. Spěchali jsme zpět

Ghetto, Bratislava, 1927

Slovensko, 1927

Minka v Bratislavě 1927

do Detvy. Dorazivše tam se soumrakem, museli jsme shánět nocleh, který jsme konečně u sedláka našli. Bylo to v naparáděném pokoji výměnkářů v hostinci. Moje peřina páchla „fajčiarem“[111] tak, jak ji asi tatík opustil, co páchlo u souseda nevím, ale spalo se nám dobře a byli jsme ráno venkovskými dětmi pilně oknem okukování. Detvu jsme viděli v neděli dopoledne s lidem v krojích, mnoho jsme fotografovali a já jsem i skicovala. Detvané zprvu ochotně „drželi“, pak ale chtěli bakšiš. „Když vy to děláte na výdělek a na výstavy“.

Navštívili jsme také rodinu, která měla sýrárnu a brynzárnu. Rodina patriarchální uvnitř – moderní vně. Syn studoval práva v Brně, naučil se tam společenskému a spolkovému životu, zavádí ho v Detvě. Zařizoval tenis, divadlo, čítárnu a různé osvětové spolky, mladík plný zápalu, národnostní pýchy a hrdosti. Poměr Čechů ku Slovákům mu nedělal starosti, velmi dobře se shodnou, nutno přehlížeti štvanice v novinách, které jsou v nesouhlasu s lidem.

Z Detvy jsme nastoupili další cestu do Banské Bystrice, přes Zvolen a Sliač, pěkným to zeleným krajem na řece Hronu. (Doprovázel nás a bavil bystrický notář, Slovák). Banská Bystrica je město světlé, hodně slovenské, s budoucností. Prohlédli jsme ho kol dokola, má velké a dlouhé, dosti široké náměstí, spíše třídu, několik starých domů, pěkné krámy, bohatý trh s domorodci. Muzeum ve starém zámku obsahuje ponejvíce porcelán, vlajky a mučidla ze středověku. Líbezné jsou tu procházky kol řeky a velké koupaliště.

Z Bystrice jsme pak pokračovali autem přes Štorec a Malou Fatru (1580 m) do Ružomberoku, stále lesem a svěžími hornatými a skalnatými kraji, po silnici se 17 ostrými serpentinami vzhůru a po překonání sedla opět serpentinami dolů, přes chatrné dřevěné vesničky, plné obyvatelů cikánského kmene. Na konci cesty se rozevře krásný pohled na Ružomberok i okolí a dává přehlédnouti rozlohu, polohu a povahu malého města.

Dále jsme se ubírali vlakem do Štrby, kam jsme se, po vděčné jízdě krajem, ozubenou drahou došplhali o 1/2 10 večer a naštěstí nalezli místa v noclehárně „Mori“. Poprvé mně bylo spáti společně s cizími lidmi, avšak jsem se okoukala a usnula blaženě na půdě v tom nádherném vzduchu při otevřeném okně. Časně ráno jsme se vypravili přes Štrbské Pleso ku Popradskému pěšky, kde jsme po vydatné snídani nastoupili cestu na Rysy (2509 m), s označením jako lehká túra i pro ženy. Výstup byl vskutku krásný, ve stínu velkých vůkolních vrchů za slunce, které ale naši stranu neosvětlovalo, takže jsme mohli dobře vykračovati. Cestou se k nám přidal příjemný mladík z Moravské Ostravy. Hoši to nabírali rychlejším tempem a delším krokem, já za nimi asi 15 metrů pozadu svým stálým, stejným krokem. Kde přišlo tužší místo, kavalíři na mne čekali, smála jsem se jim, že mají dobrou záminku pro odpočinek a já že pak musím stále dále bez zastávky a že se mi velmi líbějí zezadu, když přede mnou vykračují. Takto a podobně jsme si krátili cestu, až jsme za předepsanou dobu dorazili nahoru a čekali trpělivě, ale

111 kuřákem

marně na vyhlídku. Na vršku vál studený vítr a přeháněl mlhy přes balvany. Po hodince jsme se tedy s nepořízenou, celí promrzlí, vraceli, přičemž se mi sestup dařil lépe, než jsem čekala. Kol Žabího plesa přece se nám na chvilinku vyjasnilo na sedle a spatřili jsme dvé malých jezírek na hlubokém dně směrem k polské straně. Sestoupili jsme až k potoku, kde se nám v dálce ukázal rezavý, živý kamzík. Dole jsme s rozkoší namáčeli nohy do křišťálové ledové vody, odpočívajíce na balvanech, zarostlých hustou, temně zelenou klečí a krásně sytě zbarveným kvítím. Převládala barva fialovočervená, růžová a tu a tam fialově-modrá se šalamounky, zpestřenými žlutými hvězdicemi kozího pysku. Tatry na mne působí svým zcela odlišným koloritem od Alp. Alpy jsou světlé, chladné. Tatry tmavě šedé, teplé a zcela jiných formací.

Svěží, ale hladoví jsme do 2 hodin odpoledne dorazili do turistické chaty na Popradském plese, kde nás, naštěstí, čekal bohatý a vydatný oběd. Ihned potom jsme si zamluvili lůžka a já jsem se jen složila na čistou turistickou postel a tvrdě usnula. V podvečer jsme se sešli u jezera, pilně fotografovali, já kreslila. Ráno nás po noční bouřce vítal déšť. Šli jsme však neohroženě ke Štrbskému plesu, kde již opět bylo jasno. Potulovali jsme se tam do 1 hodiny a pak jeli elektrickou drahou do Smokovce. Třebaže je Popradské pleso menší než Štrbské, líbí se mi přesto lépe, je vážné, tajemné a vzbuzuje úctu k vrcholům nad ním se zvedajícím a v něm se odrážejícím, zdá se mi být také divočejší.

Ve Smokovci je krajina velmi originální, zvláště jede-li se lanovou dráhou na Hrebienok, vidíš a obdivuješ se lesům, řídkým stromům a pod nimi bohatému podrostu. Stopy po velké vichřici přidaly krajině pitoresknosti. Stojí tu jedle a smrky jako cypřiše tenké a vysoké, na mnoho metrů od sebe vzdálené. Při stoupání roste a roste vyhlídka do ohromné dálky, až do maďarských rovin. Místo samo je čisté a skládá se z mnoha vilových sanatorií, která všechna mají svou dřevěnou, barevnou konstrukci ladně doplňovanou bílým zdivem. S Hrebienoku jsme sestupovali a opět stoupali k vodopádům a k Obřímu vodopádu. Tu se voda hrne v nesčetných formách bohatě po balvanech, tvoří fantastické závoje a roucha v barvách něžně zelených s bílým a růžovým oparem. Na konec u hotelu Kamzík nás chytil déšť, ale krásám neubral. Zpět po lanovce a sešli jsme do malého hospodářství na blízku naší útulny a tam jsme dosti dobře trávili noc, jsouce uloženi v jakýchsi zásuvkách dva nad sebou, přikrytí pouhými houněmi. Myli jsme se ráno u koryta s tekoucí čistou vodou. Pak vykročili přes Šrobárův ústav k elektrické dráze a jeli na Tatranskou Lomnici. Ta má ráz lázní, je příjemně zeleně zarostlá a komfortní. Prošli jsme Matliare a po obědě v hotelu Praha jeli přes Poprad ke Košicům.

Do Košic se dojelo za tmy, dlouho, dlouho se nám cestou ukazovala čarovná silueta vzdalujících se Tater při západu slunka a vycházejícím úplňku. Bylo to krásné zhasínání a zvolné ztemňování. V duchu jsme odprošovali Tatry a plně uznávali jejich krásu a zvláštnost, o níž jsme se domnívali, že je otřepaná a pře-

hnaná. Po prohlídce Košic, které jsou zkrášleny velkou gotickou katedrálou, jinak ale ovšem ukazují poněkud orientální nepořádek, vsedli jsme na autobus směrem k Herľanům. Cesta tímto, balíky, kufry a košickými ortodoxními židy přeplněným vehiklem, nebyla bez zajímavosti – židé, mezi nimiž byly hebrejsky krásné typy, buď mluvili po německu, anebo měli svoji řeč jidiš.

Herľany jsou malé lázně u lesa a mají tu zvláštnost, že uprostřed parku vytryskne z bazénu každých 28 hodin studený, bohatý gejzír 50 m vysoký, dá se půl hodinky obdivovati, vše kolem zaplaví a opět zvolna opadá a zanikne zcela. Je to divadlo zvláštní krásy a zaujme podobně jako karlovarské Vřídlo. Počátek je velmi pěkný, zvolna ze středu nádrže vyvře z pěny malý kopeček, pak roste, roste, až náhle vyrazí do ohromné výšky při plném mohutném proudu. Pokles se pak odehrává zvolna, přičemž umírající proud houstne a tvoří roztodivné bílé figury, pěnivě padá níže a níže, téměř jako by dodýchal, časem se vzmuží a předčí sám sebe o několik metrů, aby při příštím vzdechnutí spadl ještě níže, nakonec se chvěje pouze vzduch v nejjemnějších krůpějích.

Usadili jsme se v Herľanech na týden k odpočinku, který nám při pěkném počasí, dobré stravě, cikánské hudbě a mnohých procházkách mile ušel. V okolí Herľan jsou mohutné duby a velké bukové háje, s krásnými loukami, vše nedotknuté. Je tam i černá zvěř v lesích. Kol dokola dosti vysoké červené skály. Jeden malý jaspisový lom, lehce přístupný, takže jsem si mohla nabrati kaménky dle libosti. Splnil se mi tím častý sen mého dětství, kdy se mi zdávalo, že v lesích náhle nacházím drahokamy a drúzy krystalů. Herľanská vesnice je kromě několika skromných lázeňských domů vystavěna z dřevěných chalup se šmolkově natřenými štíty a stěnami a s doškovými střechami. Před každou chalupou malá, oplocená zahrádka, plná slunečnic a pestrých venkovských květů. Je to neobyčejně malebné a originální. Udělala jsem tam studie takové celé uličky. Komíny nemají, kouř vychází z malé stříšky, která je umístěna na hřebenu hlavní střechy. Uvnitř otevřené ohniště a kouř si hledá cestu ven právě tou malou stříškou.

Zvláštností těchto lázní bylo to, že židé měli svůj vlastní lázeňský dům, svou kuchyň, svoje koupele, skorem takové ghetto. Pravověrné jejich ženy musely mít dle jejich ritu oholené hlavy, které pokrývaly velkými načesanými parukami. Jejich zámožnost prozrazovaly velké diamantové náušnice a černý hedvábný šat. Muži i hoši nosili pejzy pečlivě ukroucené. Starší muži plnovous, ploché čepičky na hlavách a černé hedvábné kaftany. Nedaleko byl uprostřed lesa zvláštní židovský hřbitov, velmi starý a připomínající pražský svými orientálními kameny. Lesy se tam málo kácí, a tu člověk často přijde na místo, které je pokryté povalenými rozsochatými mrtvolami zetlelých, anebo úplně vybílených stromových velikánů – a připadá ti to jako kostry padlých mamutů a jiných předpotopních ohromných zvířat.

Již v Košicích jsme si zaplatili a zamluvili místa na let do Bratislavy a Brna. Z Herľan pak jsme určili odlet telefonem na pátek 19. srpna 1927. Den před tím

na noc do Košic autobusem, záhy ráno pak, poněkud rozechvělí před prvním letem, na letiště. Den byl překrásný a se zájmem jsme sledovali přípravy na odlet. Kol aeroplánu pobíhali vojáci, mazali stroj a dokonce na křídlech něco provázkem svazovali – i myslila jsem si: „To je jako když hoši pouštějí draka“. Byl to malý dvouplošník s dvěma sedadly pro čtyři lidi, těsný jako bývaly staré landaury. Počátek letu byl jako jízda autem, ani nepozoruješ, že jsme se od země odlepili, jen dle vojáků, kteří nás drželi za křídla a pak náhle pustili, jsme poznali, že se vznášíme.

Vzlétli jsme vysoko, neboť nám bylo přeletět Malé Karpaty. Z počátku byl let klidný, později to s námi dosti trhalo a často musel motor překonávat díry, do kterých se aero propadává; vítr byl příšerný, jak nám pak pilot říkal, že to s námi poněkud hrálo, mému sousedovi se dělalo nevolno a pořád pouštěl kornouty z okna. Jezdí často, stále bez nehody, trpívá i ve vlaku, a tak volí raději to kratší zlo a letí. My jsme se drželi statečně, celé tři hodiny, a sledovali pilně mapu na kolenou rozestřenou a určovali dle ní, kde jsme. Hory a kopce ztrácí na svojí plastičnosti, vše to vyhlíží jako krtiny, vše je jasně vidět, každá husa, každý strom, hodiny na věžích. Dědiny jsou pořádně urovnané, vše je čisté, skvoucí. Bylo vidět Nitru, Váh, Hron, Moravu, Dunaj, v dáli se dala tušit Vídeň a Alpy. Konečně jsme se spustili do Vajnor u Bratislavy. Krásně jsme přistáli a já teprve nyní jsem pocítila různost výšek a lehkou nevolnost. Po třech minutách, kdy jsem si lehla vodorovně na lavici, bylo opět vše v pořádku. Ve Vajnorech byla doba polední a taky 2 a půl hodiny odpočinku.

Pak se letělo druhým aerem do Brna. Jelikož byl stále vítr, museli jsme vystoupit nad 1000 m. Pohled na rovinný a opět lehce zvlněný terén byl báječný. Pole, částečně zelená, částečně zoraná, zahrávala svou mozaikou do fialova, do žluta, zelena, k tomu červené střechy moravských domků a blýskavé rybníčky a říčky. Obzor ohromný, takže když jsme míjeli Břeclav, už se z dálky dalo tušit Brno, bylo k poznání dle kouřů. Vlaky dole se nám zdály co pomalé housenky, koleje se leskly a vedly daleko viditelné do Brna a z Brna. Z výšky se krásně dá posoudit architektura vesnic, měst, krajiny i malých osad. Při zemi si nevšímáš, že ve všem je jakási harmonie. Jsou ti srozumitelné silnice, cesty, tratě. Seskupení domů, směry ulic, vše má shora svoji logiku.

Za Brnem se zdvihala stěna mraků a skutečně v Čechách pršelo, ale to už jsem seděla v rychlíku do Prahy, domů. Po rychlosti letounu se mi zdálo, že rychlík leze pomalu.

* Další krátké cesty 1927

Stuttgart

Dne 5. září 1927 jsme s profesorkou Paličkovou zajely do Stuttgartu na výstavu „Die Wohnung“, kde člověk poprvé viděl větší množství moderně stavěných rodinných domů na svahu nad městem, s krásným výhledem na okolí a město Stuttgart. Bylo tu mnoho pěkného a účelného, ale také různé přestřelky a nepodařené pokusy. Vyhrávají to Holanďané a Francouzi, konec konců národové s dávnou, vyspělou bytovou kulturou a tradicí. Je vidět, že i nejmodernější nápady vyplývají organicky ze starých kořenů a zkušeností. Němci jsou poněkud těžkopádnější, méně vkusní, až do krajnosti účelní na úkor útulnosti. Architekt Corbusier[112], s jehož dílem jsem se již setkala v Paříži, je odvážně fantastický, současně však, když chce, i ladný a umírněně praktický, zkrátka geniální. Totéž platí i o Rusech a Amerikánech, kteří zde ukazují zdařilé fotografie svých staveb. Nemožně fantastický se jeví Belgičan. Všechny tři „Gelände“ výstavy jsou s neobyčejným vkusem uspořádány, to opět Němci dovedou, vše přivedou k platnosti. Až rafinovaně jsou umístěny textilie. Skleněné, velké, černé, bílé a zelené stěny, černé a bílé linoleum, skulptury a květiny ladně doplňují textilní výrobky. Uspořádala to skvěle Lilli Reich z Berlína pro německý „Werkbund“[113]. I nezáživné plány a fotografie architektur jsou brilantně umístěné a neunavují diváka, jak se často stává.

Město Stuttgart šťastně spojuje staré s novým, oplývá zahradami, stromovím a květinami, které tam mají neobyčejně příznivé podnebí a správnou půdu. Pod tímto pěkným a příjemným dojmem se nám ani nechtělo cestovat dále do Mnichova, kde prý byla výstava méně cenná. Stuttgart pořádal současně jubilejní výstavu své uměleckoprůmyslové školy. Budova a vyučování se všemi pomůckami i výpravou je dokonalá – avšak schází tu přirozené umělecké nadání žáků, žádná intuice, škoda těch skvělých možností a pomůcek. Zdá se, že Stuttgartští se vyžívají co umělci v zahradnictví, a druhá odvětví jim nesedí.

Krkonoše

24.–26. září 1927 jsem byla s malířkou Mezerovou v Krkonoších, poprvé. Bylo deštivo, později se nám vyhlídka rozjasnila ze Špindlerova Mlýna údolím Modrého Labe vzhůru na Labskou boudu, přes Sněžné jámy, Petrovu boudu, přes hřebeny, kol luk plných voňavého modrého hořce do Obří boudy, na Sněžku. Zpátky přes Rennerovy boudy a na rozeklané Kozí hřbety, po zakázané cestě opět do Špindlu. Krkonoše mají svoje krásy jako každá velká příroda, ale Tatry

112 Le Corbusier, vlastním jménem Charles-Édouard Jeanneret byl původem švýcarský architekt, urbanista, teoretik a malíř. Svým radikálním dílem i výtvarným citem výrazně ovlivnil vývoj moderní architektury a je považován za největšího architekta 20. století.

113 Deutscher Werkbund = sdružení, jehož cílem je zlepšit kvalitu řemeslných a průmyslových výrobků

na mne působily mohutněji. Viděla jsem Krkonoše později při sněhu i při letním slunečním čase, a tu se mi líbily právě v místech, kde je málo lidí a v ztracených pašeráckých cestičkách, v nichž je teprve ta milá intimita lesa, která mi je nade všecko užívání drahá. Ať to je v lesích ve Sv. Anně u Havlíčkova Brodu, anebo v lesích táborských, v Ústí n/Orlicí, nebo v Podještědí, v Jizerských horách a kdekoliv, kde je jehličnatý porost.

Vídeň, výstava

7. XII. 1927 jsem jela na 4 dny do Vídně uspořádat účast 11 českých malířek na výstavě „Wiener Frauenkunst“. Byla to zajímavá, pěkná výstava, na níž se my jako hosté dobře reprezentujeme. Zahájení bylo slavnostní u přítomnosti rakouského prezidenta a našeho ministra, vyslance Dr. Vavrečky a mnohých hodnostářů ministerstva vyučování a města Vídně. Bydlela jsem u své bývalé kolegyně Harlfinger-Zakucké. Hlásili se ke mně bývalí známí, profesor Josef Hoffmann a jiní.

* Z deníkových záznamů 1928

Lipsko, veletrh

8. III. 1928, po velmi plodné pracovní době, jsem jela s kolegyněmi do Lipska, podívat se na veletrh. Byly jsme jím ohromeny, ta spousta lidí, zboží, rámusu, ryku, světel. Všady vřava a tlačenice – v ulicích, obchodních domech, restauracích, ve vlaku, kam se podíváš, se to hemží obchodníky. Co se nabízí, není všechno stejné ceny – vedle krásných a solidních výrobků W. Werkstätte, rakouského a německého Werkbundu, největší brak a nevkus tuctového zboží. Obdivuhodná je schopnost Němců zorganizovat obchod a zdokonalit průmysl i důmysl a využít někdy nedokonalé nápady ostatních národů k vlastnímu prospěchu a všeobecné užitečnosti. Shledala jsem se tam s mnohými svými myšlenkami v oboru hraček. U nás nebyly podmínky na jejich rozvinutí, tam v Lipsku bylo vidět, jak jim jsou dány všechny pomůcky a prostředky ku zdokonalení a okamžité využití pro obchod. Lipsko má dvojí život, za veletrhu hlučný, bohatý – po něm upadá do úplného provinciálního klidu. Má pěknou starou radnicí a řádku starých domů, čistotu i prostornost několika náměstí a tříd.

Po návštěvě ve městě Dessau, kde jsme prohlédli školu Bauhaus[114], která byla zajímavá svou, řekla bych volnou osnovou, kde žáci se obeznamovali s různým výrobním materiálem a měli za úkol jej nově užíti a zpracovati, jsme zajeli do

114 Bauhaus je stavba z let 1925/26, kterou navrhl architekt Walter Gropius pro výtvarnou školu Bauhaus v Dessau. Tato budova byla postavena u příležitosti stahování se Bauhausu z Výmaru do Dessau kvůli politickým neshodám. Vstřícný přístup města Dessau umožňoval vytvořit jedinečný školní koncept ateliérů, dílen, internátů a domů učitelů. Podobně jako motto Bauhausu –spojit architekturu, umění, design a řemeslo v jeden celek –tak působí i tato budova, kterou lze chápat jako manifest funkcionalismu. Od roku 1996 je budova zapsána v seznamu světového dědictví UNESCO.

Drážďan, navštívily obrazárnu a zadívaly se na Madonu sixtinskou, věčně krásnou. Viděla jsem ji před mnohými léty, na své první cestě do ciziny s otcem, působila na mne tenkrát silně. A dnes jsem se opět nemohla ubrániti fascinujícímu dojmu, který přetrvává věky i umělecké mody.

Brno, výstava

15. května 1928 jsem jela do Brna instalovat výstavu soudobé kultury, z pověření našeho ministerského oddělení – III. odbor, krajky, hračky a proutěné zboží. Bylo tam dost práce. Byla to totiž výstava na naše poměry nákladná a velkorysá, velmi seriózní, vědecká a umělecká.

Brno jsem také dosud skorem neznala, pouze když se jím projíždělo, a to žádné město není ladné z dráhy. Jenom dvě kostelní gotické věže vidíš ze stanice, jinak kouř a komíny a pošmourno. Tentokráte jsem se dostala do města, které má svoje památky a je pěkně položeno. Zvláště mne překvapily svěží zahrady a velmi vyvinuté zahradnictví, jak o tom svědčily skvělé záhony plné květů vzácných rostlin.

Setkání s rodinou

Od 6. do 11. června 1928 jsem navštívila svou sestru, která s dětmi trávila letní čas v Borečku u Mimoně, krásném to lesním sídle. Také jsem objela Máchovo jezero s Doksy, o kterých mi v dětství tolik vyprávěla babička. Minula jsem Mladou Boleslav, na niž mám vzpomínky jako 4letá poprvé na české pimprlové Kopeckého divadlo. Učinilo na mne tak velký dojem, že jsem to nezapomněla. A tak mi byl a je ten kraj tolik povědomý. Bývala jsem tam několik neděl u tety v úschově, než se nám ve Vídni narodila sestra Růžena.

Mezihrou povedený rodinný obrázek[115]

2. 9. 1928 byla jsem na návštěvě u rodiny Nebuškovic, to je rodina mé sestry Růženy. Byli jsme všichni, švagr Otakar, Růža, matka-bába Nebušková, děti Jitka, Alena, Vendula, Danica a já kol stolu u oběda. Nálada velmi srdečná a veselá. Po obědě táta usedl ke klavíru a hrál, načež dcerky se chytly dvě a dvě a tančily charleston, black botton a všechny moderní tance, aniž by se tomu byly učily. (Připomněla jsem si svou pýchu, když mne svého času jako 7letou, o nějakém výletě, cizí sokol vybídl k tanci a já statečně s ním tančila co chtěl, valčík, polku, kvapík, třasák, jako bych byla starou zkušenou tanečnicí.) Po společném tanci se hlásila Jitka, ještě ne 12letá o sólo a skutečně, s velkým porozuměním pro hudbu a rytmus i charakter kusu, zatančila. Aleně to nedalo, tančila také sólo, též dobře, třebaže poněkud hranatěji a jinak v pojetí, třetí Vendula, jako groteskní panenka, jako Josephine Bakerová, plná svižnosti, a malá Danica, medvídek, toť se ví, také chtěla sólo a poskakovala z nohy na nohu, tak nás to všechny strhlo, že i matka-bába začala kroutit svýma bolavýma nohama tvrdíc, že jí snad pominou ty šílené bolesti (trpěla zánětem bérců). Smály jsme se, až nám slzy tekly po tvářích, byl to utěšený rodinný obraz. Sestra Růžena dělala pokladní ve smyšleném tom cirkuse.

115 Redakční poznámka: Uvádíme mimo chronologii na tomto místě, abychom sloučili témata setkání rodiny.

V Orlických horách

25. VIII. 1928 jsem si zajela s Pavlou Rousovou do Líšnice u Žamberka. Je to roztomilá, úplně zelená vesnice v točitém údolí Divoké Orlice. Zvláštnost na ní je, že domy, domky a domečky sedí přímo v loukách, přikrčeny pod stíny různých mohutných stromů. Odtamtud jsme chodily pěšky do Pastvin, Klášterce, do Studeného a do vůkolních lesů. Vzduch není nikde tak svěží a lehký jako v Orlických horách.

Kreslířský kongres, Praha

Týden před těmito cestami jsme měli v Praze „VI. Mezinárodní kreslířský kongres“, spojený s velezajímavou výstavou dětských školních výkresů a studií. Zaujali mne Francouzi, svým nezdolným šikem ve výběru a podání svých prací, škola Duncanové[116], která pěstuje zachycení pohybu, dále pak Amerika, hlavně španělské, černošské a indiánské vlivy ve výrazu a podání, Japan, Hamburg, Bauhaus. Z našich pak Brno, Bratislava a také Vídeň je nová v podání hudebních vjemů, přeložených do barev. Zklamali: Švýcaři, Belgie, Angličané, Švédi, anglické vlivy v Americe, Estonci. Lepší byli Poláci a Jihoslované. U nás vynikaly školy rodinné a odborné novým nazíráním a bezvadným provedením moderních ručních prací.

Průběh kongresu byl velmi povedený, provázený recepcemi na Hradě, u ministrů a na radnici a vyznačující se skvělým počasím, takže Praha zářila sluncem. Měla jsem plné ruce, lépe řečeno plná ústa práce jako tlumočnice anglických, amerických, francouzských i německých hostí.

U příležitosti kreslířského kongresu jsem byla také 10. října pozvána na recepci ministra školství M. Hodži. Kromě velmi vybrané mezinárodní společnosti byli atrakcí večera dva mladí Indové z Jávy, kteří nám předváděli několik svých národních tanců, za doprovodu zvláštních hudebních nástrojů, jejichž bohatství zvuků obnášelo pouze malou stupnici tónů. Ti dva mládenci, menších drobných postav, něžně nalíčených tváří, překrásného oblečení, vznášeli se při hudbě jako květiny při slabém vánku, jako motýli těkavého letu, jako z jiného světa, vážně do sebe pohříženi při jednotvárné hudbě bronzových cimbálů, zvonkových baněk a neustálým rytmickým přiznáváním malého bubínku. Předvedli boj dobra se

116 Isadora Duncanová, vlastním jménem Dora Angela Duncan, byla americká tanečnice. Ve 30. letech byla v Čechách pod vlivem její filozofie založena taneční škola. Založila ji Jarmila Jeřábková, která studovala u Duncaniny sestry Elizabethy. Díky ní a jejím žačkám dostávalo duncanovské hnutí v Čechách osobitý charakter a schopnost dalšího vývoje.

zlem, milence v očekávání své vyvolené a zápas. Jejich pohyby jsou nepopsatelné grácie, hluboce symbolické. Ku zvýšení výrazu přibírají malé luky a šípy, kopí a malé dýky. Zlo pak mělo na hlavě místo korunek ohromnou groteskní chlupatou paruku. Veškeré tance začnou v předehře hlubokým zadumáním orientálsky usazených tanečníků, pak se zvolna zvedají, jako by se vznášeli, až vztyčení, slohovými plastickými postoji a pohyby předvádějí různé charaktery svých svérázných tanců. Byla jsem nadšena a vděčná za požitek, který nám podávali v intimní blízkosti, v krásných místnostech starého malostranského paláce.

* Cesta do Alžírska 1928

Schovala jsem si svou dovolenou na zimní čas, takže jsme vyjeli 28. XI. 1928 na delší cestu. První zastávka byly Benátky. 1. XII. byly ráno v slabé mlze, potom svítilo slunko, ale mnoho nehřálo. Obešli jsme a objeli gondolou kanály a ještě ráno se jelo přes Milán do Janova. Cesta stále sluncem osvětlována ubíhala v pohledu na severoitalskou rovinu v podzimním listoví na révách a stromech, mezi tím olivovníky, vavříny a pinie věčně zelené. V dálce řetěz Alp s Monte Bianco a jiná alpská pohoří až ku Gardskému jezeru, temně modrému, pak opět hory, hory až k přízraku švýcarského Monte Rosa, skutečně do růžova zahrávajícího ledovce a sněhu. Stáčeli jsme se pak do hor a stále více a více klesajíce po dosti úzkém, hornatém údolí, jsme dorazili k polednímu do Janova a ubytovali se v hotelu „Crespi“, poblíž přístavu.

Janov se nám zalíbil na první pohled a po prohlídce přístavu stále více a více. Přišli jsme pod podloubí, kde se druží krámek ke krámku, hospůdky, vinárny, sýrárny, pekaři, rybičkáři, jeden vedle druhého, trafiky, kořalny, vše dosti čisté, hojně navštívené námořníky. Tvoří to celý pás kol pobřeží. Odtud vedou na všechny strany úzké uličky a v nich opět krámek na krámku. Šli jsme za světlem, byl večer, až jsme přišli k burze a k originálnímu kostelíku, který se zdál být ze dvou poschodí, dole krámy, nahoře kostel. Podle burzy jsme stoupali stále výše za lidem, držíce se nejfrekventovanějších ulic. Ty, třebaže poměrně úzké, byly dobře osvětleny různými obchody zlatnickými, galanterními, delikatesními a hračkářskými. Všady byl čilý ruch a koupěchtivost. Vše vypočítáno na odpočaté kapsy vracejících se námořníků a na jejich přání nakupovat. Konečně jsme dosáhli širokého náměstí s arkádovými ochozy, magazíny, bankami, divadlem, velkou skleněnou pasáží – zkrátka centrum města a velmi elegantní čtvrti. Překvapeni jeho výstavností, pochvalovali jsme si toto město.

Skrz dva velké, nové, pouliční tunely, mramorovými deskami obkládanými jsme sestupovali k moři. Po večeři u Crespiho nás to opět vábilo do malých uliček. Nakoupili jsme chianti, smažené rybičky, ochutnali vařené malé chobotnice a uspořádali hody doma v hotelu. Ráno jsme povozem projížděli město stále do kopce, odkud se nám rozevíraly nádherné průhledy na moře, přístav

a celou krásnou rozlohu města, obloukem moře oblévaného. Také vyhlášený hřbitov jsme museli navštíviti. Velká chlouba Janovanů. Je tam mramoru moc – ale vkus? Zvláštností je, že se nesmí náhrobky a sochy utírat od prachu, aby se zvýšila plastika.

Podle pobřeží jsme ujížděli do Nice, Monte Carla a Monaka, to jsme viděli při tmě, ale líbily se nám rozlohy těchto měst a krajina dala tušit svoje krásy roztroušenými světly domků a vil. Ráno v Nice jsme našli nedaleko zajímavý, bohatý rybí a ovocný trh, dále pak italskou čtvrt se spoustou krámů se sýrem, naloženými rybami, makarony atd. Vystoupili jsme na Citadelu a při hřejivém slunci k nábřeží, kde se slunili Američané a všelijaká ta cizí havěť. Zdálo se mi, že jsme jedinými Čechy. Byli dokonce tři odvážlivci, kteří se v moři koupali v prosinci, na sv. Mikuláše.

V noci nám bylo v hotelu moc zima, voda ledová, hotel zřejmě zařízen na teplejší čas. Tramvají jsme zajeli do Antibes, malého pěkného městečka a přístavu. Druhý den pak do Monaka a Monte Carla, kde jsem se k ruletě nedala svésti. Procházela jsem se od stolu ke stolu, pozorujíc napjaté tváře hráčů, ponejvíce ve věku kol 60 až 70 let. Někteří, sami nehrajíce, jenom sledovali hru a dělali si poznámky do svých zápisníků. Jiní hráli, ale zdálo se mi, že hlavně vyhrává banka. Při malé hře jsem se mimoděk zastavila přemýšlejíc, nemám-li také vsadit, avšak upustila jsem od toho. V tomto přemítání jsem zahlédla souhlasný pohled krupiéra, který mi naznačoval: „Ty jsi chytrá, že se nedáš chytit a nehraješ.“

V Monte Carlu jsme také navštívili velezajímavé oceánografické muzeum. Leží v krásném tropickém parku na skále. V prvém poschodí jsou preparáty velryb, narvalů[117], žraloků a ve sklenicích medúzy, měkkýši, mořští pavouci, korále. Ve druhém patře je přednášková síň a úplná sbírka mušlí všech barev a tvarů, ve třetím rybářské náčiní, lodě, harpuny a podobně. Dole v podsklepí pak velmi krásná akvária, v nichž jsem viděla jemně zelené a fialovo-růžové světélkující sasanky, různé druhy ryb, želvy, úhoře, langusty, raky – avšak tato sbírka je již předčena akváriem berlínským, amsterodamským a neapolským, která se vyznačují bohatými sbírkami mořských i sladkovodních živočichů.

Z Nice jsme dojeli do Marseille, města, které nás poněkud nevlídně uvítalo deštěm. Bylo sychravo a mlhavo. Hotel de Genève elegantní, ale drahý, nic se nám tam nechtělo líbiti, takže jsme se po obědě nad „bouillabaisse“[118] usnesli, že první lodí poplujeme přes Středozemní moře k Alžíru. A skutečně na zítřek (sobota) jel „Général Jonnart“ do Alžíru. Je to loď společnosti „Transatlantique“, dobře vybavena. Jeli jsme druhou třídou s mnohými Francouzi, kteří stále cestují sem a tam, navštěvujíce s dětmi svoje příbuzné buď ve Francii, anebo svoje muže v koloniích. Při přistání je velké rodinné očekávání, vítání, mnoho smíchu a řečí, radosti, pus a velký hluk. Již z dálky je vidět alžírské, resp. africké vysoké hory

117 Narval jednorohý (Monodon monoceros) je menší ozubený kytovec.
118 Bouillabaisse je tradiční provensálská rybí polévka, původem z přístavu města Marseille.

„Atlas“, které na nejvyšších vrcholcích jsou posněžené, pak stále blíže a blíže, až je vidět krásné bílé město s podloubími, obchodními domy do výšky stoupajícími. Na vrcholcích kopců uzavírají pohled různé mešity a velký bílý pylon[119].

Slunce svítilo a také hřálo. Omnibus nás dovezl do útulného hotelu „Arago“, v němž jsme obsadili pěkné dva pokoje, spojené dlouhým balkonem s vyhlídkou na moře. Rozveseleni tímto pěkným vstupem, zdálo se nám horko „vždyť jsme v Africe“, avšak již dole v přízemí jsme si poslali pro svoje svrchníky, neboť večer bývá zima, jak nám řekli. A skutečně, když se slunko schová, je chlad, vždyť je prosinec.

První odpoledne, byla to neděle, nás ihned zaujala domorodá čtvrt „Kasbah“ a její rázovití obyvatelé, jichž jsme již ukázku viděli při přistání a jejichž hbitost, s jakou vyšplhali na přistávající loď a se kterou se domáhali nesení našich zavazadel, jsme již zprvu obdivovali. Lid chodil ponejvíce ve svátečních bílých burnusech, mnohdy hedvábných a listrových. Ženy s tváří zastřenou, pouze křesťanky a ženy prodejné chodí nezastřené. K burnusům a širokým kalhotám nosí velmi elegantní moderní střevíčky s podpatky. Děti jsou částečně oblečeny po francouzsku, hlavně ty malé, a jsou tak drobné, jako malí Pařížané. Chudé dítky pak jsou obléknuté do různých hadrů s pestře převázanými fezy. Barvy, kromě bílé, převládají jemně růžová a bleďounce modrá. Fezy pak tmavě červené, tu a tam burnus z velbloudí srsti, hnědý, modrošedý a na znamení vyšší hodnoty kardinálsky červený se žlutými portami. Některý vznešený Arab měl burnus tmavě modrý s kápí, hedvábím stejné barvy obšitou, s dlouhým střapcem. Ženy, zápěstí plné kruhových náramků, jsou na čele tetované a nehty pro štěstí mají hennou zbarvené, i kluci, uličníci, mají konečky prstů žluté.

Vymysleli si tam šikovný výdělek. Každý klučina as od 7 do 12 let si hledí řemesla cídiče bot. Je to velmi jednoduché, přes rameno si přehodí řemen s malou bedničkou, v ní má dvoje pasty doma uvařené, červenou na žluté, černou na černé boty a plno kartáčů, kůží a hadrů na leštění. Jakmile se někde zastavíš, anebo v kavárně usadíš, přijde takový skřítek, klekne před tebou a koketně se ptá: „Cirer[120], madame?“, načež vyzvídá, jaké jsi národnosti: „Américain?“ „Non.“ „Anglais?“. „Non“. „Allemand?“ „Non.“

„Hongrois?“ „Non“ – Velký údiv, pak konečně řeknu „Tchécoslovaque“. „Ah, Tchécoslovaque! Oh, schön, verry nice, merci!“ A už to šmarykuje kol tvých noh. Nejdříve z prachu, pak voskem, pak kartáčem, a nakonec hladí s láskou botu za botou krásným kouskem sametu. Hlavní věc je ta lesklá špička, na patě už to není tak důležité. Půl franku jest královskou odměnou. Spřátelili jsme se s jedním takovým malým krasavcem, čiperným, až jsme se ho nemohli zbavit.

První večer jsme si sedli do domorodé kavárny a přehlíželi kolemjdoucí, bylo to zajímavé a hned jsme se tu cítili doma. A druhý den pak ráno nás to táhlo

119 pylon – monumentální věžovitá stavba tvaru komolého kužele
120 Cirer = voskovat (fr.)

opět k domorodcům. Prošli jsme schodovitou ulicí Kasbyh až nahoru ke kastelu, k hlavní mešitě. Tam jsme však zůstali na hodinu smutně trčeti, pršelo totiž tak vytrvale, že jsme ten čas prostáli v různých domovních vratech a usnesli se slavnostně, že si koupíme deštník, co se hned na to stalo. Stál 17 franků a byl slavný, posloužil nám ještě kolikrát, neboť zavládlo takové aprílovské počasí, střídavě déšť, střídavě slunko a taktéž hned zima a opět teplo. Štěstí, že Alžířané mají všady prostranná podloubí, to pro deště a v létě pro stín.

V Kasbah to je nadmíru zajímavé. Čtvrt je do kopce stavěna, přečetnými ulicemi, schody, uličkami a kouty propletena. Odevšad se to hemží kupujícími a nosiči vody, neboť je tu hojně studní, točí se voda, roznáší, myjí se nohy, ruce, pije se z dlaní. Voda teče, cáká na všechny strany, z kopce a po schodech dolů, až všecko plave, ale to nic nedělá, jenom to zvyšuje neobyčejný dojem takového orientálního města. Všecky krámky a řemeslnické dílny ústí do ulice, kavárny, pekárny, lázně, ševcárny, truhlárny, kovodílny, zlatníci, vše dohromady.

Některé uličky se specializují pouze na potraviny, tu jsou vyloženy ryby, sépie, ústřice, pak opět zelenina, všeho druhu ovoce. Před očima vytahují z pece všeliké pečivo, smaživo, v malých barech je plno talířků s rybičkami, se salátem s čerstvými paprikami a naloženými boby. Tu opět na rožni pečou jakési klobásy ze skopového masa, tam zas vytahují z horkého popele sladké brambory – topinambury, upečené to kořeny, a k tomu národní jídlo „kuskus“. Někdo zas nabízí plné, ještě horké plechy sladkého koláče, medem zadělávaného. Na tržišti najdeš různé pěkné košíky z palmového lýka, baba prodává nugát, prokládaný zavařeným melounem, plno datlí, různých palmových plodů, kokosových ořechů. Je tu hluk, vřava, stálý shon, mezitím pobíhají malí leštiči bot, jsouce přehlížení leštiči z povolání, patrně s koncesí. Těch je na každém frekventovaném rohu třeba po dvou. Mají upravený takový stánek, v němž hlavní rekvizitou je pohodlný vycpaný fotel s vysokými nohami a podstavcem pro nohy. Tam je toto řemeslo na výši svého poslání. Procedura je dlouhá, obřadná, ale stojí za to. V botách se slavnostně odráží slunce jako v zrcadle.

Co chvíli jsme viděli a slyšeli na ulici improvizovanou hudbu. S doprovodem bubnu nebo saxofonu, ale i s harfou obyčejně předváděli nové šlágry.

Pak stačí popojít malý kousek a ocitneš se ve čtvrti evropské. Tam vidíš opět malou Paříž a kdyby si tu a tam francouzští architekti nezakoketovali s novomaurským slohem, jako na nové poště a některém obchodním domě, člověk by skorem zapomněl, že je mezi Araby. Těch je v evropské čtvrti po málu. Promenují tu dámy a dívky a francouzští lvové a okukují různé magazíny, jejichž mateřské závody koření v Paříži. Po našich partnerech, mužích, nejedna koketní Francouzka se poohlédla s jiskrou v oku. Také muži jsou zvyklí koketovati a prohlížeti si ženy. Mají patrně čas prováděti tak zvané korso po ulicích. Ty jsou plny aut a tři linky tramvají protínají spodní město po celé délce až daleko za předměstí Mustafu.

Tam také leží překrásná exotická zahrada „Jardin d'Essay", tedy pokusná botanická, bujně obrostlá mohutnými eukalypty, korkovníky, platany, palmami všech druhů, bambusem, cukrovou třtinou, citrusy, banánovníky, papyrusy, laury, liánami, kaktusy či agáve. Mezi tím jsou keře růží, klematis, akátů, pelargonií, kan, vše pěstované, ale přece v ladné, divoké spleti. Rostliny, u nás vzácné a úzkostlivě v kořenáčích a sklenících chované, tam rostou i v zimě pod širým nebem v bujné kráse a ve velikých rozměrech. Celá zahrada má v pozadí vysoký, piniemi obrostlý vrch a snižuje se až do moře, je rozlehlá a splývá s vůkolní krajinou. Navštívili jsme ji dvakrát.

Nedaleko je zajímavý, starý musulmanský hřbitov, s mnohými kameny a velkým náhrobkem s reliéfem marabu. Nad hřbitovem se kupí domky a domečky domorodců, zasazené do piniového háje. Nálada všady kolem je krásná a zvláštní.

Tramvají jsme se vraceli až ke Skvéru[121] k večeři a pak rovnou k moři a opět a opět do podloubí Kasby mezi lid. Už nás tam museli všichni znát, s deštníkem a pohodlnými baskickými čapkami[122], které jsme téměř z hlav nesundali, a mluvící tím neznámým jazykem.

Ve středu 12. XII. časně ráno jsme nasedali na dlouhý autobus podnikatele Ambrosiho, který nám byl naším českým konsulátem doporučen jako správný a vděčný vehikl pro turisty. Je to pravidelná doprava do Bou Saâdy – velké oázy na pokraji pouště. Veze lid a poštu, na rozdíl od taxíků nebo soukromých aut, která jsou drahá, a jen Amerikánům přístupná. Takové cestování poštovním autokarem s třemi třídami má tu výhodu, že v něm poznáš kraj a lid z blízka. Auta tam jsou o něco dříve, neboť cestu proletí. Autokary přesto, že zastavují na znamení, jezdí 60km rychlostí i v těch nebezpečných zatáčkách, že se ti někdy zatají dech. Z Alžíru do Bou Saâdy vede znamenitě upravená silnice přes pohoří Atlas. Tato silnice je velkou tepnou a jediným spojením bohaté oázy s civilizovaným světem. Je stále a silně frekventovaná auty, autobusy, nákladními vozidly, velbloudími karavanami, stády přecházejících krav, koz, ovcí, oslíků. Je také dosti olidněna jednotlivými farmami, usedlostmi, pevnostmi a dočasně také nomády. Ti obyčejně obsadí podepřené staré karoserie aut a ubytují se v nich, nemají-li z houní urobené nízké stany, přikrčené do záhybů země.

Cesta skýtá neustále novou a novou podívanou. Z počátku v zelených rovinách, osázených polích a pomerančových zahradách, poznenáhlu se zvedá nad pískové řečiště stále výše a výše nad moře, ve smělých křivkách obtáčí rozložité velikány horstva, jehož formaci nemohu přirovnat k žádným našim známým horninám – nejsou to Alpy ani Tatry, jejichž barva je zcela odlišná. Pohoří Atlasu je žlutohnědé, a v závratných hloubkách a stržích, které brázdí masivy hlubokými vráskami na úpatí, je úplně černé, jako po ohromných požárech. Objíždíme rozsáhlé údolí, takové hluboké kotle, na jejichž dně se vine v širokém písčitém

121 náměstí
122 černý baret

korytě bílá nitka říčky a vodopádů, chudý zbytek po tropických deštích.

Stoupáme stále a nastokrát se točíme na ostrých serpentinách rychlostí 60 km. Průvodčí jsou neobyčejně spolehliví vážní odborníci, obezřetní, a přitom odvážní a duchapřítomní, jednak v nesčíslných zákrutech nad propastmi a jednak při stálém protiproudu vozů a lidí na úzké silnici. Často se nám zatajil dech nad závratnými výškami a krásou výhledu. Seděli jsme v prvé řadě, přímo za šoférem, aby nám nic neušlo. To je tak zvaná první třída, za ní druhá a třetí na střeše, ponejvíce obsazena Araby.

Později se ukazují vysoké vrchy, sněhem pokryté, to znamená, že již brzy dosáhneme nejvyšší bod cesty a přijedeme na horské sedlo, s něhož se pak zvolna sestupuje jiným údolím směrem k jihu, k poušti. Naše autobusy bývají toužebně domorodci vyhlíženy, přivážejí poštu, balíky, vzkazy a pozdravy obyvatelům malých míst či samot, anebo cestářům, ovčákům, až se člověk diví, odkud tito lidé, tak primitivně žijící, dostávají zprávy. Na půl cestě, v Port Aumale, současně nejvyšším bodu silnice, se obědvá a na půldruhé hodiny odpočívá. Je to bývalá malá pevnost, ještě z dob dobývání a obsazování Alžírska, sídlí zde vojenská posádka a kolkolem se rozkládá malé městečko. V tamním hotelu jsme po dvakráte dosti dobře obědvali, jídla většinou z konzervy, zpestřená ovocem (mandarinky, datle atd.). Po obědě nám na další cestě padal sníh a na vrcholcích ležel stále. Ubozí Arabové, oblečení do svých bílých burnusů, se nahoře na střeše autobusu chvěli zimou.

Na jižní straně nejsou hory tak strmé, spíše tvoří veliké roviny, které se zvolna ze široka snižují. Cestou bylo dosti velkých stromů, platanů, topolů a ještě dosti zeleně. Ale často dlouhé lány bez vegetace s jakousi zvětralou prstí, teple žlutavou. Pak opět, kde se dalo, byla malá, opracovaná políčka, k tomu místa pokryta vřesem a nízkým tuhým porostem, nakonec pusto a každý čtvereční čtvrtmetr chomáček trávy anebo bodláků. Plno bludných balvanů pokrývá pláně. Jeli jsme tak až do noci a tmy, poslední dvě hodiny bylo vidět pouze reflektory osvětlené bílé milníky a malé můstky, neboť jsme se blížili k řece a jejím vysokým pískovým korytům.

Konečně cesta poněkud stoupala a naše reflektory osvítily vysoké zdi a domy neurčitých, fantastických tvarů. Tajemně se kmitaly stíny budov a tu a tam nám vstoupili v cestu domorodci v bílých burnusech. Ostře osvětleni světly aut se křídově odráželi od temných stěn. Vše to působilo pohádkově. Šofér zatroubil, zahnuli jsme a už jsme přejížděli prostranné náměstí a ještě za roh do veliké garáže – a tu nastal kol nás nepopsatelný chumel lidí. Vše se mlelo v jednom klubku a zdá se, že my, jediní cizinci, jsme tvořili střed.

Mezitím, co ostatní vykládali kufříky a ptali se po hotelu „Oasis", mne obklopily bílé burnusy, mluvily do mne všemi možnými jazyky a ze všech stran mi nastrkovali navštívenky. Přitom se mi pletli pod nohama malí kluci, nabízející se se svým typickým „Cirer, madame?" Byla jsem jako u vytržení, v tom přítel F. M.

povídá: „Tak si tu navštívenku vezměte, když vám ji stále strká!“ A já ji vzala. A od té chvíle se nás její majitel nepustil. Trhal nám zavazadla z rukou, až se nad námi úředníci garáže smilovali a poslali s námi k hotelu jako ochranu jakéhosi domorodého mladíka. Burnusy nás doprovázely dále, stále něco mluvíce. Smála jsem se tomu výjevu z plna hrdla. U hotelu nás přijali také temperamentně a ten můj „maník“ s navštívenkou za mnou, s námi jako přivázán. A ještě asi pět takových za námi, za dveře. Ale pan hoteliér, domorodec, udělal s nimi krátký proces: „Co chcete tady s tou dámou, ona si vás objednala?“ „Ano, ona si mne přeje mít za průvodčího, ona si vzala moji navštívenku!“ A já zas na to, že jsem ho nikterak nesjednala – a tu ho popadli a jednoduše vyhodili ze dveří, zavřeli a bylo ticho.

Uvedli nás do prvého poschodí, přikázali velmi slušné pokoje, můj dokonce s malou umývárnou, s dveřmi na balkon. Světlo elektrické, toaleta, sice na ploché střeše, ale splachovací a osvětlená. Vpředu vyhlídka na náměstí a na židovský trh, vzadu výhled na čisté dvorky a terasy, na hory a palmy. Vzduch voněl – jen se pil – je celý prosycený vůní ohýnků orientálsky voňavých dřev. Ta vůně je tak charakteristická jako ku příkladu vůně moře a vůně jadranských břehů.

Po umytí jsme sešli dolů, a tu nám vyšel s poklonou v ústrety muž v hnědočerveném burnuse a velmi pěknou franštinou nám ukázal jídelnu. S chutí a hladem jsme zasedli k jídlu. Bylo výborné, od polévky až k zákuskům. Mimo jiné nám předložili zajíce z pouště, anebo holuba a znamenité coquilles[123]. Z váženého muže se vyklubal náš oficiální guide[124] pan Selem, který si s námi smluvil schůzku na příští den, hned ráno. Unaveni jsme brzy šli na lůžko. Na noc byla vichřice a bylo nám, i přes trojnásobné pokrývky z kozí vlny, chladno. A ejhle, ráno na zábradlí našich balkonů jinovatka! Ale jen malou chvíli. Na slunci ihned roztála a nastal vlahý den.

Pan Selem nás provedl tržištěm. V pytlích, na zemi rozložených, tam prodávají brambory, suché datle, burské oříšky, kůže, střevíce, palmové listí, kozí ocásky, z nichž se tkají koberce, velbloudí srst a vlnu a všechnu zeleninu. Skutečně! „Naše oáza je šťastná, protéká jí velký silný pramen čisté vody, tomu děkujeme za vše.“

A u této vody je věru čilý život, tam jsou pradleny, zahradníci i vodní zvěř. Selem nás vyvedl na vršík k malé pevnůstce, z níž je přehled přes celou oázu Bou Saâdu. Je dosti rozložitá, ze dvou stran ji chrání skalnaté vrchy, na jejichž temeni jsou vrstvy kamenů, plochých jako stoly. Zabarvení těchto vrchů je růžovofialové. Pod nimi se bohatý palmový les táhne dle potoka, protkaného velkými oblými balvany. Vodou je naplněn jen z části, široké jeho řečiště tu zbylo z období tropických dešťů. Po obou březích se vinou stěny zahrad a přirozené ohrady hustě narostlých opuncií, plných červených plodů, jedlých to šišek. Jsou to berberské fíky.

Z vrcholu pevnůstky jsme sestoupili na pískové duny, skutečné větrné nánosy, deštěm dosti ztvrdlé, bez vegetace, místy zčeřené jako vlny moře. Zpět jsme

123 coquilles = mušle
124 guide = průvodce

pak šli městem. Domy tam staví z nepálených, na slunci sušených cihel, do jednoho poschodí, s plochou střechou, s malinkými okénky. Stropy z palmových dřev, valené, na způsob našich selských. V dolejší místnosti, která se obyčejně prostírá přes celý dům, bývá malý krb u země, s roštem, na němž pekou a vaří pokrmy. Jedna domorodka nám dala ochutnat čerstvě pečený chléb, totiž žitnou placku, velmi dobrou. Po dosti úzkých schodech se jde do prvého poschodí, kde druhá žena ručně tkala bílé burnusy. Osnovu měla kolmo stát, outek hbitě provlékala ručně, dlouhou dřevěnou jehlou, a dřevěným hřebenem přitloukala. Malý výklenek, vystlaný několika houněmi a koberci slouží za lůžko. V poloposchodí opět malý výklenek, bez podlahy, slouží za záchod. Pak jsme prošli několik stavení a došli do „dívčí ulice“ kmene „Ouled Naïls“[125].

Bou Saâda [126] má 8 000 obyvatel a 80 dívek, pod dohledem, které obývají jeden velký dům, vlastně čtyřkřídlový blok s ochozy do dvora. Dosti široké schodiště vede do prvého poschodí, kde jsou v řadě za sebou malé pokojíky, jako klášterní cely, jeden vedle druhého s východy na pavlače. Vnitřek čistý, s látkovým závěsem, „dámy“ dosti elegantní, v šatech z lesklého, domorodého hedvábí světlounkých barev. Některé jsou dosti vzdělané, jak mi bylo řečeno. Zařízení pozůstává hlavně z koberců a z bronzového kuřadla na dřevěné uhlí, kol něhož na zemi usedávají dívky „na besedu“. Všady nám nabízely černou kávu a velmi zdvořile nás po francouzsku přivítaly. Byl nám panem Selemem dán pokyn, že by odmítnutí uhoštění bylo urážkou.

Z tohoto domu jsme přišli do domu tanečnic, které nám slíbily večer zatančiti. Náš průvodce nás pak vedl do různých prodejen. Měli tam věci krásné, vybrala jsem si ručně vázaný koberec, kožené polštáře, malé šperky, náramky, tepanou misku, šálu, taštičku z palmového listí, kůži cibetky a mnoho pohlednic. Kupci nabízí a ceny nadrážejí, jsou zvyklí smlouvání. Obešli jsme ještě řadu ševců, páni tam marně hledají trepky na svoje nohy. Vše bylo menší, domorodci, jako Francouzi, jsou drobnější našich mužů. Odebrali jsme se opět k dobrému obědu. Mezitím se venku jasnilo stálé více a více, až nám zářilo slunko na odpolední procházky.

Nejdřív jsme zašli do hotelu „Transpat“, vede ho Čech pan Antoš. Hotel je přepychově zařízený pro bohaté Amerikány. „Ti i v poušti chtějí mít všechen komfort a byli by nešťastní, kdyby tu nenašli tekoucí studenou a teplou vodu, pohodlné klubovky a všechen ten krám, kterému jsou zvyklí. U nás ho mají, ale musí ho těžce zaplatit,“ řekl mistr Antoš. Po srdečném rozhovoru s tímto krajanem, který měl z naší návštěvy radost, jsme se dali užší cestou podle potoka, směrem k mlýnu.

Mlýn tam skutečně je velký, se zahradou, nádhernými palmami, polorozpadlý. Cesta k němu je vroubena keři podoby oleandrů. Za námi šel domorodec asi

125 Ouled Naïls je kmen a kmenová konfederace žijící v pohoří Ouled Naïl v Alžírsku.
126 Bou Saâda je o obec vzdálená 241 km jihovýchodně od Alžíru. Je také přezdívána „město štěstí“ nebo „brána pouště “. Ze všech oáz je nejblíže k alžírskému pobřeží.

se třemi mulami, silně obtěžkanými, což ale jedné z nich nevadilo, že se s velkým hýkáním pustila úprkem za mnou. Lekla jsem se, vypadala totiž v tom běhu dosti hrozivě. Arab jenom rozpřahoval ruce a běžel za ní, volaje ji. Naštěstí si to zvíře na půl cestě rozmyslelo a opět klidně šlo.

Nějaký domorodý výrostek nás stále sledoval, nespouštěje nás z očí, jako němý stín, vždy pohotový nám ukázat cestu, bude-li třeba. Minuli jsme mlýn a několik nomádských stanů a přišli do širokých strží u velkého, vyschlého jezera. Bylo nám tam poněkud úzko a hledali jsme tudíž cestu k silnici. Já jsem přitom trhala bídné, suché rostlinky, které tu a tam vyrážely z písku. Vtom mi onen chlapec podal jakési šneky, ale já jsem o ně nestála. Pokrčil rameny a mlčky nám šel opět po boku, až když konečně jsme dosáhli silnice a on viděl, že z nás nic nekápne, že jen stále meleme svou jakousi jemu neznámou řečí, odešel.

Vrátili jsme se do hotelu, kde už na nás čekal průvodce Selem a odvedl nás do mešity k bohoslužbám a modlitbám muezzina. Potom k tanečnicím. Je jich celá rodina. Již matka tančila a nyní její dcery. Nejstarší z nich, jménem Mirza tuším, pěkná dívka, ladně tančila břišní a boční tance, oblečena ve světlounce modrý, lesklý hedvábný šat s opaskem, s velkými náušnicemi a spoustou kruhových náramků. S ní se střídaly dvě nebo tři mladší dívky, které tančily jednodušší tance. Také stará žena se točila v bílém burnusu. Ostatní vždy přihlížejí a zavýskají táhlým, vysokým pronikavým tónem. Hudebníci – táta a synové – jsou tři.

Africká flauta[127], klarinet a tamburína, anebo bubínek. Flautista hrál také složité sólo v přestávkách, pěkně, jemně, připadalo mi to jako hudba hraná někde v rákosí – ostatní nástroje jsou velmi ryčné. Celá místnost je ověšena červenými, ručně tkanými koberci. Střed podlahy, také koberci vyložený, kruhovitě prohloubený, kol dokola stupňovitá sedadla, amfiteatrálně upravená, na nichž na kobercích sedá obecenstvo, strop valený. Za zvláštní poplatek nám tančila tři děvčata bez obleků. Mají snědá, velmi souměrná těla, zvláště dvě mladinké se mi líbily, tančily nelíčeně a upřímně. Při svlékání bylo mnoho řehotu a upejpání, ač si myslím, že jsou to dívky pro radost, ovšem za dosti drahý peníz, považují se za jakousi elitu svého druhu.

Při tomto obřadu naši průvodci – bylo nás asi tři skupiny diváků – odešli a hudebníci se obrátili zády k nahým dívkám, nedovoluje jim to mrav na ně se dívat. Podívaná byla pěkná, ač se mi zdála proti ostatnímu, přirozenému životu na oáze poněkud strojenou a na cizince vypočítanou.

Šli jsme k večeři, k níž nám Selem připravil, mezi jinými chody, kuskus, arabské národní jídlo. Je to proso vařené ve skopové polévce, s kousky skopového masa a sladkými brambory dušené, dobré a živné.

Příští den časně ráno jsme spěchali k autobusu na zpáteční cestu. Den byl pěkný a cesta krásná, v horách daleká vyhlídka. Ke čtvrté hodině odpolední se krátil den a nastal soumrak, nebezpečný pro autobus, který s námi projížděl právě nejvyšší a nejodvážnější serpentiny z Atlasu dolů. Šofér měl co dělat, aby nás bez nehody z toho vyvezl. Nepomáhala ani světla reflektorů, ani jízda bez světla, tak i tak bylo stěží vidět na cestu, která nevychází po kilometry ze zatáček. Se zatajeným dechem jsme sledovali tuto jízdu, za každou zátočinou, u každé rokle číhala smrt, malá chyba v otáčce a byli bychom v propasti. Šofér sám si oddechl, když jsme konečně sestoupili do roviny, poskakoval na sedadle radostně jako kluk.

V rovině už byla tma úplná, ale tam už se také mohlo uplatnit osvětlení, které při potkávání četných aut bylo vždy staženo na levou lampu, pravá zhasla. Právě tak to dělali protijedoucí, abychom se nesrazili. Všichni byli bezvadně disciplinovaní. Aut stále přibývalo, už bylo vidět alžírská světla a hned jsme byli ve městě. Domorodá krasavice, sedící za námi, vystoupila v Mustafě. Byla to pěkná, hodně oblá žena, která nad to celou cestu jedla datle a jiné lepkavé, sladké bobulky, mandarinky atd. Mluvila pěkně francouzsky a měla na hřbetu ruky vytetované tři kříže – křesťanka. U Skvéru jsme vystoupili, hladoví šli k večeři a brzy spát. Ještě dva tři dny v Alžíru a museli jsme opustit Afriku.

Předposlední den moře silně bouřilo, chodili jsme se celé odpůldne po nábřeží dívat na divoký příliv. Vlny dosahovaly vztekle nejvyšší místa majáků. Také zpáteční cesta byla pohnutá. Slunce svítilo, ale moře se silně houpalo, nebyla jsem dobře disponována a proležela jsem celou cestu, abych předešla dávení. Paní stevardka, velmi milá, rezolutní žena, mi nosila minerálku „Eau de Vichy“ s ledem, což účinkovalo dobře – bez jídla. Z celého lodního osazenstva (kolem 2000 lidí) pouze 8 se jich dostavilo k obědu. Na lodi i bez bouře jsou tomu již zvyklí a oběd je prý dle toho velmi jednoduchý. Jeť známo, že cesta z Francie do Alžíru jde po vodě, kdežto plavba zpět jede proti proudům a vlnám a bývá tedy vždy špatná.

Po této cestě se v Marseille na nádraží večeřelo a nasedlo do rychlíku na Paříž. Dálkový vlak je příjemný, cestou nikoho nepřibírá a i v třetí třídě jsme se mohli každý na vycpaných sedadlech dobře vyspati. Ráno hned do hotelu se dospat z té lodní kocoviny. Taxi nás z Lyonského nádraží vezlo nikoli rušnou třídou Rivoli, ale tichými ulicemi podle Sekvany, tak že moji spolucestující byli očividně zklamáni nad tichostí Paříže. Neříkala jsem nic, a jakoby s úmyslem jsem je zavedla pro blízkost do českého restaurantu „U Slepičků“ – to je tedy kout úplně nepařížský, ale nechť ať to tedy působí jinak, když už ten první dojem dopadl slabě.

A skutečně, večer už jsme se procházeli po jiných boulevardech, ráno v hallách[128] a pak metrem rovnou k Miloslavě S. do Passy. To se už jinak líbilo, a když povážíme, že jsme viděli několik různých končin, všady stejně plně oživených, musím říci, že to je přece jenom veliké město, ta Paříž. Ten dojem se pak stále stupňoval. Celé dny jsme měli plné programu, tu to byly magazíny, tu sbírky

127 flétna

128 Bývalá tržnice „Halles de Paris“

v Louvru, tu St. Chapelle, Notre Dame, Madeleine, Étoile, Eiffelka, Bastilla, Carnavalet, Versailles, Invalidovna, Pantheon či Sacré Coeur.

Na Boží hod vánoční jsme byli u Miloslavy pozváni na kapra a koblihy. Bylo to veselé, srdečné, přítomní byli také manželé Erbenovi.

Potom jsme obcházeli levý břeh, prohlíželi knihy, navštívili čínský restaurant, s velmi zajímavý lidmi a předobrými jídly. Pak arabskou mešitu, dále Café Rotonde při tanci. Že revue jsme navštívili, toť se rozumí, Folies Bergère, Moulin Rouge, Casino de Paris. Však divadlo Grand Guignol, které předvádělo poslední, stále svůj ponurý program, dosti již upadá. Také se nám poštěstilo viděti „Prodanou“, výborně provedenou. Již před tím jsme se o ni s F. M. hádali, tvrdil, že česká věc nemůže být v cizině předčena, že musí tratiti. Já oproti tomu jsem namítala, že to může být, protože je tady pojítkem hudba, medium internacionální a absolutním hudebníkům absolutně přístupná. A tak jsme se vážně přeli, až jsem právě namítla, že ji proto chci a chci vidět, abych si udělala úsudek sama. A pak jsem byla nadšena a on také, stále se mu zdálo, že málo tleskám, ale činili jsme se všichni, také manželé Rousovi, kteří si na týden zajeli do Paříže. S nimi jsme slavili Silvestra v restaurantu Biard u Saint-Denisské brány. Bylo to velmi veselé, třebaže si obecenstvo obstaralo program samo. Po večeři s obligátním krocanem nám hostům rozdávali papírové čepice, paraplíčka, růže a nafukovací balónky, kouličky i serpentiny na házení, a tu nastala bitva od stolu, ke stolu, jako děti, když se koulují puškami sněhu, nakonec už jsme házeli i ubrousky, byl to velký brajgl. V pět hodin ráno jsme se vraceli, zpívajíce cestou – a hned na lůžko a pak rovnou na nádraží – domů. Domů, do Prahy, do pravých zimních, vánočních krajů. Jaký rozdíl, v Paříži jsme denně sedávali venku před kavárnami, ohřívajíce se zlehka u kamen s koksem – a teď už cestou v německé říši spousty sněhu a doma v Praze pak úplný mráz, kontrast s Afrikou dokonalý.

* Francie, Provence 1929

28. června 1929 jsme si s Helenou Johnovou vyjely na dovolenou do francouzské Provence a půl cesty do Pyrenejí. Začátkem putování byl Avignon. Jelikož jsme tam dorazily po dlouhém cestování v přeplněném vlaku pozdě, skorem o půlnoci, strašně znaveny, dovedl nás nosič jako dvě poslušné ovečky do nejbližšího a snad i nejdražšího hotelu Dominion, za 160 franků noc. Nu, nám se tam líbilo, pokoj byl krásný, s balkonem, měl pěkná lůžka s moskytiérami, a co bylo po horké cestě velepříjemné, báječnou koupelnu a všechen komfort. Bylo ovšem rozkoší se moci ještě v noci vykoupati ze sazí a prachu po úmorné cestě. Ovšem ráno, ze svých blahobytných choutek poněkud vystřízlivělé, šly jsme hledat levnější hotel.

Avignon, mohutně opevněn, vyniká noblesou svých hradeb. Jsou z různých dob, ozdobně vyšňořené mramorovým cimbuřím. Sídlo papežovo imponuje svými lapidárními rozměry, uvnitř pak zašlou nádherou a překrásnými, dosti dobře zachovalými freskami ze XIV. století, nábožného a světského obsahu. Tlusté zdivo a přísnost tvarů architektury mi připomněly náš Karlův Týn[129]. I ve freskách nalezneš spřízněnou ruku výtvarníka. Dle přání Karla IV. Kromě paláce je tu vícero památných kostelů na románských základech, goticky dokončených. Je tu St. Pierre, blízko starého arcibiskupství, původně spojeného tajnou chodbou s papežským palácem. V tomto kostele jsem si nejlépe zapamatovala fasádu pozdní gotiky, dřevěné, řezané lavice, nad nimiž jsou pěkně malované renesanční výplně, obrazy a sochy. Dále St. Agricol, kostel zajímavý, s obrazy od Mignarda na schodišti, a s obrazy Parrocela a Souvana. Muzeum Calvet ve starém paláci chová v přízemí lapidárium se zajímavými římsko-galskými pohřebními hlavami nadživotních rozměrů a hluboce výrazných, tragických tváří. Charakteristické jsou jejich vysoké účesy architektonicky ornamentálně vyřešené.

V prvém oddělení je mnoho starých náhrobků, torz a kapitélů, dále sál renesanční plastiky, v němž vyniká přejemný reliéf sv. Heleny od Desideria Settigna, Florenťana. V prvém poschodí jsou překrásné malby jako „Klanění se dítěti kavalírem a dámou“ Simona de Châlons, „Fontána krve“ (primitiv[130]) a mnoho jiných. V Avignonu je zajímavá procházka branami a hradbami, z nichž se krásně rozhlédneš po řece Rhoně, starém, pověstném polorozbořeném římském mostě a poznáš různé části a období stavby tohoto mohutného a širokého opevnění.

Z Avignonu jsme konaly autokary dva zdařilé celodenní výlety. První nás vedl zelenou Provencí, alejemi platanů a celými plochami janovce[131], vřesu a levandulí, skrze malá políčka, cypřišovými ploty ohraničená, mnohými vinicemi i alejemi meruňkových stromů až do Carpentras, malého městečka prastarého původu. Muzeum bylo bohužel právě zavřené, ale zato jsme viděly zajímavý biskupský palác z roku 1640, s několika krásně zachovalými sály s malovanými trámovými stropy, v nichž byly vsazeny obrazy Mignarda a jeho školy. Je tam rozkošný zelený salon a nádherná zasedací síň. Na nádvoří je vidět trosky římské slavobrány, zdobené bohatými skulpturami. Sousedící kostel St. Siffrein je stará katedrála z roku 1405–1519, z poslední periody ogivale[132]. V lomenici zadních vrat jsme spatřily prapodivnou skulpturu „Boule aux rats“, chumel potkanů. Prostorný vnitřek má nad vchodem čtyři bohaté rámované obrazy, pod nimiž na balkoně zasedávali biskupové. Je tam také pěkný trojdílný, primitivní obraz, na zlatém podkladě malovaný.

129 Minka P. použila staré správné označení Karlštejna: Karlův Týn. (Slovo „Karlštejn“ je nesprávně odvozený germanismus, nemá značit Karl (Karel) a Stein (kámen), ale jde o „Karls-tein“ odvozeno z vlastního jména. panovníka Karla (IV.) a slova „tein“, což v němčině znamená Týn (týn = hradba nebo ohrada).

130 ve výtvarném smyslu, přírodní, domorodý

131 janovec metlatý (Cytisus scoparius)

132 Gotická architektura někdy bývá ve Francii označovaná jako architektura „ogivale“. Je to odvozeno od podstatného jména „Ogive“, jež označuje diagonální kamenné žebro nahoře spojující dva podpůrné body, procházející skrz lichoběžníkový kámen. „Ogivale“ znamená žebrovaný.

Jelo se dále do Vaisonu[133]. Místo, které je od pradávna obýváno a na němž je vidět stopy trojích období. Prvé římské, antické divadlo, polokruhového tvaru, takřka ze skály vytesané, ochráněné mohutnou skalní stěnou, která znamenitě slouží akustice. Dále jsou tu viditelné základy římských lázní, zábavních místností, kanalizace, latrín, ústředního topení. Odkryli tu celý byt nějakého velmože s pěknými mozaikovými podlahami, byly tu nalezeny sochy a domácí oltáře, mnoho nádob, dále římský most přes l'Ouvèze[134] o jednom oblouku. Druhá epocha, křesťanská, je zastoupena katedrálou románského slohu s merovejskými[135] basreliéfy a kol dokola podsebití[136]. Ke katedrále se přidružuje klášterní dvůr z 15. století.

Přejdeš-li antický most, uvidíš na svahu druhého břehu poloobývané, polorozbořené kamenné středověké město se zříceninou hradu bývalých hrabat z Toulouse, mocných kdysi majetníků Provence.

Další stanicí bylo město Orange, jeho ohromná vysoká fasáda antického divadla na mně vedle avignonského papežského paláce působila ze všech dojmů nejsilněji. Proporce toho divadla jsou překrásné při vší jednoduchosti. Je tu nejen jeviště a hlediště, ale spousta vedlejších budov, karusel, stáje, velká kanalizace, brány, schodiště a celý labyrint místností s tlustými zdmi, většinou zachovalými. Za městem pak dobře uchovaná, nádherná galsko-římská vítězná brána.

Než jsme dojeli do Avignonu, stavili jsme se ve Villeneuve-lès-Avignon a prošli zvláštností toho kraje, Chartreuse Notre-Dame-du-Val-de-Bénédiction. Jsou to staré, opuštěné poustevny, táhnoucí se do kopce až na vrchol, kde končí mohutnými donjony[137]. Toto údolí uzavírá velký, opuštěný chrám, k němuž byly přistavovány v různých dobách cely vznešených kajícníků a kajícnic. Mimo to dva kláštery, ženský a mužský, vše na prastarých římských i románských základech. Nyní jsou to pouze opuštěné kaple a zříceniny.

Dali jsme se zpět směrem k městu Villeneuve-lès-Avignon a zde je vidět vpravo i vlevo do prostorných nádvoří starých biskupských paláců a sídel. Nyní tam bydlí chudší lid. Seskupuje se kol cisteren a usedává v podvečer pod velkými kvetoucími oleandry. Na náměstí je velká katedrála St. Pons z roku 1223, zajímavá mramorovým oltářem a jinými plastikami. V zákristii pak kromě dvou krásných, řezaných madon nám kostelník ukázal přerozkošnou madonu řezanou ze slonového klu, jemně kolorovanou a zlacenou. Sklon hlavy a celý postoj matky i dítěte je kouzelný. Je to jedinečný poklad ze čtrnáctého století. Přejeli jsme visutý most, z něhož je Avignon dobře přehledný, a my se pak vrátily

133 Vaison la Romaine, 50 km severovýchodně od Avignonu
134 Ouvèze – řeka v jižní Francii a levý přítok Rhôny
135 z doby dynastie Merovejců, 8.st. n.l.
136 Podsebití je fortifikační prvek středověkých hradeb a pevností, dřevěná chodba nebo ochoz, který umožňoval chráněný pohyb lučištníků a vrhačů kamene na vrcholu pevnosti a útok z výšky. Odtud pochází i název konstrukce: „bití pod sebe".
137 Donjon či donžon je věž převážně čtvercového nebo obdélníkového půdorysu.

s Helenou obohaceny a uspokojeny domů, do roztomilého hotelu, nějakého starého bývalého zámečku, velmi pečlivě vedeného.

Překrásná je Provence, krajina je zde zelená, plná kvítí, cypřišových plotů, kvetoucích oleandrů a všelikých jižních keřů, hortenzií a jiných rostlin. Stromy jsou plny meruněk a broskví, mandlí, fíků. Tu opět vinice, na pláních vřes, levandule a krásné fialové chrpovité kvítky. Kol asfaltovaných silnic stinné platany, tamaryšky, pinie i zvláštní stromy lesklých, tuhých listů a ohromných voňavých květů, na způsob magnolií. Vzduch je pln vůně a řevu cikád. Viděla jsem tam různého ptactva, které přes to, že byl červenec, zpívalo, poznala jsem mezi nimi zelenavou vlhu[138].

Druhý den jsme konaly opět autokarem jinou cestu. Tentokráte na Tarascon, který se brání vůči řece masivním kastelem, nynější věznicí. Kostel sv. Marty je zajímavý mnohými obrazy od Paracela, van Loo, Sevana a Mignarda. V kryptách pak se nachází hrob svaté Marty, nový a starý, tedy opuštěný, jelikož se při vyšší vodě zatápí. Město má krásnou bránu. Svatá Marta osvobodila město od dračí příšery „La Tarasque". Při masopustních průvodech často předvádějí figuru oné nestvůry[139].

Dále jsme jely do Arles. Toto památné a rovněž opevněné město oplývá mnohými zajímavostmi. Nejprve jsme zajely na Aliscamps[140], kde jsou podle silnice „Elysejská pole", řady římských, pohanských a křesťanských sarkofágů z dynastie Merovejců. Tento dlouhý, cypřišemi stíněný, truchlivý příchod vede na širší pohřebiště a končí chrámem, který byl částečně přestavován a přistavován ze zachovalého Venušina templu (v desátém až dvanáctém století).

Do města se dostaneš kol opevnění branou. Naše první cesta nás vedla na náměstí. Prohlédly jsme si lapidárium, přebohaté cennými uměleckými římskými plastikami a pak jsme se zahleděly na překrásnou fasádu baziliky svatého Trofima. Jak nám byl povědomý krásný portál – Kristus obklopený čtyřmi evangelickými zvířaty, bohaté, figurálně vyzdobené kružby bran, sokle a kapitály[141], vše to jsme už znaly z reprodukcí a jak krásné to teprve je ve skutečnosti! Uvnitř vpravo i vlevo cenné gobelíny, uprostřed nádherný obraz „Kamenování sv. Štěpána" od Finsonia. Vpravo, blízko oltáře, pěkná malba na dřevě, v pravé křížové chodbě, rovněž na dřevě, koncil arleských. Ve všech koutech mramorové bohaté náhrobky. Po schodech vpravo se dostaneš do klášterního dvora nádherně vroubeného sloupovými chodbami, s bohatou fantastickou, groteskní,

138 Vlha pestrá (Merops apiaster) je středně velký, pestře zbarvený pták z čeledi vlhovitých.
139 Roku 1469 zavedl René I. z Anjou procesí konaná každoročně koncem června, při kterých pochodují rytíři ve středověkých kostýmech a malá dívenka vede na řemínku figurínu na voze, představující Tarasqua. Obyvatelé se přitom modlí, aby byl kraj uchráněn záplav.
140 Alyscamps (Champs Élysées – město ctnostných mrtvých v řecké mytologii) je pohřebiště v Arles. Jeho historie sahá až do doby římské. Název Alyscamp pochází z provensálského okcitánského slova Aliscamps, které pochází z latiny Elisii Campi.
141 Kapitál, z latiny caput „hlava", je nejvyšší člen sloupu (pilastru).

figurální plastikou. Nálada v takovém dvoře je vždycky snivá, těhotná fluidem zašlých dob a dojmů.

Viděly jsme blízko řeky Constantinův palác, který se spojuje podzemními chodbami s Forem. Viděly jsme antické divadlo a velkou arenu, lépe zachovanou než v Orange, je na silném výsluní a nepůsobí přes svoje velké rozpětí tak hrůzokrásně jako oranžská. Tak se nám Arles líbil, že jsme se tam příští den nastěhovaly. Našly jsme si malý hotel „du Midi“ v prastarém domě, velmi útulný, kde domácí paní sama výtečně vařila. Z Arles jsme opět vykonaly celodenní výlet autem. Tentokráte se jelo krajem dlouho, až k moři, k mohutnému, temnému pevnostnímu kostelu Svatých Marií u moře – „Saintes-Maries-de-la-Mer“.

Po vnějším slunečním svitu a žáru působí temný románský vnitřek svými řídkými a malými okénky, spíše jako střílnami, až příšerně sugestivně. Je to kostel poutní, po stěnách plno ofěr. Kandelábry se svícemi neurčitě osvětlují tuto velkou prostoru. Venku pak opět jas, laškovné modré nebe a moře, písek, koupající se lidé a nebýt toho, zdály by se mohutné siluety, podsebití a věže kostela jako těžký, ponurý sen. Odtamtud jsme jely po pobřeží do Aigues-Mortes. Opět zvláštnost, je to zcela zachovalé, opevněné město v rovině, těsně u moře, lépe řečeno v jeho stojatých vodách. Bylo vystavěno pro ochranu francouzských králů, kteří v Provenci neměli vlastních větších majetků, ale opouštěli odtud pevninu a plavili se na křižácké výpravy. Věže a brány jsou vybaveny všemi rafinovanými výmysly středověkých opevnění. Jsou tu šalebná vrata, schody, až čtvery brány za sebou, padací mříže, díry a pastě. Jak byli bojácní tehdejší rytíři a jakou pro ně vyvíjeli fantazii stavitelé těchto hradů!

V autokaru jsme se seznámily s milou Američankou, Miss Anah Schadt z Pensylvanie. Domluvily jsme se o našem řemesle, je profesorkou na vysoké koleji, právě pro užité umění, a bylo zcela zajímavé vyměňovat názory. Jela sama celou jižní Evropou a slibuje zajet do Prahy za dvě léta. Společně jsme pak v pokračování prohlížely Nîmes. Město rozložité, v němž se uchovalo několik vzácných památek na starověk a středověk, především to je známá Maison Carrée[142] – typická antická stavba se sloupy. Uvnitř je bohaté lapidárium. Tato stavba je mi zvláště povědomá, neboť v městském parku vídeňském se nachází věrná její kopie, kterou tedy již od dětství znám. Pak Venušin chrámek v parku pod kopcem, v troskách velká zachovalá eliptická arena a kostel, udržovaný s památkami na románskou dobu, a konečně „Tour Magne“ – stará, vysoká lahvovitá věž, která vévodí celému městu. Tyto památky se v Nîmes vyjímají jako v muzeu, ostatní město se s nimi nespojilo, to předešlá města přímo srostla se starými stavbami a činí tudíž celistvější dojem.

Skončily jsme v Arlesu a druhý den jsme pokračovaly dráhou a jely na Narbonne. Ach, Narbonne chová v sobě překrásnou, velkolepou katedrálu, jejíž přední část je silně poškozena ohněm, přesto působí mohutně, ba tragicky, ohromné zdi a oblouky. Uvnitř je krásná nálada, kterou zvyšují stará, původní okna, malovaná brilantními barvami, nejnápadnější mi byla šarlatová, karmazínová[143], oranžová a místy opět teplá zeleň, modrá a zářící fialová. Soulad těchto barev působí teple, ba ohnivě, oproti oknům jiných svatyní. Nad oltářem pod kapitely jsou nádherné gotické sochy, sloupoví je korunováno ohromnými, překrásnými galorománskými hlavicemi. Kol dokola na stěnách pak plno uměleckých a historických památností.

V radnici je pozoruhodné muzeum se zvláště bohatou sbírkou francouzských a cizích keramik (mnoho španělských kachlíků). Obrazy veskrze vybrané, ať staré či nové školy. Krásné staré smalty a bižuterie ze slonové kosti a mnoho jiných věcí. To nás usmířilo s místem jinak protivným. Není tu dobře postaráno o cizince, málo hotelů, úmorné vedro a večer hejna komárů, které při kavárnách a restauracích vyhánějí podpálenými, kouřícími slaměnými věchty. Spěchaly jsme odtud do Perpignanu. Cestou jsem zahlédla na pravé straně vlaku směrem jízdy velezajímavou, originální opuštěnou pevnost „Salce“ z červených cihel. Líbila se nám lépe než známý Carcassonne, kam jsme vykonaly výlet z Narbonnu. Carcassonne je pevnost tak zachovalá, že se zdá až umělá. Má pěknou katedrálu v rázu kostela narbonnského, s krásnými okny a památkami, zatímco „Salce“ člověku připadá jako hrad z pohádek. Leží na skalách, má kulaté věže a ozubené zdi.

V Perpignanu jsme bydlely blízko nádraží dosti dobře, chybou ale bylo, že náš pokoj byl nad kuchyní, a tudíž se dlouho nevychlazoval při tom hrozném vedru oněch dní. Ve městě je pěkná masivní pevnůstka „Castillet“ z červených cihel s úplně zakulacenými rohy, takže činí dojem, jako by byla litá. Stará „La Loge de Mer“[144], gotická to stavba, se nám zalíbila vyváženými proporcemi a originálním zdivem, prokládaným šikmo postavenými, plochými oblázky z moře anebo z řek. Katedrála perpignanská má tu zvláštnost, že má jedinou loď, která se směle klene vysoko a široko nad hlavami. V kaplích jsou ohromné renesanční oltáře, pozlacené zašlým zlatem a mnohdy prokládané obrazy temných španělských barev – překrásné!

Z Perpignanu jsme si pro osvěžení zajely na celý den k moři na „Canet-Plage“, velmi dobře poobědvaly v hotelu „Beau rivage“, kde patronka sama vaří chvalně známou rybí polévku „bouillabaisse“.

Příští den jsme také vyhledaly malé město „Thuir“ v naději, že tu najdeme pěknou keramiku, ale nestálo to za námahu v potu tváře snad dvou nejteplejších dní celé naší cesty. Jsou tam dva hrnčíři, kteří dělají pro celé okolí památkové předměty, velmi pochybného vkusu. Ještě ten den, 15. července, jsme začaly cestu k Pyrenejím.

142 Maison Carrée je starověký římský chrám v Nîmes, jeden z nejlépe dochovaných římských chrámů, které přežily na území bývalé římské říše.

143 karmazínová = karmínová

144 La Loge de Mer v Perpignanu je civilní budova v katalánském gotickém stylu.

V městečku „Amélie-les-Bains-Palalda“ jsme byly velmi dobře ubytovány v hotelu Martinet. Hotel leží v terasách nad prameny, proti lázním „thermám“. Vegetace je subtropická – banány, glycínie, magnolie, všem se tu neobyčejně daří. Právě kvetl turecký bez, jsou ho tam velké stromy. Bohužel jsme se ani tady mnoho nezchladily, lázně leží v kotlině a bylo stále horko.

Druhý den ráno nám začala pyrenejská túra v autokaru. Začátek nás poněkud zklamal, stoupali jsme stále a tu a tam bylo vidět na skalách přilepené malé městečko, ale celkem holé horké kopce, málo zajímavé, ani ne jako kras, který osvětlen odrazem modrého moře má svou zvláštní vzdušnou krásu – tady není opar, bylo to moc střízlivé. Tak jsme dojeli do „Vernet-les-Bains“, bohatších lázní s pěkným parkem a poněkud chladnějším podnebím, kde jsme přenocovali a pak pokračovali v jízdě a čím dále, tím více si libovali, jelikož kopce se výšily, zelenaly, tekly z nich prameny, vodopády, vedle toho rokle a po dostoupení vysokého rozvodí na obě strany překrásné rozhledy, svěží vzduch a květena ve vyšších polohách jarní, alpská. Obědvalo se na „Font-Romeu-Odeillo-Via, v přepychovém hotelu 1700 m vysoko. Bylo tu vše prima, kuchyň, vyhlídka široká, všechen komfort, ba luxus, všady borovičnaté voňavé lesy, rozkošné kytičky hořce modrého, fialového a vysokého žlutého, voňavé fialové karafiátky, temně rudé slzičky, velká mateřídouška, mochničky tak žluté, jak nikdy nejsou v nížinách, openec velký [145], modrý a fialový, šípkové růžičky a kosmatice.

Odpůldne se jelo dále do „Ax-les-Thermes“, malého lázeňského místa, plného pramenů a říček, velmi útulného. Při příjezdu jsme se zasmáli – auto zastavilo před hotelem a tu stál veškeren personál, vyšňořený, všecky oči upřeny na hosty a jeden přes druhého vyvolávali: „Hôtel Sicre, hôtel Sicre, hôtel Sicre“. Bylo to, jako když hejno vrabců cvrliká. Nu, a celá autospolečnost opravdu zapadla do hotelu Sicre. Na desítky pomocných rukou nám odebíralo zavazadla, bylo to jako příval.

Hotel Sicre spravuje velmi energicky majetnice, vdova po lékaři. Celý etablissement[146] je dosti rozlehlý, má velkou čtyřkřídlovou budovu s lázněmi a lázeňským dvorem a rovněž hotelové přístavby. Pokoje ohromné s alkovnami[147] a malou předsíňkou a malinkými, tajnými dveřmi vpravo a vlevo. Není šetřeno místem, vše je z dob Ludvíků, všady starý nábytek, velmi útulný drawing room[148] a jídelna. Madame Sicre rozumí obchodu, je – jak všichni usoudili – drahá, počíná si jako v prvotřídním hotelu, ale přece není tomu tak zcela. Tato okolnost s hotelem dala vlastně podnět k tomu, že jsme se další cestou seznámily s francouzskými manžely Papinetovými z Paříže, kteří nám byli milými a užitečnými společníky. Jako všichni slušní Francouzi jsou Papinetovi velmi šetrní, ač se zdají

145 popenec obecný (Glechoma hederacea)
146 z fr.zde: hotelový komplex, zařízení
147 Alkovna je výklenek, přístěnek místnosti nebo postranní místnost bez oken.
148 salónek pro návštěvy

býti zámožnými. Pán, velmi inteligentní, je „Self-made man,“[149] po třetí ženat, paní po druhé vdána, měla prvého muže profesora na umělecké akademii, děti má už dorostlé, je velmi chytrá a dosti vzdělaná, ba jemná.

Z „Ax-les-Thermes“ jsme jeli dlouhou cestou přes dva mohutné průsmyky do Luchonu. Pyreneje jsou bohaté lázněmi a lázničkami, v Luchonu jsou jodové prameny a léčí se tam neduhy jako u nás v Darkově. Již cestou jsme měli s Francouzi smluveno, že se postaráme, abychom bydleli dobře, a ne moc draho. A skutečně. V Luchonu nám paní Papinetová domluvila v hotelu Cave velmi pěkný pokoj s výbornou penzí, 50 franků denně za osobu. Byli jsme velmi spokojení a zůstali jsme tam šest dní. Přes den si každý šel po svém, večer pak jsme chodili s Francouzi do Casina na velmi pěkné koncerty, orchestr z části „Colonne“[150], z části soubor konzervatoře „Conservatoire“. Okukovali jsme obchody a prodejny, hráli „jeu de boules“[151], popíjeli kávu a pěkně nám čas ubíhal. Luchon je jako malé Karlovy Vary. Zde jsem poprvé viděla mohutné sykomory a jiné zvláštní konifery. Na „Superbagne“, 1800 m vysoké hoře, jsme byli dvakrát. Je to vyhlídkový zelený kopec, šťastně postavený proti nejvyšším pyrenejským horám. Vyveze tě tam ozubená dráha za 3/4 hodiny. Již cestou je krásně vidět celé luchonské údolí a na vrchu učiněné obrazy. Z jedné strany kopce nad Luchonem, zeleně olesněné, v hloubce zelená údolí, na druhou stranu se ti rozevírá panoráma na ledovec Maladeta 3440 m a nejvyšší horu Pyrenejí Pico de Aneto.

Jako podnož k těmto grandiózním špicím táhne se ti pod nohama mírně se svažující a opět zvolna stoupající krásně zelený hřbet, přecházející v široké ledové pole a vrcholící v nevelké, a přece dobře panoramatické vzdálenosti, ve věnec nejrůznějších kopců, špicí, ledovců, tenkých vodopádů – máš je jako na dosah ruky. To jest nezapomenutelná podívaná. Jasně jsme viděli se rýsovat na sněžném poli temné siluety stoupajících turistů, maličké jak mravence, ale rozpoznali jsme každý jejich pohyb a zvuky řeči se nesly až k nám.

Na poměrně malé plošině zeleného „Superbagne“ sedí velký přepychový hotel. Odbývají se tam společenské čaje s tancem a jazzem, velmi nóbl. Byl to zvláštní kontrast, když vystoupíš opět ven, vévodí tu věčné hory, nijak nejsouce dotčeny tím směšným počínáním těch hloupých lidiček.

Ještě jeden pěkný výlet jsme si z Luchonu udělaly do „Saint-Bertrand-de-Comminges“. Pod vysokými horami na menším kopci sedí katedrála, k ní jsou úzce přistavěny staré domy, tvořící malé městečko, malou pevnost. Původ této osady sahá do římských dob. Je zde mnoho vykopávek a památek. Kostel, původně románský, goticky dostavěný, je jeden z nejzajímavějších z celé cesty. Překvapuje velký chór[152], přebohatě řezaný z dubového dřeva v renesančním slohu. Mniši

149 člověk, který se sám vypracoval
150 L'orchestre Colonne
151 typická fr. hra s koulemi „boules“
152 kněžiště kostela

vložili do své práce celý svůj život a svoje biblické a nábožné meditace. Jsou tu umělecké kostelní stolice, korunované různými figurálními skupinami, vyložené intarziemi a ornamentikou, v níž jsou flora i fauna a člověk mistrně zpracovány. Středověká grotesknost, humor a hluboká nábožnost vedle frivolnosti, vše sladěné dohromady v jeden celek, čistý umělecký sloh.

Vedle kostela je zasněný, prosluněný klášterní dvůr, kde opět nacházíš v kamení vysekané divy. Prohlédly jsme si malé lapidárium, i na úpatí města římské lázně, a vrátily se do Luchonu.

Naše malá společnost se pomalu rozjížděla a jelikož nám telegraficky odeslaná peněžní posila z Prahy ani po čtrnácti dnech čekání nedocházela, rozhodly jsme se také už jeti přes Toulouse do Lyonu. Později jsme se dověděly, že peníze došly a že jsme je dokonce v ten správný čas hledaly, ale při omezenosti některého bankovního úředníka, kterému naše cizí jména byla španělskou vesnicí, se opět vrátily zpět do Prahy. Této mrzuté okolnosti jsme měly co děkovati, že jsme druhou polovici pyrenejské cesty nemohly vykonat. Přijely jsme do Lyonu na večer a trefily dobrý hotel d'Azur, úplně nově zřízený.

Počasí se chválabohu začalo měnit, ochlazovalo se. Samozřejmě jsme se daly do prohlížení muzeí. V obrazárně mají několik výborných kusů starých mistrů – El Greco – překrásná skica k „Ecce Homo", a velmi působivý obraz mnicha od Francisca de Zurbarána, mistra šerosvitu, a jiné. Je tu i dokonale zachovaná římská mozaika hry s koňmi. Hlavním pokladem lyonských sbírek je muzeum uměleckých textilií – „Musée des Tissus". Viděla jsem už mnoho antických tkanin v Paříži a v Londýně, ale to bohatství a ta úplnost jsou jenom zde. Egyptské látky a prýmky staré 3000 let př. Kr., koptické tkaniny, umělecké krásy, nikdy již po nich nedosažené, staré perské tkaniny, dále florentské a jiné italské, renesanční mešní roucha, byzantská roucha, pak mladší a mladší, až do francouzských barokních látek a výšivek, pak do doby revoluce a konečně do časů nejnovějších. Jsou tu překrásné koberce, vybrané vyšívané obrazy čínské a japonské, ohromná sbírka starých historických dámských i pánských úborů, na figurínách i spousty ve vitrínách. Všemožné výkresy ze starých gobelínských škol, s velkou pietou a plným uměleckým porozuměním uložené. Jsou tu nádherné výšivky italské renesance, zlaté a stříbrné krumplování – plastické figurální vyšívání náboženských motivů. Bohužel jsme už neměly čas navštíviti sbírku krajek, která je na jiném místě.

Lyon má několik pěkných gotických kostelů. Známá bazilika Fourvière, něco jako Sacré-Cœur v Paříži, se vyznamenává nevkusnou přeplácaností při ušlechtilém materiálu. Jinak je to obchodní město, ne příliš sympatické. Po prohlédnutí a několika malých nákupech jsme 19. července 1929 nastoupily zpáteční cestu přímo do Prahy.

* Cesta na sever 1930 – Německo, Švédsko a Dánsko

Počínaje dnem 3. července 1930 jsem nastoupila se skupinou 33 průmyslových a odborných profesorů pěknou cestu na sever. Profesoři české i německé národnosti, vesměs milí a slušní lidé, podobných zájmů jako já, respektive jako my, umělci, kteří jsme byli s sebou, takže odvolávám předsudek, který jsem až dosud měla před hromadným cestováním. Vše dobře dopadlo, byli jsme veselí, spokojení, i srdce jsme mohli ztratiti, kdybychom byli chtěli.

Vyjelo se ráno do Berlína a byli jsme ubytováni v rozsáhlém Fröbel-Hospitzu, k němuž je přidružena kuchařská škola. Druhý den jsme projížděli město. Znala jsem Berlín již od dřívějška. Kromě krásných sbírek, které jsme ale tentokráte nenavštívili, neskýtá pro mne nic pro nadšení. Večer jsme navštívili velko-restauraci „Vaterland". V mnoha poschodích jsou tam umístěné různé vinárny, pivnice, italská Osteria, Mnichovská restaurace, španělská vinárna, turecká kavárna Cařihrad, vídeňský Heuriger, rýnská vinárna atd.

Příští den se konal velký výlet autokary přes Charlottenburg do Postupimi, lodí po velkém a malém Wannsee tam i zpět. Obědvalo se na lodi, což bylo při panujícím vedru věru příjemné. Zámek Sanssouci, stavěný dle Trianonů ve Versailles, mi mnoho neimponoval, za to potsdamský je pěkný v siluetě, uprostřed velkého parku, v němž omamně voněly a kvetly lípy.

Třetí den jsme se vydali na cestu do Stockholmu přes Trälleborg. Jízda trvala celý den a celou noc. Přes den se jelo skrze Strallsund trajektem na Rujanu, což jsem již znala od dřívější cesty. Vlakem do Sasnice[153] a odtud lodí do Trälleborgu. Moře poněkud kymácelo, ale celkem nikomu nic nebylo. Pak dále vlakem do Stockholmu. Někteří jsme si dopřáli spací vůz třetí třídy, velmi čistý, za pět švédských korun.

Dopoledne nás prováděly autokary městem. To nás ihned jalo svou krásnou polohou. Je postaveno na mnohých ostrovech, protkaných širokými kanály a nesčíslnými mosty, frekvence je ohromně živá. Vše vidíš takřka na jednom místě – lodě, parníky, auta, kola, tramvaje, chodce. Množství krásně založených parků s pěknými sochami, příjemné terasové kavárny na vodě i nad vodou. Mohutný královský zámek a monumentální nová, ve starém slohu vybudovaná radnice. Znala jsem již z Paříže fotografii této velké stavby. Švédové tam byli na výstavě našimi sousedy a už tenkrát jsem si přála vidět ji někdy v originále. Přání se mi splnilo a mohu říci, že předčilo moje očekávání.

Setkala jsem se tam s podivnou věcí, že totiž při nezvyklém případu, kdy moderní člověk napodobí staré formy, může zůstati moderním a neobyčejně vkusným. Komnaty závodí jedna s druhou ve skvělém upotřebení domácích překrásných mramorů, štukem, dobrým umístěním dekorovaných oken, dveří,

153 Sassnitz

Minka Podhajská, legitimace, kolem roku 1930

střídmým vybavením vkusným nábytkem. I ta přepychová, celá zlatou mozaikou vyložená veliká dvorana skýtá zvláštní ušlechtilost a kouzlo.

Odpůldne jsme si vyjeli malou dráhou do mořských lázní „Saltjöboden“, které nás osvěžily čistou slanou vodou a ladnou krajinou. Tam je prahornatý útvar, velké žulové balvany prokládají půdu jak na polích, tak v lese. Stromy jsou po většině břízy, osiky, lípy a borovice a jiné jehličnaté. Do této stále svěží zeleně jsou vestavěny charakteristické červené, dřevěné domy s bíle orámovanými okny, útulně a krásně s krajinou sladěné.

Příští den jsme trávili na výstavě, velké a v mnohém ohledu dokonalé. Pohled na ni je z dálky velmi dekorativní a veselý, z počátku je vidět lehké konstrukce, stěžně a vlající prapory jasných barev, světlá modrá se žlutou (švédské barvy) převládají, vlajky jsou ještě nadto zdobeny dlouhými, úzkými fábory. Je to jako vlajkosláva na obrovské lodi. Každý pavilon, jehož konstrukce svislých sloupů a vodorovných příček je pro hojné skleněné stěny dobře viditelná, obsahuje svoji specialitu. Z počátku automobily a lodě, piana a pianina, dále domácí umění, několik koberců a tkanin, hraček, pak kovy, krásné ladné cínové tvary talířů, konvic, příborů, mís a bibelotů. Dále celý pavilon kamenin, barevných i přírodních, opět ušlechtilé tvary a barvy, potom známé švédské foukané a lehce broušené sklo.

Následuje velký pavilon textilií, které jsou věru zvláštností Švédska. Barvy pohádkové, ne snad křiklavostí, ale sladěné jemným souladem, vzdušností a průsvitností tónů. Vynikající jsou koberce a dekorační látky, čisté tkalcovské techniky, přímočarých vzorů. Mně se líbily tkaniny figurální, třebaže oplývají bohatou fantazií.

Dále je tu pavilon tisku a vazeb, dlouhá chodba osvětlovacích těles, v pozadí hospodářské oddělení a už se přidružují dva moderní činžovní a řada rodinných domků se vzornými byty, velmi útulně zařízenými. Naproti pak vystavovala „Nordiska kompaniet“, to je velký obchodní dům. Dole byly umístěny veškeré výrobky této společnosti a nahoře několik interiérů, z nich je většina podařená.

V pozadí výstavy je zábavní park, velmi rázovitě řešený, který večer ještě vtipným osvětlením mnoho získá. Celá výstava se změní za večera a skýtá skvělý nový obraz. Sloupy stanů jsou povětšině transparentní, takže celá konstrukce pojednou spočívá na světelných kolmicích. Fontány a krásné květinové záhony, jakož i mnoho velkých, z buxusu[154] vystříhaných groteskních tvarů, nabývá náhle magického osvětlení, obratně postavenými skrytými reflektory. Do toho vlají prapory, vlajky, pohyblivé světelné reklamy, osvětlené římsy. Vše září, spíše světélkuje, nevtíravým svitem. Kavárna byla osvětlená ve všech poschodích velkými lampiony z průsvitného pergamenu a v kopuli se vznášely dvě obrovské figury z černého plechu a ohnivý zelený had.

154 Zimostráz (buxus) je okrasný keř, stále zelený.

Bohužel jsme měli na výstavu pouze jeden den. Třetí den odpůldne jsme jeli do Uppsaly, kde nás prováděla po tamější proslulé univerzitě roztomilá Švédka, neobyčejně sličná a inteligentní studentka. Ukazovala nám zámek, univerzitu a její hlavní budovu „Carolina Rediviva“, kde jsou pečlivě uloženy vzácné písemné památky, mezi nimiž je česká „Ďáblova bible“ a stříbrná bible „Codex Argenteus“ a též rukopisy Husovy, Komenského, Valdštejna, Petra Voka z Rožmberka a další. Ředitel tohoto ústavu bezvadně mluví česky a mezi jiným poznamenal, v jaké vážnosti uchovávají tyto unikáty, které se takto zachovaly ve Švédsku lépe, než by se možná bylo stalo u nás, kde se mezitím odehrávalo velké množství válek a nepokojů.

9. července jsme pak odjeli do Göteborgu, ten mě překvapil. Je to krásný, jasný, velký, čistý přístav. Bydleli jsme v hotelu „Hembigden“ u přístavu. Ihned nám nad hotelem vlála československá vlajka, přijetí bylo všady přátelsky srdečné. Projížďka velmi zajímavým městem poskytla nám z celé cesty nejkrásnější pohled. Z kopce proti městu (má tvar krtčí homole) rozevřelo se nám daleké panoráma k moři, směrem ke Skageraku. Tisíce skalisek, ostrůvků a ostrovů se tu vynořuje bíle z tmavomodrého moře, pohled nepopsatelný.

Druhý takový jsme měli odpůldne, kdy jsme jeli parníčkem do mořských lázní na ostrov Styrsö. Po vykoupání jsme slezli malý žulový, od pradávných ledovců zcela okulacený kopec, z něhož bylo vidět opět daleko na souostroví Schären a do malých zátočin, které nám při klesajícím šikmém slunci skýtaly překrásný pohled, v němž oko touží stále a stále dál a dál. Do tohoto labyrintu ostrůvků se vypravují na malých plachetkách göteborské společnosti, anebo jenom dvojice v pestrých overalech výletem na celý den. Plachtí, kam se jim líbí, usadí se, kde chtějí, uvaří si na pevnině oběd, je to závidění hodná rekreace a lidé jsou s mořem jako srostlí.

V Göteborgu už nás napadal smutek, byl to poslední severní bod naší cesty, před návratem domů. Ale ještě jsme tam navštívili umělecké muzeum, které má sice několik dobrých cizinců – Picassa, van Gogha, Cézanna, ale domorodých jen málo význačných. Měla jsem dojem, že Švédové nejsou velmi malířsky nadaní, za to formově a barevně ano. A v uměleckém průmyslu velmi význační. Každá jejich malba nosí v sobě vzor některého francouzského malíře, fantazie, namnoze divoká, je bez kompoziční formy. Jsou pilní v architektuře, plastikách a v užitém umění, v kterýchžto odvětvích výtvarnictví uplatňují ušlechtilost, slohovost a vybraný vkus.

Na cestě do Göteborgu jsme měli ještě jednu příhodu. Od začátku se mluvilo o tom, že s námi jede švédský král směrem na Malmö. Mnozí z našich pánů, zvláště fotografové, obcházeli jeho vůz a podařilo se jim u adjutanta[155] získat povolení, aby ho mohli fotografovati. Ochotně vystoupil na stupátko a zapózoval. Pak jsme šli obědvat do jídelního vozu. První dva stolky byly rezervovány,

155 adjutant = pobočník

a když nám po jídle podávali zmrzlinu, vstoupil velký, hubený starý pán s dvěma pobočníky a usedl proti nám, dávaje se obsluhovat jako my personálem jídelního vozu – švédský král[156]. Když jsme odcházeli, velmi vlídně nám kýval na náš pozdrav a líbil se nám v té prostotě, s kterou vystupuje. Byl zvědav na ty československé lidičky stejně jako my na něho.

Z Göteborgu jsme přijeli do Helsingborgu, přeplavili se do dánského Helsingøru, kde je u přístavu pěkný, renesanční zámek Kronborg a dál pokračovali vlakem do Kodaně. Bylo to v krátkém čase po druhé, co jsem toto město znovu viděla. Ihned jsem se orientovala.

Prováželi nás auty po městě, viděla jsem znova Glyptotéku, radnici, Thorwaldsenovo muzeum, zámek Rosenbergschloss, promenádu Langelinie a všechny ty krásné zelené věže, které se tak malebně odrážejí od převážně červeného cihlového zdiva. Velký zámek, zámek na náměstí se zeleným kostelem, velké kopule, přístav, výstavní budovy, restaurant Wivel, plno vzpomínek z předešlého pobytu. Tenkráte byla zima, nyní léto, večer jsme vesele strávili v Tivoli, zábavním parku Kodaně. Skvělá společná večeře po dánském způsobu, s humrem a všelikými pamlsky.

Ráno odjezd přes „Gedser“ do Berlína, tam slavnostní poslední večeře v „Europahausu“. Vyhrávali nám z „Prodané“ a na konec „Kde domov můj“, a po celou noc vlakem domů. A bylo po krásné, v každém směru vděčné a podařené cestě na sever. Děkovali jsme MŠANU[157] a dokonalému vedení Čedoku, že nám tuto skvělou cestu dopřáli i vybavili.

* Itálie 1930

Jedním mým dávným přáním bylo také poznati Itálii, kterou jsem, kromě Benátek, dosud neznala, a nyní, po cestě touto zemí jsem ráda, že jsem ji neviděla dříve, že jsem ji poznala až teď, kdy teprve mám to pravé porozumění pro její krásné, vroucí umění. Jak mi jsou dnešní italští umělci cizí, musím se pokloniti jejich předkům, kteří si odpykali na několik století napřed svoje hříchy i slabosti a vykoupili je svým uměním.

Dne 2. srpna 1930, v sobotu, jsem vyjela z Prahy a jela bez přestávek až do neděle rovnou do Padovy. Je to poměrně malé město, ale bohaté na kostely a různé umělecké památky. Prošla jsem malým parčíkem ohromujících stromů a keřů v plném květu a hned do kaple „Capella del Arena“, dnes už nepoužívané, ale zachovalé jako muzeum pro krásné, vzdušné, nábožensky zanícené fresky od Giotta[158], dále pak do kostela „Eremitani“ s freskami Mantegnovými[159], již

156 Gustav V. (vládl 1907–1950)
157 Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO)
158 Giotto di Bondone, italský malíř a architekt, předchůdce renesančního umění
159 Andrea Mantegna – italský renesanční malíř

poněkud vřelejšími a temperamentnějšími, shledala jsem se tu poprvé s onou vzdušnou, růžově rudou, kterou tak často používají – půda a pozadí obrazů jsou šedavě hnědé a dávají krásně vyniknout osobnostem a barvám.

Dvé velkých, slavnými stavbami a podloubími obklopených náměstí dělí ohromná budova Salone, anebo Palazzo della Ragione. Ulice byly plny procházejících se lidí, byla neděle, šla jsem dále, až ke kostelu Il Santo[160], tedy sv. Antonína Paduánského. Kostel je ohromných rozměrů s mohutnými kopulemi. Před ním stojí proslulá jezdecká socha Gattamelaty[161]. Uvnitř pak na levé straně je náhrobek ve formě oltáře moc a moc zdobený pobožnými Italy, kteří k němu putují v houfech a s plnou vírou se opírají a dotýkají o velký černý kámen v pozadí oltáře. Zdálo se mi, že vzduch a kámen zrovna sálal modlitbami a horoucností těch k němu vznášených přání a proseb, bylo mi až dusno z toho všeho – k tomu spousta ověřovaných hořících svíček – prostředí i pro neznaboha velké sugestivní síly. Celý chrám je přitom pohroužen do temna, takže jenom stěží rozpoznáš fresky a reliéfy, jimiž jsou zdobeny jeho kaple a oltáře. V pozadí bylo vidět za mřížemi zlatý kostelní poklad renesanční a barokní, avšak mnich mi bránil vstoupiti, byli tam právě shromáždění vojáčci, a tu ženám nedovolili přístup.

V Padově jsem přespala v malém, velmi prostém hotelu u nádraží, byl však čistý a vařili dobře. Do Scuoly del Santo[162] jsem se nedostala, byla odpůldne již zavřená a starou botanickou překrásnou zahradu jsem viděla pouze skrze mříže. Zmeškala jsem tato dvě místa pro bouřku, kterou jsem musela vyčkat v hotelu a věru jsem ji prospala, byla jsem k smrti unavena projetou nocí a celou cestou.

Z Padovy jsem jela do Bologni – již většího města, velmi živého a elegantního. Od nádraží vede velká tepna, oboustranně vroubená podloubím, kol kostela „Cattedrale di San Pietro“ s mohutnou barokní mramorovou fasádou, ku oběma náměstím Vittoria Emanuela a Piazza del Nettuno s velkým palácem Comunale a palácem del Podestà.

Proti nim Bazilika San Petronio. Ta má mohutnou gotickou fasádu, mramorovou, stářím a holuby ohlodanou. Celý chrám je zastavěn domy a má ponurý vzhled, jsa z temných, neohozených červených cihel. Uvnitř je prostorný a plný fresek, náhrobků a kaplí. Je tu mnoho překrásně vykládaných židlí, vlastně trůnů z tmavých dřev. Jsou na nich vkládané lidské podoby a zvláště krásné architektonické fantazie. Jsou tu i malby na oknech, které jsou jinak oproti Francii v Itálii vzácné. Byla mi tu nápadná často jakási nesrovnalost anebo rafinovanost(?), že někdy paláce a katedrály z venku primitivně jednoduché, jakoby nehotové či

160 Basilica di sant'Antonio di Padova (Bazilika svatého Antonína)

161 V Bazilice Il Santo, v kapli Nejsvětější svátosti po pravé straně je náhrobek Erasma di Narni, proslulého kondotiéra a velitele místní domobrany, přezdívaného Gattamelata („mazaná kočka“). Padova mu roku 1447 věnovala pomník od Donatella, bronzovou jezdeckou sochu, stojící na náměstí před bazilikou.

162 Scuola del Santo nebo Scoletta byla sídlem bratrstva svatého Antonína Paduánského. Má výhled na hřbitov baziliky svatého Antonína Paduánského vedle oratoře svatého Jiří.

zchátralé, uvnitř chovají největší umělecké poklady. Byl to duch doby, anebo náboženský názor? V drsné nádobě nejušlechtilejší obsah?

(Ve Francii je tomu skorem naopak. Tam se kostely vně rozjásaly nepopsatelným bohatstvím forem, uvnitř pak byla pěkná architektura, překrásné sloupy a jejich hlavice, pestrá, bohatá okna, ale dosti jednoduchá, střízlivá výzdoba oltářů a rozhodně tam nebyly tak časté nástěnné malby a mozaiky jako v Itálii.)

Starou univerzitu jsem viděla jenom zvenčí, právě ji opravují. Procházela jsem hojnými podloubími, je to výhoda, ač byl parný den, chodila jsem stále stínem. Po obědě v malé, ale dobré italské restauraci, jsem obcházela neveliké náměstí. Před dvěma věžemi, tenkými, pitvorně pokroucenými stojí po boku malá budova „Foro dei Mercanti“[163] s gotickou fasádou.

Dlouho jsem obcházela chrám „Basilica di San Giacomo Maggiore“, než ho otevřeli. Je v něm mnoho krásných obrazů a kaple sv. Cecílie, kterou má ukázati kostelník. Jenže ten se k tomu moc neměl. Právě chystali v kostele nějakou církevní slavnost, jak tomu tam často bývá – tu ověšují sloupoví a architekturu starými brokáty a zlatými třásněmi, myjí kostel, oprašují oltáře a obrazy, zkrátka velký úklid, a proto se panu kostelníkovi nechtělo. Ale já jsem nepovolila, něco mi vykládal italsky, že to nejde a odkazoval mne zazvonit na nějaký zvonec, což bylo ovšem marné. A tak jsem si sedla v zákristii na židli a čekala a čekala. Nakonec jsem hřmotně zalomcovala klikou, až se kostelník mrzutě zvedl a odvedl mne, kam jsem chtěla – jsou tam překrásné fresky!

V tom svém bloudění a v té zvídavosti jsem vlezla všady, kdejaké dveře byly. A tu se mi také stalo, že jsem vkročila, zřejmě františkánům, snad do klausury. Seděl tam nějaký mladý kněz v modlitbách, usilovně upíral zrak do knížky, až konečně, vida mne zvědavě obcházeti, vykřikl „interdite“, přitom zrudnul a s očima stále upřenýma na knížku hlasitě počal čísti, v největších rozpacích, aby ho ďábel nepokoušel. Byl to kousek středověku.

Místnost vykládaná kolkolem přísně temným dřevem a lavicemi, v každém koutě najdeš obrazy anebo řezby, nebo pozoruhodné mramorové křtitelnice a umývadla, či roucha a bohaté těžké svícny. Nedbala jsem zaklínajícího kněze a mluvila jsem s ním česky, čemuž ovšem nerozuměl, ale prohlédla jsem si vše. Odtud jsem šla do Accademia di Belle Arti, která je bohatá krásnými malbami. Zvláště mě zaujaly primitivní, často bezejmenné obrazy, jejichž koncepce a barvy jsou skvělé.

Dále jsem viděla baziliku San Francesco se sarkofágy i baziliku San Domenico a velmi zajímavý, jakoby na polovic do země propadlý chrám Santo Stefano. Je to vlastně sedm kaplí, každá jiného slohu. Jedna je starokřesťanská, jedna dle

163 Palazzo della Mercanzia v Bologni, známý také jako Loggia dei Mercanti nebo Palazzo del Carrobbio. Od konce 14. století do konce 18. století bylo sídlem Universitas mercatorum (Fórum obchodníků), od roku 1797 s francouzskou okupací se stalo sídlem obchodní komory.

hrobu v Jeruzalémě, pak etruská, pak sloupový dvůr s křtitelnicí (kopie), v níž si dle pověsti Pilát myl ruce, a ještě kaple z dob Langobardů, soustava zajímavá, velmi starobylá. Prohlédla jsem si také kostel Madonna di Galliera s cihlovou renesanční fasádou a barokními interiéry, který se nachází na Via Manzoni, a posléze navštívila San Michele in Bosco, impozantní architektonický komplex zahrnující kostel a přilehlý bývalý klášter Olivetanů, pěkně položený na vrchu u krásné zahrady. Dlužno také zaznamenat, že jsem v Bologni moc pěkně bydlela v elegantním hotelu San Marco.

Následně jsem nastoupila do vlaku a jela krásnou hornatou krajinou do Florencie, dávno vytoužené. A samozřejmě jsem se nezklamala. Jsouc dobře ubytována a vyživována v Albergo del Parlamento, pobyla jsem ve Florencii pět dní pilného a plodného prohlížení všech skvostů tamějšího umění a věhlasných sbírek – až do únavy, až téměř do omdlévání. Od rána do večera jsem byla na nohou a v údivu a obdivu, jen chvílemi jsem usedla, umdlena, v kostelích, abych při zamčených očích načerpala trochu sil a znovu opakovala a vyhledala vše, co jsem viděla a ještě vidět mám.

Dóm[164] mne překvapil, slýchala jsem mnoho o něm a viděla obrázky, ale dojem barevného mramoru, velikost a čistota materiálu se nedá nikterak reprodukovat, je to skutečně mramorová báseň. Vnitřek oproti tomu prostý, až holý. Jen Baptisterium [165] i uvnitř působí mohutnou klenbou, vysázenou přepychovými mozaikami, které dle osvětlení buď divem ožívají anebo do temna zapadají.

Druhý silný dojem je náměstí Piazza della Signoria s Palazzo Vecchio a lodžií Loggia dei Lanzi. Starý palác se široce a vážně rozkládá v rohu náměstí, napravo převyšuje ozubené cimbuří a rovněž ozubená vysoká, štíhlá věž, v níž, jak vykládají, byl vězněn Dante. Vnitřek je pozoruhodný mohutným klenutím a schodišti – mezitím co střed krášlí renesanční hravá fontána s bronzovým andílkem s rybou, od Verrochia. U vchodu sochy – David od Michelangela a Hercules a Cacus od Bandinelliho.

Výtahem jsem se dostala do druhého patra a do všech jeho sálů, které jsou bohaty gobelíny a obrazy, krása vážná, ale přece ne tak barbarsky přísná a drsná jako v Benátkách. Je tu ohromný sál, přes dvoje poschodí vysoký, plný nástěnných slavnostních obrazů a fresek.

Venku, před palácem vlevo, je velká kašna Neptunova, bílá, mramorová s bronzovými fauny, po okrajích nádrže rozsazenými, od Ammanatiho a velká jezdecká socha Cosimy I. od Bologni[166], vpravo od starého paláce se nachází vzdušná Loggia dei Lanzi (jako u nás v Praze ve Valdštejnské zahradě). V jejích klenbách jsou umístěna nezapomenutelná sochařská veledíla klasická, Judith

164 katedrála Santa Maria del Fiore neboli Duomo di Firenze
165 Baptisterium San Giovanni, křestní kaple, zasvěcená patronu Florencie sv. Janu Křtiteli
166 Giambologna, původním jménem Jean Boulogne, někdy nazýván též Giovanni da Bologna nebo Giovanni Bologna byl vlámský sochař narozený na území Španělského Nizozemí, působící v Itálii.

a Holofernes od Donatella, Únos Sabinek od Bologni, Herkules a Nessus od Bologni. Nálada, jakou tato Loggia vyvolává, je ušlechtilost, nádhera a pocit klidného útulku, stvořeného k tichému nazírání a užívání krásy tam stojících soch. Sedneš na kamennou obrubu a hledíš a hledíš, nevšímajíc si ruchu venku, zahloubána do těchto uměleckých divů.

Tyto věci jsem si prohlédla hned po příjezdu a druhý den jsem spěchala viděti Uffizie[167] a Palazzo Pitti, čili Galerii Palatina, prvé galerie světa. Nádherné Uffizie jsou vně obrněny, jako všechna palazza v Itálii, velkými kvádry drsného a mohutného zdiva, oproti tomu uvnitř na dlouhých koridorech to hýří barvami nástěnného pestrého omalování a překrásnými gobelíny, mezi nimiž stojí antické a italské klasické sochy. Z koridorů se vstoupí do sálů, které chovají známé umělecké divy světa. Mě zaujali cinquencentisti[168], z nichž hlavně Filippo Lippi a Boticelli. První maluje svoje madony s takovou něhou, čistotou a s takovým zanícením a naivním obdivem, že člověk stane přímo ohromen sugescí, kterou tyto obrazy působí. Taková děvčice v růžovém a modravém hávu, která klečí na temné půdě s lesnatým pozadím, překvapená obdivuje před sebou ležící Jezule. Vpravo v rohu je vidět poprsí, patrně sv. Josefa, vprostřed z oblak je vidět dvé žehnajících rukou božích a sestupující holubici jakoby na zlaté pavučině paprsků. Je to prostě úchvatné – to Jezulátko, jako na talířku, takové dost ubohoučké, ale něha a postoj matky skutečně božský. Vzpomněla jsem na Macharův Řím, v němž odsuzuje katolické náboženství, které, dle jeho názoru udusilo veškeré umění. Ale co jiného by bylo mohlo vytvořit něco tak něžného, jako je tato křesťanská madona?

Uffizie mají nejdokonalejší sbírku obrazů všech národů, dob a temperamentů, jakou jsem dosud viděla. Jsou tu třeba někdy jen po jednom, ale vždy ve význačném díle, zastoupení i cizí klasikové a malířské školy. Umístění obrazů je vzorné.

Galerie Pitti má taktéž velké umělecké poklady, ale není tu ten klid a soulad uspořádání, jako v Uffiziích. V galerii Pitti je množství děl Raffaelových, mezi nimiž mě nejvíce upoutaly nádherné portréty. Nelze mi vypočítat všechny věci, které jsem tam spatřila, jen ve vzpomínkách se mi zjevují barvy, siluety vymalovaných dějin a osob. A tanulo mi v mysli jen jedno, že tato díla jsou tak dokonalá a hotová, že neskýtají inspiraci. Člověk oněmí a myslí si, nač se namáháš a snažíš, když bylo už vše tak dokonale namalováno. Což Botticelli, ten básník – jeho Zrození Venuše a Vítání jara? Vždy jsem byla toho mínění, že starým mistrům během let ztemněly zelené tóny na hnědou, avšak když jsem viděla florentskou krajinu a kopce, pochopila jsem, že je tak viděli, blízkost je temně zelená a dálky jsou modré, tak modré. Jen z rána je kraj celý světlý a zeleň většinou šedavá, tu

167 Galleria degli Uffizi
168 Umělci z období: „cinquecento",16. století, vrcholná renesance a rozšíření renesance mimo Itálii do Zaalpí)

a tam pak čistá, šťavnatá. Píle a vnímání starých mistrů byly příkladné právě na obraze „Jara“, kde je protkáno popředí na sta květinami, detailně malovanými, které přitom ladně a nerušivě zapadají do celkového krásného dojmu.

Nemožno vypsat vše, co jsem viděla v obou galeriích. Jsou spojené schodištěm a předlouhou chodbou plnou portrétů všech možných vladařů a jejich manželek. Jdeš stále dlouho a dlouho – kulatými zamřížovanými okénky je výhled vpravo, vlevo na řeku Arno – neboť chodba se klene nad mostem, který ve spodních poschodích je plný domků a krámků se šperky, keramikou a památkovými předměty. Zvenčí je pohled na celý ten most nadmíru originální.

Tak, jako jsou florentské obrazárny jedinečné, tak cenná je také sbírka skulptur v Palazzo del Podestà, zvaném Bargello. Vstoupíš krásným dvorem na vnitřní schodiště, které tě vede do komnat a sálů plných slavných sochařských děl. Svatý Jiří, David, Jan Křtitel, dvakrát v různém věku, od Donatella, dále David od Verrocchia – poněkud zdravější Donatellova, který ve svých sochách podával člověka citlivého, nervového až neurastenického, spřízněného malovaným postavám Botticelliho. Proti těmto umělcům je Michelangelo Buonarroti výrazem a pojetím plný, robustní a monumentální síly. Od Donatella je tu také velkolepá barevná busta Niccola da Uzzana, ohromujícího výrazu, mnoho líbezných madon, které staří mistři rádi zobrazovali v ozdobných reliéfech plných květů, jako jsou ty od Jacopa della Quercia a od Luca della Robbia.

Nemohla jsem se Florencie nabažit. Stále jsem se ještě potulovala kol dómu, vůkolních kostelů a paláců. Je tu velezajímavá stavba, kostel Orsanmichele, zdobený kolkolem pěkným sochami. Roh proti Baptisteriu tvoří krásná Loggia del Bigallo. Za dómem pak jsem navštívila Museo dell'Opera del Duomo. Poněkud dále se jde do středu úzkými uličkami na obdélné náměstí s chrámem Františkánů, bazilikou Santa Croce. Zvenčí je to opět mramorová bílá a barevná fasáda, uvnitř mnoho pozoruhodného – vpravo, za prvním oltářem, pomník Michelangelův, mnoho jiných pomníků a reliéfů. Kazatelna, taktéž z mramoru, s nádhernými ornamenty, mramor je tu plasticky zpracován a nadto zlatou mozaikou velmi diskrétně pokládán, což činí ušlechtilý, velebný dojem, je od Benedetto da Majano. Zvěstování od Donatella, báječné fresky od Taddea Gaddiho. Je tu kaple Medicejských – Cappelle Medicee, mauzoleum rodu, kde je pohřben i starý Cosimo[169], (mocný to vládce a vynikající znalec umění), s reliéfy od Robbia, na stěně pak nádherný obraz Korunování od Giotta. Bohužel nebyla k dostání reprodukce právě toho obrazu, jak se často stává, když si chceš něco zvláště vštípiti v paměť. Na levé straně kostela opět fresky od Giotta – líčení života svatého Františka – velmi vážné, dále mnoho jiných uměleckých děl. Klášterní dvůr je zasněný, jako všechny ostatní, má v pozadí kapli Pazziů – Cappella dei Pazzi – úměrnou, harmonickou stavbu od Filippa Brunelleschiho a čtyři evangelisty od Robbia. Před chrámem je na náměstí mnoho krámků s italským uměleckým průmyslem, řežou

169 Cosimo Medicejský (27. 9. 1389 – 1. 8. 1464), též nazývaný Il Vecchio (Starý)

tu mramorové intarsie, tepou kůži a kovy, spravují a napodobují starý nábytek, vyšívají šaty a podobně. Ve všem tom tyjí z minulosti, někdy se vkusem, větším dílem pak bez něho. Opodál pak je muzeum Casa Buonarroti s památkami na mistra a jeho dílo.

Není mi možná vypsati a popsati všechna umělecká díla, která jsem ve Florencii viděla, je jich spousty, všady se s nimi setkáváš, ať už v chrámech, muzeích, na ulici, na domech, a doufám jenom, že to mám v sobě uloženo jako v pokladnici a že všechny ty dojmy padly na úrodnou půdu, že mají a budou míti svoje skryté účinky na moji vlastní práci.

Zajela jsem si také do Fiesole, malého městečka v Toskánsku, kousek nad Florencií, a na severovýchod do Settignana a viděla tu zvláštní, půvabnou krajinu právě v těch barvách, jak je staří mistři malovali. Na vrchu Fiesole je malý, snivý klášter s velkým pohledem do kraje a na město s dominující kopulí dómu. Fiesolský klášter působí zvláštním kouzlem posvátné nálady a klidného ovzduší.

Nerada, třeba jsem byla silně unavena, jsem opouštěla Florencii a jela dále na Pisu – jenom mezi dvěma vlaky, as na tři hodiny bylo času si prohlédnout tamější stavitelské divy. Křtitelnici Baptisterium, šikmou věž a mohutné pohřebiště, vše, co leží těsně u pevnostních zdí, na krásném klidném místě, za městem. (Město samo dělá proti tomuto velebnému místu dojem hlučný a špinavý.)

Dóm je celý z bílého mramoru, ohromný vnitřek s vysokými sloupy je zdoben četnými obrazy, svícny a reliéfy, veliká, volně na sloupech stojící kazatelna a sloupy podepření mramoroví lvi. Baptisterium, mohutná rotunda též z bílého mramoru, s gotickými ozdobami, působí krásně vně a velmi klidně a nóbl uvnitř, má též kazatelnu s reliéfy od Niccoly Pisana[170]. Kampanila, našikmená zvonice katedrály Santa Maria Assunta, velikých rozměrů, celá bílá z mramoru, dělá přes svoji výšku dojem krajkoviny, aniž by přitom byla titěrná, jak by člověk mohl soudit dle opravdu titěrných bibelotů, které všady nabízejí, jako malé kýče. Campo Santo je prostorný obdélný dvůr, zelený, vysokými arkádami orámovaný. V kamenné podlaze plno hrobek a po stěnách nádherné, velkorysé fresky naivní, a přece silné výrazem. Některé neznámého původu, některé od Gozzoliho[171]. Příšerně velkolepé jsou fresky s motivem „Triumf smrti“ od Orcagny[172]. Prošla jsem vše s náležitou úctou a dala se zpět pěšky městem. Byla neděle a všady živo, jako o jamarce, i řezníci prodávali. Mají viset kusy masa pod bílým anebo růžovým organtýnem[173]. Vypadá to bizarně, to ověšené maso.

170 Nikola Pisano, též Niccolò Pisano, byl italský sochař a architekt, často označovaný za zakladatele renesančního sochařství.

171 Benozzo Gozzoli, Benozzo Lese di Sandro byl italský malíř z Florencie. Byl jedním z nejslavnějších toskánských malířů 15. století, známý především pro své nástěnné malby.

172 Andrea Orcagna, vlastním jménem Andrea di Cione di Arcangelo, italský gotický malíř, sochař a architekt, představitel florentské školy. Jeho autorství díla Triumf smrti (které inspirovalo Ference Liszta k vytvoření skladby Tanec smrti), je sporné.

173 Organtýn je řídká tkanina v plátnové vazbě z měkké bavlněné nebo směsové příze s tuhou apreturou.

Odpůldne jsem dojela do Sieny, města opět zcela jiného. Je to středověká přísná, pitoreskní pevnost. Zdivo se nad hlavami zavírá a nepřipouští rozhled pro úmyslně křivolaké ulice, nebe je stále úzce zakryté mohutnými cihlovými zdmi domů. Za to chová tato drsná slupka ve svém nitru několik skvělých jader. První je dóm, celý z bílého mramoru, černě vodorovně pruhovaný, fasáda nejiná – bílý mramor jakoby z cukru, goticky vykroužený, ozdobný, plný fiál[174] a volut[175], ve špičatých polích na zlatém pozadí barevné mozaiky – slaďounké, něžňounké, ale krásné a zvláštní. Vnitřek, daleko monumentálnější než hravá fasáda, je trojloď na ohromných, taktéž příčně pruhovaných sloupech, strop dřevěný, umělý, převážně modře omalovaný. Oltáře vzácných uměleckých kvalit a půda velkoryse vykládaná renesančními obrazy v prostých velkých plochách a v přírodních barvách kamene, figury v nadživotní velikosti, pouze ve třech odstínech šedého, černého a matně narůžovělého mramoru. Vlevo oltář od Michelangela, vedle vchod do bibliotéky Piccolomini s ohromnými kancionály a nádhernými freskami od Pinturicchia[176]. Tyto fresky jsou jako dokonalé obrazy, živých barev, velké koncepce, podobné, jaké jsem viděla ve Florencii v Paláci medicejském.

Za knihovnou je oválná kaple a v ní krásný bronzový Jan Křtitel od Donatella, zpodobněn jako starší muž a uvědomělý kazatel. Naproti kaple del Voto se sochami Jeronýma a Magdaleny od Berniniho[177]. A plno jiných a jiných pokladů, kam se podíváš. Za chrámem Museo dell'Opera del Duomo, plné obrazů, mešních rouch a památek.

Druhé jádro města je krásné okrouhlé náměstí Piazza del Campo korunované budovou Palazzo Pubblico ve slohu všech oněch starých hradů. Náměstí je proti ostatním ulicím jako v dolíku, jako antická arena a stále se mi vtírala myšlenka na nějaké divadlo ve Španělsku, třebaže jsem tam nikdy nebyla – a vskutku se tam dosud odbývají býčí zápasy. Kol náměstí se kupí pásy ulic, jako by ho chtěly ošněrovati. Na ulicích bylo dosti živo a pěkné a elegantní obchody.

Dále jsem navštívila baziliku San Domenico, vysokou, cihlovou. Uvnitř je kaple sv. Kateřiny a v tabernáklu[178] hlava světice. Mnoho obrazů a velkolepé fresky od Sodomy[179]. Pod tímto kostelem je dům svaté Kateřiny, tříposchoďová stavba změněná na tři kostely s památkami na onu světici. Nedaleko pod domem je ohromná gotická fontána Fontebranda, oproti městu nízko položená, plná čisté vody pro lidi i dobytek. Od ní se stoupá po schodech anebo šikmých cestách zpět nahoru do středověkého, malého města, plného života a ruchu. Jezdí tu plno

174 Fiála je architektonický prvek uplatňující se v gotické architektuře. Jde o štíhlý čtyřboký jehlan posázený kraby a ukončený křížovou kytkou.
175 Voluta (latinsky volutus = svinutý) je spirálovitý motiv.
176 Pinturicchio, původním jménem Bernardino di Betto byl italský renesanční malíř proslulý svými freskami.
177 Gian Lorenzo Bernini byl italský barokní architekt, sochař a malíř.
178 Eucharistický svatostánek (z latinského tabernaculum), je nejposvátnější místo v katolických kostelích určené pro ukládání liturgických nádob s eucharistií.
179 Giovanni Antonio Bazzi, řečený il Sodoma.

aut, rychle, třebaže úzké točité ulice nemají chodníků a všelijak klesají a opět se zvedají, jsou celé dlážděny velkými rovnými kameny. Bydlela jsem v dobrém hotelu „Aquila Nera".

Ze Sieny jsem odjížděla ráno. Vlak jede krásnou a místy divokou horskou krajinou, plnou měst a opevněných vesnic, na skalách usazených. Jede se krajem, v němž zraje „chianti" až do Orvieta, malého hnízda na vysokých skalách, kam tě, na způsob jako na horní zámek „Hohensalzburg", vyveze ozubená dráha dosti strmě stoupající, nahoře pak čeká autobus a vyveze tě branami a opevněním do města, kde zastaví buď na ulici ku katedrále, anebo na náměstí. Dala jsem se zavézt až tam, abych alespoň cestou viděla kousek města. Není bez zajímavostí, ale hlavně se tam jezdí pro krásnou katedrálu, která je podobně jako dómy florentský a sienský z různého mramoru, je vážnější sienského a má na fasádě kromě gotických ozdob a mozaik překrásné mramorové reliéfy, které vpletené do motivů rostlinných girland[180] představují figurální výjevy ze života svatých a z písma svatého a bible. Vnitřek je veliký, byl právě v očekávání kostelní slavnosti vyložen starými brokáty a zlatohlavem. Celé mohutné vysoké sloupy byly obaleny purpurem a širokými zlatými pruhy. Tato výzdoba kostel velmi oparádila. Nepostrádala uměleckého vkusu, avšak zastínila svou pompou jemná stará umělecká díla na oltářích a na stěnách.

Po prohlídce kostela jsem opět vstoupila do autobusů směrem k nádraží a nastoupila cestu přes Chiusi na Perugii. Jede se opět zvláštní, divokou krajinou, kde jako do sebe spletené prsty sepjatých rukou se proplétají holé skalnaté vrchy, se zelenými horami, stále vyššími a vyššími, až konečně objíždíme kulaté jezero směrem do Terontola. Tam jsem musela dvě hodiny čekati na další připojení. Zašla jsem do nádražní restaurace, kde se se mnou pouštěli do řeči a hrozně se divili, že jezdím sama po světě, a proč ne s mužem atd. Až jsem měla na ty venkovany vztek.

Dále jsem pak pokračovala krajinou stále skalnatější a rozeklanější, skrze tunely a serpentiny, až po Perugii, kterou už z dáli objíždí vlak ve velkých, stoupajících křivkách. Tam jsem jela hotelovým autem vzhůru do překrásného města. Je romantické, středověko-tajemné, a při tom živé a elegantní, úplně svérázné a nedá se přirovnati k žádnému městu jinému. Bylo plné Amerikánů a věru jsem litovala, že mi na prohlídku zbývalo pouze odpůldne a příští den do desáté hodiny ranní.

Toto město mne dojímá ještě teď, když o něm píši. Hned na počátku zaujme vysoko položená terasa, z níž je úchvatná vyhlídka na horstvo Apenin, na Tiberu a různá města. Je vidět do velké dálky několik kulis hor, stálo by to za malování. Dvé hlavních ulic ústí na terasu, ta pak tvoří ve svém rozšíření velké, elegantní

180 Girlanda (z ital.), neboli věncoví je ozdobný závěs aranžovaný z květin, větví nebo ovoce někdy doplněný stuhami, kterým se od starověku zdobily budovy, oltáře a náhrobky ke slavnostním příležitostem.

náměstí. Dáš-li se nalevo směrem k městu, procházíš Corsem Vannucci, kde jsou vpravo i vlevo staré paláce, různé kouty a uličky, o nichž tušíš, že ústí skrze oblouky, úžiny a schody někde dole u hradeb. Táhlo mne to stále dál a dál, až jsem konečně stanula na náměstí, překvapena jeho starobylou krásou. Vlevo Palazzo dei Priori (del Municipio), který jsem, bohužel, uvnitř nemohla spatřiti, je součástí radnice, otevírají ho až v deset a já musela jet dál. Před palácem, na náměstí, za rohem Fonte Maggiore, jest veliká, bronzová krásná kašna s reliéfy od Giovanniho Pisana a Arnolfa di Cambia. V pozadí pak stoupající náměstí uzavírá katedrála San Lorenzo z XV. století, stará, báječně působící. Hned u vchodu je obrovská zelená, bronzová socha papeže Julia III. od Vincenza Dantiho, z r. 1553. Papež žehná lidu, sedí na trůně, má ohromně živé a velebné gesto.

Obešla jsem dóm a vzadu bylo opět náměstí, menší, ale takové středověké, nepravidelné, všelijak vyúsťující v ponuré oblouky a černé podchody, že si tam člověk netroufá vkročiti. Zašla jsem instinktivně dobře ulicí Vecchio dolů ku Arco di Augusto[181], antické to bráně, vysoké, vystavěné z ohromných, hrubě otesaných kamenů. Brána se po obou stranách opírá o kyklopské pevnostní zdi. Co tu je k tomu přičleněných domů, oken, pavlačí a různých starých architektonických flikovaček[182], to se prostě nedá vypsati. Na výsost romantické a zajímavé.

Od brány směrem ven, jako když se celé město dolů propadá, ulice jak vodopády, šikmé schody a chodníky s nízkými, ale širokými stupni, se točí shora dolů, podlézají mocné oblouky hořejších, jako ve vzduchu visících částí města tak odvážně, že se člověk diví, jak tato spleť zdiva, schodů, oblouků a kamenných vzpěr přetrvala věky a drží a činí dojem ohromné, soudržné slitiny.

Z Perugie jsem tedy druhý den odjížděla velmi nerada a s předsevzetím, že navštívím-li někdy příště Itálii, opět se tam podívám, a to na déle, abych vše zajímavé lépe zhlédla.

Jeli jsme z Ancony podél moře a tu jsem viděla zvláštní obraz přírody. Vjížděli jsme z krásného, slunného počasí na pevnině do bouře, která se náhle vznášela nad mořem, modré moře se okamžitě zbarvilo a změnilo na skelnatou světlou zeleň, bylo sluncem ozářené, vypadalo přímo plasticky. Loďky na něm byly jako reflektorem osvětlené a vracely se spěšně k přístavům, zachraňujíce se před bouří. Bylo jich plné moře, jakoby poseto motýly – jsouť jejich plachty pestře oranžové, tmavo-sienové a zelené. Nad nimi, od obzoru nahoru, se klenulo temné, šedé nebe, v němž se utvořil ohromný mračný vír, v tom se pojednou z moře zvedl až do nebe sahající, rozstříkaný vodní sloup, jako mohutná fontána, jen na okamžik a opět sklesl; byla to vodní smršť. Při uhánějícím rychlíku se tento obraz rychle měnil a už jsme vjížděli do deště, ale ne dlouho a za příštím tunelem opět svítilo slunce a byli jsme hned v Cattolici, vytouženém odpočinku po úmorných potulkách po krásných, ale vyčerpávajících městech.

181 Etruský nebo Augustův oblouk, jedna ze sedmi bran v etruských hradbách Perugie. Postaven ve druhé polovině 3. století před naším letopočtem, obnoven Augustem v roce 40 př. n. l. po jeho vítězství v Perusinské válce.

182 provizorních oprav

V Cattolici mne už očekávaly dvě kolegyně a zamluvily v hotelu Savoia malý, útulný pokoj. Ale v noci se na mne „sladkou“ sesypaly komárů roje a pořádně mě zbodaly. Prvou noc se nad Cattolicou teprve snesla řádná ona bouře, kterou jsme při jízdě viděli nad mořem.

Pláž Spiaggia je široká, písčitá a velmi dlouhá a moře nazelenale modré, ale nebylo tak vábivé jako v Dalmácii. Tam je čisté až na dno, jako studánka, čím hlubší, tím modřejší, zde stále kalné jako nazelenalé mléko; moře přináší všechen písek z dalmatského pobřeží na italské. Tam hory vymývá, zde půdu nanáší. K tomu spousta lidí, většina domorodců, dětí a vykřikujících prodavačů „gelati“, „cornetti“, „bombi“[183], jako malý jarmark. Koupily jsme si míč a hrávaly po vykoupání. Strava byla výtečná a hojná. Pochutnávala jsem si na italské úpravě jídel.

Ještě se musím zmínit, že jsme v Cattolici procházkou zašly k přístavu a malé vesničce, která se mně moc líbila. Byla tak venkovská, a přece úpravná a také hostila lázeňské hosty. Ze všech koutů to tam vonělo smaženými rybami, tomátami a kořením. A i krajina tu už byla rozmanitější, neboť se tam až k moři přibližují vrchy a skály, nechávajíce u moře dostatečně široký pruh písku. Nu a po osmidenním pobytu jsem se harcovala opět dále, tentokrát na Ravennu.

Je to město jako ze zcela jiného světa, nepatrně připomíná Pisu, je jí blíže než jiným italským městům. Známé ravennské mozaiky nezklamou, jsou překrásné v bazilice San Vitale, kde nadto mají důstojný rámec, osmihrannou rotundu se štíhlými byzantskými sloupy, s bohatými originálními hlavicemi, provedenými z překrásných afrických mramorů. Chórový výklenek pak se celý skví v nezacházejících barvách svých prastarých mozaik (500 let po Kristu). Jaké jsou tu výrazné tváře – král či císař Maximianus, proti němu císařovna Theodora se svou družinou. V kopuli Kristus na zeměkouli, vše v nejčistším slohu. Dole uprostřed stolový oltář z průsvitného alabastru. Nepopsatelná ušlechtilost celého chrámu, vkus a noblesa a bezvadné zvládnutí materiálů, kompozice, barev a forem.

Za kostelem, který je obklopen zahradou, se přijde k menší, opět rotundovité budově, mauzoleu to Gally Placidie. Uvnitř není více než v každém ze čtyř křížových výklenků po jednom mohutném mramorovém sarkofágu, pěkně ornamentovaném. Ale ty stěny, jako v orientální pohádce, jsou překrásně osázené barvičkami jedinečných mozaik, převládá modrá všech odstínů, diskrétní zlatá, bílí beránci a zelené louky a okna pak dodávají místnosti zvláštní osvětlení, mystické, žluté. Jsou z achátových desek vybroušené. Dóm není tak význačný, zato za ním opět překrásné Baptisterium, uvnitř klenuté a opět vykládané mozaikami, v nichž je vedle figur hodně ornamentálního dekoru. Ve městě je také Dantův náhrobek, ale ten na mě mnoho nezapůsobil. Zato nedaleká

183 zmrzlina, pečivo, limonáda…

Basilica di Sant'Apollinare Nuovo, chrám z roku 500, ostrogótským králem Theodorichem vystavěný, s poměrně úzkou frontou, v přísném románském slohu, z cihel. Je uvnitř velmi dlouhý, dvě řady čtyřiadvaceti mramorových sloupů z Cařihradu ho dělí na tři lodě. Dvě postranní jsou temné, avšak prostřední září mozaikami figurálního obsahu, na jedné straně město a řada mužů, na druhé straně hrad a řada žen v dlouhých rouchách, která přes svou lapidárnost a prostotu forem působí plasticky. Až rafinovaný je efekt vykládaných rouch, dotkne-li se jich sluneční paprsek.

Skoro smutně dojímá mausoleum Theodoricha za městem – takřka vyšetřené uprostřed železničních kolejí, zaprášených tříd a přístavního kanálu, který tu zbyl jediný jako doklad toho, že sem před věky zatékalo moře.

Dala jsem se zavézt k Sant'Apollinare in Classe, do ohromného kostela z cihel, s charakteristickou kulatou a vysokou zvonicí. Kostel stojí opodál vesnice, takřka v polích. Zavezl mne tam povedený domorodec na svém vehiklu. Byl to vůz, jak bývaly naše faetony[184], o jednom koni, černou kůží polštářovaný, má nad sebou bílý baldachýn s třásněmi proti slunci. Objížděli jsme město, dík bráně, kterou právě vydlažďovali, oklikami křížem krážem (aby to déle trvalo), až jsme konečně z něho vyjeli ven. Platila se obecní sazba „prezzo il tarifo municipale", jak tvrdil kočí. Asi za půl hodiny bylo už z dálky vidět věž a brzy jsme stanuli před kostelem. Je opět uvnitř zdoben mozaikami a malovanými medailony biskupů. Tentokráte ukazuje výzdoba, kromě figur, převážně zvířenu. Od středu, v němž je zobrazen Kristus – pastýř, se táhne vpravo, vlevo zástup bílých beránků, kteří s půdou, převážně zelenou, krásně kontrastují. Nelitovala jsem tohoto zájezdu za vděčným a vzácným uměleckým požitkem. Se svým komoněm[185] jsem se pak vrátila do města, obešla ještě jednou náměstí s loubím a dvěma sloupy a odebrala se na nádraží k cestě domů.

Zastávka v Salzburgu, Mimoni a jiné

Pro přerušení dlouhé cesty jsem se stavila v Salzburku, městě, které jsem měla v paměti před dávnými léty jako příjemné, venkovské. Svou příjemnost sice neztratilo, stalo se však následkem svých slavnostních her středem nejenom turismu, ale pamětihodností pro Amerikány, a tím uvyklo na vysoké ceny a na systém vydírání. Ovšem reklama pracuje bezvadně, takže cizinec s plnými kapsami má stále co dělat. Krásné okolí láká na spousty výletů a ladných vyhlídek. Město samo má plno barokních kostelů, náměstí a na vysoké skále hrad.

Vyjela jsem autokarem ku čtyřem jezerům: Mondsee, Attersee, Wolfgangsee a Fuschlsee, jsou každé jiné krásy. Tento výlet s obědem v St. Gilden mne náležitě osvěžil, je tam všady řídký, voňavý vzduch.

184 Phaeton (faetón, faethón) se původně říkalo otevřeným lehkým kočárům se dvěma sedadly, velkými koly a minimálním odpružením.
185 komoň (zast.) = oř/kůň

Večer jsem byla v městském divadle, kde hráli moderní nesmysl „Viktoria", který však byl Reinhardtem vtipně inscenován – působí jako povedená groteska a persifláže[186] na nynější moderní hry. Svůdná žena, která za války, myslíc, že muž je nezvěstný, se vdá za jeho přítele (hrál ho Hörbiger, jehož matka, Slovenka, byla výbornou ochotnicí vídeňského divadelního spolku „Pokrok" a v „Slovanské besedě"), má s ním dítě a s prvním mužem také. Manžel první se vrátí, nejdříve zuří, pak se ti dva manželé domluví a předstihují se ve velkomyslnosti, že jeden každý chce ustoupiti pro druhého, do toho se vplete taneční mistr té paní, konečně i nový frajer, který, jsa majitelem velkostatku, to u marnivé, krásné madame vyhraje. Ona přelétavá tím usnadní sobě a všem ostatním situaci, vezme si boháče – ti druzí jí slouží dál, dva bývalí manželé působí dokonce v kuchyni za kuchaře, nemohouce krásnou paničku opustiti. Celý kus je mluven chvílemi ve verších, které jsou podkládány vtipně skandujícím klavírním doprovodem.

Z představení jsem ale uháněla tryskem domů do Prahy, nočním vlakem a pak rovnou do Mimoně, za sestrou Růžou, do lesů za houbami. Švagr nás vylákal na dvoudenní výlet na Tannenberg[187], Luži[188] a Oybin[189]. Bylo to krásné, pak domů a kancelář a konec zážitků pro toto léto.

* Londýn 1930 – Batchelor Girls Exhibition

Tak, a teď ku své cestě za účelem pořádání mezinárodní výstavy samostatných dívek v Londýně „Batchelor Girls Exhibition".

4. listopadu 1930 jsem vyjela z Prahy a 5. večer přijela do Londýna, který jsem už znala z dob výstavy ve „Wembley". Byly jsme tam společně s Julií Mezerovou, po procestování Bretagne a trochu Normandie. Dobře, že jsem si tehdá prohlédla muzea a pamětihodnosti. Tentokráte na to nebyl čas, pohybovala jsem se nejvíce mezi československým velvyslanectvím na Grosvenor Place a Horticultural Halls. Ale za to jsem se často procházela po Regent Street a Oxford Street, a tak viděla hodně londýnského života.

Moc se mi líbili policajti a šoféři, a vůbec mi tady muži napravili ten dosti nedobrý dojem z mužů Itálie, kteří nechápali, že může slušná žena cestovat sama. Angličané jsou ohromně rozumní a přirozeně moudří, obdivuhodně vedou to velkolepé denní divadlo nekonečného pouličního provozu. Nemohu říct, že bych měla dojem studenosti, spíš dětinští bývají až ku podivu. Mají velkou lásku a ohledy ke zvířatům, kočky si často počkají na pokyn policajta, aby mohly

186 Perzifláž čili parsifláž (z francouzského siffler – písknout) je výrazový prostředek, který se používá k zesměšnění. Používá principu posměšného napodobení, satirického a ironického zpitvoření obsahu, tématu nebo motivu.
187 Tannenberg = německý název vrchu Jedlová v Lužických horách
188 Luž je nejvyšší vrchol Lužických hor.
189 Oybin je lázeňská a výletní obec na jihovýchodě Saska, v okrese Zhořelec, poblíž hranic s Českou republikou.

přeběhnouti frekventovanou ulici, a jednou se stalo, že si vzpomněly kačeny přestěhovati se na Hyde Park Corner z jednoho parku do druhého a policie musela zastaviti celý osmiproudový provoz a Londýn čekal, až se přebatolily veškeré ty kačení rodiny přes cestu, kam je touha nesla.

Staré dámy v Londýně chodí někdy až směšně mladistvě oblečeny, mají prý zásadu strojiti se po celý život podobně, jak se strojívaly, když byly za mlada na výši své krásy. Jsou prý tam k tomu účelu zvláštní švadleny a kloboučnice, aby vyhověly old fashioned formám. Měla-li Angličanka na nějakém plese zvláštní osobní úspěch s nějakým fiží anebo jinou ozdobou, nosí tuto po celý život a dává si ji vždy zase obnoviti. O tom mi nadšeně vyprávěla jedna již pět let v Londýně žijící Češka, paní Kubíčková, která tam učí české děti a koná sociální práci. Ostatně přesvědčila jsem se o tom osobně, když do Prahy jezdívala hudební referentka Mrs Coolich, stará, ctihodná dáma. Strážníci na ulicích jsou také nejlepšími ochránci osamocených žen, jdoucích za noci domů, kdyby je třeba nějaký pobuda chtěl obtěžovati, stačí pouze připomenout strážníka a ten člověk se ztratí ve tmách beze stopy.

Jedno odpůldne se mi podařilo zajíti do Britského muzea, kde jsem se nejvíce zastavovala v keramické sbírce. A podruhé jsem si zajela do původního královského paláce Hampton Court, starého, krásného, v anglikánském slohu, v němž je obrazárna s více či méně zdařilými starými mistry, několik Italiánů a v zahradní lodžii freska od Giotta „Triumf Augusta“, velmi krásná. Kol zámku je velký park s obdivuhodně vypěstovanými tisovými stromy, které dávají zahradě zvláštní ráz; park připomíná francouzské zahrady a je přece odlišný. Podnebí podporuje stejnoměrný vzrůst sametového trávníku a všelikých exotických rostlin, nikoli tropických. V jednom skleníku chovají několik set let starou révu, úžasně vypěstovanou.

Abych se také rozepsala o účelu té cesty. Výstava u nás pilně připravovaná tam vyhlížela velmi dobře. Avšak nebyla vítána v tom rozsahu, zdá se, že pořadatelstvo během vyjednávání o internacionální účasti změnilo svůj záměr; výstava byla nakonec výlučně anglická, obchodní a pouze Československá republika ukazovala čistě odborně, jaké jsou u nás útulky a instituce pro svobodné dívky. Spousty statistik a fotografií mohlo poučiti anglický lid o naší činnosti, pokud je četl. Jinak se právě odvraceli ode všeho cizího, majíce doma katastrofální nezaměstnanost. A vskutku, v neděli i všední den bylo vidět na ulicích mnoho „chudáků“ – dobře školených pianistů, zpěváků, houslistů, tanečníků a malířů, kteří nosí anebo vozí své nástroje (ku příkladu pianina) na kolečkách – jak v tišších ulicích vyhrávali a vybírali. Malíři pak na prostranstvích malují barevnými křídami celé obrazy na kameny na zemi.

Náhodou jsem tentokráte opět bydlela v těch samých krajinách jako poprvé v Londýně u Russell-Square. Měla jsem pokojík v YMCE[190] v mezinárodním centru. Zpočátku se mi tam pro zimu a nedostatečné plynové topení nelíbilo, ale uvykla jsem tomu, a naopak velmi se mi zamlouvala pestrá společnost se všemi národnostmi a pletěmi. Byly tu poněkud uzavřené a zajisté zámožné Indky, roztomilé Japonky, které se vkusně strojí do tkanin svých krajů, velmi nadané a inteligentní černošky, různé míšenky všemožných ras a snad všechny národnosti evropských států, studentky ponejvíce. Večer jsme se shromažďovaly u krbu sedíce v klubovkách a bavíce se všemi jazyky. Usnesly jsme se, že každá zazpívá píseň svého kraje, bylo to moc pěkné a srdečné. U klavíru seděla černoška, ihned pochytila každou melodii a improvizovala doprovod, geniální tvor.

Výstavu jsem s pomocí oné londýnské Češky přes noc ve spěchu nainstalovala, neboť naší výstavě předcházela výstava květin, prodloužená tak, že nám pak zbyla na přípravy pouze jedna noc. Anglie vystavovala všechno možné, co se hodilo do rámce programu. Byly tu pro dívky zařízené pokojíčky, kuchyně a vařiče elektrické i plynové, šatstvo do práce a do společnosti, právě tak obuv, sportovní výbavy, knihy – zkrátka vše, co svobodná dívka potřebuje. Naše výstava, jak jsem již podotkla, byla nevítaná, ba obávaná. V Londýně mysleli, že chceme tam hledati obchodní spoje a odbyt. Když ale viděli, že je naše výstava pouze informativní, začali ji chváliti a bylo zřejmě vidět, že se tu dvojí názory, že se tu dělí dokonce londýnská společnost na dva tábory. Jedni proti, v čele s Lady Astorovou, která výstavu zahajovala a označila nás za vetřelce, druzí chválili a obdivovali naši malou, ale výmluvnou expozici a byla jsem na základě toho na několik míst zvána na čaje. Jenom naši tehdejší zástupci v Londýně byli na rozpacích a byli by tu výstavu nejraději odvrátili, ale naše senátorka F. F. Pl. nepovolila a musela jsem přijet a přes protest a dotazy sekretářky pořadatelstva jsem ji provedla. A měla konečně úspěch takový, že se později ze stejného materiálu opakovala, to už beze mne.

Zakončila jsem zpáteční cestu v Paříži. Plula jsem do Francie přes Lamanšský průliv lodí Golden Arrow z města Folkestone v Kentu do přístavu Boulogne-sur-Mer v severní Francii a pak jela vlakem do hlavního města. Z počátku se mi má milá Paříž zdála poněkud v úpadku a proti spořádanému Londýnu podivočelá, ale brzy jsem se vžila a celá jsem se tam lacino ošatila.

Krátké výjezdy 1931

Mám za sebou hračkářský kurz v Pardubicích od 29. III. do 4. IV. 1931. Byl podařený. Žákyně – učitelky mateřských škol, velmi pilné, horlivé a nadšené, byly dobře organizovány, vše řídila inspektorka paní Anna Pammrová[191], ideální přítelkyně básníka Březiny. Měla na starosti celou administrativu a skutečně nezapomněla na nic. Na konec se se mnou kurzistky v slzách loučily, bylo jich

190 YMCA (Young Men's Christian Association – křesťanské sdružení mládeže)

191 Anna Pammrová byla česká filozofka a feministka. Proslula především po mnoho let vedenou korespondencí s Otokarem Březinou, ale i po smrti vydaným torzem knihy Antieva.

44 mladých i starých, darovaly mi fotografii, velkou kytici růžových a rudých karafiátů a pardubický perník.

Zažily jsme tam leknutí, jsouce s kurzem přítomny požáru pardubického divadla 30. III. 1931. Ještě že vše dopadlo bez úrazu, hasicí pomůcky byly stářím zpuchřelé a vyhořelo hlavně jeviště, kde požár vznikl, a obecenstvo a účinkující měli čas vyjíti. Dlouho jsme s Pammrovou chodily kol hořícího divadla, abychom se zotavily z úleku. Mnoho zachránila železná opona, kterou duchapřítomný hasič sekerou odpoutal, neboť spouštěcí mechanismus selhal. Hercům shořely šaty, které museli v šatnách zanechati, a vyběhli zpola nazí na studený vzduch.

Z Pardubic jsem si se sestřenicí Stránskou zajela na Kunětickou horu, kterou jsme léta objížděli drahou a dosud nikdy nenavštívili. Je to impozantní hrad, právě v renovaci. Mne zajímala kaple, je malá, vysoko na skále posazená, zasvěcená svaté Kateřině. Na oltáři je obraz světice s bohatě řezaným renesančním rámem, věnovaný chrásteckým kanovníkem Ign. Devotim, bratrem mého prapraděda.

Odtamtud jsme se vydaly přes Hradec do Liberce. Ten se mi ale moc nelíbil, je to taková moderní parenesance. Na náměstí uprostřed kašna se sochou Bismarcka[192], čistě německé. Rozloha města velká, malebná a vzduch kol a potom na Ještědu je nádherný. Tenkráte jsem netušila, že později budu obývati chalupu v Podještědí.

Také jsem v tu dobu poznala město Most, kam jsme udělaly s jednou učitelkou mateřských škol jednodenní zájezd za účelem pořádání výstavy učebních pomůcek. Most se mi zvláště nelíbil, avšak překvapila mne mohutná, velmi památná gotická katedrála a zajímavý výhled se zámeckého vrchu. Tam konečně vdechneš čerstvý vzduch nad sirnatými výpary z povrchového a podzemního dolování. Vyhlídka z jedné strany na řetěz Krušných hor a zatopené doly, z druhé strany na kouřící místa a asi pět kopců groteskně seskupených ve formě kráterů. To mne zaujalo a překvapilo. Ale dole jsem se skoro dusila od kouřů a ráno v Praze jsem sotva odolala mdlobám.

Dne 18. června 1931 jsem jela do Darkova ve Slezsku za účelem léčení svého vysokého tlaku. Jsou to lázně jodové, pro všechny možné choroby a vidouc různé nemocné a jejich tragédie, připadalo mi, v porovnání s nimi, že mně nic není, že tam jsem pouze pro zábavu.

Kraj má svůj zvláštní vzhled, je dosti zelený, s velkými lipami, které právě neobyčejně bohatě kvetly a voněly. Vylétli jsme si s kolegy pacienty do českého a polského Těšína, do Ostravy a do blízkého Fryštátu. Lidé všude česky znají, ale jsou jako by zakřiknutí a neuvědomělí a promluví česky až tehdy, když slyší kol sebe tak mluviti. Kromě luk a bříz jsou tu a tam lesíky a uprostřed zeleně si sedly, jako velcí krtci, uhelné doly a zavrtávají se do země, rozhazujíce kolem táhlé haldy, z nichž pak povstávají hráze a nový terén.

192 Otto von Bismarck – první německý kancléř, ve funkci 1871–1890

Vracela jsem se přes Hlucholazy, Gräfenberg[193], kol Pradědu do Orlických hor, na Hradec a pak přes Liberec za sestrou do Borečku u Mimoně. Cesta byla krásná, pěkným krajem opět do pěkného kraje. Tam mne už očekávala sestřenice Ela a konaly jsme výlety Polabím od Litoměřic do Hřenska po vodě na Edmundovu soutěsku, Pravčickou bránu, Gabrielinou cestou, vše při vzpomínkách, kdy jsme jako mladé dívky, ještě s otcem a se sestrou, procházeli tato místa. Nasbírala jsem si studie a skici ku zpracování doma.

Z deníku roku 1932, Mariánské Lázně

V srpnu 1932 jsem byla na krátko v Mariánských Lázních, okouzlena krásou přírody a příjemným lázeňským životem. Při té příležitosti jsem také navštívila Cheb a Františkovy Lázně a okolí. Pohoršovala jsem se nad našimi lidmi, kteří si ničí a znečisťují svůj vlastní majetek a tím i svou pověst. V porovnání s pilnými a pečlivými Němci, majiteli velkých lázeňských restaurací a jiných zařízení, to naši lidé rozhodně prohrají svou netečností a nedbalostí. Je v těchto místech vedle Němců dosti českého cenného majetku, ale bídně udržovaného.

* Itálie s Helenou Johnovou 1933

2. září 1933, po přípravách a předběžném zaslání peněz, jsme konečně s Helenou Johnovou jely do Itálie – v prvé řadě hlavně do Říma, jehož neznalost jsme já i Helena považovaly za mezeru ve svém vzdělání. Z Prahy přes Mnichov, Veronu a Florencii jsme dojely 3. září večer do Říma. Vyhledaly doporučený penzion „Onatski“ na Corso d'Italia a skutečně nalezly pěkný pokoj. Byl to vlastně div, že jsme dostaly pokoj neohlášeny, neboť byla na svatý rok v Římě o byty nouze. Tento penzion mi doporučila jedna z mých milých Holanďanek. Leží v elegantní čtvrti za Venetem a má výhled na park a Villa Borghese. Ceny přístupné v mezinárodním prostředí, majitelé Ukrajinci.

4. září ráno jsme se daly na první výzkumnou cestu. Přes pahorek Pincio, kolem Villa Medici, která je francouzskou akademií a nebyla bohužel přístupna. Zahrada vynikala charakteristickými velkými piniemi a cypřiši. Došly jsme ke kostelu zasvěcenému Svaté Trojici – Trinitá dei Monti, odkud je z terasy pěkný pohled dolů na Řím a na kopuli sv. Petra v dálce. Avšak neubránily jsme se jakéhosi zklamání, porovnávajíce vyhlídku, jinak pěknou a zvláštní, s překrásnou vyhlídkou naší pitoreskní Prahy, která samozřejmě slohem, ovzduším a obrysy je zcela odlišná od Říma, svou hodnotou však, jako pohled na velké město, nad Římem daleko vítězí. Majíce tak Vatikán téměř na dosah ruky před sebou, pustily jsme se za ním, přes bránu Aurelianských zdí Porta del Popolo, pěšky v prvém návalu jarosti a síly. Avšak cesta se dosti táhne a bylo teplo, takže jsme brzy ucítily únavu.

193 Lázně Jeseník

Konečně jsme došly na Svatopetrské náměstí, plné zbožného, ba může se říci nábožensky bojovného lidu, v různé maškarádě. Vešly jsme v chrám chrámů, ohromné to shromaždiště a mraveniště lidí, kteří mu nedodávají ani velebnosti, ani nálady, neb křičí, zpívají, volají na sebe, utíkají a honí svoje ztracené procesí, hledají různé chodby a kaple a přístup k čekárnám k papeži. Svým zpěvem sveřepě překřikují procesí z jiné strany se valící. Báby rovnají svoje závoje a všeliké předepsané černé hadry na hlavách a panny se procházejí v pochybně bílých řízách, tak pochybně bílých, jak pochybná jsou jejich panenství. Celé to shromáždění je pod sugescí, že koná něco výjimečně bohulibého jen tím, že se dostalo až do Říma, kam by, dle mého spontánního citu, měl opět jednou vkročit Kristus s důtkami. Od chrámu vlevo je církevní pokladnice, která však nevykazuje nic pozoruhodného a z daleka se nevyrovná pokladu naší Lorety.

Pravé poklady jsou až na druhé straně ve Vatikánu. Přes pohodlné sandály jsme byly tak unaveny, že naším útočištěm byl tak zvaný „komár“. Je lepší než autotaxi, poněvadž lze ještě cestou leccos pěkného zhlédnouti. Jely jsme do penzionu na oběd a pak opět na potulky. Směrem k nádraží, přes Piazza Esedra, polokruhovité veliké náměstí s fontánou a kavárnami, kolem Caracallových lázní k lázním císaře Diokleciána, které zde jmenovanou oblast zcela zabíraly a do nichž je dnes vestavěn kostel Santa Maria degli Angeli, částečně vybudovaný Michelangelem, velmi prostranný v použití starých ohromných římských kleneb. V něm se nachází reliéf od Michelangela a na zemi z různých mramorů vykládaný římský meridián se zvěrokruhem z poněkud pozdějších dob.

Odtamtud jsme prošly k bazilice Panny Marie Sněžné – Santa Maria Maggiore, krásné, pozdně renesanční stavbě, na stupních vyvýšené, uvnitř velmi nádherné, s dřevěným zlatým stropem. Vevnitř to procesími opět vřelo. Je prý to největší mariánský chrám a opravdu nepostrádá grácie.

Dále jsme zašly do malých románských kostelíků svaté Praxedy – Santa Prassede a baziliky Santa Pudenziana, zasvěcené sv. Pudentianě. Jsou v nich pěkné mozaiky a pravá posvátná nálada. Pod posledním svatostánkem se odkrývají základy starého římského chrámu. Pak jsme nastoupily do „komára“ a daly se zavézti přes bránu Porta Pia ke kostelu „Sant‘Agnese fuori le mura“, tedy bazilice svaté Anežky za hradbami, raně křesťanskému komplexu s katakombami a mauzoleem. V jeho sousedství je budova se zachovaným původním půdorysem, malá románská, dvojitá rotunda Santa Costanza, vyzdobená překrásnými mozaikami – na světlé půdě ve větvovém ornamentu ptáčci, květiny, motýli i portrétní hlavičky velmi veselých barev. Tento nečekaný objev nás velmi mile naladil a skončily jsme ten prvý den večer na terase kopce Pincia.

5. IX. ráno nás vedla cesta po Vittorio Veneto k Palazzo Barberini, kde se nám líbily zbytky kdysi krásně založené zahrady a celý velký palác. Odtamtud jsme zhlédly Fontanu di Trevi, tuto umělou skálu, přímo se valící ze zdiva mohutného paláce, na malý prostor, stísněnou ve spleti úzkých uliček. Výstavba je monumentální, ale celá barokní. Nedaleko je kostel sv. Ignáce z Loyoly –Chiesa di Sant‘ Ignazio di Loyola, rovněž barokní, a velký bazilikální kostel Santa Maria sopra Minerva, uvnitř gotický. K němu se blízko kupí mohutný Pantheon, ponurý, ohromných rozměrů. Je nápadně viditelné, jak rozměry této stavby přináleží jiné době než ostatní budovy a jak se kříží a proplétají a vyrůstají z různých základů, o čemž také svědčí krásná Piazza Navona, bývalé starořímské závodiště. Je to táhlá elipsa, s okruhem eliptických ulic v dalším pořadí. Na tomto náměstí jsou dvě fontány a pěkné fasády kostela sv. Anežky – Sant‘Agnese, kostela Santa Maria dell‘Anima a v koutě pak starý kostel Santa Maria della Pace a francouzský kostel San Luigi dei Francesi, veliký, barokní.

Odtud jsme zašly na československé vyslanectví, kde jsme očekávaly zásilku peněz k dalším cestám nutných. Byla nám z počátku poukázána menší povolená částka, která se musela postupně obnovovati. Tam na legaci[194] jsme se domluvily s velmi příjemným společníkem, panem doktorem Zahnem, který nás pak denně prováděl svým osobním autem Renault a těšil se z našeho nadšení a obdivu, maje sám plné porozumění pro antické památky, na které nás přímo labužnicky upozorňoval.

Viděli jsme starou, vykopanou přímořskou Ostii[195], kterou jsme důkladně prohlédli, dále jsme se pak vydali k starořímskému hřbitovu tohoto přístavu, v němž je zachovaných mnoho náhrobků s malbami, v nichž hrají nikoliv husy[196], ale kačeny velkou úlohu. Mně osobně se lépe zamlouvala prostá hřbitovní pole, se smutečními vázami do země zapuštěnými, do nichž chudý lid vkládá živé květiny. Zpět jsme jeli kolem baziliky sv. Pavla za hradbami – Basilica di San Paolo fuori le mura, objížděli starý i nový Řím. Tak jsme viděli také nový Mussoliniho stadion.

6. IX. jsme zajely do Museo Nazionale Romano, s množstvím krásných antických soch. Já pak jela navštíviti Mme de Maanen, Holanďanku, bývalou redaktorku, u které jsem také měla deponované peníze. Obývá se svou sestrou jednu z četných římských plochých střech, na nichž se skrývá množství pěkných pokojíčků, ateliérů, krásné zahrady plné vistárií, opuncií, pelargonií, oleandrů a všemožných rostlin a stromků. Paní Maanen má veliký výhled na

194 legace = vyslanectví

195 Ostia Antica je rozsáhlé archeologické naleziště, nacházející se asi 30 km jihozápadně od Říma. V době antického Říma sloužila Ostia jako přístav města Řím. Ležela tehdy v místě, kde řeka Tibera ústila do Středozemního moře. Podle toho vznikl také její název: slovo „os“ totiž v latině znamená ústí.

196 Narážka na známý příběh, jak husy zachránily Řím: Ve IV. století před n. l. se Galové, kteří obléhali římský Kapitol, jenž stál na kopci, snažili tajně obsadit tuto pevnost v noci, kdy její obránci tvrdě spali. Hlasité kejhání hus, které žily v chrámu bohyně Juno, ale Římany probudilo, a díky tomu se jim útok podařilo odrazit. Tento příběh popsal v kapitole „Dějiny od založení města“ (Ab Urbe condita) římský historik Titus Livius.

okolí Říma – Campagna Romana. Fridžider[197] jí zchlazuje vodu a potraviny, a tak ty dvě sestry žijí skromně, ale co potřebují, to mají; jsou stále ve styku s lidmi a s literaturou, čemuž nasvědčují velká bibliotéka a spousta časopisů. Viděla jsem je poprvé, ale velmi mile mne přijaly a poradily, co máme vidět. Odpoledne jsme šly na Forum Romanum, na toto veliké rozvaliniště, na kterém se stále bádá a znovu odkrývá. Bylo nám řečeno, že i Duce Mussolini věnuje ohromné částky na odkrývání starých památek a obětuje někdy celé městské čtvrtě, aby bylo možno nalézti souvislost antického města, které se pro svou masivnost a pro nanesení trosek na vlastní tělo ocitlo hluboko pod rovinou moderního Říma. Noví Římané vskutku bez obtíží a skrupulí nabrali starý materiál, ať cihly, ať mramor, a nastavěli do starých budov nové domy a ulice. Zasypali staré propadliny, bez ohledu na pohřbené poklady tak, že dík této nedbalosti, je pátrání ještě dnes vděčné a po stránce umělecké skorem vždy úspěšné, neboť přes to, že bylo zničeno tisíce soch, sloupů a mramorových výzdob na vypalování vápna, právě takové tisíce ještě pod zemí leží skryty a nevyzvednuty. Rozměry takových staveb, monumentů a soch jsou gigantické a obdivuhodná je dovednost i důmysl lidský, který takové ohromné hmoty zvládl, se kterým si vyspělá technika dnes mnohdy neví rady, jak převézti bez pohromy žulový monolit, jakých mají v Itálii na sta.

V pokračování Fora se nalézá Flaviovský[198] amfiteátr neboli Koloseum, nazvaný dle ohromné sochy Neronovy, která stála hned vedle, na vysokém sloupu. Zřítila se, jakož i hořejší části Kolosea při zemětřesení, jméno však amfiteátru už zůstalo – působí velkolepě a ponuře. My v něm viděly procesí vřeštících bílých dívek, vedených knězem, pro odčinění nelidskostí páchaných na prvních křesťanech. Divně se tu vyjímá velký černý kříž na půdě areny, jakož i kříže a papežské znaky, které se všady na antických památkách nasadily, jako zaklínadla proti zhoubnému pohanství – co se nasadí opět na kříž, až jeho doba mine? Čím se bude zahánět mocné dosud papežství? Ovšem doba mine a musí minout dobu. I to křesťanství muselo přijít, bylo nutné, jako reakce po rozkošnickém římství a jeho dekadenci, avšak vše podléhá zkáze a zániku, a co je pro takové dění 1000, 2000, 3000 let? Snad jsme nedaleko nového přelomu (psáno 1933).

Mussolini je také svého druhu „muss“[199]. Dobře vystihl změklost a neřestnost svého národa. Jak nám byly popisovány Italky, jsou stále milostnicemi svých mužů a činí si na ně velké nároky. Mimo to se silně krmí, tak je vidět, že za mládí štíhlé, později nápadně tloustnou, ztrácí krásu a svěžest. Nevěra v manželství je oboustranná, a tak ono požitky a přírodním teplým podnebím zeslabené bytí

197 Fridžider – starý výraz pro chladničku. První chladnička značky „Frigidaire“ (z latinského frigidarium – bazén se studenou vodou), byla vyrobena v roce 1918 společností „Frigidaire Appliance Company“ (dceřinou společností Electroluxu). V mnoha zemích se toto slovo stalo synonymem pro výraz lednička, chladnička.
198 Podle císařů flaviovské dynastie, kteří ho postavili.
199 z německého Muss – nutnost

vede k zahálce i změklosti. Houfy mladých mnichů se potloukají krajinou v nečinnosti a žijí pochybným životem samotářů, jak tomu zmučené a ubledlé tváře nasvědčují. Starší kněží mají ovšem život již jinak zařízený, za každým se více méně vznášela bytost ženská, anebo i více oveček v extázi půl nebeské, půl pozemské. Mussolini tyto vlastnosti svých lidí zná a zavádí u nich již v útlém věku kázeň, ba vojenského ducha. U Říma leží tábor 30 000 hochů, každý den ráno již chodili s rachotem bubnů, s troubením a hudbou na cvičení – odpůldne pak po muzejních sbírkách a pomnících někdejší slávy. Tu věru nemají čas zahálet, polehávat a zaměstnávat ruce ne prací, jak je vidět všady na ulicích, ať u prostého lidu nebo zámožných tříd. Staří Římané holdovali také vším možným způsobem bohu Erosu, avšak přitom velkolepě tvořili, vynalézali a kultivovali se.

Dnešní Ital žije jen ze starých uměleckých tradic, jeho nynější výtvarnictví je chabé, moderní galerie jsou trapné. Zdá se, jako že se v horké troubě vše rychle peče, tak i v horké Itálii vše rychleji vyspívá a dospěje – tam vyvrcholila antika, tam vyvrcholilo křesťanství, tam vyvrcholila renesance, všade jinde se tyto převraty děly zvolna, zde máš dojem velkých a dosti náhlých výkyvů. Je pravda, že u nás vyvrcholilo kacířství a vedle toho husitství a války, ale nezůstaly po nich ony plodné památky jako v Itálii. Zdá se mi to snad proto, že se tam jezdí jako na výstavu a člověk si bedlivěji všeho všímá?

7. IX. jsme se opět obrátily k Vatikánu a Sixtinské kapli, k místu mých přání a snů mládí. Byly jsme však poněkud zklamány její nečekanou ponurostí. Fresky jsou krásné, avšak povlaky prachu tu krásu zpola kryjí, totiž renovuje se tam. Dále jsme prošly všechny galerie, plné nástěnných malířských nápadů, obestavěné kandelábry a mramorovými vázami antických tvarů a vybraných mramorů. Vatikán má vzácnou sbírku primitivů[200] a velkých gobelínů. Jeden z řady návrhů od Raffaela znázorňuje Kristův rybolov a patří svou jasností a mistrným podáním čiré mořské vody k nejkrásnějším, jež jsem dosud viděla, téměř fascinuje tou vodou.

Galerie plastik, známá svými arcidíly, zanechá v člověku zoufalý smutek nad tím, co by sám chtěl a nemůže, neboť vše tu už bylo a v jakém nedostižném podání. Dlouhé chodby Vatikánu, vlastně galerie, jsou naplněny všelikými, více méně vkusnými dary od různých vladařů. Stropy vykazují malbu nejrůznějších námětů, vždy krásně sladěné a od umělce vždy znova a znova přímo vymyšlené. Stěny pak napodobují mistrně malované brokáty smělého zřasení na způsob bohatých záclon as ze XVII. století. Pak je tam přenesena partie ze starého papežského sídla Lateranu[201]. Jsou to olejem malované skříně a schránky zdobené medailony s ovocem a květinami, velmi dovedně a efektně provedené. Z okna je vidět do zahrad, plných jižní vegetace.

200 zde ve významu: staří mistři, výtvarníci z období gotiky a starší
201 Papežská bazilika sv. Jana v Lateránu a celý její stavebního komplex kolem byly až do 14. století sídlem papežů.

Odpůldne nás čekal rytíř s autem, a že nás poveze do neznáma. Jeli jsme velkou rychlostí z římských hradeb ven, dál a dál a pak stále výše a výše serpentinami, a tu jsme spatřili pod námi vodu, vpravo vodu, vlevo vodu, až jsme stanuli vysoko na kopci a dole v tmavé zemi krásné kulaté jezero Nemi. Je kouzelné, v dálce pak světélkovalo moře, jen tak slabě, jako zamlžená lastura, úchvatná podívaná!

Obešli jsme vrchol hory Monte Cavo, na němž jsou také antické zbytky, a dále jezero Albanské. Sjeli jsme k němu dolů, přes Frascati a Castel Gandolfo, a poseděli přímo nad hladinou ve zcela prosté taverně, která nás hostila vermutem a prvotřídními limonádami. Vraceli jsme se a dostihli pradávnou silnici římské říše Via Appia, která při soumraku působí prazvláštním kouzlem; vysokými cypřiši a dalekými výhledy zanechává tklivý dojem a těžko popsatelnou náladu. Potom jsme projeli kol kostela San Sebastiano al Palatino se sochou umučeného ležícího světce od Antonia Canovy a po večeři zašli opět do Kolosea. Při měsíčním světle působí hrůzostrašně velkolepě. Ještě nutno dodati, že jsme při návratu z tohoto výletu do Albanských hor spatřili ze zahrady parku Villa Celimontana mohutné Caracallovy lázně.

8. IX. ráno jsme prohlédly Villu Borghese, s mnohými krásnými sochami a s graciózní Dianou, a zajímavou galerii, která chová „Lásku nebeskou a lásku pozemskou“, známé to Tizzianovo veledílo. Celá vila podává dokonalý obraz přepychového obydlí italských šlechticů, je při vší nádheře vkusnou předchůdkyní a vzorem mnohých pozdějších francouzských Ludvíkovských zámků. Odpoledne jsme pak vyjeli ku Hadriánově vile v Tivoli. To je velká oblast, zastavená palácem, chrámy, koupelemi i arenou tohoto velmože. Vede k ní překrásná alej starých cypřišů a olivové háje. V Tivoli jsme navštívily římskokatolickou katedrálu svatého Vavřince – Cattedrale di San Lorenzo, pak přejely na druhou stranu Sabinských hor údolím, v němž je zaklíněna zahrada Villa d'Este s nejkrásnějšími vodotrysky. Spádem tam na blízku se vyskytující řeky jsou vymyšleny všeliké vodopády, groty a vodojemy z mramoru. Jsou porostlé jemným zeleným kapradím tak hustě, že obalují všechny kamenné tvary zelení, a přitom jiskří diamanty vodních kapiček, efekt úplně originální a úchvatný. Musím říct, že Versailleské vody, které jsou okázalým a velkolepým divadlem, to intimní kouzlo vod d'Estovských nikdy nemají. I tento výlet byl do „neznáma“ a překvapil nás novými krásami.

9. IX. jsme si prohlédly baziliku Santa Maria in Aracoeli, na vysokém schodišti, proti Tarpejské skále[202]. Pod ním na Campidoglio[203] je krásná bronzová jezdecká socha Marca Aurelia. Vedle pak Herkules a Minerva z dvojího kamene, bílé a červené žuly. V budovách kol náměstí jsou Kapitolská muzea s vybranými řeckými a římskými antickými sochami. Vedle je muzeum Caffarelli s malbami a novými plastikami, které v soutěži s antikou neobstojí.

202 Strmý útes na jižní straně Kapitolu, který byl používán během římské republiky jako místo popravy.
203 Kapitol, lat. Capitolium, nejznámější a nejmenší ze sedmi římských pahorků.

Odpoledne nás čekal kostel San Pietro in Vincoli a v něm Michelangelův Mojžíš, dílo to, které jsem si již od mládí přála spatřit, a opravdu nezklamalo. Je vidět, že mistr vyrostl na půdě antiky a dovedl do svých soch vložiti takovou sugestivní sílu, že ještě dnes a na věky každým otřese, kdo dovede vnímati božskou jiskru umělecké tvorby. Odtud jsme ze zvědavosti navštívili fašistickou výstavu. Nelze si vymyslet větších dvou protiv. Ta boucharonská[204] prázdnota, jinak dobře a dovedně zaranžované výstavy, ponurost války, která má vzbudit pocity vítěze a vzbuzuje pouze ubohý tlak a tíži, pod kterou člověčenstvo úpí. Jsou tu na pomoc všechny hypermoderní vymoženosti úpravy, aby působila dojmem velikosti a slávy, ale působí jako hrob, jako ohromná zřícenina, která se chce hřmotem a světelnými efekty na tebe svalit.

Obešli jsme Kvirinálský palác, největší římský palác z 16. století, pěkně rozložený, sešly ku čtyřem pozdně renesančním fontánám Quattro Fontane, a pak kolem Tritónovy barokní fontány na náměstí Piazza Barberini zahnuly směrem domů.

10. IX. jsme si zopakovaly Museo Nazionale Romano, naproti nádraží Termini, a znovu obdivovaly všechny krásné sochy, hlavně onen překrásný reliéf „Narození Venuše“, který svou měkkostí a citem formy předčí vše dosud viděné. Odpoledne pak byl na řadě kostel Santa Maria in Cosmedin, postavený na starých římských základech starověké sýpky a výdejny obilí. Obdivovaly jsme jeho krásné mozaiky a pak se vydaly přes Tiberu do čtvrti Trastevere a do krásné Baziliky Panny Marie v Trastevere, jednoho z nejstarších nepřetržitě činných křesťanských kostelů, který se vyznačuje starodávnými mozaikami a románskými sloupy. Území Trastevere je velmi svérázné, člověk se ocitá pojednou jako na malém městečku s příslušnou špínou a s neduživými bambini. Vypadá to, že až když děcka dožijí třetí, čtvrtý rok, zaoblí se a jsou z nich pěkní okatí Taliánci. Ovšem v útlém věku jsou bledí, scvrklí, tenouncí, jako voskoví – zcela jak je italští mistři již odedávna malují. Mámy jsou někdy hezké jak madony a ve starším vydání dosti tělnaté. Jako tady, v Trastevere, kde všechny ty lidičky obklopuje nádherná architektura, kostely a budovy, čiré umění. Musím říct, že Italové mají krásné hlasy, lahodné, které vyniknou tehdá přirozenou lehkostí, zapěje-li si takový uličník svou melodii, plnou fioritur a mordentů[205]. Když píská anebo řve šlágry, už to tak pěkně nezní a ztrácí to národní charakter. Tady všichni milují rámus, se vším se hází, aby to hlučelo, automobily a motocykly zvláštně vrčí, tramvaje jsou železné a řinčí, všady se k tomu přišlápne a přidá páry, aby ten hluk byl ještě dokonalejší, o nějaké houkačky jim nesejde, neznají nervy. Jejich vojenská hudba je k utečení, hlavní nástroj je buben, který přiznává třeba 4× do taktu.

Prošly jsme to Zátibeří, přešly do Říma a octly se na místě, které dosud nebylo na našich plánech zaznamenáno – Nové Forum – poblíže kostela jména

204 zastaralý z frj. převzatý výraz pro „velkohubý“, nabubřelý
205 způsob zpěvu s rychle se střídající melodií a rytmy

Ježíš – Il Gesù, což je mateřský kostel Tovaryšstva Ježíšova. Mezitím, co jsme usilovně hledaly v mapě, kde jsme, přidružila se k nám jedna římská figurka – hubená žena v černém, s odznaky na způsob Armády spásy, zprvu německy a hned na to však česky nás oslovila, a prý: „Co hledáme a máme-li noclehy, spíme-li v hospicích, byly-li jsme už u papeže pro odpustky, a proč ne?“ Řekla jsem jí, že se necítíme dosti hříšné a že nejsme v církvi, a tím jsem vyvolala mravokárné pohledy. S díkem jsme odmítly tuto přehorlivou papežskou agentku a ona se pohoršeně vzdálila.

11. IX. jsme byly dopoledne ve vatikánské pinakotéce se sbírkou velkých děl starých mistrů. Pak na Andělském hradě, svérázné, vynikající to stavbě, jak známo, do ohromného kruhu opevněné – příšerné svou ponurostí a charakteristikou vlády římských papežů středověku, kteří se usadili na náhrobku gigantických rozměrů, využivše ho pro svoje účely jako nedobytné doupě. Vstup tam byl skorem nemožný. Nejdříve se muselo podzemními chodbami v serpentinách vzhůru do prvého a pak druhého patra a dobře ukryty za cimbuřím vedly tajné chodby, vrátka a schody výše do papežských kobek, které nepostrádají odpuzující ponuré nádhery. Něco podobného jsem pociťovala při návštěvě dóžecího paláce v Benátkách – jen papežský palác v Avignonu tuto příšernost snáší, ba tam je logicky velkolepá. Ale na Andělském hradě jako by se byl nasadil ošklivý pavouk.

Odpůldne jsme byly v Lateranu, prostranné bazilice San Giovanni in Laterano, opět povstalé na starých základech, které se vždy prozradí svou velkorysosti. Její součástí je Baptisterium, vystavěné přímo na staré rotundě, s dvouposchoďovým sloupovím a známými zpívajícími dveřmi z dutého, měděnkou zeleného bronzu. Dále bazilika svatého Klementa v Lateráně, opět krásný, náladový kostel, a pak Santo Stefano Rotondo, do kruhu stavěný, s kruhovým ochozem, s dřevěnou, zvenčí cihlovou střechou. Má jedinečné proporce, výzdoba vykazuje několik fresek s příšernými výjevy ze života mučedníků. Nedaleko je opět starokřesťanský chrám Santa Maria in Dominica s mozaikami v apsidě[206] a antickou fontánou, v lodičkové formě, před hlavním vchodem.

Příští den 12. IX. jsme opět navštívily Laterano, tentokráte muzeum, velmi zajímavé antickými, jakož i misionářskými sbírkami. Odpoledne pak procházka od Villa Farnese a Palazzo della Cancelleria k Piazza Colonna, do kanceláře „Roma Citta“, abychom si daly orazítkovat zpáteční a další jízdu.

13. IX. následovala muzea – Musei Capitolini a Villa Giuliana, jedna z nejkrásnějších antických vil s bohatou etruskou sbírkou a mnohými poklady starokřesťanských památek a krásnou, na starých plánech založenou zahradou.

14. IX. unavené a zdolané vším viděným a zažitým, rozhodly jsme se, že pojedeme rovnou přes Neapol na Capri, abychom nabraly síly na další cestování a vnímání. Odjely jsme z Říma rychlíkem as o 10. hodině a projížděly zajímavé kraje, které jsme znaly z výletů. Byly to Sabinské a Albanské hory a dále

206 apsida – (oblouk, zaoblení), zde = výklenek

Pontinské močály, které se odvodňují, zbavují malárie a moskytů a osídlují pak legionáři, kterému každému připadne půda a úhledné hospodářství.

Zahlédly jsme cestou vpravo nově založené město Littoria[207], o němž nám nadšeně vykládal mladý Ital, s nímž nás sblížila řeč a ta okolnost, že má v Praze snoubenku, a tudíž Prahu a vše s ní souvisící horoucně miluje. Jemu také děkujeme, že jsme se v Neapoli rychle orientovaly, dovezl nás k přístavu, poradil, kde máme jísti, že máme povozům dáti vždy jen polovic, co žádají, a zval nás srdečně, abychom se hlásily, a že přijede „avec ma machine“[208] a proveze nás Neapolí.

Tak po tom slavném obědě, kde nás bavili u čistého moře malí potápěči, kteří loví vhozené mince z vody, jsme se nalodily a pluly na Capri a až asi v 7 hodin večer za tmy dojely. Tam nás čekala moje holandská přítelkyně De Swart a srdečně nás uvítala. Již z dálky jsme vyhlížely romantický ostrov, sedí jako ohromná stolička v moři, břehy jsou vysoké, skalnaté. Swart nás naložila se zavazadly na „komára“ a začaly jsme cestu na Anacapri, které leží vysoko na skalách. Cesta byla překrásná a Swart nás stále pobízela: „Ja, es kommt noch schöner, es kommt immer schöner“[209] a vskutku, zvolna jsme stoupaly nad moře, nad Capri, přijely k nejužšímu místu ostrova, na šíji, z níž je vidět na obě strany, vpravo neapolský záliv s tisíci světly, vlevo světélka rybářů. Pak jsme stoupaly podle skal na vyzděné silnici, přijely k Madoně ve skále, kterou nikdo neopomene zdraviti. K ní vedou také schody až zdola, dnes pouze venkovany užívané. Chodí po nich obvykle venkovanky pilně mluvící a gestikulující a při tom balancují na hlavě náklad, jako kdyby měly klobouk s peřím na ní, točí hlavami a náklad se ani nehne. Avšak my jsme jely za noci a za zcela pěkného elektrického osvětlení. Už jsme dojížděly do vesnice, vpravo zeď, vlevo zeď a plno vil, všady vonící a kvetoucí oleandry, které místo jiných stromů vroubí silnici, kmeny pak jsou z polovice obílené, jako naše silniční patníky. Všady ona vůně, mě už z Jugoslávie tak povědomá, sladká a kořenná, osvěžující.

Na ostrově je bohatá vegetace a květena, rostou tam snad největší citrony světa, fíky, pomeranče, modré víno, opuncie s berberskými fíky, palmy s ovocem, velké ořechy, mandle, hrušky, broskve, nádherné a dobré meruňky, vše skorem současně. Když jsme dojely tou pohádkovou cestou za kostel, vystoupily jsme u Marie-Antonie, hotel Monte Solare, odevzdaly tam svá zavazadla (pokoj byl již zamluven) a šly ihned dál na náměstí, z něhož se pak už musí pěšky až do Casa Surrya, krásného sídla druhé holandské přítelkyně Emilie van Kerckhoff. Ony se totiž obě mé Holanďanky pro svoje zdraví usídlily na stálo na Anacapri. Samy bychom těmi klikatinami nebyly asi trefily. Swart nás vedla hned z kopce, hned po schodech, až jsme došly malých vrátek a byly na místě.

207 Od roku 1946 se jmenuje „Latina“, před tím bylo pojmenováno Littoria podle symbolu fašistické strany: liktorských prutů (svazek dvanácti prutů obepínající sekeru a Římané ho převzali ještě od Etrusků).
208 se svým autem (fr)
209 Ano, a teď přijde ještě něco hezčího a pak ještě krásnějšího.

Moje shledání s milými Holanďankami, po dlouhých letech válkou zaviněných, bylo srdečné. Emily nás uvítala v tyrkysových šatech se šperkem, zcela slavnostně. Ta je zjevem, jako by byla z Florencie, botticelliovská kráska. De Swart oproti tomu se nosí jako umělkyně, šaty tailor-made[210] skorem mužského střihu, je sochařkou, žákyní Rodina. Kerckhoff výstižně kreslí a i spisuje. De Swart je starší, je vyrovnaná, spokojená, vyznává Krišnamúrtiho[211], Emily není tak uklidněná, těžce nese, že válkou (první světovou) přišla o část svého jmění, třebaže její majetek na Anacapri je velmi elegantní, umělecký, s velikou zahradou, vlastně celou strání s výhledem na moře, v níž také stojí domeček De Swart. Ta pracuje ráda na zahradě, modeluje a vystavuje.

Na Anacapri nám nastal blažený čas, třeba jen na několik dní. Jezdily jsme se koupat k Marina Grande, obědvávaly jsme na balkoně malého vídeňského restaurantu, z něhož bylo vidět na moře a zároveň na náměstí. To nám připadalo jako malé divadélko s pestrými lidičkami a scenérií jako na jevišti. Jeden den jsme stoupaly na Monte Solare, onen nejvyšší bod, který se také nad naší hotelovou terasou nad námi buď laskavě, anebo při dešti až hrozivě skláněl. Tam by se dalo všude malovati, všecky krásy nejsou využity a co malíři tam dělají a vystavují, je kýč a daleko nevystihuje charakteristiku a krásu tamějších námětů. Na každém výběžku ostrova jsou malé pevnosti, z části ještě antické, většinu z nich skoupil Axel Munthe, autor nyní pilně čtené knihy „O životě a smrti“. V lidu však není oblíben, tento bývalý osobní lékař švédské královny. Vládne velikým jměním, které umí ještě množiti na úkor domorodých zemědělců a obyvatel. Přesto udělal svou knihou Anacapri velkou reklamu. Každý ji zná a chce o něm věděti více.

U Holanďanek jsme trávily několik příjemných chvil. Emily nám ukázala jednak vzácné indické tkaniny a památky a jednak svoje velezajímavé studie z holandsko-indických držav. Vytvořila si sbírku charakteristických hlav z celého australského souostroví, kde všady s De Swart cestovaly pod ochranou své vlády a později o tom vydaly bohatě ilustrovaná díla.

Náš hotel Marie-Antonie se nám také líbil. Leží vysoko, spodní poschodí je kryto pergolou, kterou stvořil silný kmen vistárie, nad pergolou je dlouhá pavlač, z níž se vchází do řady pokojů, čistých, na podlaze kachlíky, mramorové římsy a překrásná vyhlídka přes pinie a ovocné zahrady na širé moře z jedné strany a na Monte Solare z druhé. Člověk se tu téměř vznáší nad mořem, v noci pak vzduch a pohled na jižní hvězdnaté nebe je nepřirovnatelný. Z pokojů jdou dveře přímo na onu pavlač – v noci se nezavírají a zůstávají jen zpola zataženy rohožkou, která se za dne proti slunci úplně zatáhne. Často jsem v noci vstala a vystoupila se ven ovzdušit. Ta lahoda vzduchu se nedá popsat, bylo mi nadmíru lehce a blaze. Poslední den se spustil na noc prudký déšť, provázený bouří

210 Tailor-made = šitý na míru
211 Džiddú Krišnamúrti byl indický filozof a básník. Patří k nejvýznamnějším duchovním učitelům 20. století.

a blesky, a až do rána neustal. Domorodci jej čekali, neboť šest měsíců již nepršelo a po dešti se vše znovu zazelená a vypučí jako z jara.

18. IX. ráno jsme nastoupily cestu zpět do Neapole. Jelikož se opět zjasnilo, nalodily jsme se směrem k Amalfi, že se někam dál dostaneme. Moře se uklidnilo a kapitán svolil, že nás několik vysadí až v Paestum, kam jsme měly namířeno. Není tam přistání, jenom mělká písčina. Viděly jsme Amalfi a Salerno, krásná přímořská města, a jely dále napříč k pobřeží, k Paestum. Cestou nás minuli dva šikovní žraloci, as o 6 metrech délky, hbité mořské kočky[212], štíhlé a skvrnité, převalovaly se ve vodě, dávajíce dobře rozpoznati své široké tlamy a hodně dozadu posunutou čelist.

Vylodění v Paestum bylo poněkud romantické, připomínalo mi to podobné přistání na Mont-Saint-Michel v Normandii při neklidném moři. Musely jsme nastoupiti do malé loďky, neklidnou vodou silně rozhoupané, a nakonec nás námořníci ještě kus na pevninu nesli. Nás dvě pak vynesli i s kufry a vysadili takřka na pusté písčině, jako Robinsona. Tak jsme pak naložily své kufry na ramena a brouzdaly jsme se horkým pískem, opuštěnou krajinou, potkaly při tom stádo buvolů a oslíků a konečně dorazily k zříceninám, při nichž stojí – ovšem osamocen – přepychový hotel, v němž si sebranka z celého světa labužnicky hověla. Uložily jsme si tam zavazadla v recepci a pak jsme teprve procházely a prolézaly zříceninami řeckých chrámů a nová, dosud neprobádaná naleziště a vykopávky. Před námi to šustělo ještěrkami a tisíce malých plžů nahrazovalo květy na vonném podrostu máty peprné a bodláčků. Pozadí chrámů je velkolepé, krásné obrysy kopců – nálada tedy neobyčejná, v takových pustinách ty ohromné, starořecké stavby. Ale smutek z toho jde na člověka. Jak vše pomíjí, div divoucí, že se zachovalo ještě tolik z dávné architektury, jenže dnes jsou to jenom trosky lidského úsilí. Působí na mne vždy smutně. Vyhrabala jsem si z písku duhové střepinky antického skla a úlomky starých hliněných nádob, jimiž je tam půda poseta. Vše zarůstá hložím a bujnými ostružinami, jako by se tu nebylo nikdy nic dělo.

As k páté hodině odpolední nám jel vlak do Neapole, dohnaly jsme ho autem, které nás u osamělého nádražíčka vyklopilo. Blížily jsme se našemu cíli už za tmy a tu Vesuv nám zahrál svůj věčný kumšt, kouřil a chrlil lávu, vyhlíželo to z dálky jako žhavá vysoká pec, poněkud ovšem větší. V Neapoli jsme se v doporučeném Parkers-Hotelu dobře ubytovaly.

Hned první den jsme si zajely do Pompejí, najaly si průvodce a viděly slávu a také dojemný zánik tohoto města, které svědčí o přepychu a dovednosti starých národů. Není pohodlí, kterého by Římané nebyli znali, ústřední topení, studená a teplá tekoucí voda, samovary na vodu a teplá jídla, zahřívací rošty. Skleněná (kromě kovových) zrcadla, sklo do oken v koupelnách, vodovodní potrubí z olova, velké železné pokladnice, stříbrné a bronzové náčiní, jak toaletní,

212 mořská kočka neboli vlkouš obecný

tak chirurgické. Dokonalé, dosud nedostižené šperky, žíněnky na lůžka, měřické nástroje. Mlýny, pekárny, prádelny, mýdlo, to vše znali a používali. Byli mistry malby, sochaři, skvěle ovládali mozaiku, malbu fresek s perspektivami, s nadpozemskými zjevy, které podávali čistě impresionisticky. Kreslit uměli bezvadně, čemuž nasvědčují mistrné mozaiky, často vyjadřovali a zpracovali své učební tabule v mozaice, jako ku příkladu zvířenu z moře, všecky chobotnice, medúzy a chaluhy, věrně podané, nebo části raků, třeba pouze račí nohy s ostny, detaily, které nejinak než že sloužily za učební materiál. Takový přírodopis anebo orbis pictus, vyjádřený mozaikovou technikou, zachoval se svěží až do dnes. Dále zobrazili ptactvo, motýly, brouky, korále, vše v přirozených barvách a s příznačnou charakteristikou, s dokonalou znalostí anatomie. Po nich přišla vlastně hluboká pomlka a křesťanští lidé začínali primitivně a znova.

Druhý den jsme výlučně věnovaly Národnímu muzeu a proslulému akváriu. V Národním muzeu jsou nejdokonalejší sochy a veškeré nálezy z pompejských vykopávek. Je to muzeum svého druhu jedinečné, chová v sobě kromě velké spousty drobného umění všech technik a materiálů nástěnné malby z Pompejí – a ony překrásné veliké mozaikové obrazy předčí vše dosud zachovalé a slouží ještě dnes jako předlohy. Tak ku příkladu koncepce válečných a bitevních výjevů, z nichž si později mistři vzali často vzor. V akváriu jsme viděly vzácné sbírky živých ryb a mořských bytostí, které jsem dosud nikde jinde neviděla. Jsou tu různé medúzy, čisté, jako skleněné, různí světélkující tvorové, anebo úplně průsvitní s červenou bambulkou, v níž koluje život, krev – srdce. Paraplíčka duhových barev mají viditelné pouze sklenuté opěry, ostatek je čirý, sotva se od vody lišící.

Celkem Neapol však zklame, vyznačuje se pouze špínou. Lidé tu zjevně na čistotu a pořádek moc nedbají, prádlo věší nad ulice, pouze namočené, nikoli prané, a dokonce i se skvrnami od krve. Všechny odpadky se házejí rovnou na zem, obec se pak musí starat o vyčištění. Jen čtvrť Vomero a několik přímořských hotelů činí výjimku. Do přístavní špíny se hoši se zálibou potápějí pro hozený peníz. Jsou s vodou jako srostlí, samí Tritoni[213], tmaví a smějící se na celé kolo. Celé dolní město je protkané skalami a vysokými zdmi, které místy, daleko do moře vystrčeny, tvoří přímořské pevnosti, jako Castel dell'Ovo.

21. IX. jsme se ještě navrátily do Říma, navštívily Museo del Collegio Romano, etnografické a prehistorické sbírky, poseděly v kavárně d'Italia na Piazza Esedra, zhlédly kostel Santi Quattro Coronati, při ohromném lijavci potom jely do hotelu pakovat a nakonec k večeru dojely vlakem do Florencie.

To je zcela jiný svět. Antika ustoupila renesanci. Zde je pastva pro malíře, zatímco v Římě a Neapoli pro sochaře. Zde je něha, nábožnost a tajemnost vnitřního dění, skromné, radostné tvoření kontemplativní. Antika je okázalá, robustní, slavnostní, sebevědomá, nádherymilovná. Ve Florencii jsem si zopakovala vše, co

213 Triton je mytologický řecký bůh, posel moře. Je synem Poseidona a Amfitríty, obvykle je zobrazován jako bytost s lidským tělem a rybím ocasem.

jsem viděla při své první návštěvě. Na mnohé jsem pohlížela novýma očima, ale mnohé zůstalo v stejném silném obdivu a dojmu; tak v prvé řadě můj miláček Fra'[214] Filippo Lippi s tou něžnou naivní madonou a dvěma božskýma rukama nad hlavou. Doplnila jsem si prohlídkami různé paláce: Strozzi, Orsini a Corsini, taky kostely: baziliku Ducha svatého – Basilica di Santo Spirito, baziliku Panny Marie Karmelské – Santa Maria del Carmine a nakonec zahrady Boboli.

25. IX. jsme procházely palác Medici, kostel San Lorenzo, medicejskou kapli se známými čtyřmi sochami od Michelangela „Den a noc, Večer a Jitro" a s krásnou madonou. Zopakovala jsem si baziliku Santa Maria Novella a Španělskou kapli neboli Cappellone degli Spagnoli, muzeum Palazzo del Bargello, Palazzo Vecchio i Baziliku Santa Croce a zajela do městečka Fiesole, které leží na malebném kopci, posetém cypřiši, nad Florencií.

Stihly jsme ještě navštívit dům Buonarroti, Akademii krásných umění Accademia di Belle Arti, Museo di San Marco v bývalém dominikánském klášteře, s obrazy Fra Angelica, baziliku Nejsvětějšího Zvěstování – Basilica della Santissima Annunziata, krásný románský kostel San Miniato al Monte na okraji čtvrti Oltrarno. Pak znovu galerie v Paláci Pitty a Galleria degli Uffizi. Stihly jsme zajít naposledy do dómu a Baptisteria, pak rychle na vlak a večer už jsme byly ve Veroně.

Ubytovaly jsme se v hotelu Aquila Nera, načež ještě za tmy vyšly ven a nevycházely z údivu nad krásou tohoto města, opět zcela odlišného od ostatních italských měst. Jevilo se nám z večera přímo pohádkově. Míjely jsme ulici za ulicí, kostel za kostelem, palác za palácem – vše krásné, a tak zvláštní – až jsem stanula překvapena v uličce, která vedouc k řece, skýtala za pobřežní zdí nečekaný pohled na protější břeh, na němž, jako na Betlému stojí hrad Castelvecchio, mnoho domů, antická arena, pinie a cypřiše, jako zvláště k tomu komponované.

Pak jsme se obrátily doleva a přišly k náměstí a dómu, ohromné to katedrále se starokřesťanským, kaplovitým vchodem, jehož sloupy spočívají na byzantských lvech. To vše bylo v přítmí tajemně nádherné. Nechtělo se nám ani vracet do hotelu, třebaže jsme byly z Florencie silně znavené. Zašly jsme zpět k náměstí Piazza dei Signori se sochou Dante Alighieriho a po večeři ve velké, zcela moderní restauraci jsme šly konečně spát do našeho hotelu, který byl ve starém paláci a po celé velké hale měl valené dřevěné stropy.

29. IX. ráno jsme prošly za hotelem starou římskou branou na Castelvecchio, v němž je umístěno městské muzeum, zařízené středověkým nábytkem a s původními malbami na zdech. Celé umístění a sbírky svědčí a dávají ponětí o tehdejším životě. Odtamtud jsme šly do kostelů San Zeno Maggiore a San Fermo Maggiore, oba jsou to dávné románské katedrály velkých rozměrů, krásných dřevěných stropů. San Zeno má staré bronzové dveře s úžasnými byzantskými reliéfy. Přešly jsme pak řeku a hledaly vzornou zahradu Giardino Giusti, náladovou,

214 Fra' je zkratka z lat. frater (bratr)

s krásnými starými stromy a velkou vyhlídkou, prohlížely muzeum s přírodními sbírkami, navštívily „hrob Julie“[215], taktéž náladový. A poté následovalo Museo Archeologico al Teatro Romano, které je ohromně zajímavé originální rozlohou a příšernými propastmi i hloubkami nad vodou sklenutými. Načež jsme putovaly zpět do města, podívat se na kostel dominikánského řádu Sant‘Anastasia, na náhrobky Scaligerů, přešly všechna krásná místa i náměstí a tím jsme se rozloučily s nezapomenutelnou Veronou a jely přes Mnichov a Plzeň domů.

PS. V rekapitulaci vzpomínek a zážitků dlužno uvésti jeden vybraný požitek v Římě – operní představení „Bohémy“ pod širým nebem. Naprostá jemnost a ušlechtilost podání, jak orchestru, tak zpěváků. Bylo to prvotřídní, na výsost umělecké. Ke všemu na místě od všeho hluku odlehlém, mezi Andělským hradem a ministerstvem financí, akusticky bezvadném a romantickém. K tomu nebe plné hvězd, co chvíli přelétly skvostné létavice, vše jakoby úmyslně zharmonizované. Byla to tuším stagione[216] z milánské La Scaly. Na cestě domů jsme měly věru co vzpomínat.

Zlín 1934

4. března 1934 jsem byla ve Zlíně. Jela jsem tam narychlo, pomáhat sestavit výstavu nám, sdruženým šesti umělkyním. Byly to: Helena Johnová, K. Vobišová[217], Sedláčková-Serbousková[218], Vořechová-Vejvodová[219] a Hoppe-Teinitzerová[220] a já.

Zlín mne překvapil a líbil se mi. Mnoho jsem o něm už slyšela, i obrázků viděla, a skutečnost je opravdu pěkná, život komfortní. V líbezné, vlnité, olesněné krajině pojednou zcela moderně uspořádané město, čisté a účelné. Vše dílo jednoho podnikavého člověka, v poměrně krátké době.

215 Kamenný sarkofág spočívající v kapucínském klášteře, jehož počátky se datují do 13. století. Je otázkou, komu hrobka skutečně patří, ale podle tradice se jí neřekne jinak než Tomba dei Giulietta, tedy hrob Julie.

216 Stagione (tj. sezona, roční období) označuje i dočasné působení divadelního souboru.

217 Karla Vobišová-Žáková, (1887–1961) byla první česká profesionální sochařka, mj. žákyně Stanislava Suchardy, studovala v Praze, ve Vídni, v Mnichově a Paříži. Mimo jiné vytvořila pamětní desku s portrétem Elišky Krásnohorské a roku 1929 získala první cenu v soutěži na pomník Elišky Krásnohorské. Za jeho realizaci (1931) obdržela vyznamenání Akademie věd a umění. Je autorkou četných sochařských portrétů (B. Němcová, K. H. Mácha, O. Březina, J. Vrchlický, Ch. Masaryková, F. Šrámek, Minka Podhajská, O. Mařák a B. Martinů, a další).

218 Marie Sedláčková-Serbousková (1895–1964), textilní výtvarnice, autorka studií o paličkované krajce. (Mimo jiné na Mezinárodní výstavě dekorativních umění v Paříži roku 1925 získala zvláštní diplom a zlatou medaili za svůj soubor krajek.)

219 Marie Vořechová-Vejvodová (1889–1974) žákyně prof. Schussera a Schikanedra na uměleckoprůmyslové škole v Praze, každé léto cestovala na Slovensko, výtvarně studovala kraj i lid, občas pobývala i v Modré na Slovensku, kde se věnovala umělecké výrobě keramiky. Její malby olejem i akvarelem působí svou jednoduchostí a čistotou. Ilustrovala převážně dětské knihy.

220 Marie Hoppe-Teinitzerová (1879–1960), žena filozofa Vladimíra Hoppeho, byla textilní a průmyslová výtvarnice, majitelka uměleckých textilních dílen a jedna ze zakladatelů Artělu.

Tomáš Baťa, znali jsme ho z Vídně, kde si svého času našel nevěstu, pozdější jeho ženu. Máňa Menčíková, dcera univerzitního profesora, milá dívka a muž ji vychovával tak racionálně, jako svoje dělníky. Ti, vesměs mladí, staré tam nevidět, vystupují gentlemansky, po práci jim poskytují vše, co sport a zábava přináší. Jezdí na koni, veslují, lyžují, hrají kulečník a ping-pong, chodí do kavárny, restaurace, tančí ve smokingu. Dívky jsou oblečeny elegantně, ovšem elegance cenově přístupná. Vše se podniká, aby byl zpestřen život moderních robotů a aby byla přerušena jednotvárnost jejich práce. Jednotlivec při ní vykonává celý svůj věk jeden a týž pohyb, co možná nejrychlejší a nejúspornější, každé zdržení se vymstí celé partě. Když je mu 40 let, ustane pracovní schopnost, může si ze svých úspor zakoupiti typický domek v okolí a trávit svou penzi.

Ve městě vyniká několik větších budov: biograf, společenský dům, obchodní dům, internáty. Kolem jsou rodinné domy a v obvodu dílny a továrny. Mnoho aut cirkuluje městem, skorem nehlučně. Spojení s Prahou pořídí přímý spací vůz. Hotel ve společenském domě je výborný, taktéž kuchyň, levná a dobrá. Zlín stojí za podívanou.

* Tyrolské Alpy 1934

Od 5. července do 1. srpna 1934 včetně jsme byly se sestrou Růženou v Alpách ve Fieberbrunnu, v Tyrolích. Sestra potřebovala zotavení a já jsem s ní trávila svou dovolenou. Jely jsme do Tyrol přes Salzburg, odkud jsme vykonaly za překrásného počasí mně již známou cestu, objížďku salzburských jezer autokarem. Viděly jsme Fuschlsee, Wolfgangsee, Ischl, Traunsee, Gmunden, Attersee a Mondsee.

To bylo vlastně poprvé, co jsem delší dobu přebývala ve vysokých horách. Jsou krásné, velkolepé. Hlavně mě uchvátil „Der Wilder Kaiser“. Pohoří to nejen že věští počasí, ale svou zvláštní polohou přespříč údolí a směru velkých alpských řetězů se stále proměňuje, brzy se zdá blízké, opět se v oparech vzdaluje, mění barvu a osvětlení. Je na sta špiček rozeklané, a tak zajímavé jako živé. Ostatní kopce tolik kumštů neumí, ty se jen dokáží v mlhách ztratit a opět objevit, zmodrat, po případě zčervenat, a stojí stále strnule. Ale Kaiser je hned mohutný, hned průhledný, šedý, ztrácející se úplně v nebeských parách, černý, hrozí-li bouřka, jednou je blízko ohromný, pak opět vzdálený a jako chmýří hebký, po jeho boku se plazí celé chuchvalce mraků, anebo se s nimi pere a vyhlíží pak, jako by byl roztrhal vzteky peřinu, ale to obyčejně věští dobré počasí a večer se za ním usmívá zapadající slunko a prostřeluje skrze mezery jeho zubů terče svých posledních paprsků, takže ony tvoří aureolu kolem něho, jako ji napodobují barokní umělci v kostelích.

Dívávala jsem se na tento kopec často a dlouho se zájmem, ostatní kopce, kromě ledovců, mne tak nenadchly, uzavírají svými výškami z údolí výhled do dálky až tísnivě. (Chválila jsem si proto na našich rovinách vzdušný, daleký, osvo-

bozující rozhled.) Obývaly jsme vrchní poschodí tak zvaného „Pruggerhausu“, starého, velkého, pravého alpského domu, s podezdívkou a dřevěnými hrazenými stěnami a velkými kameny zatíženou střechou. Naprostá čistota pěkného pokoje se 4 okny a dřevěnou verandou, zdobenou ohromnými květy begonií. Tam jsme s oblibou snídaly a večeřely. Domácích byli velmi roztomilí, hlavně stará paní Lichtmaneggerová, pravá rázná a moudrá domorodka, plná ohledu a taktu, věru nóbl osoba. Dvě malé a jedna větší vnučka byly čisťounké a milé, až na jednu okolnost, že měly hlavičky plné hnidek, čemuž jsme se s Růžou divily, co je to za nešvar. Tam ženy chodí oblečené dosud v krojích, nosí za mlada kol hlav otočené přirozené pletence, starší pak si tuto korunu robí z vyčesaných vlasů a ještě je podvazují přes čelo, černou sametkou, což jim velmi sluší. Chodí zpříma, mají dlouhý krok, přitom ladnou chůzi. V neděli nosí na hlavách černý cylindr se zlatými střapci a s dlouhými, širokými sametovými černými stuhami, až k lemu sukně sahajícími. Celé oblečení je černé, pouze zástěry jsou buď odlišně lemované, anebo celé kávové nebo měňavé zelené barvy. Šperk ponejvíce zlatý, brože a kolier[221]. Jsou černovlasé, blondýny i zrzavé, avšak ostatní hnědavé anebo popelavé vlasy nevidět. Rozhodně jsou smíšené krve s Italy, nasvědčuje tomu jejich bystrost, temperament, určitý stupeň vzdělání a svéráznosti, tím se liší od Dolno- a Hornorakušanů, kteří bývají pomalejší a prostší.

Vděčné alpské výlety byly na jezero Pillersee, ke kostelíku St. Adolari, do vesničky St. Jakob, do městečka Kitzbühel i rekreačního centra St. Johann im Pongau, kde se mi velmi líbila výstavnost tyrolských domů a kostelů se hřbitovy, hned dvěma starými vedle sebe. Kitzbühel má velmi pěknou polohu, vidět tam pohoří „Kaiser“ z druhé strany. Z obce Fieberbrunn se také lesní cestou zajde k vodopádu Schreiende Brunnen, asi na sedm ramen se rozcházejícímu, patrně pochází z vod jezera na vysokém alpském vrcholu Wildseeloder, jehož přítoky nejsou známy. K tomuto jezeru jsme se také doškrábaly, až k vyhlídce, ale nebylo možno se dostati až na nejvyšší bod, ještě asi 100 m výše, pro hrozný fukéř. Vichr nás hrozil smésti do jezera, které leží přes 2000 m vysoko. Podobně se nám vedlo v horské oblasti „Buchensteinwand“, kde nás zastihla bouřka tak hrozná, že jsme viděly ledovce jako reflektory osvětlené.

Tyto úžasné dojmy vystřídala klidná idylka. A zatímco jsme tedy ve Fieberbrunnu trávily čas při procházkách, hledáním hub a stále nových a nových cest, užívaly si sirných koupelí a dobrého jídla u paní Hammerwirtin, děly se v politice velké a strašné věci – zastřelili kancléře Dollfusse[222], pozatýkali spousty lidí, Italové obsadili tyrolské hranice a slibovali, že jakmile se Němec hne, obsadí Innsbruck. A tu jsme se radily s několika německými hosty, co máme dělat. U nás bylo zcela klidno a nechtělo se nám pryč. Pak jsme se přece rozhodly, že pojedeme alespoň dále, kde by se člověk něco bližšího dověděl. Odjely jsme v neděli

221 z francouzského collier – náhrdelník
222 rakouský kancléř Engelbert Dollfuss

29. července do lázní Zell am See, na tři noci. Tam bylo velmi živo a cizinci ze všech končin, Angličané, Francouzi, Japonci, Maďaři – málo Čechů, ale nikdo se nechystal k odjezdu.

My jsme si ihned odpoledne vyjely na Schmittenhöhe, horu 2000 m vysokou s grandiózní známou vyhlídkou. Nejblíže vidíš Kitzsteinhorn, Grossglockner, dále pak skorem celou alpskou oblast horského masivu Dachstein, výhled je nerušený, kol dokola opravdu jedinečný. Vzpomněla jsem si na otce, který tam kdysi také byl, tuším pěšky, a nadšen.

Druhý den jsme konaly autokarem výlet po vysokohorské silnici Grossglocknerstrasse, dosáhly výšky 1850 m v horském středisku Hochmais. Až sem je nová silnice dodělaná, je zřejmě velmi strategická, ze dvou stran se do ní provrtává tunel. To bylo velmi zajímavé. Pak jsme vystoupily pěšky až k průsmyku Fuschertörl, ještě skoro tisíc metrů do výše 2428 m. Dolezly jsme tam v pravé poledne a poobědvaly v kantýně pro dělníky. Zrovna, když jsme usedly, mezi jídlem, když všichni pracovníci obědvají, spustily se ze všech stran rány z navrtaných skal a detonace se rozléhaly s nebývalou silou. Pomyslela jsem na to, jak příroda s těmi zledovatělými velikány udiveně pohlíží na počínání těch hemžících se mravenců, kteří nehledíce na překážky a nástrahy hor neustávají v potu tváře od úmorné práce a v nejvyšším bodu skály se do ní zavrtávají dvěma tunely jako červi do děr. A zatím v úžlabinách leží sníh a led a na nízkých trávnících kvetou nejkrásnější alpské kytičky, titěrné, ale tak barevné a svěží – prostě krása.

Večer jsme v Zellu seděly v restauraci na břehu jezera a loučily se s horami. Ráno se jelo do Čech a domů. Nechtělo se mi do města, při pomyšlení, že zas uvidím ty strojené lidi a ženy s namalovanými rty a nehty, se mi dělalo mdlo, je to nesnesitelné po takové čiré přírodě v horách a lesích.

Z cestovního deníku 1935, Německý Brod

Včera, 4. srpna 1935, jsme se s neteří Alenou vrátily z malého zájezdu po našem venkově. Byly jsme v Německém Brodě na výstavě Havlíčka Borovského. Je tam mnoho vzpomínek na mou pratetu Fanny Weidenhofferovou. Město, nyní velmi urovnané, se mi líbilo a výstava taktéž.

Jely jsme dále do Skutče na noc, ráno autem do obce Krouna u Chrudimi, kde jsem chodila po stopách starých českých hraček, jsou zřejmě v úpadku. Jakýsi pan Sahula Petr tam míval faktorství, pak hostinský Sodomka, již nebožtík, pak jakýsi Nekvinda dělal truhličky. Jiní se hračkaření vzdali, dnes se už nevyplácí. Z Krouny jsme jely do Poličky a dále autobusem do Litomyšle na noc. Odtamtud pěšky do Ústí nad Orlicí, kam jsem jezdívala po léta. Zprvu domů k rodičům, kteří se tam usídlili jako penzisté, a později, když jich už nebylo, do útulného hotelu pana Šebestla, s jehož dcerami jsem uzavřela upřímné přátelství.

Redakční poznámka 2
Na pobyt do Tyrolských Alp odjela Minka roku 1934 se svou sestrou Růženou, aby se tato mohla zotavit. Zřejmě už tehdy byla pianistka vážně nemocná, takže považuji za obdivuhodné, jak zvládala spolu s neúnavnou, akční Minkou ony vysokohorské túry, někdy i v dešti a za bouře. (Možná si říkala, že to za tu krásu stojí… hlavně, že byly se sestrou spolu.)

Ze vzpomínek nejmladší Růženiny dcery Danici (prostřednictvím Pavly Alter roz. Kostové) víme, že skoro rok před smrtí svou maminku téměř neviděla. „Růžena Nebušková, rodem Podhajská, choť zástupce poslanecké sněmovny“ (jak bylo uvedeno v parte), zemřela dne 23. 11. 1935.

Minka Podhajská si toho roku, s výjimkou jednoho krátkého výjezdu (viz výše), nic do cestovního deníku nenapsala. Zřejmě ani nikam neodjela, aby mohla být co nejvíce s Růženou.

Nepsala o svých pocitech po smrti sestry, (teprve později, až v době druhé světové války, dokázala o nich promluvit), ale schovala si opět výstřižek z listu (?) pro ženy, rubrika: „Naše obrázky“:

Paní Růžena Nebušková-Podhajská, sestra malířky prof. Minky Podhajské, zemřela. Zesnulá patřila k nejznamenitějším českým pianistkám a hudebním učitelkám. Byla z umělecké a vlastenecké rodiny české. Narodila se ve Vídni. Ve válečných letech provdala se za odb. přednostu Otakara Nebušku, který je sám známý hudební pracovník a organisátor Hudební matice. V té době paní Nebušková velmi koncertovala v Praze, vystoupila první s klavírními koncerty Brahmsovými d-mol a B-dur, uvedla do Prahy pod vedením V. Talicha »Burlesku« Rich. Strausse. Hrála koncert Regrův. Byla žačkou prof. Beer-Jahnové ze školy Lešetického. Zemřela po dlouhém utrpení, dosáhnuvši právě 50 let. Odešla z pražského života, milována a ctěna veřejností a vedle poctivého a čistého umění umřelo s ní i krásné ženství její a oddané mateřství. Čtyři dcerušky zůstanou bez maminky. E. M. U.

* Cesta lodí po řeckých ostrovech 1936

Od 6. do 25. srpna 1936 jsme vykonaly s Helenou Johnovou zajímavou cestu lodí po řeckých ostrovech. Před odjezdem jsem však měla, proti svému zvyku, z této cesty jakousi nevysvětlitelnou trému, ba strach, že se na ní rozbije naše věrné přátelství. To se sice nestalo, ale strach nebyl zcela bez významu, ba byl předtuchou něčeho nečekaného.

Před odjezdem z Prahy mi Helena telefonovala, že se sejdeme čtvrt hodiny před odjezdem na nádraží u přepážky. Zdálo se mi, že to nemá smyslu, když už přece máme místenky, a tak jsem jí hlásila, že se raději sejdeme až ve voze. Byla jsem včas na nádraží, ba jedna z prvních v kupé, kdo však nepřicházel, byla Helena. Zdálo se mi dokonce, že vidím, jak jí vezou zavazadla, ale nebyla jsem si tím zcela jista. Vlak se měl k odjezdu, Helena nikde. Byla jsem na rozpacích,

Loď Hellas, Řecko, 1936

„Ostrov mrtvých“, Řecko, 1936

co dělat a bylo mi poněkud úzko, netušila jsem, co se stalo. Jelikož jsem však už měla všechno naloženo ve vlaku, ustanovila jsem se, že odjedu. Všichni spolucestující už věděli, že někoho sháním, a utěšovali mne, že ta dotyčná zmeškala, až jsem tomu už sama uvěřila. Celou cestu však mi bylo nějak divně u srdce a od žaludku.

V Benátkách jsem nedostala místo ve smluveném hotelu, což zkomplikovalo situaci, musela jsem do jiného. Chodila jsem příští den po tom městě (kde jsme se s Helenou měly společně naloditi). Benátky mně už byly známé po dvakráte. Navštívila jsem tedy výstavu mezinárodního umění v Giardini Pubblici, nemohouc se pro žádný z vystavujících národů nadchnouti. Všady nudná nápodobivost Francouzů a oni sami také roztříštěni. Druhá výstava „Settecento“[223] v paláci Ca‘ Rezzonico na Canal Grande se mi za to moc líbila. Viděla jsem vnitřek benátského paláce, jeho nádherná schodiště a velký sál, kromě mnoha menších sálů, mezi nimiž mne zvláště zaujal jeden hudební, s otevřenou skříní, plnou starých hudebních nástrojů s dlouhým, úzkým malovaným clavecinem[224] a jeden a více salonků s ručně malovanými hedvábnými tapetami. Nahoře pak, v nejvrchnějším nízkém patře, byla přebohatá, překrásná sbírka porcelánu. Na světlé sametové půdě bílé a malované nádobí, rozkošně instalované.

Večer jsem s tlukoucím srdcem čekala na nádraží, přijede-li Helena. Přijela a vykládala, že prožila hrůzný den. Čekala na mě na nádraží v Praze u přepážek (můj dovětek v telefonu o srazu přímo v kupé neslyšela) a já už zatím byla ve vlaku. Zůstala v Praze, jela se ještě v noci do mého bytu zeptat, zdali jsem odjela. Dokonce vyhledala taxíka, který mne vezl, aby zjistila, že se mi nic nestalo. Nejprve byla celá bez sebe, ale pak se vzchopila a vydala na cestu. Byla jsem šťastná, že jsme se konečně setkaly a stihly tak druhý den naši řeckou loď Hellas (když jsme si před tím vyzvedly v bance peníze ze šeků).

Ubytování na lodi bylo velmi dobré, měly jsme každá svou přepychovou kabinu s lůžkem a kanapem, skříní, malým stolkem, umyvadlem a elektrickým větrákem. Loď byla pěkně vybavena, jsouc původně jachtou Vanderbildtovou[225].

Tekoucí voda, jakož i chlazená výborná pitná voda, vycházela z velké nádrže u dna lodi, obnáší 3000 tun a naplňuje se vždy v Athénách. Strava velmi vybraná. Spousty jídel podávalo 6 orukavičkovaných sluhů a maître d‘hôtel [226] v plné parádě, také někdy servíroval svoje chefs-d‘œuvres[227]; předsedal pan kapitán. Pívala se báječná řecká vína a na konec vždy vzácné ovoce, hlavně převýtečné řecké hrozny.

Společnost nás zklamala, byla to francouzská výprava. Očekávaly jsme od-

223 Settecento – období italského umění v letech 1700–1800
224 Clavecin je vlastně cembalo (zkrácenina z clavicembalo), zvané též harpsichord nebo spinet; klávesový nástroj, u nějž vzniká zvuk trsáním hrotu o struny.
225 Cornelius Vanderbilt, americký průmyslník a filantrop nizozemského původu
226 maître d’hôtel – vrchní číšník
227 chefs-d’œuvres – mistrovská díla (i kulinární)

Ithaka, Řecko, 1936

borníky a architekty, jak bylo řečeno v programu. Namísto toho většinou moderní, nevázaná, nedisciplinovaná mládež. Vedoucími bylo několik tak zvaných mondénních[228] dam, parádivých a modlivých. Měly s sebou tři abbés[229] a každou neděli si daly sloužit mši na lodi, k níž se dostavily v kostýmech s klobouky, třebaže ve všední dny chodily polonahé. Tato smetánka se velmi nafukovala, neboť jejich manželé byli, mimo jiné, jeden profesor Monsieur Boissy a druhý profesor Monsieur Rops, badatelé v řecké historii a měli o tom na lodi několik přednášek.

228 mondénní = světácký
229 Abbé (z latinského abbas, opat, a hebrejského abba, Otec) je zdvořilé oslovení původně francouzských katolických kněží (podobně jako české „Otec“ nebo „Pater“), užívané od poloviny 18.st.

O titěrném Ropsovi jsme usoudily, že nemá špetku duchaplnosti, jeho paní měla ke všemu s sebou ošklivého bílého psa, kterému se věnovala víc než muži. Mimoto zde bylo ještě více povedených figurek: dáma vadnoucí krásy, však velmi koketní, a my měly u stolu za souseda belgického lékaře, tlustého bonvivána[230], a jednu krásnou, pofrancouzštělou ruskou lékařku s jejím společníkem, taktéž starým pánem, ruským lékařem z Paříže. Líbil se nám jeden mladý párek, krásná blondýna (tanečnice z varieté) a velmi pohledný černoch, kteří se opravdu do sebe zamilovali, oproti čistě poživačným jiným párkům. Byl tam také čínský zplnomocněný ministr se svou evropskou, francouzskou dámou, s níž stolovali odděleně, a k tomu s ní ani kloudně nepromluvili, obraz pravého Orientu.

Avšak vrátím se k samotné cestě. Vypluli jsme z Benátek (loď kotvila před Dóžecím palácem) asi o 7. večer. Zvolna jsme se vymotávali z lagun, nesčíslných bójí a světelných signálů. Slunce zapadalo, na širém moři byla skoro již tma. Gong nás volal k večeři, dostaly jsme se do druhého dílu, bylo nás cestujících asi 170 a jídelna stačila přibližně na 40. Část také jedla ve II. třídě. Jídla hojnost a dobrá francouzská kuchyně. Po černé kávě jsme vyšly na palubu a pak spát. Spalo se to na vodě při slabém houpání velmi dobře.

Ráno pak snídaně a vždycky malý boj a úskoky o lehátka na vrchní palubě. Loď nás na přání profesorů vezla nejdříve podle albánského pobřeží, minuli jsme romantické rozeklané barevné skály, pak jsme se velebně obraceli a propluli až k ostrovu a městu Korfu. Přistáli jsme až odpoledne a odtamtud jsme jeli auty do Achilleonu. Cesta, třebaže špatně udržovaná, je plna přírodních krás. Ohromné ohrady z agáve a opuncií, plných plodů, prastaré, tmavé olivovníky s kmeny jako ažurovanými, smokvoně[231] a různé byliny vroubí silnici, všady réva i vysoká tráva. Prohlédli jsme si Achilleon, pravé sídlo pomazané hlavy, letní zámeček rakouské císařovny Alžběty Bavorské řečené „Sissi“, pojmenovaný podle antického hrdiny Achilla. Má překrásnou polohu a skvělé vyhlídky. Mimo jiné je v zámku k vidění císařovnino bláznivé sedadlo u vyvýšeného psacího stolu. Totiž, koňské sedlo, které se na dlouhém šroubu dá otáčet do výšky, aby po případě a dle nálady bylo vidět vysoko položeným oknem moře. Mnoho nevkusu zdobí stěny a komnaty. Jenom zahrada byla a je krásná, plná květinových polí.

Jeli jsme zpět k našemu parníku a viděli malý ostrůvek, zvaný „Ostrov mrtvých“ (zvěčnělý známým obrazem švýcarského malíře Arnolda Böcklina). „Pontikonisi“ – myší ostrůvek je jeho pravé jméno. Nalodili jsme se pak na Hellas a už za soumraku se pokračovalo v plavbě.

9. srpna jsme dojeli ráno do Ithaky. Bylo poprvé teplo. Hledali jsme jeskyni nymf. Vyšli jsme z města Vathy kolem moře a mlýna, pak kousek do kopce, avšak jeskyně byla malá díra a velmi nepřístupná. Obrátili jsme se zpět a kochali rozhledem po zázračné modři moře a po mnohých zálivech. V hlavním městě

230 bonviván z fr. bon vivant = požitkář
231 smokvoň = fíkovník

Ithaky – Vathy nás pohostinně očekávali s vínem, hrozny a fíky. Po horkém dopoledni nám chutnala mořská lázeň z lodě.

Odpůldne se jelo na největší ostrov v Jónském moři Kefalonii. Avšak moře bylo neklidné, ani jsme se nevylodily a odpočívaly na palubě. Ostatní na pevnině tančili a pili. Do rána 10. srpna nás loď dovezla na Zakynthos (známý též pod italským názvem Zante). Tam jsou krásné řecké kostely. Z jednoho je uděláno muzeum a v něm pozoruhodné kostelní obrazy.

Následně jsme se vydali do městečka Katakolon, na pobřeží Jónského moře, v zálivu Agios Andreas, a odtamtud dále vlakem do pouhých 20 kilometrů vzdálené starobylé Olympie. Tam je krajina překrásná, bukolická, temné olivovníky a cypřiše se míchají se svěží zelení borovic. Oblast věhlasných zřícenin je v krásném stromoví a celá provoněná mátou. Nálada Olympie je nezapomenutelná. Rovněž v muzeu ony nádherné sochy od Praxitela[232], Niké, Hermes a oba veliké figurální štíty, tak známé z reprodukcí, a přece v originále překvapující. K lodi jsme se vraceli na noc, strávili ji opět na moři.

Časně ráno jsem z horní paluby uviděla před sebou ostrovy, které před námi vyvstaly jako zdi a jakoby násilně tu a tam prolomené, velmi malebné. Zde se odehrávaly za starověku i v novějších dobách mnohé těžké bitvy. Vystoupili jsme a v naději, že se budeme koupati, obešli Velkou benátskou pevnost, avšak nepřístupné břehy, silný vítr a příboj nás od toho odradily. Ve skalách proti ostrovu, které vyhlížejí jako mohutné přístavní zdi, je mnoho jeskyň. Jedna veliká byla pojmenována „Chlévem Heraklovým“. Opouštěli jsme pevninu a brázdili moře na delším úseku ke Krétě.

Cestou bylo viděti krásné pohoří, jako čerstvě vykoupané v růžovém šerosvitu, ponejvíce neobrostlé, velebné. Bylo vidět dokonce až na mys Matapan, nejjižnější bod pevninského Řeka. Odtamtud nám z majáku vzdali čest, my z lodě opětovali a plulo se dále, dále do širých vod, pryč od pevniny, celou noc. Ráno 12. srpna pak jsme byli na Krétě, ostrově, který je dosti hornatý, s bohatou místy vegetací, a je vystaven silným jižním větrům z afrického pobřeží.

První návštěva platila muzeu v Heráklionu, jak Řekové nazývají Candii. Toto muzeum je velmi stísněné, ale chová v sobě ohromné poklady kulturních a uměleckých památek nalezených hlavně v největší archeologické lokalitě z doby bronzové v Knóssu[233], v sídle starém 6000 let před Kristem. Byly jsme nadšeny. Dole je řada dobře restaurovaných nástěnných maleb takového vkusu, krásy a fantazie, že z údivu nevyjdeš. Na sádrových, hladkých, bílých deskách jsou malovány ženy exotických obleků, ryby, ptáci, býci, lovci, překrásné květiny zvláštního, vláčného slohu a světlých i ladných barev jakoby akvarelem nanesených. Sloh těchto obrazů se nedá srovnati s ničím, co bylo současné – není to Egypt ani Persie, ačkoliv bych je přiřadila Peršanům do přízně. Spousta váz krásných

232 Praxiteles byl nejvýznamnější starověký řecký sochař, asi 4. století před naším letopočtem.
233 Knóssos

Santorini, Řecko, 1936

vzorů, opět zcela jiných, než vídáme v Řecku. Mnoho šperků a složitých náčiní, které svědčí o vysoké kultuře. Jsou tu dvě vzácné majolikové sošky, představující bohyně s tiárami a s hady.

Vše jsme si prohlédli, načež jsme nasedli do aut a odvezli nás do Knóssu samotného. Je to starobylá opuštěná osada, která byla v dávných časech pravděpodobně správním a politickým centrem celé minojské civilizace. Zbyla tu veliká nádvoří, plná chodeb, sklepení, schodišť, komnat s malbami a sloupy. Spodek sloupů je jasně červený, hlavice silně modré, bíle olinkované. Knóssané milovali pestré, veselé, nelomené barvy, zcela jiného ladění než Egypťané. Na bílých plochách je okrová, černá, sépie, rumělka, blankytně modrá, karmazínová, k tomu diskrétní šedozelená. V Knóssu se často opakují obrazce, znaky býčích rohů

a hlav. Hned při vstupní bráně jsou v zemi zasazeny mohutné kamenné býčí rohy. Sklepy a komnaty tvořily skutečný labyrint na všechny strany a výšky. Ve sklepích jsou spousty ohromných hliněných forotnic[234] ve výši člověka. Někdy jsou bohatě zdobené, často velká váza navrchu s malou na nabírání. Jak byly dovedné ruce tehdejších hrnčířů, že dokázaly vytvořiti takové ohromné a baňaté nádobí.

Po prohlídce jsme se auty vrátili k muzeu, dostali od pořadatele každý balíček s obědem a jelo se dále, napříč ostrovem, směrem od severu k jihu do Festa[235], druhého bohatého sídla Kréťanů. Cesta byla kouzelná. Minuli jsme nesčetné vinice plné hroznů jako z jantaru. Na zeleni byly zajímavé různé odstíny postupně schnoucích rozprostřených hrozinek, které tvoří dlouhé a široké pruhy, jako u nás pole, a hrají v odstínech zelené, žluté, růžové, temně červené až fialové. Stříbrné olivovníky vroubily cestu a svahy. Pozvolna jsme stoupali, stoupali, až jsme dojeli rozvodí a ocitli se rázem na druhé straně pohoří, v divoké krajině k jihu obrácené, kde nás okamžitě po čerstvém vzduchu ovanulo africké horko. Jelo se ještě as jednou tak dlouho oním krajem, až ku mlýnu u potoka. Tam auta zastavila a my jsme přibližně půl hodiny stoupali, až jsme doputovali na Faistos. Na výšině je obytné stavení s terasou, pod ní pak zajímavé zříceniny paláce s krásným výhledem do kraje. Faistos nebyl tak zničen jako Knóssos, nepotřebuje tolik oprav, avšak není tak bohatě vybaven malbami jako předchozí palác. Dlouho jsme se dívaly do kraje a procházely zbytky bývalého, dávného sídliště.

Po cestě zpět, vzhůru přes Gortyn, jsem si všimla hrnčířské pece úplně ve skále. Příbytky jsou v těchto teplých krajích velmi primitivní, někdy jenom několik rohoží nad a kolem železné postele, hadry zavěšené, ve stínu stromů postavené. Všude kvetly divoké oleandry, modrá keřovitá voňavá květina, též bodláčí všeho druhu v místech, která se už velmi podobala africké poušti. Je zvláštní, že kamenné desky na podlahách antických paláců jsou úplně zkroucené, to prý se stane v létě horkými a v zimě studenými prudkými větry. Velmi spokojeni jsme se vrátili večer na loď a projížděli nocí až do rána 12. srpna na ostrov Santorini.

Modř moře v těchto končinách dostoupí takové temnosti, že je až fialová, před zraky se zvedají strmé, vysoké skály, vlastně vnitřní stěny propadlého kráteru v moři. Jsou divoce vrstveny a různě zbarveny, temně zelené, šedé a rudé s pruhy čisté síry, dnes plné děr po praobyvatelích. Nahoře, na táhlém hřebeni, se zdá, jako by byl sníh; jsou to sněhobílé domky, hradby, kostely, věže, celé řady jako z cukru, všelijak do výšky navrstvené. Množství serpentin a schodů vede z malého přístavu vzhůru. Může se také jeti na oslíčcích. My však jsme stoupali pěšky, neboť skála byla ráno ve stínu. Nahoře byl jakoby nový svět, báječné rozhledy na moře, na doplňky kráteru, který vybuchnuv asi před dvěma tisíci lety nedaleko pod mořem utvořil nový kráter, z něhož i teď někdy vystupují páry, a voda v hloubi vaří.

234 forotnice (z něm) = zásobárna, zde je to amfora
235 Festos = Faistos, druhý nejzachovalejší minojský palác

Santoriňané, vlastně obyvatelé nového města Myry, jsou dobrými obchodníky, mají pro cizince připraveny všeliké památkové svérázné předměty, nabízí velmi levně vína, pohlednice, tepané misky atd. Koupila jsem si charakteristické tři spojené vázičky za 5 drachem, to je cena známky na pohlednici do ciziny. Mají velmi zajímavé antické muzeum s nálezy ze staré Thyry[236]. Jedna z hlavních budov je kastel a v něm krajinská výstava vín, nerostů a různých druhů pemzy. Sestupovali jsme opět pěšky, místy už za prudkého slunce. Koupání pro veliké hloubky, vyskytující se žraloky a moře plné medúz nebylo dovoleno.

Loď plula dále na Naxos. Jsou tam zbytky antického osídlení a zachovalá bílá brána, kterou je daleko viděti. Tam jsme se také mohli osvěžiti mořskou lázní. A opět se jelo v noci dále.

Ráno 14. srpna jsme dorazili na Délos. Jaká krása polohy a moře! Moře temně modré, poněkud divočilo, ve stínech bylo smaragdově zelené, nebe kouzelné, nedivím se, že tu Řekové založili svaté poutní město. Délos má velikou rozlohu jak chrámů, tak obytných domů, ovšem antických. Nádherně jsou rozestaveni mramoroví, krásně modelovaní lvi v počtu devět. Zbytky ohromné sochy Apollóna, hodně dobře zachovalých mozaik a nadmíru zajímavé muzeum s mnohými archaickými sochami a menšími řeckými sousošími (Artemis). Odpůldne jsme navštívili blízký ostrov Mykonos, kde je malé, čisté, orientální městečko, celé vápnem bílené, i chodníky jsou bílé a dlažba bíle orámovaná. Zůstali jsme až do večera, jelikož bylo možné se koupat, zatímco loď kotvila nedaleko od města.

Dne 15. VIII. jsme dopluli na Lesbos. V Mytiléně jsme prošli dosti rušným městem až nahoru k muzeu u citadely. Bylo opět plné zajímavostí. Mimo jiné památky je zde i krásný, svérázný Kapitol. Později nás koupel z lodě při velkém vedru příjemně osvěžila.

16. srpna ráno jsme objížděli poloostrov Athos. Nás ženy nevylodili, jelikož se zde nachází mnišský stát, tvořený mužskými kláštery. Ani koupat z lodi jsme se nesměly pro velkou hloubku a žraloky. Moře bylo hojně oživeno medúzami. Dívaly jsme se tedy jenom z paluby na nádherné pobřeží, husté lesy, z nichž vynikalo množství ohromných stromů. Vysoké pohoří korunuje obzor, břehy jsou strmé. V lesích je roztroušen velký počet klášterů, kostelíků a pousteven. Gazely, jeleni a všeliká zvěř žije tam téměř ochočena. Rostou tam všechny druhy jižních květin a rostlin, eukalypty, banány, pomeranče, citróny, fíky, palmy atd. Muži přivezli z pevniny různé růžence a jiné památky, zhotovené poustevníky.

Večer jsme opět objížděli poloostrov, míříce do Soluně. 17. srpna jsme přistáli na molu tohoto města, zvaného řecky Thessaloniki. Je velké a živé. Dosud jsou tu stopy po vládnoucích Turcích, kteří město opevnili tlustými zdmi a věžemi, uvnitř ale nechali špínu a nepořádek a co se dalo, vyplenili. Ráno jsme auty objeli archeologické naleziště v Agia Paraskevi, mnoho byzantských kostelů, zajímavý mariánský, apoštolský kostel svatých Cyrila a Metoděje, pozdně byzantský kostel

236 Thyra (nebo Théra) je starý název pro Santorini.

Skyros, Řecko, 1936

Skyros, Řecko, 1936

svatého Panteleimona s prodlouženým křížovým půdorysem, kostel svatého Demetria – Hagios Demetrios s mozaikami v kopuli a na oltáři, metropolitní katedrálu sv. Gregoria Palamas, která se po požáru znovu buduje. Jsou v ní zachovalé krásné antické sloupy s byzantskými hlavicemi a překrásné fresky světlounkých, jemných barev. Tento kostel s přístavkem minaretu a tureckou lóží je vlastně velká románská rotunda klasických rozměrů, v obloucích jsou jemné mozaiky, představující ptactvo a ovoce v různých kompozičních obměnách. Je Turky silně otlučena a vyžaduje důkladné renovace. Dnes slouží co muzeum a jsou v ní odlitky krásných reliéfů vítězné brány.

Sever Soluně objímají mohutné pevnostní zdi, na vrcholku amfiteatrálně se rozprostírajícího města je malý byzantský kostel, v něm starý patriarcha, který nás dovedl do své moderní fary, jež v sobě chová jeho pýchu – staré kostelní rukopisy, palimpsesty[237] a různé vzácnosti – a velkou, nádhernou vyhlídku na město, které Neapoli nezadá. Celé město je v přerodu k lepšímu, všady staví nové, moderní domy do mezer po velkém požáru. Ulice a silnice byly rozkopané, znovu se dláždí a betonuje, stará špína a nezdravota musí ustoupiti.

Po polední jsme ještě navštívili Konak, budovu z doby osmanské éry v centru města, kde je bazar. Je tam vše pohromadě, ovoce, ryby, sýry, těstoviny, kukuřice, kovové zboží a všechny možné krámy, nové i staré, se všemi pachy. Ale toho hluku, shonu a křiku! Proto jsme brzy spěchali do našeho vzdušného domova na lodi.

Ráno 18. srpna jsme dojeli na Skyros, ostrov v Egejském moři. Přístav je malinký, jen několik domků a nezbytný kafenion[238]. Čekala tam na nás celá karavana oslíků. Vybrala jsem si nízkého ušáka s červenou dekou, který výborně šlapal. Helena si oblíbila světlou, vysokou mulu. Můj oslík, chytrák, cape jen po měkkém a promete kdejaký stínek. Chlap za mnou ho občas rýpne a divokým „hárum há“ zase popožene. Cestovali jsme statečně vzhůru, do skal, nechávajíce moře za sebou, pak vysokou planinou plnou smokvoní, až se nám v romantických skalách ukazovalo opět čarovně modré moře a tu – hle – najednou, po dvou hodinách jízdy, na vysokém skalním kuželi jakoby sníh, celé krásné, bílé město, lezoucí po svahu kopce nahoru a končící na vršku malou pevnůstkou a starým kostelíkem. Bylo to jako zjevení v pohádce. Všady čisto, bíleno, obyvatelé vlídní, nabízejí víno a ukazují svoje velmi vkusné příbytky, kde mají na policích plno kovových a hliněných náčiní, váz, šátků a výšivek. Ženy předou ovčí a kozí vlnu, bílou jako sníh. Šli jsme, už pěšky, vzhůru úzkými bílými uličkami. Sem tam malinká zahrádka se vznáší téměř nad mořem, které tvoří pod kopcem zajímavé křivky – písečné, ideální pláže, a krásné obrazce modrého moře. Zpět jsme sešli druhou

237 Palimpsest znamená původně pergamen se seškrabaným starším zápisem, pro nové použití.

238 Kafeniony jsou místa rozjímání, setkávání se s přáteli a debatování o všem novém. V kafenionu si host nemusí nic objednat, může jen sedět a diskutovat, hrát „tavli“ (vrhcáby) nebo číst noviny.

stranou tohoto vějíře bílých domů, přišli jsme k pomníku tamějšího badatele. Právě zde dlí německá komise a zabývá se plánem oživiti a využíti této skvělé pláže založením hotelů a lázní. Plán zcela nevinného rázu, který se zakládal na politice závažnějších úmyslů. Lid se už přizpůsobil a pochytil tu a tam slůvka německých pozdravů.

Ušlapaní, ale velmi spokojení jsme si sedli do jedné z malých kavárniček – kafenionů na kávu a muži na náprstek kořaličky. Naším společníkem na těchto obchůzkách býval onen belgický lékař, který byl naším stolním sousedem na lodi. Měl dosti porozumění pro umělecké krásy a často nám říkával: „Dámy, vy si cestujete pouze pro osvěžení a umělecký požitek a nevšímáte si, že se tu dělá politika.“ Nás ovšem politika nikterak nezajímala, a až později jsme dle příštích velkých, světových událostí poznaly, že pan doktor měl pravdu.

Po prohlídce budoucího, teprve založeného muzea jsme opět nasedali na oslíky na cestu zpět. Vyhledala jsem si oslíka s červenou dekou, s pánem, který měl právě takový černý fez a pěkné zuby, jako ten, s nímž jsem jela sem, ptám se ho, zdali jsem se vezla na jeho oslu, on že ano, jen abych nasedla. Šlo mi to dosti špatně, sedlo je široké, celé dřevěné a milý oslík sebou rejdí sem tam, mouchy jej štípají. Pán mne přivedl k lavici, abych byla výše, a tak jsem si sedla zprvu bokem, pak ale zase rozkročmo, zdálo se mi, že jsem tak jistější a oslík že má jiný krok, než cestou sem – a také ano. Za chvilku jízdy přiletí bez dechu ten pravý pán, bere za uzdu a chce mne vézt zpátky. Já jsem se vzpírala, on na mě řecky, já na něho francouzsky, no a bylo jisté, že mně druhý podstrčil osla svého – zkrátka podfuk. Tedy ten první byl zoufalý a že musím platit. Já mu na to česky: „No jó, ten tvůj oslík byl lepší než tenhle, ale já už dolů nepůjdu!“ Po dlouhém domlouvání jsem svolila, že půjdeme zpět a vyměníme osla, a v tom se oba oslaři dohodli, snad byli příbuzní, neboť dosti rozumně spolu hovořili a ukazovali, že musím první cestu zaplatit. Já měla s sebou jen 100 drachem, což byla vyjednaná cena za obě cesty. Ještě, že mne napadlo, že se po řecku půl říká „misí“, tak jsem tedy vytáhla stovku a dala ji prvnímu oslaři a velmi důtklivě ukázala z jednoho na druhého, že ten „misí“ a ten taky „misí“ a více že nedám. Patrně porozuměli a já jela zase dál.

Každý oslař vede osla nebo mulu, takže za mnou jel ještě jeden Francouz. Táhli jsme se pomalu, bylo k polednímu, vedro a milý oslík si co chvíle olizoval mouchy na předních nožkách, přičemž se vždy tak naklonil, až si člověk myslí, že ho přes hlavu shodí. Šli jsme zpět z kopce; časem si na to zvykneš a pobízíš „tsss, hárum – há“. Tento oslík byl lenoch, jak zjistil, že pán je vzdálen, zpomalil a hledal kořínky a najednou u jednoho stavení šup do jámy k nějaké zdi, do chládku, a tam zůstal stát. (Cítil prý stáj.) Já křičela na osla a na oslaře – no, a oslík musel zase do slunce na silnici. Za kus dále pro změnu strkal čumák do studánky, ale oslař ho hnal – a tak jsme to po dvou hodinách dotáhli k přístavu. Byla jsem ráda. Už mne bolelo celé tělo. Ale časem by se as člověk i tomu naučil,

Delphi, Řecko, 1936

jezdit na tvrdém, dřevěném sedle. Museli mne dva chlapi sundat z osla, jak jsem byla taky zdřevěnělá. No a bylo po výletě na Skyros, který nás svou krajinnou krásou překvapil. Byl to poslední ostrov na této cestě – měli jsme dostatek času odpočinout si na lodi, jelo se přes noc do Athén.

19. srpna ráno jsme tam dopluli. Teplota stoupala a v přístavu Pireas již hřálo slunce dokonale. Dlouho jsme čekali, až budou vykonány všechny obvyklé obřady, pak nás teprve s propustkami nechali vystoupiti. Naložili nás na auta a jeli jsme dychtivě dosti dlouhou, moderní, betonovou strádou, až jsme zahlédli Akropolis. První zastavení bylo u Hadriánova oblouku a chrámu Dia Olympského – Olympieionu. Dojem byl ohromující, jak se nám zjevily obrovské sloupy proti světlu, v modravém oparu, velebně krásné, úžasné, zcela jiné než sloupy

v Paestum v Itálii. Pak jsme dále jeli ke stadionu, který, krásně založen, je dodnes stále skvěle udržován, má nádherné proporce a velkou výšku stupňovitých sedadel. Načež nás zavezli do Národního archeologického muzea. Tam jsou pravé poklady všech dob a všeho řeckého umění, mykénského a částečně i římského. Naše první návštěva byla více méně informativní. Hned jsme si s Helenou smluvily, že tam půjdeme zítra zas.

Celá naše lodní společnost se potom odebrala do hotelu Grande Bretagne, velmi přepychového, kde se dobře obědvalo. Kol čtvrté odpoledne se odjelo na Akropolis. Nebudu popisovati, čeho se dočtu v odborných knihách a cestopisech, chci si pouze poznamenati osobní dojmy. Hned vstup překvapí – jako do nebeského jeviště! Strmé, vysoké a široké schodiště působí mohutně, přímo jako neskutečné, třebaže je ohromné hmotou. Nikde jsem dosud neviděla takové symbolické stoupání, ba hnání se hmoty do výšky. Představuji-li si k tomu kráčející lidi v tógách a řasnatých rouchách, nějaký ten dým z obětnic na výši sloupové stavby a tu ohromnou Pallas Athénu, která tam bývala, musím říci, že snad žádný národ a žádná církev nedovedla při vší zbožnosti vyjádřiti tolik velebnosti a ten přímý styk člověka s Bohem a ten styk Boha s přírodou a s nebesy, jako řecký. Když konečně dostoupíš vrcholu namáhavých schodů, pohled dolů tvoří opět novou krásu.

Průchod Propylejemi zúží průhled na Parthenón vpravo a Hekatompedon vlevo. Projdeš-li, opět se obzor rozevře a tyto dvě stavby, zvláště Parthenón, se znovu zvedají k nebi, jako vrchol vrcholů. Hekatompedon je stavbou pozemskou, třebaže krásnou, také průvodkyně zdůrazňovala, že to byl obytný palác, kdežto Parthenón schrána Boha. A je to skutečně na těch obou krásných stavbách cítiti, jak jsou rozdílné, jak jenom již světlo hraje zcela odlišně v té které prostoře. Jak je dnešní architektura chudá, ba bídná a také zcela bezcitná vůči prostoru, hmotě a účelu stavby.

Z akropolských pevnostních zdí je několik krásných výhledů do celého kraje, až k moři. Nesčetné stopy ve skalnaté půdě svědčí o spoustách soch a monumentů v prostranství před a kol Parthenónu. Muselo to působit až bizarně, ta spousta kamenných postav, některé na podstavcích, některé přímo na zemi kráčejících. Dnes, vyloupnuté z půdy, krášlí kdejaká muzea po celém světě.

Za Parthenónem je v pozadí umístěno muzeum. Má vzácné památky – kusy tympanonů s archaickými figurami a několik překrásných ženských soch v bohatých rouchách, na nichž jsou ještě vidět stopy malování a zlacení. Mimo to je zde mnoho jiných vyhlášených soch a fragmentů. Žel, že ta návštěva na to vše byla krátká a že se muzeum právě přestavovalo, takže mnohé bylo neosvětlené a zakryté v lešeních. Vrátili jsme se na nádvoří a zvolna se loučili v pohledu na všechnu tu krásu, v přání, aby nám bylo možno tyto divy snad opět jednou spatřiti.

Konečně jsme rády opět sedly do vozů a daly se zavézt k naší Hellas. Ale tam byl ruch. Přijela železná cisternová loď a přivezla 3000 tun pitné vody, načerpali

ji do útrob naší lodi. Přijely také široké, jakoby ploché a přitom hluboké lodě s uhlím. Umazaní námořníci lezli jako opice po zábradlích, palubách i schodech. Spěchaly jsme do kabin, ovšem tam bylo horko, všechna okna zavřená, mezipalubí pro úklid nedostupné. Aby tomu učinili konec, zavolali nás brzy k večeři a mezitím splachovali naše plavidlo od shora až dolů, takže po večeři už bylo čisto. Avšak vzduch v přístavu se těžko ochlazoval, loď stála a vzduch také. Někteří cestující raději přespávali v hotelích, ale i tak si nám potom stěžovali na velká vedra.

Před lodí na molu se utábořilo mnoho prodavačů řeckých váz, pohlednic, známek, výšivek, kovového zboží, náhrdelníků a všech možných krámů, velmi nevkusných a při prvním dotazu silně předražených, aby se dalo dle tamního zvyku kupčiti a smlouvati. Poseděly jsme ještě večer na palubě. Důstojníci, kapitán i mnoho mužstva mělo volno, hlavní velení a dohled měl mladičký, hezký důstojníček, kterému dělalo dobře, že mu vzdáváme všichni úctu, jako velícímu. Loď byla večer, jako v každém přístavu, plná lampiček a reflektorů, což ji činilo velmi sličnou.

My jsme se 20. srpna chutě oblékly, nasnídaly a vyrazily do Athén. Jely jsme tramvají a pak metrem na náměstí Omonia, odtamtud pěšky k Národnímu muzeu, tam jsme si teprve sbírky důkladně prohlížely. Chodil s námi doktor z Belgie, brzy toho však nechal, vida, jak pomalu postupujeme a jak podrobně to béřeme. Ty krásné portréty a ideální hlavy z bílého, nažloutlého, šedého i černého mramoru, ta nádherná torza, na nichž i z kamene poznáš roucha z husté a roucha z tenké látky, tak dokonale je zmožen materiál. Žádný sochař dnes tak necítí, a když to dovede, bylo to už před ním vykonáno. Zdá se mi, že vrchol už to byl a že naše doba může vyniknouti v jiných oborech, ale v architektuře a sochařství se těžko dopracuje té výše a dokonalosti. Snad je to hudba, která dnes, ať je krásná či špatná, je už tak složitá, jako nikdy dříve nebývala. Staří Helénové pískali na syrinx[239] a různé píšťaly. Polyfonní skladby asi neznali, leda nějaké přiznávky bubnů, anebo zvonů apod. Jejich technika však byla už pokročilá, jak vidíme na nářadí, tvarů dnes dosud běžných. Úžasné jsou sbírky doby mykénské, krétské, vázy, šperky, zlaté nádobí, pásy, umělecky pojaté a umně provedené. Ve skříních plno překrásných tanagra-figurek[240], které as tehdejší dobou nahrazovaly dnešní módní listy, dovedně modelované a malované, a přitom umělecky procítěné. Barvy na těchto figurkách jsou v jasných tónech, silně purpurově růžová, tyrkysová, modrá, zlatá, bílá. Co je tu řeckých váz všech antických období.

Před tímto muzeem jsme zhlédly Akademii výtvarného umění, ale to nás teď tolik nezajímalo a nebylo v ní nic tak zvláště cenného, kromě jednoho překvapujícího El Greca, v zárodku svůj, a přece v začátcích jiný, dle dnešních pojmů zcela hypermoderní. Vším tím jsme byly až do omdlení zdolány, takže jsme se s námahou dotáhly na náměstí Omonia, tam místo oběda vypily černou kávu a rovnou metrem na loď. Bylo toho dosti. Akropolis si budeme muset zopakovat, snad až jindy přijedeme do Athén. Více jsme nemohly.

Celý večer jsme odpočívaly na palubě, pozorujíce připlouvající a odplouvající lodi, kupčení a smlouvání prodavačů, vracející se naše cestující, kteří byli buď v Eleusis anebo na jiných výletech či na víně. Znovu jsem pomyslela na ty, kteří si vzali v Athénách hotel, aby se pořádně vyspali, byli to hlavně ti, kdo pro horko v druhých třídách spali na slamnících, na palubách a toužili po postelích s lázní a trochou komfortu, ale nepochodili, byloť v městě mezi stěnami takové vedro, že nemohli spáti. To na lodi byly noci velebné, zvláště z přídě, kde nejsou světla, bylo vidět čarokrásné jižní nebe. Každou chvíli oživilo množství létavic nebeský prostor, hvězdy tam byly jinak seskupeny než u nás, visely zcela plasticky na nebi a někdy nebylo vidět, kde končí moře a začíná obloha.

Také vyjíždějíce za noci z Pirea jsme dlouho pozorovaly oblohu i majáky a pak šly spát. Já jsem se probudila právě včas, když se parník chystal projížděti Isthmos[241], úžinou z obou stran reflektory osvětlenou. Loď, také osvětlená, se dala pasivně protáhnouti malým parníčkem. Všichni námořníci byli v pohotovosti a na stráži, celá loď vzhůru. Dojem je zvláštní, stěny trčí kolmo nahoru, jsou bílé, mramorové, nad horní perspektivou se vznáší jako hvězda silná svítilna na železničním mostě zavěšena. Most ten spojuje ve výši 300 m obě pevniny. Celá loď se tam na výšku hravě vejde, třebaže se zprvu zdá, že uvízneme o náš vysoký, reflektory osvětlený stožár. Po této senzaci, a pravé vzdušné noční lázni, se nám to dobře spalo.

21. srpna ráno v šest už jsme přistávali v Itea. Odtamtud auty, nejdříve velmi úrodnou a lesnatou rovinou, plnou kvítí, pak velkými serpentinami vzhůru, přes městečko Kastri dále, až se vyhlídka vystupňuje a otevře se široké, zvolna se pak zužující, olesněné hornaté stoupající údolí Delphi. Vlevo za Kastri je ohromně zajímavé muzeum, bylo bohužel celé rozestavěné a pobourané, neboť ho znova zařizují. Pak jsme nasedli a jeli ještě kousek po poměrně dobré a stinné silnici a zastavili před pramenem. Vlevo, od silnice vzhůru, jsou odkryty zbytky svatého okrsku Delphi. Celá vesnice byla vyvlastněna, aby se objevily staré zdi a základy. Nejsou vinni na těch zkázách jenom Turci a věky, nýbrž častá prudká zemětřesení, která srovnávají stavby se zemí. Jde se ještě starou původní stoupající silnicí, na ní vpravo vlevo zbytky chrámů, výše najdeš dosti dobře zachovalé, nevelké kamenné divadlo, velmi akustické. Nad ním je stadion a strmé, vysoké, skalnaté stráně.

239 Syrinx = Panova flétna

240 Tanagra-figurky – podle řeckého antického města Tanagra v Bojótii, jehož obyvatelé prosluli masovou produkcí vypalovaných terakotových figurek lisovaných z dřevěných forem. (Terakota je latinský výraz pro pálenou hlínu).

241 Isthmos – Korintská šíje

Dole jsme šli dále k prameni Kastalie[242]. Leží ve skalní zelené sluji. Vedle pod mohutnými platany pak stojí malá chata s občerstvením. Pod silnicí byl Gymnasion, na svahu je vidět základy a kruhový bazén, který naplňoval as hořejší pramen. Velmi zemdleni jsme se vezli do Kastri k obědu, pak jsme opět nasedli do aut, spěchajíce dolů, neboť se nad Parnassem sbírala bouře a začalo krápat. Parnass je velebné horstvo, na vrcholcích zasněžené, pravé mystické božské sídlo. Obraz to byl krásný, tajemný. Včas jsme se navrátili a bouře se stáhla za hory, na naší straně nepršelo.

Z večera jsme opouštěli Iteu a pluli dál za šera. Břehy voněly sladce mátou a myrtami. Po vyplutí z úžin na severní směr ovíval nás již vítr ze vzdálených Alp. Ráno na neděli 23. srpna jsme přistáli v Dubrovníku, ještě tam svítili. Rychle se rozednilo. Vylodili nás přímo na malý přístav. Bylo nám milo cítit se na půdě tak povědomé, téměř naší. A také nás těšilo, že se Francouzům Jugoslávie moc líbila, nemohli se ani v Dubrovníku odtrhnout od všelikého nákupu a přišli na loď, jak dámy, tak páni, s černohorskými čepičkami, různými koženými výrobky a filigránskými šperky. Tři dívky se večer na Lokrumu omeškaly tak, že odrazivší již loď musela na jejich pokřik uprostřed jízdy zastavit a počkat, až nás ony na motorovém člunu dohoní.

Pokud jde o nás, my s Helenou jsme se šly koupat na Lapad až do odplutí naší lodě, do večera. A před tím se v Dubrovníku konala prohlídka všech tamějších kostelů a skončily jsme v pěkné kavárně na malém molu. Musím ještě podotknout, že proti poněkud podivočelým městům Řecka působila Jugoslávie velmi elegantně a moderně, také já jsem poznala po 10 letech velké pokroky. Vzduch byl právě svěží a na pevnině méně palčivý. Zato modré moře proti Řecku bledší.

Přes noc jsme na moři urazili kus cesty a ráno 24. srpna přistáli ve Splitu. Tam nás ihned naložili na auta a jelo se přes dlouhý záliv k Solinu a dále do krásného, středověkého městečka Trogiru. Je to bývalá malá pevnost, kanály obklopená a připomíná Aigues-Mortes v Provence. Pak jsme se vrátili opět do Splitu, kde jsme se bleskurychle podívali k Dioklecianovu paláci a pak rychle na loď zase dále, den a noc, až jsme 25. srpna přistáli opět v Benátkách, kde se zakončila naše okružní cesta.

My jsme v tom městě pak ještě zůstaly a užily si ho tak, až nás skoro počalo nudit. Denně jsme se jely koupat na lido, pak různé prohlídky, mezi nimi také Scala Minelli, kterou již matka s otcem dříve obdivovali, a taky zvonici baziliky svatého Marka – Campanile di San Marco, ze které je krásný rozhled. Helenu jsem poslala na výstavu „Settecento“, kterou jsem už viděla na začátku cesty. Každý večer jsme seděly na Piazza San Marco při hudbě a zmrzlině. Také jsme

242 Kastalia je v řecké mytologii dcera říčního boha Achelóia, nymfa stejnojmenného pramene na úbočí Faidrád v Delfách. Pramen, v němž žila nymfa Kastalia, byl později zasvěcen múzám a měl kouzelnou moc, každý, kdo se prý z něj napil, se stal věštcem nebo básníkem. Její pramen existuje v Delfách dodnes, jen jeho účinky už jaksi pominuly.

u Giardini Pubblici ze břehu viděly malou nehodu, totiž srážku velkého, právě se rozjíždějícího parníku s malým osobním motoscafem[243]. Nikomu se nic nestalo, všechny spadlé pasažéry vytáhli, avšak leknutí muselo být velké. Hned se dostavily malé parníčky a odevšad byla vyhozena spousta záchranných kruhů. Bledý námořní důstojník přiběhl k naší kavárně, kde dlel dlouho u telefonu. Celý břeh byl vzhůru. Vylovili kusy paluby malého motorového člunu, takže bylo vidět, že ta srážka byla dost prudká.

V Benátkách a na Lidu[244] jsme musely pobývat až do soboty 29. srpna, abychom docílily nutných osm dní pobytu v Itálii, vzhledem k poskytnutým lirám na šek, proplacený ještě před naloděním do Řecka. Měly jsme stolirovou bankovku, kterou nám na požádání jako výpomoc poslaly moje Holanďanky z Anacapri, a nám zůstalo ještě pět set původních lir. Nakonec jsme stejně všechno neutratily, a proto se dvěma sty lirami v kapse jsme byly odhodlány zůstat, pro případ nutnosti, ještě nějaký den na hranicích. Bylo v tom jakési napětí, ale měly jsme štěstí. Při prohlídce pasů se nás za jedno nikdo neptal, jakou že jsme cestovaly lodí (byla to Hellas) a tím, že z Benátek do Prahy není přímá druhá vlaková třída a my byly nuceny v Tarvisiu[245] přestupovat, šly jsme s italským facchinem[246], který nám přenášel zavazadla, žádný si nás nevšiml. Ani jsme tomu věřit nechtěly, že to dobře dopadlo, došlo nám to, až už vlak byl s námi dávno v Rakousku.

V Alpách se vše zelenalo, po dosti deštivém létě a my se spokojené vracely opět do našich krajů, také krásných, avšak proti jihu jaksi soumračných, jakoby pohaslých. Nebe tu bylo vzdušné, ale šedé.

Na konci tohoto vzpomínání na Řecko bych chtěla napsat ještě něco o řecké hudbě. Slyšela jsem jenom hudbu taneční, lidovou. (Na galavečerech na lodi nám totiž hráli hlavně jazz.) Je více rytmická než melodická, podněcuje a stále se zrychluje v stejném úderu ostrých, bubnových mordentů[247], není sentimentální, ale veselá, smyslná a plná života. A do toho nekončícího se pohybu spustí housle z nejvyššího tónu chromatické glissando jako jehlu do tkaniva, je to působivé. K tomu tančí něco na způsob srbského kola, jenom kroky sem i tam stále divočejším tempem. Muži jsou urostlí a pěkní, ne však tak krásní, na můj vkus, jako Dalmatinci.

Řekové nosí černý kašket, bílou košili, černé krátké řasnaté gatě, pas napříč pruhovaný, černé opánky se zdviženou špičkou a pomponem na ní, snad proti mouchám. Ženy mají dosti široké, vlající roušky na hlavách, jeden cíp mívají stále v ústech, aby se jim v horku sliny tvořily. Na ostrovech byly krásné děti antických

243 motoscafo = motorový člun
244 Lido di Venezia je úzký ostrov o délce 12 km a šířce 300–1700 m, který dělí benátskou lagunu od Jaderského moře.
245 Tarvisio je italská obec nacházející se na italsko-slovinsko-rakouské hranici.
246 facchino – nádražní nosič
247 Mordent (náraz) je zcela obdobný nátrylu, hlavní tón je však vystřídán spodním sousedícím tónem.

tváří. Národ je noblesní, nevtírá se a je zdrženlivý vůči cizím. Jenom v přístavech ho už pokazili, jsou jak štěnice neodbytní, nadráží ceny, smlouvají a rádi šidí. Ale to už tak bývá při takové příležitosti.

Malá poznámka 1936

V říjnu 1936 jsem byla u bratrance Karla Podhajského v Lounech a viděla tam poprvé vzlétnout kluzák z kopce Raná. Také jsme si udělali výlet do Dolního Ročova, o němž mi skladatel Rudolf Vohanka jako o místě blízko svého rodiště mnoho vyprávěl. Je to pěkný barokní klášter s krásným kostelem, založený Kolovratem. Krajina lesnatá a plná chmelnic na červené žatecké půdě.

Beskydy 1937

2. srpna 1937 jsem odjela na dovolenou do Beskyd, do hotelu „Bílá“ v Bílé. Bylo to poprvé, co jsem se ocitla na těchto překrásných kopcích. Jsou temně zelené, plné bujné vegetace a květů. Právě kvetly vysoké hořce, ve velkém množství se to modralo po stráních. V lesích plno osladiče a stopy po spoustě odkvetlých vstavačů, což musí být z jara čarovné. Bývají prý tam v lukách divoké gladioly. Příroda dosud nevyčerpaná. Z vrcholu Bobek[248] je vidět na Slovensko a daleko do hor až k Tatrám. Slovenská strana nemá těch souvislých černých hvozdů – je veselá ve svém vzhledu, pestrá políčka, lesíčky a domky. Beskydský lid je dosud dosti jakoby ještě předešlou vládou zdeptaný. Když se objeví turista, chodí děti zkroušeně žebrat. Nejsou to hrdí obyvatelé té hrdé přírody.

Pobyt v hotelu, kde jsem byla sama, bez známých, mi zpříjemnila také jedna paní, náhodou stejných zálib, a s tou jsme chodily po lesích, houbách a po všelikých návrších – na Bílý kříž, Masarykovu chatu a ke Karbulákovi. Viděly jsme prales s pětistyletou „Tonkou“, byly jsme na Radhošti, který nám nemilostivě upřel vyhlídku, a na Lysé Hoře, kam jsme pro bouřku nedošly. Přes to bylo všady krásně a pocit povznášející. Po třech nedělích jsem odjela zpět do Prahy. Chystala jsem se na cestu do Paříže.

* Paříž 1937

23. srpna 1937 jsme s Helenou Johnovou nastoupily cestu do Paříže. Já jsem mířila do tohoto velkoměsta po šesté.

Znovu jsem viděla Eiffelku, tentokráte opět uznanou jako nejlepší objekt celé Výstavy moderní techniky a umění. Výstava je ohromně rozsáhlá a následkem dlouhých avenuí velmi únavná; vlastně na nás působila spíše nepříjemně než příjemně. Spousty lidí, hluku, prachu a dusna přivedou člověka do málo snesitelného ovzduší. Nad to nás naše československá expozice nadobro rozladila.

248 Bobek je hraniční hora v Klokočovské hornatině v Moravskoslezských Beskydech. Její vrchol leží přesně na hranicích České republiky a Slovenska, na jihovýchod od obce Bílá.

Tedy, vnějškem se nám náš celý skleněný a z bílého kovu zkonstruovaný pavilon zamlouval, i za večera je pěkně osvětlován, ač se nám zdálo střídavé světlo zbytečným a poněkud dětinským. Ale byl velmi nákladným na úkor vnitřku, který pak na množství exponátů nestačil. V celém vnitřním uspořádání byl znát náš umělecký nesoulad a rozháranost. Tlačí se tu do popředí ti, kteří mají lokte, ale nikoliv k tomu přiměřené kvality. Jde jim hlavně o osobní zájem oproti zájmům státu. Tak předměty, které by nám na veřejnosti dělaly čest, jsou zastrčeny, ba zdá se, že si s nimi pořadatelé nevěděli rady. Na příklad ten u nás zhotovený velkolepý hřídel kormidla lodi „Normandie“ stojí v ústraní pod pavilonem, kde je vedena promenáda dle Seiny, v našem úseku nikterak esteticky vyřešena, ba naopak ponechána za smetiště a místo pro sušení ušpiněných restauračních ubrusů, které zcela nedůstojně věnčí zábradlí kol technického divu „hřídele“. Naše hospoda hned vedle je obyčejnou pivnicí s velmi dobrým mokem a šunkou, ale s pobryndanými ubrusy a přisprostlými číšníky.

Vstupní síň pavilonu, vyplněna pracemi pražské uměleckoprůmyslové školy, je nepřehledná špatně instalovanými výrobky. Tak Kyselova leptaná a rytá velká skleněná tabule ztrácí úplně svůj účinek a rovněž protahovaný tyl, jehož design je pro průhlednost neviditelný. K tomu vrtulová keramika, kterou blahodárně zakrývá český plastický lev. Krajky jsou zezadu prosvěcovány a do nepostačujících kolmých rámů vměstnané a činí svou plochostí dojem černého drátku. Dvě honosné, báječně zpracované krajkové pokrývky jsou znehodnoceny v lehkých kovových stolcích. Sklo, samo o sobě pěkné, bylo umístěno do těsných dusných labyrintů, z nichž člověk konečně vyvázne přes kramářsky vystavené bílé bavlněné látky a kravaty a dojde k síni se známým světelným „jikernáčem“. Je to Pešánkova fontána se 4 světelnými sloupy, která se mně v Praze na výstavě velmi líbila, v Paříži opět trpí nepříznivou instalací. Zcela pochybené a neumělecké je panorama Prahy, které nemohl malovati Slavíček Jan, spíše neohrabaní malíři pokojů, anebo venkovští kulisáci. Škoda toho námětu a škoda toho dobrého uměleckého jména. Poschodí je věnováno strojům a technickým i optickým vynálezům, uspokojuje svou kvalitou a pokud místo stačilo, i svým nehledaným umístěním.

Probíraly jsme pavilon za pavilonem. Hned vedle nás Švédsko, opět distingované a vkusné, noblesně instalované, jejich čajovna a restaurace ukazují nejlépe rozdíl našich kultur. Všady si popřáli vzduch a světlo v místnostech, pavilony ovšem, jako takové, nejsou tak nákladné, slouží právě jen té krátké době výstavy a tím je jejich účel zplna využit. Anglie klade váhu na sport a honitbu, vystavuje sportovní náčiní a látky z dobrého materiálu, méně však s vkusem umělecký průmysl. Španělsko užilo velmi účinně moderní obrázkové propagandy. Uprostřed přízemí je fantastická fontána s drahocennou rtutí. Rtuť tu po kapkách vyvěrá z nádrže a stále kape. V pozadí pavilonu mají jeviště, na němž večer prováděli praví venkované katalánské tance a promítli naivní, ale pěkný film o potrestaném záletníkovi. SSSR má honosný, dlouhý, postupně stoupající pa-

vilon, s ohromným sousoším na věži. Uvnitř pak překrásně zpracovanou velkou mapu Evropy a Asie z polodrahokamů báječných barev a kvalit. Ostatní plochy sálů jsou vyplněny propagandou a ohromnými plátny s množstvím portrétů sovětských pohlavárů – nevalné umělecké ceny. Naproti je pavilon Německé říše, ukazuje obraz své dnešní doby, národa navenek ujařmeného. Ve sbírkách jsou cenné optické exponáty. Rakouský pavilon má již vně na čelné stěně umělecky provedené ohromné fotografické panoráma ukončené silnice grossglocknerské. Uvnitř pak části nábytku a interiérů Josefa Hoffmanna, mnoho svého oděvnictví a svých selských alpských krojů, velmi dobře, bez sentimentality instalovaných.

Učinily jsme pozorování, že který stát ještě svůj folklor má, zde ho vystavuje, jen my ne. Žel, stokrát žel. Snad jiné státy tím obešly program výstavy – umění a technika, ale my jsme svým folklorem mohli excelovat. Tak ho pro sebe opanovali Maďaři, kteří dobře vycítili, čím se mají vůči veřejnosti ohánět. Je v tom význačný politický moment, který jsme my ve své avantgardnosti, jež zavrhuje vše stávající a honí se po nevídanostech, opomenuli a tím ztratili smysl této mezinárodní výstavy, že vedle vedoucího hesla slouží hlavně propagaci a reklamě vlastního státu. Připadám si, že jsme jako malé děti, které si pro pozlátko třeba rozbijí hlavu a nepoznávají ve svém zanícení jeho falešný třpyt. Jsme národ mladý a v mnohém ještě nevychovaný, honíme se za chimérami, solidní poznatky se nám zdají všední a pak – hrůza, kdybychom se v něčem novém o vteřinu opozdili! Poláci mají střízlivější expozici. Je v ústředním mezinárodním pavilonu, založená na obchodování se svými výrobky. Vystavují mezi jiným skvělé lidové vyšívání na bílém plátně, připomínající lidové vyšívání z valašského Zubří. U nás se „zuberské“ vyšívání bohužel moc nepropaguje.

Co pro nás, výtvarnice, mělo kladnou cenu, byly výstavě přičleněné umělecké pavilony – „Chefs-d'oeuvre de la France“, to znamená Mistrovská díla Francie – jaká to krása! Od nejstarších gobelínů z Beauvais[249] a starých gotických řezeb až k francouzskému impresionismu. Jsou tu vystavena slavná díla velkých mistrů, propůjčena všemi galeriemi a muzei celého světa. Jaké úžasné Manety, Coroty, Fragonardy, Watteau a jiné lze zde spatřiti. Impresionisty pak umístili v galerii Petit Palais. Skýtají ohromný přehled všech vynikajících děl. Každý umělec má svůj celý salon, anebo alespoň stěnu – člověk se tu setká s díly, která vídával na výstavách svého mládí a vzbuzovala v nás tenkrát obdiv i respekt, jejichž účinek nevyprchal.

Třetí výstava, mezinárodní, byla v galerii „Jeu de Paume“ – Míčovně. Opět mě naše expozice neuspokojila, ale i z ostatních zemí nebyl učiněn výběr dosti charakteristický, snad pro technické obtíže. Duševně povznášejícím požitkem byla nám výstava El Greca v salonech v Rue du Faubourg-Saint-Honoré – Uctívání pas-

249 Beauvais je město v severní Francii asi 90 km severně od Paříže. Je to hlavní město departementu Oise se slavnou katedrálou, která je na Seznamu světového dědictví UNESCO.

týřů, Sv. Máří Magdalena, Mniši, portréty a studie. Byly jsme unešeny. Také v Louvru je několik nových Španělů, Murillova Madona a mimo jiné v dolejším Louvru pak byly večer sochy a reliéfy zvláště osvětlovány, jsou ve zcela novém uspořádání, mnohé síně červeným mramorem nově vykládané, egyptská plastika v klenutých síních mysticky umístěna – požitek se dívat na účinně osvětlená klasická veledíla jako Venuši Miloskou[250] a všechny ty „koryfeje“[251] louverských sbírek.

Těmito zážitky obohaceny, nerady jsme se vracely do toho babylonu novodobé výstavy, kde je tak mnoho lživého a fórového. Kde jsou rozvaha a klid starých dob? Zdalipak se lidstvo dostane opět do éry podobné rovnováhy a pokoje? Zdá se, že nynější doba je doslova předimenzována svými požadavky na nervy a zdraví lidstva, i když hledí zhojit a vyrovnat sportem či sluncem, co pakultura a život pokazil. Zdá se mi, že je přebráno a že musí přijít reakce, nebo na to lidský rozum padne – leda, že by to byl předurčený zákon přírody, který vede ke konečné sebezáhubě lidstva – že člověk musí zahynout na svých vlastních vymoženostech. Byly jsme za těch několik dní z večera vždy tak unaveny, že jsme se rozjely 30. září na Riviéru si odpočinout.

V Marseille, kde jsem byla již po druhé a po druhé ji shledala stejně špinavou a protivnou, jsme se stavily pouze na dopoledne, odpůldne pak dále přes Toulon do Cavalairu[252]. Místo pěkné, lesnaté, koupání krásné, ale hotel byl drahý a v noci rámus nesnesitelný. Po dvou nocích jsme jely dále na Cannes. Tam jsme měly doporučení na Villu Casbah knížete Urusova. Ovšem je to zchudlé kníže a ukázalo se, že nemají místa. Omylem jsme při tom hledání obešly celý vrch Observatoire, ale nelitovaly jsme. Jsou tam vesměs přepychové vily s krásnými zahradami a překrásnou vyhlídkou. Tak zase zpět k nádraží a v „Bureaux d'Initiative des petits Hotels“ nám dobře poradili, doporučili nám velmi příjemný „Hotel des deux Plages“. Patrně bývalý to palácek v krásné staré zahradě s velmi jemnou stravou, 45 franků penze za osobu. Spaly jsme při otevřených balkonových dveřích, pinie, sykomory a palmy nám v noci voněly do oken, moře k tomu šplouchalo, jako by dýchalo a byl poměrně klid.

Hotel leží na nízké šíji poloostrova, z něho přímo na ulici a dále po betonových schůdkách se rovnou dostaneš na pláž a čiročiré moře. Užily jsme si koupele každé dopoledne a odpůldne pak na výlety. První byl autokarem do Grasse, přes Gorges du Loup, Juan-les-Pins. Cesta silně stoupající přes Château de Gourdon a opět dolů ke stržím a k divoké řece Loup. V Gourdonu jsou lidové manufaktury a v Grasse velké továrny na voňavky a esence, které se dobývají z květů mimóz, jasmínu, karafiátů, fialek, narcisů, šeříků a růží. Tyto květiny se

250 Venuše mélská, fr. Venus de Milo (historicky správněji Afrodíta mélská), je starověká socha z období helénismu a jedno z nejznámějších děl starořeckého sochařství.

251 Koryfej, ze starořečtiny, znamená hlavní zpěvák, jenž vede ostatní členy chóru, zde přeneseně „čelní představitel“.

252 Cavalaire-sur-Mer

pěstují v celých polích na úbočí skal a Esterelských Alp[253]. Jak to tam musí vonět z jara! Ještě teď v září kvetly plně oleandry, začínaly po druhé mimózy, kvetly popínavé žluté růže, pelargonie i divoké karafiáty a veliké svlačce, mimo to naše podzimní astry a jiřiny. Kromě lip rostou tam všechny známé stromy a mimoto vavříny, pepřové stromy, eukalypty, túje, mandarinkovníky, pomerančovníky, citronovníky, mandlovníky, sykomory, pinie rozsochaté i deštníkové, platany, kaštany, různé javory a jasanovité stromy. Země je také pokryta zelení, révou a travou, anebo trávě podobnou tučnolistou rostlinou, která se pod sluncem do ruda až karmínově zbarvuje. Vracely jsme se domů odvážnými serpentinami, po výborných silnicích.

Druhý výlet jsme podnikly lodí na Lérinské ostrovy. Ty jsme vídaly proti naší pláži. Nastupuje se z přístavu pod starým městem. Objeli jsme Sainte-Marguerite a přistáli u ostrova Saint-Honorat. Je to zalesněný ostrov s klášterem mnichů, kteří pěstují víno a vyrábějí likéry. Na nejzazším břehu stojí zřícenina původního kláštera a azylu proti mořským pirátům. Je vidět Juan-les-Pins, protější Alpy a Cap d'Or, mimo to i malý třetí ostrůvek, který má cenu pro rybáře a lovce krevet. Po prohlídce jsme jely zpět na Sainte-Marguerite, na níž bývalo vězení muže v železné masce, který z Castelu ve spuštěném koši prchl. Na ostrově je rovněž báječná vegetace a impozantní eukalyptová alej, jejíž stíny jsou indigově modré, půda pak červená. Pobyt pro malíře by tu byl ideální. Mají tam malý přístav, dva hotely a hřbitov.

Třetí výlet nás vedl do Monaca a Monte Carla, byla jsem tam po druhé. Kouzlo krajiny vždy mocně působí, ale mně jsou protivné obličeje hráčů rulety. Přejížděly jsme Nice, takže Helena měla dostatečný přehled o tomto velkém, ovšem proti Cannes nepěkném městě.

Čtvrtý výlet byl na Cap d'Or. Nahlédly jsme z lodi, která se těsně drží u pobřeží, do zvláštních, pitoreskních formací hor, jež za večera tvoří při západu slunce krásné, ba úchvatné obrazy stále se měnící. Obdivovaly jsme je často již v Cannes, dívajíce se proti západu. Tam by se dalo malovat.

Do města Cannes, které je vlastně nerozsáhlé a rozprostírá se po vůkolních kopcích, lemováno kol do kola krásnou písečnou pláží, jsme ani mnoho nechodily. Musely jsme ho procházeti k funikulárce[254] na observatoři, anebo projíždět autokary při výletech. Zato jsme se téměř každý večer byly projít kolem našeho poloostrova ke kasinu a na pobřeží, kde byl čilý život lázeňský. Procházely se tu různé národnosti ve svých toaletách. Byly to krásné i směšné postavy. Projíždělo tu také mnoho a mnoho aut, neboť, kdo má vůz, stále s ním vandruje z místa na místo po celé Riviéře.

253 Masiv Esterel je nízkohorské sopečné pohoří na okraji Středozemního moře a částečně ve francouzských Alpes-Maritimes.

254 Lanovka „Le funiculaire de Super Cannes" 850 metrů dlouhá, spojovala Cannes s observatoří Super-Cannes v letech 1928 až 1966.

Moje dovolená se chýlila ku konci a musely jsme domů. Jely jsme přes Marseille, Toulon a Lyon do Strasbourgu, tam jsme zůstaly až do noci. Město, třebaže francouzsky mluvící a francouzsky vedeno, je zcela jiného rázu než francouzský jih. Lidé jsou tu pomalejší, klidnější, rozvážnější, znají se ku Francouzům, ale mluví vedle toho i prazvláštní němčinou a pouze v kontaktu s cizinci užívají spisovného jazyka. Štrasburk mi hodně připomíná svými stavbami Norimberk. Je tu plno hrázděných domů a město je také kol do kola obklopeno vodou, Rýnem. Dóm je divem gotického slohu i s okny, pln mystiky a vyspělého umění. Je z červeného kamene, zcela originální svou barvou. Převládají v něm cimbuří vodorovná, výzdobou pak vertikální, a dosti tupých oblouků. Něco podobného je vyjádřeno v anglické tudorské gotice. Navštívily jsme městské muzeum s pěknou sbírkou papírových vojáčků od nejstarší doby tohoto odvětví tisku. Je zajímavé a ukazuje památky svých vojenských a historických událostí a krojů. Vnitřní město, poměrně malé, je velmi čisté a uspořádané, s příchutí dobře situovaného maloměšťáka. Mnoho cukráren se salonky a mnoho restaurací s pivem.

Jely jsme na večer a celou noc. 12. září 1937, ještě dopoledne jsme konečně dorazily do Prahy.

Září 1937, smrt T. G. Masaryka

13. září jsem nastoupila službu. První novina byla, že prezident Osvoboditel vážně churaví. 14. září zemřel. V pátek 17. září jsem zajela na Vypich a po deváté večer nás minul jednoduchý, ale povznášející průvod z Lán. Byl teplý, voňavý večer a vzpomínala jsem, jak jsme ho před léty v Praze vítali, postávajíce dlouho s R. V. na chodníku před kavárnou Union. Tehdá byl mráz a my vytrvale s dychtivostí čekali s ratolestmi vavřínu v ruce, až konečně přijel. Dnes stály zástupy v nezvyklém tichu a pořádku, až bylo slyšet dusot koní stráže, pak sevřené řady vojáků, za nimi vůz se dvěma hodnostáři a následně uvnitř osvětlený automobil, v němž rakev, trikolorou ovinuta, se nesla kolem. S vnitřním smutkem jsem se ostatkům poklonila. Minul nás zatemnělý vůz s rodinou, několik prázdných vozů, hluk vojska a stráže – a konec.

Návštěva Plečnikovy síně a uspořádání oficiální na mne nezapůsobily. Měla jsem jít den nato na pohřeb, ale přišla na mě nevolnost příušnic, nepochybně ve vlaku z Francie získaných, a musela jsem pak ležet celý týden na lůžku. Poslouchala jsem reportáž z pohřbu v rádiu. Vycítila jsem sluchem smutek lidu a zapůsobily na mne přesně pravidelné kroky pochodujících vojínů, z nichž bylo slyšet napětí, s kterým doprovázejí velkého člověka. Ve vzduchu bylo jakoby silné fluidum, takže i nevidě člověk cítil významnou chvíli.

* Záhřeb 1938

Dne 9. až 17. února 1938 jsem byla v Záhřebu instalovat výstavu žen výtvarnic Malé dohody[255]. Výstava právě připutovala z Bělehradu. Byly jsme tam dvě, jela se mnou místopředsedkyně a generální jednatelka ŽNR[256] paní Gabrielová, roztomilá dáma, která, málem šedesátiletá, si zachovává šarm z mládí. Sblížily jsme se a mnoho jsme si pověděly o svých rodinách. Je pro cizí řeči neobyčejně nadaná.

Záhřeb je pěkné město a hostili nás tam kavalírsky. Starosta Dr. Pejšič nás mezi jiným zavezl na Sljeme[257], kde jsme viděly mnoho krojovaného lidu a bylo zřejmě vidět příbuzenstvo našich krojů i výšivek s jugoslávskými. Viděly jsme Moderní galerii, Meštrovićovu[258] galerií a jeho samotného na našem zahájení. Navštívily jsme přebohaté etnografické muzeum, přeplněné krásnými poklady lidového umění, bohužel umístěné ve zcela nedostatečných místnostech. Poznala jsem tam velmi sympatickou umělkyni slečnu Sertič, která připravuje cenné umělecké, etnografické dílo.

Byly jsme i v Českém domě s českou společností, u československého konzula Dr. Resla. Dával nám již předem instrukce, jak se chovat v Chorvatsku, kde velmi žárlí na Srbsko a na Srby, kteří mají kulturu východní a ovládají západně kultivované Chorvaty. Je tu ostřejší různost, než mezi námi a Slováky, při stejné řeči. Předsedkyně z Bělehradu, paní Leposlava Petkovič, takto obratná stará paní, stále ve svých proslovech a řečech hladila a hladila, ve snaze scelovat a smiřovat. Celá skupina zagrebských umělkyň, velmi milých, je vedena skvělou ženou paní Crnčić-Virant[259]. Ta ihned získala moji důvěru, je to taková mateřská duše. Zvala mne do Noviho Zagrebu, kde má vilu. Pozvala jsem ji a její přítelkyni paní Dunu Payer do Prahy, až putovní výstava dorazí k nám. Avšak, co bude z nás a s námi do té doby?

255 Malá dohoda bylo vojensko-politické spojenectví v letech 1921–1939 složené z Československa, Jugoslávie a Rumunska, výrazně podporované Francií.

256 Ženská národní rada, ŽNR (založena 1923 – úředně rozpuštěna 1942) byla vrcholná organizace ženského emancipačního hnutí v předmnichovském Československu. Sdružovala jednotlivé ženské spolky a koordinovala jejich činnost.

257 Sljeme je nejvyšší hora Medvednice, menšího pohoří na severozápadě Chorvatska, nacházejícího se těsně na sever od hlavního města Záhřeb.

258 Ivan Meštrović roz. Gabrilović, významný chorvatský sochař, architekt, spisovatel a politik první třetiny 20. století.

259 Lina Crnčić-Virant, chorvatská malířka (1879–1949), jedna ze zakladatelů Klubu chorvatských umělců. Malovala zátiší, krajiny, přístavy, portréty a oltářní malby a návrhy na mešní roucha a vlajky.

Krátké, výstižné a emotivní záznamy pocitů z předválečných a válečných událostí

* Z deníku 1938

...příběh bývalé židovské spolužačky po anšlusu Rakouska, mobilizace, Mnichov atd.

11. a 12. března se dějí právě ty události s obsazením Rakouska nacisty a vzdáním se Schuschnigga[260] a vše to, co v nás zatajuje dech a dává očekávat další významné děje i pro Československo. Všecky starosti a události se stávají malichernými v porovnání s osudovým děním těchto dnů, stále se na to myslí a vše se nese k tomu jednomu. Což naši sousedé?

Dne 27. března, v neděli, jsme konali porotu nad 1800 návrhy „Stock-Brandy“, kterážto firma vypsala soutěž na různé předměty, zhotovené z obalů na lahve svých výrobků. Sešlo se toho tedy dosti. Některé předměty byly zcela povedené, mnoho také braku. Člověk nahlédl do duše našich lidí, jak venkovanů, tak měšťáků. V porotě byli: profesor Hrbek z Brna, F. Kysela, prof. Dr. Steiner, profesor Skupa a já. Také byl přítomen notář.

Zápis z 22. července 1938, pátek: Svět je plný událostí, co nás čeká, stojí ve hvězdách psáno. Člověk je dychtiv na noviny a někdy se setká i se skutečným životem, světem a děním. Bylo to as 24. dubna, kdy se mně hlásila v úřadě paní H. P. B., židovka a moje bývalá spolužačka u profesora Michalka. Je se svou rodinou, 60letým mužem a 16letou dcerou na útěku z Vídně. (Znovu jsem si zavzpomínala na svoje někdejší známé, mezi nimiž bylo mnoho řádných židů, ba rodina Boschanů přímo vzácná a charakterní. Až mi Zdenka Krausová radila, abych jim poslala aspoň pozdrav, že je to potěší. A vskutku Anne-Marie mi pak napsala dopis, v němž bylo mnoho co možné přečíst mezi řádky.) Ale abych se vrátila k začátku. Ta milá paní H. P. B. mi vylíčila celou historii svého útěku. Naštěstí byli československými příslušníky a měli svoje dokumenty v pořádku, takže se rozhodli, na pokyn našeho velvyslanectví, odjeti. Muž byl dodavatelem mundúrů a kožených částí pro rakouskou armádu. Byli zámožní, měli svoje auto a pěkný byt ve čtvrtém okrese. Muž se oddělil od rodiny, že pojede do ČSR večer, ona s dcerou že pojedou ve 2 hod. odpoledne, taktéž vlakem. Mezitím, co se paní byla rozloučiti se svou starou matkou, přišli k bytu dva ozbrojení vojáci a dcera honem telefonovala pro matku. Ta, když dojela domů, už měla před sebou dvacet vojáků s nasazenými bodáky, kteří urputně žádali vstup do bytu. „My jsme ale československými příslušníky.“ „Po tom nám nic není, to neplatí.“ „Tak prosím, vstupte, co chcete vidět, peníze?“ „Ne, chceme vidět, zda tu nemáte nějaké závažné dokumenty? A kde máte muže?“ „Nevím, je snad v kavárně, já mu tam zatelefonuji“… Dcerka, celá vyděšená prosila, že je ještě mladá, že nikomu nic neudělala, aby ji nezastřelili. Muži prý ani nemrkli, stáli zamračení, pořád s napřaženou zbraní. Celý byt převrátili, vše prohledali, leccos cenného jim i zůstalo v rukou, až do šesti odpůldne. Pak prohlásili, že jsou hotovi, že se tedy mohou ženy volně pohybovati a případně vyjíti na ulici. „Tak jsme šly a za rohem u nejbližší budky jsme chtěly telefonovat, avšak telefony byly přerušeny. Vrátila jsem se k domovu, kde před námi stávají taxikáři, ptám se jednoho nenápadně, mohl byste nás zavézti až na hranici, ale nemám vám co dáti?“ On na to: „Máte-li dokumenty v pořádku, povezu vás!“ A my, že máme. A tak jsme pouze v tom, co jsme měly na sobě, jely… jely jakoby na výlet – do neznáma. V bytě zůstala naše věrná, dlouholetá služebná, která by se bránila o každý kus. Cestou nás jen jedenkráte zastavili a na průkazy pustili dále. Taxi nás vezlo až do 11 hodin v noci ku hranicím. Tam, v pásmu 9 km širokém, nás měl šofér zanechati, neboť on neměl pas a musil se vrátiti. Na přímluvu a laskavost jednoho českého vojáka, který k nám přistoupil a jel s námi, dorazili jsme až na hranice, tam se pak voják s autem a šoférem vrátili zpět. Při osobní prohlídce nás žena celníka s pláčem pro forma prohlédla, celá vyděšená, co že se to jen děje, že to je hrůza a abychom s klidem jely dále. Uprostřed noci jsme se pak v určitém hotelu v Bratislavě shledali s mužem, jaké štěstí, k nevypsání. Pak jsme jeli do Prahy a já musím hledat práci a obživu stůj co stůj. S málem peněz, které zde byly dík tomu, že já jsem měla zařízený obchod se starožitnostmi a uměleckými předměty ve Vídni a výtěžek posílala do Prahy, čemuž se můj muž vždy smával. Dík tomu můžeme teď velmi skrovně vydržet asi půl roku.“ (S mužem mne seznámila, je zničen a beznadějný.) „Každou noc mne nabádá, abychom spáchali sebevraždu, a já mu to vymlouvám, to můžeme vždy udělati, dříve ještě zkusím, co dovedu.“

Její energie byla opravdu obdivuhodná. Žije zcela pro svou dcerku, která je pravé dítě Sionu, ještě nevyvinuté, v klackovských letech. Těšila se dětinsky na to, že poletí aerem přímo do Bruselu a pak dále do Londýna, kam chtějí letět, dostane-li se jim peněz na cestu. A tu skutečně podnikli a šťastně přistáli. Píše se to jako román, ale ne každý tak příznivě skončil. I když doufají, že jim snad bude navrácena část jejich jmění, které museli ve Vídni zanechati, je strašné toto vytržení z celého, pracně vybudovaného, bezstarostného života. Proč?

A tak jsem se mimoděk setkala s kusem pravdy dnešních dnů. Často, často nyní zalétají moje myšlenky do staré Vídně a k lidem. Teta Paula W. mně teď pořád dost píše, posílám jí křestní listy a oddací listy árijských předků. Je mi jí trochu líto, ovšem pamatuji si, jak se nad nás povyšovala, opovrhujíc Čechy, sama odrodilá Jihoslovanka…

Červenec 1938 Teď pro změnu něco veselejšího – v tom všem napětí se odehrával na začátku měsíce X. slet všesokolský s náladou k nepopsání. Celá Praha byla vzhůru, v jednom jásotu, v jednom nadšení, hýřilo to radostí a citem, ani bys neřekl v našich dobách, tak střízlivých, ba cynických. Cviky ladné, mohutně působí množstvím přes 30 000 sokolů na cvičišti, krásně vypočítané na světelné, plastické, pohybové efekty, pravé výtvarnictví s živým materiálem – velkolepé!

260 rakouský kancléř Kurt Schuschnigg

Jiné umělecké požitky nám skýtají vzácné výstavy. Pražské baroko, výstava starých mešních rouch, snůška to vybraného vkusu, fantazie a ušlechtilosti. K tomu překrásné nálady Prahy, zvýšené neonovými světly, prapory, festony[261], čistotou, úpravností a večerního reflektorového osvětlování vynikajících architektur a budov. Člověk se jako omámený vnořuje do všech těchto požitků – úmyslně, aby setřel a pozapomněl, co kolem nás číhá! Aby se opil tím krásnem, dokud tu je.

Mobilizace – Dne 23. září večer, tedy v pátek na noc, byla vyhlášena mobilizace. Zažívám tuto událost po druhé v životě. Tomu předcházelo, dne 21. září, velké zklamání nad tím, že naše vláda a prezident, donuceni nepříznivými konstelacemi, bezmeznou bázní Anglie a Francie před Německem, hlavně ale velikým Ruskem a bolševismem, donutili naše vládní činitele, aby kapitulovali před vůdcem Němců Adolfem Hitlerem a podepsali postoupení našeho sudetsko-německého území Německé říši. 22. září následovala velká manifestace a demonstrace lidu před parlamentem a Hradem, večer jmenování nové vlády s předsedou generálem Syrovým. Výpady a incidenty nabyly takové míry, že jsou už nesnesitelné. Vypadá to, že velmoci, kterým se vytknula zrada na nás, se stydí a budou muset kousnout do toho trpkého, obávaného jablka – války. Všechny ty naše anglické chůvy, jako lord Runciman[262] a podobně, nám nebyly nic platné. Ba nám asi ani neměly být co platné, ale vedly nás do největšího pokoření. (Ke všemu jsem byla úředně poslána do hotelu k Runcimanům s našimi krajkami, ale madame chtěla jenom krajky z německých škol. Tak jsem poznala, o co jde.)

30. září 1938 Ode dneška se sliby stávají skutkem. Jsme okleštění – osekáni. Dnes už mne to nepřekvapilo a nepohnulo k slzám – ty jsem si odbyla před týdnem. Velmoci, Anglie, Francie, Itálie a Německo, zastoupené Chamberlainem, Daladierem, Mussolinim a Hitlerem, o nás rozhodly. Necítíce se samy dosti silnými a nechtíce nic obětovati z vlastního masa, obětovaly nás. Rusko také zůstalo stranou, jsouc obtěžováno na Dálném východě Japonci. Jak se dále zachová naše vláda a naše vedení? Samými malými stranami a straničkami rozdrobení, nebyli jsme tak pevni, jak by bývalo záhodno. Jsme všichni smutní –proti přesile se nedá nic dělat. Uplynulý týden jsme prožívali v přípravách na eventuální válku, zatemnění, získání potravin, případnou přípravu na útěk do krytů. Moje spolubydlitelky, Máňa a Ela Podhajských, byly silně vzrušeny, až mne také nakazily – jsou krajně nervózní, a to je nakažlivé, měla jsem co dělat, abych se udržela v klidu – jde nám to vše hrozně na nervy a jsme všichni vyčerpáni. Lid pěje s vroucností „Svatý Václave“.

9. října 1938 Osekávání naší republiky se děje s krutou nespravedlností, zabírají se i města s 85% většinou českého obyvatelstva – snad se to později

261 feston = plastická nebo malovaná ozdoba v podobě květin

262 Walter Runciman, britský vikomt a politik, vedl v srpnu a září roku 1938 diplomatickou misi Velké Británie do Československa, která měla zprostředkovat jednání mezi Sudetoněmeckou stranou a československou vládou.

s rozumem opět trochu napraví. Ústí nad Orlicí je těsně na hranicích, Libchavy v Německu! Co by tomu řekli naši rodiče, co sestra Růža? Ještě loni jsme si před Dušičkami zašli pod hrad Lanšperk a tančili na tamějším posvícení – dnes to patří Říši.

Prezident Dr. Beneš se 5. tohoto měsíce poděkoval, jsme bez vlády, bez pána, bez vojenské moci, na pospas náladám nepřítele. Po zabrání měst v Čechách a na Moravě, je okleštěné i Slovensko a Podkarpatská Rus. Bolestné a ponižující ztráty, a přitom se člověk nedopátrá pravdy – byl to režim? Je to pouhá nenasytnost Říše? Mnoho se píše a uvažuje. Rozvinuje se ohromný program uzdravení, ale nevím, půjde-li to rychle. Ti naši lidé mi připadají jak nerozumné děti, hádají se o maličkosti a hlavní jim uniká – dokud toto potrvá, nenabudeme toužené nezávislosti. Co by tomu Růža, matka a otec říkali? Teď, více než kdy jindy, cítím, jak moc mi chybí. Jsem sama v těchto trudných chvílích, nikdo mi nemůže radit a náhledy moje se často různí s náhledy ostatních.

Na Dušičky jsem byla v Ústí nad Orlicí na hrobě rodičů se smíšenými pocity. Hřbitov není sice za čárou, ale čára je hned za ním. Co krásných míst už není našich…

* Z deníku 1939

…tak trochu útěk z válečné vřavy do přírody Ústí nad Orlicí

24. ledna 1939 Dnes jsme pochovaly naši dlouholetou přítelkyni a družku, malířku a grafičku Pavlu Vicenovou – Rousovou. Byla to přímá povaha, charakterní. Říkala jsem jí „Bernardýn“ pro její věrnost a správnost. Po léta jsme se scházívaly, výtvarnice a profesorky, v kavárně Union o útercích. Byly to: prof. Dr. Slavíková-Barešová, M. Khomová, B. Pokorná, H. Johnová, Dr. M. Buriánková, Božena Jirásková-Jelínková, Zdeňka Čechová-Liebscherová, doktorová Seemannová, učitelka tělocviku z Anglie Vojáčková a střídavě i jiné. Okupace těmto schůzkám udělala konec a vídávaly jsme se pouze zřídka, nahodile.

15. března 1939 Dnes od rána k nám táhlo vojsko z Říše, večer o 20. hodině byla vztyčena na Pražském hradě standarta kancléře A. Hitlera. Tento suchý referát v sobě tají vše, co se kol mne a celému našemu národu děje. Konsekvence záboru z 5. října 1938.

…Právě jsem dokončila práce pro výstavu v New Yorku. Chtěla jsem si zajet se na ni podívat, ale jsem od 1. února penzistkou, budu muset počítat s menšími příjmy, a ty by mně asi cestu přes oceán hradit nedovolily. Celá struktura Evropy se mění a s tím i moje osobní životní podmínky.

12. listopadu 1939 Léto jsem trávila v Ústí n/O. po celé 4 měsíce. V přírodě bylo krásně a v pilné práci jsem si nervy pěkně uklidnila. Také o Dušičkách jsem byla venku. V Hotelu Šebestl bylo hodně Němců ubytováno, někteří protivní,

panovační, jiní tvořili výjimku a bylo z jejich velmi opatrných řečí znát, že se stávajícím režimem nesouhlasí a že jsou „lidmi“. Mně milé, spřátelené majitele hotelu Šebestl jsem navštěvovala ráda a nebýt jich, nebyla bych to tam dlouho vydržela – ale oni jsou kus starého, zašlého života z klidných, utěšených časů. Světové události jsou pravým opakem. Jenom práce mne upokojí a dovede uklidnit. V ní cítím se uzavřena ve své říši, kam mně nikdo nemůže vkročiti. Vypnu se z okolního světa, zapomenu a žiji svým duševním životem. Je to doba, kdy se plně oddávám malování lesních zátiší a svých milovaných rostlin a květů. (Úplně jsem se vzdala tvoření figurálního a všeho, co souviselo s lidmi, zanevřela jsem na vnější svět. Povstalo množství květinových a krajinných obrazů, převážně temperou malovaných. Události, které se děly venku, ke mně doléhaly jen z dálky…)

* Z deníku 1940–1942

O povodni v Praze a další tragické události, osobní i evropské

1940

Nový rok – jaký?

24. března 1940 Velikonoční hod boží. Po neobyčejně tuhé zimě vládne ještě nepříznivé počasí, sníh, déšť a ohromná povodeň se převalily přes Prahu na první výročí protektorátu. Na sta víkendových chatek a různých dřevěných domků, bud, sudů, loděk, prken zatarasilo levý břeh podbabské Vltavy – velký oblouk řeky kol Císařského ostrova se naplnil ledovými krami – oproti pravému břehu, jehož vody dravým proudem odnášely vše, co měly na vlnách. Zoologická zahrada byla zaplavená až k úpatí stráně. Mohla jsem to pozorovati kukátkem z ateliéru a pak odpůldne přímo u řeky. Spousty chvíli bílých ledových ker chvíli hnědých se valily otevřenou vodou neúprosně dál a dál, i pes seděl na střeše plovoucího domku a nechtěl se odtud ani hnouti a zachrániti se loďkou, která mu přijela na pomoc – snad hlídal i člověka – ví Bůh. Byla to žalostná podívaná a přispívala k smutku kol. Příroda se spolčila s událostmi tento památný pátek.

12. června 1940 Dnes, ve středu, měla moje neteř Alena Nebušková svůj vstupní koncert. / Včera jsme pohřbili hraběnku Carlu Thun-Hohensteinovou, poslední žačku Bedřicha Smetany. / Tyto dny zuří boje před Paříží. / V pátek mám mít přednášku o hračkách, uvádím tam hlavně význam hračky jako prvního poznatku dítěte, která má tudíž mít znaky našich lidových hraček, aniž by kopírovala, právě nyní, v době, kdy cizí jařmo na nás tak těžce leží.

2. září 1940 Zítra jedu do Ústí nad Orlicí. Snad se dám do práce. Měla jsem k ní přímo nechuť, ani číst se mi nechce a v novinách mi stačí titulky. Jen příroda dává zapomenout. Taková tíseň leží na všem kolem nás.

18. října 1940 V pátek přišli ke mně filmaři z Aktualit. Filmovali moje hračky. Před domem bylo pozdvižení, přijel celý autobus, vyložili spoustu aparátů, lamp a náčiní, sousedé mysleli, že budou dělat stafáž. Ateliér byl pln lidí, redaktoři, inženýr, pomocníci, šofér… Vše bylo převráceno, málem jako když se svého času ke mně vloupali. Pak mě volali do Aktualit a viděla jsem se na plátně. Dobře to dopadlo.

V prosinci 1940 byla zahájena výstava „Národ umělcům“, už třetí toho druhu; mám tam vždy obrázky. Poté zahájení hračkářské a ilustrační výstavy Trnkovy, který navazuje často tam, kde já jsem končila.

5. prosince 1940 mi podarovala Helena Johnová knihu o své české keramice, kterou napsal velmi srdečně a nekonvencionálně Dr. A. Novotný. Mám z ní radost také za Helenu, která tuto knihu nutně potřebovala, bylať už skorem ubita „kolegialitou“.

1941

Dne 5. XII. 1941 v pondělí večer zemřela moje dlouholetá sousedka slečna Anna Dufková, rodačka z Hořic. Znaly jsme se už z Vídně, zde v Praze, resp. v Bubenči, jsme se co sousedky velmi často vídaly. Byla horlivou ctitelkou umění a seznámila mne s malíři Soukupem a profesorem Šulcem, oběma Hořičáky. Dostala jsem po ní E. Faurovo dílo „Dějiny umění“.

1942

26. února 1942 jsme otevřely 27. členskou výstavu Kruhu výtvarných umělkyň KVU. Měla jsem v ní celý jeden sál v Myslbeku, na oslavu svých šedesátin. Na jedné stěně díla v retrospektivním pořadí, vpravo nejnovější práce, vprostřed ve vitrínách dřevoryty a moje ještě poslední zbývající dřevořezba „Biblická fantazie“. Byla jsem spokojena, snad ponejprv v životě. Měla jsem úspěch věcný i hmotný.

6. března 1942 jsem konala, na popud časopisu „Dorka“, zájezd přes Plzeň do Skašova u Žinkovic. Jsou to vesnice, v nichž se doposud pěstuje dřevohračkářství v lidovém pojetí. Průvodcem mi byl Dr. Ottis, právník z Domažlic, podléhající obchodní komoře plzeňské, která měla snahu povznésti tamější výrobu starodávných lidových hraček.

4. června 1942 zesnul strýc Karel Kuchynka černošický, nejstarší svého rodu, s ním zahynul kus starého života, byl bezdětek. Jako dítě, sirotek, byl se svou sestrou Marií vychován u své tety, babičky Vilheminy Weidenhofferové, kde až do svého oženění u ní na Smíchově léta bydlíval. Když jsme jezdily, jako děti, z Vídně za babičkou do Prahy, bývalo tam veselo, bývali tam s ní strýci dva, její syn Bedřich W. a strýc Karel K. Zatímco strýc Robert Kuchynka, druhý syn babičky byl tehdá už jako auditor mimo Prahu. Karel Kuchynka si později koupil v Černošicích vilu s velikou zahradou, bylo za ní pěkné koupání v Berounce. Tam jsme při svých pobytech v Praze rádi zajíždívali. Strýc Karel byl velmi rukodílně nadaný, krásně mi svázal do pestrých látek spoustu knih a předsádek do mé knihovny.

2. července 1942 – další smutné datum. Zastřelili mého nejbližšího bratrance Karla Podhajského, okresního hejtmana v Lounech. Stal se obětí heydrichiády. Nezanechal dítek a s ním vymřel rod Podhajských naší linie po meči.

Shodou okolností, počátkem tohoto měsíce mi poslal můj bratranec Čeněk Kuchynka, centrální účetní pražských energetických podniků, první nástin našeho rodokmenu. Zainteresovala jsem ho k této práci u příležitosti dokumentování árijského původu. Nastalo čilé dopisování farním a urbářským úřadům, hlásili se mi příbuzní z Vídně a starého Rakouska. A nebylo to bez zajímavosti. (Každé zlé je také k něčemu dobré.) A kromě toho, mnoho jsem ze své rodinné kroniky věděla i od svojí babičky Weidenhofferové, která, rozená roku 1818, mnoho sama zažila a tradovala.

Ještě jedna zajímavost z tohoto léta. Ve „Zpravodaji“ vycházela na pokračování povídka od Kuzmy[263], jednající o chrudimské stolní společnosti „Kosů“. Mnoho tam figuruje můj dědeček Ignát (Hynek) Weidenhoffer a jeho pozdější žena Vilemína Filipína Pavlína rozená Kuchynková. Povídka se jmenuje „Dům U tuplovaného jelena“. Ocitla jsem se se svým povídáním opět u své rodiny a je to pochopitelné. Co můžeme jiného dělat než vzpomínat v době, kdy jsme drženi všichni doma, cestovat se nedá, svět je zavřen pod tlakem nacistické okupace.

* Z deníku 1944

Rodinné události a válečná vřava, tajné setkání v židovském muzeu a další.

25. března 1944 měla moje nejstarší neteř Jitka Nebušková svatbu s básníkem Janem Nohou. Dle přání novomanželů odbývaly se oddavky na Staroměstské radnici v Praze. Obřad byl pěkný, ve květinami bohatě ozdobených radničních sálech, dosud požárem nepoškozených. Svatební stolování se odbývalo částečně u otce Otakara Nebušky, částečně v hostinci „U Sojků“.

V neděli 26. 3. přišli svatebčané ke mně do ateliéru na čaj a na kus řeči. Byli to: ženichova sestra Božena Nohová z Kutné Hory a druhá sestra Vlasta Trpálková roz. Nohová s mužem, svědek pan Fišer s paní, Jitčina svědkyně slečna Mykesková. Všichni samí zajímaví lidé. Cítila jsem se velmi dobře ve společnosti, která nikterak není zatížena byrokratismem. V sobotu nato se slavil oktáv[264] opět u mne v ateliéru v rodinném kruhu. A to se později už tradičně opakovalo při všech dalších svatbách mých neteří.

263 Kuzma, vlastním jménem Josef Cheth Novotný, byl český spisovatel a překladatel z němčiny, publicista a fejetonista, popularizátor historických námětů, autor drobných humoristických prací, literárně kritických studií, detektivek, rodokapsů, divadelních her i frašek pro ochotnická divadla.

264 Oktáv (z lat. octavus osmý) je v katolické liturgii týden slavení po velkém svátku, vrcholící osmým dnem. Označení „osmý“ se přeneslo na celý týden mezi vlastním svátkem a oktávem.

Minka Podhajská, 1943

19. srpna 1944 v sobotu se vdávala Vendula Nebušková za Jana Procházku, opět na Staroměstské radnici. (Všechny tyto oslavy se konaly v dobách, kdy byly omezeny vyživovací prostředky, ale vždy se něco dobrého sehnalo a vždy to bylo veselé. A v roce 1944 nechybělo ani šampaňské, vánoční to dar od přítelkyně Lídy Šebestlové.)

Písek a Jistec

Na Velikonoční svátky jsme si se Slávou Malinovou zajely do Písku, tohoto krásně položeného města. Bydlely jsme v hotelu „U bílé růže“, ve třetím patře s kouzelnou vyhlídkou na řeku, hučící jez a večer s úplňkem, jako na objednanou. Byly jsme si hledat letní byt v Jistci a zamluvily tam pokojík pro mne a paní Malinové matku.

V červenci jsem tedy trávila celý měsíc v Jistci u Vráže. Měly jsme s paní Malinovou krásnou, hučící uspávající vyhlídku na jistecký jez a mnoho vděčných procházek na Otavě. Všady v přírodě byl božský klid, jako by válka nebyla. Dala jsem se opět do malování přírody. V žulových skalách plno přirozených alpinek. Úplně mě odpadlo přání a snaha zpodobňovat lidi. Jak jsem již dříve psala, od jisté doby mi je vše figurální daleké a protivné. Jsem-li ve městě, všady se tlačí do popředí urputné tváře nacistů. Nemohu je vidět a ten odpor se sdělil na vše lidské a člověčí. Jenom v přírodě najdu klid a krásu. Zalézám hluboko do lesních a přírodních zátiší, abych mohla učiniti zadost svým uměleckým touhám, které si žádají se vyžíti. I pozoruji a vychutnávám s entuziasmem krásnou architekturu, barvy a něhu květin a rostlin a nic jiného mne nezajímá.

(V tu dobu povstalo množství přírodních mých obrazů a drží mne to dodnes. Nemohu se nabažiti těch krás a bohatství rostlinstva. Nerada vidím obrazy květin jen tak odflinknuté na efekt, třeba umělecky líčené, zdá se mi to prohřešením vůči té ladnosti a ušlechtilosti, s kterou ony podávají ztělesnění svého pohlaví a svých rodidel v nejkrásnější sublimované formě a architektuře.)

Tajné setkání v židovském muzeu

Ještě jedna věc se mi stala v tomto roce. V lednu jsem obdržela přípis od sekčního šéfa Dr. Z. Wirta. Psal mi, abych se ujala zajímavých prací pro pražské židovské muzeum, že v tom není žádné nebezpečí (ač je okupace) a že mne seznámí s Dr. Josefem Polákem a smluvíme další v tiskárně Štencově. Skutečně jsem se tam hlásila a vedli mne několika chodbami a v odlehlém křídle jsme zcela tajemně hovořili s Dr. P. o jeho plánech. Zakládal muzeum a měl už celou velkou sbírku všech cenných devocionálií, kultovních předmětů židovského rytu. Měl plán znázornit život a mravy žida od narození až do hrobu. Měla jsem mu ty výjevy zpodobnit figurínami na způsob oněch pro Waldesa, pro New York. S radostí jsem se chopila této práce, bohužel, zůstala pouze v začátcích. Poměr k židům se tak hrozně zostřil, že pan doktor Polák musel prchati před nacisty. Prý při

útěku někde na Slovensku zahynul. (Až po válce jsem se dozvěděla, že byl v srpnu 1944 zatčen gestapem a zřejmě zahynul v Osvětimi r. 1945.) Škoda toho nadmíru ušlechtilého, jemného umělce, vysoké inteligence a geniálních nápadů. Myslím na to, jak mě několikrát navštívil v ateliéru. Stál tu vždy v pohotovosti, ve střehu, poblíž dveří, aktovkou zakrývaje žluté potupné znamení. Smutně mi svěřoval, že má jednoho kolegu ze studií, náhodou vlivného nacistu, který mu je tolerantně nápomocen ve sbírání a ukládání muzeální sbírky, ale on se obává, že jeho toleranci nadužívá a dostává se tím do riskantní situace. Provedl mě jednou tajně synagogou a ukázal to bohatství, které uchránil ze zrušených synagog celé naší republiky. Byla tam spousta vzácných rituálních nádob, zlatem a perlami umně vyšívaných rouch a tór. Ale byla to přece jenom ilegální sbírka, o níž kromě Dr. Poláka a jeho nejbližších spolupracovníků dosud nikdo nevěděl. Trousili jsme se tam po jednom, jen ve vzdálenostech na dohled jakoby náhodou, postranními dveřmi a chodbami, ba i skrytým schodištěm, o němž věděli pouze zasvěcení souvěrci, věrní sluhové a správce synagogy.

24. prosince – neděle Štědrý večer – již šestý ve válečných poměrech. Bylo by dosti co psát, ale nelze, není možná se vyjadřovat podle citu a přání. Co přinese nový rok? Budou již poměry a život srovnány? Chodím po svém ateliéru sem a tam, a pořád si říkám: „Takhle to není možná, něco se musí stát“. Jsme stále ve střehu, v očekávání náletů, v nedostatku hlavních živin, v obavách před udáváním a před náhlými nacistickými návštěvami a hrozbami koncentráků.

* Z deníku 1945

Osvobození Prahy v osobních pocitech a událostech

Předvídané boje o Prahu 1945. Pátého května to začalo; před polednem mi telefonuje náš soused ze svého úřadu: „Což, že to ještě nevím? Amerikáni jsou všady kolem Prahy, chystejte prapory, vlajky, vše je v nadšení!“ Ihned jsem to vyřizovala v domě, a tu sestřenka Ela přiběhla se stejnou zprávou ze svého úřadu a byli jsme chvilku veselí – ale ne dlouho, protože pak přišlo ohlášení prozatímního Národního výboru a strašné volání o pomoc v anglické a ruské řeči. Já jsem se s telefonem i rádiem stěhovala z ateliéru v pátém do bytu ve třetím patře a zde jsme pak seděly, slyšíce rány a zprávy – hned povzbuzující, hned zas zoufalé. Pojednou hlásili, že nám přichází na pomoc armáda generála Vlasova. Vydechly jsme, avšak vzápětí zase volání o pomoc, a tak střídavě. Byly jsme každou chvíli ve sklepě a opět nahoře, kde jsme přespávaly zcela oblečené. Dům byl zvenčí uzavřen, uvnitř vše otevřeno a připraveno na pomoc jeden druhému.

Mojí první starostí byly děti, tedy moje neteře, a hlavně nejstarší (Jitka Nohová) s malým, v lednu narozeným děťátkem. Zvonit se k nim nedalo, do státní

tiskárny, Honzova[265] úřadu, volat jsem nechtěla, musel by z patra dolů k telefonu, a na to vše nebylo času. Volala jsem Otakaru Nebuškovi. Telefon dlouho vyzváněl. Pak se ozval soused a dal mi jiné číslo, na které mám volat, že jsou naši v jiném domě. Jejich dům byl ostřelován strojní puškou z protější spartácké[266] tribuny. Prolezli tudíž spojenými sklepy a za barikádami na druhou stranu ulice, v dešti střel. Uchýlili se k nějaké paní do bytu, ale museli i tam do zadního traktu pro silné ostřelování fasády. Jen o vlásek, a Alena by byla přišla do kulky, když dívajíc se z okna, projela jí těsně nad hlavou, prolétla zeď a skříně u okna stojící a probořila veliký otvor nad okny. Nejmladší neteř Danica se z kanceláře domů nedostala, zůstalo s ní v krytech jejího úřadu 150 lidí. Měli málo jídla, žádné přikrývky, zato 8 m pod zemí dosti teplý, bezpečný kryt; nakonec se zorganizovali a vařili si obědy. Vendula také dobře obstála s manželem, ač jejich blok byl bombardován, a u Danici kol Jindřišské věže pak byla silná řež.

My, zde v Bubenči, jsme byli vlastně v nacistické pevnosti. Na nás se nestřílelo, ale kolem práskaly neustále pušky a revolvery i opakovačky, takže jsme nesměli ven, ani oknem dívat se nemohlo. Zato je zde kolem střelba schovaných SS, kteří mají ještě stále drzost střílet. Prožili jsme hrůzné pocity, já jsem se v duchu děsila toho, aby nás nakonec nacisté nepřepadli ve sklepích, jak se rozkřikly zprávy z rádia, a opět mně tanula na mysli ta krásná malinká tvářička Otečky, mé praneteře, a její velká modrá očka. A kámen mi spadl ze srdce, když se mi dostala od Nebušků zpráva, že jsou živí a zdrávi. Tehdá jsem blahořečila rozhlasu a telefonu, byly stále v permanenci.

Pak už ohlašovali bezpodmínečnou kapitulaci v celé Evropě. Jen u nás nechtěl kapitulovat K. H. Frank, poněvadž tvrdil, že Češi jsou povstalci a nemají právoplatné vojsko. Ale byly to málo účinné argumenty. Frank co chvíli porušil a zradil svoje vlastní sliby, výroky a podpisy.

Německý národ jako by propadl hromadnému šílenství a zvrhlosti ještě i po svém úpadku, čímž v některých Češích probudil tak vášnivou nenávist k celému německému národu, že si lid s bezohlednou krvežíznivostí vyrovnával účty za protrpěné příkoří a oplácel oko za oko ono sadistické mučení, které od nich zkoušel dlouhých šest let. Co je vlastně spravedlivé vyrovnání? Dívat se na takové vyrovnání mne až do duše otřásá. Cítím hrůzu a stud nad tím, kam až lidé dospěli.

Včera, ve čtvrtek, jsem šla pěšky do Podolí za Jitkou Nohovou. Viděla jsem toho cestou až nad hlavu. Barikády, mučeného SS, který z úkrytu zastřelil šest lidí během té noci. Byl to mladík a táhli ho pod Vyšehradem klesajícího, k jeho soukmenovcům za tunel, kde musí rovnat vytrhané dlaždice po barikádách. Viděla jsem zastřelené vojíny v tratolištích krve, k tomu celá stáda odzbrojených SSmanů v průvodu; naše četnictvo výstřely z bambitek odhánělo obecenstvo z chodníků do průjezdů. Nákladní vůz na okraji Palackého mostu jen tak tak,

265 Jan Noha, tehdy ředitel Státní tiskárny
266 Stadion Sparty na Letné

že se nezřítil do Vltavy.

Šla jsem a míjela dlouhé řady pojízdných tanků, traktorů, kol, motorek, aut a všech možných typů vozidel, plných skvělých Rusů – vojínů, kteří dokázali, že umí bojovat, a přitom si uchovat upřímné srdce. Milují děti, béřou si je na klín, hladí je a dávají jim sladkosti. Do obecenstva pak házejí z vozů cigára, lahve vodky, čokoládu a různou kořist od Němců.

… člověk teď žije v divném rozpoložení, mezi jásotem a hrůzou. Spíše ještě více v hrůze, která nás tak dlouho tísnila, že se jí jen tak lehce nemůžeme zbavit, abychom se mohli s celým srdcem a duší oddat radosti nad překonáním toho dlouhého, strašného. Stále nám zní v uších střelba kulometů, bombarďáků a děl.

16. května 1945, středa – vítání prezidenta Dr. Edvarda Beneše. Vzpomínám vítání prvého prezidenta profesora Tomáše G. Masaryka roku 1918, tuším 12. prosince. To jsme stáli s R. Vohankou od 7 hodin ráno do 14 hodin odpoledne u Národní kavárny v mrazu a při slabém sněžení. Dnes jsem se dívala z malostranského paláce, roh Pětikostelní[267] ulice a Mikulášského náměstí. Dlouho, dlouho jsme čekali v oknech s utěšenou vyhlídkou na náměstí plné lidí, krojovaných dětí, vojska, ruského i českého, v plném slunci a zeleni akátů. Kéž tato slunná pohoda provází další naše životy a vývoj mladého, samostatného státu, který po svých prvních 20 letech musel podstoupiti tak trpkou, těžkou zkoušku. Ve velkém je odbyta, v malém však straší dále, právě mezitím, co toto píšu, je slyšet střelbu nějakého zbylého jedince, fanatika, jichž je ještě mnoho poschovávaných. Včera i v Podolí byla v noci bitka. Hned se mi vybavuje Jitka s malou Otkou, doufám, že jsou v pořádku. Při radostech opět ihned starosti o svoje milé. Toť věrný obraz dnešní doby poválečné.

To vítání bylo radostné, očekáváme, že příjezdem prezidenta náš stát se teprve uklidní a nabude správné formy. Ovládán poctivým, houževnatým zastáncem, bez něhož by svět o nás téměř nevěděl a nebyl by se na tu malou zemičku bral ohled a byli bychom utonuli v moři cizích vladařů. Tento je člověk náš a zná naše slabosti a přednosti… Vzpomínám, jak kdysi před dávnými lety mne ve Vídni ve Slovanské besedě vybídl k tanci malý, blond, téměř lysý student a bez velkých slov se prostě představil: „Beneš“. Tančil nevalně a vykládal, že Vídeň jenom projíždí, že proň nic neznamená, že má jiné plány, jelikož jeho cílem je Paříž, tam že jede studovat na „École libre des sciences politiques“. Byl velmi cílevědomý a rozhodný, až domýšlivý. O půlnoci krátce řekl, že musí k vlaku a vyzvednout množství beden s knihami, které veze s sebou do Paříže, on že má svoje plány… Kdo by byl tehdá řekl, co z něho jednou bude.

267 Pětikostelní náměstí či Pětikostelní ulice dnes z části patří pod Valdštejnské náměstí, z části ulice U Zlaté studně. Název Pětikostelní nevznikl podle pěti kostelů, jak by se dalo očekávat, ale podle domu s názvem U Pěti kostelů.

* Z deníku 1946

Vzpomínky na dávné časy, rozčarování z poválečného vývoje, Zdislava, restaurování betléma u kapucínů atd.

11. 2. 1946 Právě jsem dočetla pietní knížku „Tři ústečtí muzikanti“. Jeden z nich, Alois Hnilička, byl hudebním učitelem mé matky Emanuely Weidenhofferové v Chrudimi. Měl svou žačku rád, byla nadaná a přičinlivá. Když v roce 1903 navštívil Ústí nad Orlicí, sešli se tam s matkou, neboť tam býval náš letní byt po 22 let, než v Ústí otec zakoupil dům, kam odešli na odpočinek. Byla jsem tenkrát u toho, jak s mistrem Hniličkou maminka ožívala vzpomínky na Chrudim, své to rodné město.

Včera jsme opět, já a paní Maruška Maršíková rozená Nováková, vzpomínaly na mladé časy v Táboře, kam naši s námi jezdívali taktéž na letní byt ještě před pobyty v Ústí nad Orlicí. Bydlívali jsme v Brdlíkovic Mlýně Na Prádle, jak jsem o tom psala někde na začátku mých pamětí, v kapitole o rodině a příbuzných. Podobu onoho mlýna, starého zděného domku o jednom patře, na soutoku Lužnice s Jordánským potokem, lze najít na nejstarších topografických mapách. Nám ho vždy laskavá paní Božena Brdlíková stylově zařídila a trávili jsme tam deset letních nadmíru příjemných pobytů ve společnosti Českého kvarteta, Karla Weisse, mistra Kovaříka z Chicaga, architekta Nováka s rodinou atd., a našich domácích pánů. V roce 1903 jsem v hospodě „Na Bečvárně“ vytvořila 12 velkých výplní na omítce na zdi s dějem „venkovská pouť“.

Když na to pomyslím, znovu se mi vybavuje, jak jsme kdysi chodili pod „Českou chalupu“ poslouchat, jak České kvarteto studuje svůj koncertní program. Maminka hrávala často s Oskarem Nedbalem na čtyři ruce. I já jsem se měla Oskarovi pochlubit svým jediným, z paměti hraným jeho valčíkem, ale styděla jsem se. Na mne připadla úloha hráti čtyřručně s paní domu, hrávala jsem basový part a ona diskant[268] a uměla jsem to zfixlovat[269] vždycky tak, že jsme se na stránce dole sešly, z čehož ona měla vždy velkou radost, jak nám to jde. Otec také někdy zaskočil v kvartetu se svou violou, když Oskárek byl jinak zaneprázdněn. Na cello hrával tehdá ještě profesor Vihan.

Ve vile u Nováků se hrála komorní hudba, to už moje sestra ovládala dobře klavír. Hrála se kvarteta, tria, klavírní kvinteta, i já jsem bývala připuštěna ke klavíru, protože jsem dobře četla z listu a uměla i poradit. První housle hrával Evžen Pštross, druhé housle Jaromír Hodek, violu Emanuel Maršík a cello Maruška Nováková, koncertně vychovaná na budapešťské konzervatoři. Někdy jsme měli také švandu, Jaromírek se často v sekundu ztratil, a aby to zamaskoval, co chvíle vyskočil od pultu a řídil knot u veliké visuté lampy (elektrika byla

268 diskant, (hud.) oblast vysokých tónů
269 fixlovat – podvádět, ošidit

až později) a hned opět sedl a fidlal dál, ono se to v těch přiznávkách ztratilo. Nakonec jsme nechali klasicismu a matky nám hrály do tance. Tančila jsem s takovou vervou, že mi pan architekt Novák vždy hrozil: „To je více než umělecká vášeň“. Bývala jsem jako kůzle, nebo malá faunka… A teď je mi 65, vzpomínám a připadá mi, že to všechno bylo včera… zároveň mě však jímá i jakási lítost, že už tu není tolik dobrých duší, se kterými bych to všechno mohla sdílet a podělit se s nimi i o tu tíhu posledních událostí a let.

… Chodím pravidelně na koncerty Spolku komorní hudby a, tu a tam, do biografu. A nedávno jsem viděla tančit Elvíru Mařatkovou[270], velmi se mi líbila její přirozená grácie, ladnost zdravé mánesovské krásy. Avšak kritika ji odbyla nedobře, patrně je to pro pány příliš prosté a přirozené – dnes vítězí grimasy a afektace – ona však tančí srdcem a tělem. Divím se těm úsudkům dnes, kdy tak strhuje ruský tanec. Ten ovšem působil vždy, pamatuji, jak byl ruský balet s Pavlovou ve Vídni. To byla opravdu krása, ta oduševnělá, i ta lidová, když se na jevišti zjevil skon labutí anebo rozvířily Polovecké tance, tak jásavé v barvách a v pohybu.

(?) 1946 Honza Noha odjel na 14 dní do Tater, nutně potřebuje zotavení, je bledý a hubený, až mám starost. Žije velmi intenzivně, jistě naň působí dnešní poměry, které myšleny dobře ne vždy dobře bývají prováděny, neboť lidé, jich vrstvení a charaktery jsou stále stejně nedokonalé a nedosáhly dosud met sobě vytčených. Kdy to asi bude?

21. srpna 1946 Od letošního jara jsem národním správcem malého domečku ve Zdislavě, čp. 183. Je to chaloupka po Němcích, dvou chudých, velmi starých lidech. Polodřevěná a polozděná, jak tyto podhorské chaloupky bývají. Dole jedna obytná místnost, nahoře půda a podkroví. Je velmi útulná a po úpravě čistá, chová 8 lůžek, včetně dětských. Z půdy jsem si udělala malinký ateliér, prolomivši jedno okno do střechy. Zahrádka je malá, ale vděčná, obklopená „krásným potokem“, vskutku za Němců se osada jmenovala Schönbach. Krajina je malebná, pod Ještědem, s mnohými výhledy do kraje středohorského. Zde nacházím klid a v lesích a na vyhlídkách množství motivů k práci.

Od června do prosince 1946 jsem pracovala na opravě starožitných jeslí (majetek hradčanských kapucínů) a před Štědrým dnem jsem je odevzdala. Umístění se jim dostalo v průčelí refektáře. Byla to pro mne první práce toho druhu, ale moc mě zajímala. Figury asi 75 cm vysoké, krásně modelované, postavy pak oblečené do látek, anebo kašírované, pozlacované a postříbřené. Nejvíce mne právě zajímalo objevovat původní kolorit. Bylo naneseno asi čtvero nátěrů a nejspodnější, původní, odhalil krásné barvy a jemnost nanášených čárkových ornamentů na stříbrném, lesklém podkladu. Madona v překrásné póze nakloněna něžně nad Jezulátkem, vzácné modelace rukou a obličejů. Odhadovaly se ty jesle přes tři sta let stáří, a bylo to věru umělecké dílo. V pozadí maketa částečně

270 žačka a pozdější spolupracovnice zakladatelky Duncan Intitutu v Praze, Jarmily Jeřábkové

plastická, jako zřícenina hradu, obrostlého růžovými, jemnými girlandami. Slavné figury: Maria, Jezule, sv. Josef, řemeslníci a děti. Před jeslemi byla postavena Golgota, tři osoby, kříž s ukřižovaným, matka boží, sv. Jan a Máří Magdalena. To byly dřevořezby silně poškozené, takže jsem musela vysazovati celé části, ruce i nohy a znovu polychromovati.

U kapucínů měli také další jesle, s figurami v životní velikosti, které jsem měla už před válkou restaurovati, ale k tomu nedošlo, přišla okupace a betlém a jesle zmizely a staly se nezvěstnými.

Prosinec Vánoce 1946 jsme trávili v rodinném kruhu, podarujíce se malými dárky…

Redakční poznámka 3
V roce 1946 deníkové záznamy končí. Nevíme, zda si Minka Podhajská později ještě nějaké psala.

Jisté je, že mezi léty 1953–1956 (jak sama uvedla na začátku), sestavila své Paměti a k nim přiřadila záznamy z cest i deník z dob válečných a těsně poválečných. A na konci svého originálního strojopisného záznamu napsala v roce 1956 tento dovětek:

Co psát o nové a nejnovější době? Je neklidná, nevykvašená, hledá novou cestu žití i nové názory na svět, s větším, či menším úspěchem. Lidé, ve své nedočkavosti, chtěli nastolit něco zcela nového, téměř přes noc, ale udělali při tom z nejušlechtilejších myšlenek svých inspirátorů a zakladatelů karikaturu, ba teror takový, že poctivý lid, který se přirozeně tak rychle nepřeorientuje, pojmul vůči novým ideám nedůvěru. Jelikož právě nositelé a propagátoři nových názorů svým chybným chováním a mylným vykládáním sociálních pravd sami pomáhají znehodnotit to nové, tak bombasticky vykládané a vtíravě přikazované. Dnes, 1. května 1956, se začíná konečně uznávat, kritizovat a kát se z chybných kroků. Velkou vinu v tom mají elementy, jimž chybí, co pravý občan, chce-li žíti v souladu s okolním světem, musí mít – vzdělání a chování.

Redakční poznámka 4
Po sepsání Pamětí a dále v letech 1957–1963 Minka Podhajská místo psaní deníku posílala hodně dopisů a pohlednic svým neteřím, praneteřím a prasynovcům ze Zdislavy, kde trávila většinu roku, od jara do podzimu. Žila klidným životem téměř vesnické babičky, spřátelila se s mnoha sousedy v obci a přijímala k sobě na prázdniny děti z celé rozvětvené rodiny, a taky své dlouholeté známé. Chodila hodně do přírody, sbírala a zavařovala lesní plody a, dokud jí to zrak dovolil, malovala.

Níže uvádím ukázky z několika dopisů, jak jsem je našla v pozůstalosti neteře MP, Jitky Nohové, rozené Nebuškové, maminky mého manžela Jana Nohy.

Chalupa Zdislava, 1953

Interiér chalupy, 1953

Minka Podhajská, 1959

* Z dopisů Minky Podhajské rodině

10. VI. 1962
Drazí milí,
Tak na Vás vzpomínáme z překrásné zdejší přírody, kde kvetou bezy, konvalinky a pivoňky. Stromy jsou odkvetlé, ale bohužel skorem naplano. Zato zeleně hýří ve všech odstínech. Sem jsme šťastně dojely a taky před tím chytly spojení do Zdislavy, i když jsme měly v Liberci z rychlíku jen 7 minut na přestup. Měly jsme docela příjemné spolucestující a ti nám to vyhledali v jízdním řádu.

Naše první návštěva platila Rosenkranzům a Lída od nich získala maso, bylo už v pátek vyprodané a lidé na něj obvykle čekávají i čtyři, pět hodin napřed už od 7 od rána. V konzumu u paní Kolbabové jsou zatím jen konzervy, rýže, kořaly, etc.

Cesty jsou dosti prašné, dlouho tu nepršelo a my jsme přivezly na Medarda také krásné počasí a teplo. Sena budou malá a řídká, brambory malinko vyčuhují, rovněž tak řepa. Ale pohled na lesy a stromoví je zázračně krásný. V chalupě byl dík návštěvě Procházků milý pořádek, takže jsme jen trochu sfoukly povrchní prach a bylo čisto, uvařily čaj, obědvaly salám a housky a měly se docela dobře. A brzy na kutě a před tím trochu zatopit.

Ležela tu velmi zajímavá knížka od Františka Kubky „Na vlastní oči“[271], takže pro začátek mám co číst. Moc mne to baví, ti staří profesoři, a jsem ráda, že na stará léta mám porozumění pro zcela jiné náměty než za mlada. Jitko, měj to na zřeteli, že člověk, čím starší, tím má větší požitek z lektury, a že rok, dva to musíš s těmi domácnostními starostmi vydržet a pak se oddáš teprve tomu „beschauliche“[272] živobytí a užiješ ty skvělé stránky života. Stále vzpomínáme na Honzíčka a jak by se mu zde teď líbilo. Kukačku už jsme také slyšely. /…/ A bylo tady včera moc zima, musely jsme topit. Škola už je v plné parádě opravena i zahrada oplocena drátěným plotem s betonovými sloupky. Paní učitelka vede knihovnu v úterky. Upřímně nás vítala a měla opravdu radost. Vlastně všichni nás tu vítají, i Horákovi a Rudkovských a Peitnerovi a ptají se po vás ostatních. Tak končím s mnohými pozdravy a polibky, také od Lídy.

Vaše teta Minka

271 „Na vlastní oči – Pravdivé malé povídky o mých současnících“ – knížka, do níž autor shrnul vzpomínky na svá setkání s lidmi, z nichž téměř každý je součástí naší kulturní historie 20.století.

272 beschauliche = rozjímavý, poklidný

24. VII. 1962
Milý Honzíčku!
K tvým narozeninám Ti přejeme všechno dobré a krásné. Často na Tebe vzpomínám, a až se zase uvidíme, povíš nám, jak se Ti to líbilo v aeroplánu. Líbají Tě všechny tety Minka, Lída a Julinka. Péťa je zde.

PS. Máma ať nám napíše, jak se dělá pomazánka s tou čabajkou.

24. VIII. 1963
Milá Jitko a rodinko!
V sobotu od nás odjeli Skácilíkovic, poslední dobou nebylo počasí zrovna moc vlídné, takže i my jsme s úzkostí už mysleli na zimu. Dnes, teď svítí opět slunce a člověku je lehčeji. Lída našla v háječku roztomilého hříbka, tak jí to teď nedalo a šla na ně už dopoledne. Odpůldne to chceme zkusit obě, začínají se ukazovat. Přes to počasí chodíme, pokud možno, do lesů nad Rudkovskými. V těch vysokých lukách už by ses nevyznala, kácejí tam celé komplexy borovic, nastávají nové průhledy a cesty, někdy až k nepoznání. Ovšem pokud mi to jde, snažím se je alespoň z části prozkoumat. Ve čtvrtek byly děti s Alenou a Lídou na Ještědu a sešli do Křižan na dráhu, tam pak už pršelo, ale byli s vycházkou spokojeni.

Psala mi Danica z výletů na českém jihu. Popisuje mi ty krásy, ten Slavonický strop a Červený hrádek, o kterém nám často vyprávěla hraběnka Carla Rothradek. Je vystavěn na ostrůvku v rybníce, znám jej také z povedeného obrázku od Fanny Zakucké, celý se na vodě zrcadlí. Nyní už jsou Kostovi doma, přijeli by sem rádi, zůstali do 15. září a pak by nás s Lídou vzali do Prahy zpět v Octavii. Zatím to beru s rezervou, chci totiž venku zažít sklizeň hrušek a švestek. Až mě v září pošlete děti, tak nevím, jak dlouho to zde vydržíme, nebude-li pěkné počasí, fáma jede, že bude zapršené. /…/

Příští týden se chystáme do Liberce k notáři a k pedikérovi… Právě přišla Lída, s plným košíčkem hřibů a ostatních hub, z toho 13 velkých kozáků! Tak tedy končím, srdečně všechny zdravíme a přejeme příjemný konec prázdnin.

Vaše tety Minka a Lída

Minka Podhajská zemřela dne 16. září 1963 v Liberci, sklizně hrušek a švestek se už nedočkala…

Přítelkyně Ludmila Šebestlová a Minka, 1955

* Vzpomínky praneteří a prasynovců na Minku Podhajskou

Pavla Alter roz. Kostová, dcera Danici Kostové roz. Nebuškové, vnučka Růženy Podhajské, praneteř Minky Podhajské

Jaké mám vzpomínky? Bylo mi 11 let, když umřela. Teta Minka je úzce spjata se Zdislavou. Vzpomínám si, že jsme jezdili každý rok v létě do Zdislavy. Míša (bratr Michal Kosta), teta Julinka, naše hospodyně a milovaná osoba a já. Společný pobyt s bratranci a sestřenicemi se mi nevybavuje.

Zdislava byl malý domek, předsíňka, jedna sednice s kamny; teta Minka stěny vymalovala květinami, zvířaty a ptáčky. Dva gauče, na jednom spala teta Minka a na druhém její společnice paní Lída. Teta Minka spávala po obědě, obličej měla přikrytý knížkou či novinami. To jsme do světnice nesměli. My bydleli na půdě, pár postelí a skříň. V přízemí byl výklenek s umyvadlem a dole po schůdkách se přišlo do kůlny se žumpou. Dále se šlo na zahrádku a k potoku. Pamatuji tetu na zahrádce, měla šátek na hlavě, ale ne tak, jako baby, zavázaný pod bradou, nýbrž vedený dozadu. Nosila šaty jakoby zástěru, převázané u pasu. Nebyla obtloustlá, ale také ne štíhlá.

Byla srdečná? – Asi moc ne, asi tak jako máma, něžností se mi moc nedávalo, měli jsme spíše „studený odchov“. Byla přísná? – Ano, domácnost se točila okolo ní. Paní Lída a teta Julinka se o domácnost staraly, my si hráli venku se sousedovými dětmi a chodili nakupovat do konzumu ve vesnici. Zabývala se námi? – Ano, četla nám pohádky. Na to se pamatuji dost dobře. Vyprávěla nám třeba „Alibaba a 40 loupežníků“. Na to nezapomenu. Nádherně modulovala hlas a dodnes mám Aladina před očima. Krmila moji fantazii a jak říkám, tato pohádka je nezapomenutelná. Ležela na tom svém gauči pod oknem, a já u ní…

Dívám se na tetu Minku hodně skrz vzpomínky mámy. Mámě bylo 10 let, když jí umřela její máma a poslední rok už ji moc neviděla. Máma vyprávěla, že když Růžena umřela, tak Otakar jako samozřejmost očekával, že si ho a ty 4 holky teta Minka vezme a bude se o vše starat. To padla kosa na kámen; tím byl určitě vztah k neteřím redukován. Máma tetu Minku milovala, pamatuji si ale na návštěvy pouze jednou za rok na narozeniny tety Minky. A v létě Zdislava. Nepamatuji si, že by teta Minka byla kdy u nás. Politika – nevím o jejím sklonu nic, nevím, co říkala tomu, že její neteře byly vášnivé komunistky[273].

O jejím uměleckém díle se u nás moc nemluvilo. Visel obraz Zdislavy a Avignonu. Jaká to byla významná umělkyně, jsem vůbec netušila.

Kolem roku 2014 jsme jeli do Vídně na výstavu spojenou s výročím císaře Franze Josefa, při které se „Kronenländer“ (korunní země) pochlubily, co mají a umí. Šli jsme na ni s manželem a já jsem úplně zkameněla, když jsem uviděla vitrínu s hračkami, jejichž autorkou byla teta Minka. Když jsem se je chystala vyfotit, tak mě málem z té výstavy vyhodili, protože se tam fotit nesmělo. Já jsem jim však řekla, že Minka Podhajská byla moje prateta, a tak ten úředník ze sálu odešel. Před tím řekl, abych počkala, až tam nikdo nebude a doprovodný text si vyfotila. Bohužel onu fotku nemůžu najít. Poslala jsem ji ale tenkrát všem pražským příbuzným, tak možná, že ji někdo najde.

PS…a když se dívám na fotky své maminky Danici, když jí bylo ani ne 20 let, tak vidím podobnost do rodiny Podhajských.

273 Do roku 1968…

Jakub Noha, syn Jitky Nohové roz. Nebuškové, vnuk Růženy Podhajské, prasynovec Minky Podhajské

Teta Minka byla pro mě vlastně náhradou babičky, když ta pravá, její mladší sestra Růžena, zemřela již ve třicátých letech 20. století a já se narodil až v roce 1950. Já jsem si tetu jakožto babičku asi užil ze všech sourozenců a sestřenic a bratranců z této větve Podhajských/Nebuškových nejvíc. Nechci v tom s nikým soutěžit, ale myslím, že je to tak. Už v předškolním věku jsem trávil skoro celá léta s ní v její chaloupce v Podještědí ve vesnici Zdislava a většinou tam s námi rodiče nebyli. Zpočátku tam teta ještě malovala, dokud se jí nezhoršil zrak. Na podestě nad schodištěm malířské štafle, vůně terpentýnu a nad tím nevelké střešní okno, což tomu prostoru dávalo pocit ateliéru.

Chaloupku teta získala někdy v roce 1946 po odsunu sudetských Němců. Víc výtvarníků tam takto získalo přes Fond výtvarných umělců chalupy. Teta si chaloupku vyzdobila po svém, v hlavní světnici na vybílené stěny namalovala takovým naivistickým způsobem stylizované venkovské výjevy, ženské s hráběmi, chlapy s kosami, hejno hus, snopy, dokonce i traktor. Bylo tam moc útulno. V lesích kolem Zdislavy se houbařilo, sbíraly borůvky, maliny a neskutečná množství lesních jahod, které jsme si se sousedovic místním klukem Jardou Rosenkranzem rozmačkávali do sněhu z vaječných bílků, který jsme si sami ušlehali. Byl to myslím tetin recept.

Když jsem byl menší, teta si mě brávala na klín a vyprávěla mi pohádky nebo vyprávěla zážitky z cest, kterých před 2. světovou válkou absolvovala nesčíslně. Jednou, když už jsem nebyl tak malý, chtěl jsem to po ní zas, ona se smála, že si chci hrát na malého, ale vyhověla mi.

Teta ve svém věku i trochu špatně slyšela. Říkala, že je to tím, jak za německé okupace tajně po nocích poslouchala západní rozhlasové stanice, zejména Londýn, BBC. Za to byl tehdy snad trest smrti. Poslouchalo se to pod dekou s minimální hlasitostí s uchem u reproduktoru a příjem asi taky nebyl ideální. Éter byl plný ruchů a pištění (něco podobného jsem zažil, když jsem ve 12 letech lovil Radio Luxembourg, to se sice nemuselo tajně, ale zas aby to nerušilo

starší občany, nemohlo se to nechat moc řvát – no a později jsem takhle lovil Svobodnou Evropu).

Jednou, když už jsem byl ve Zdislavě na prázdninách po 1. třídě ZDŠ, teta buď ztratila brýle, nebo se jí rozbily, nevím, vyšlo něco moc důležitého v novinách a ona nebyla schopna si to přečíst, nastoupil jsem já a prvňáčkovským způsobem jsem jí to přeslabikoval. To jsem byl užitečný!

Když mi bylo 10 let, v říjnu 1960, odstěhovali jsme se k tetě Mince do Bubenče, do bytu na třídě Jugoslávských partyzánů 26, protože Skácilíkovi, rodina máminy sestry Aleny, která tam do té doby s tetou bydlela, se musela stěhovat do Zlína. Takže od té doby jsme byli s tetou až do její smrti pohromadě v jednom bytě. Teta sice trávila svůj čas od jara do konce září ve své chaloupce ve Zdislavě, ale ostatní měsíce jsme byli spolu.

V tomto bytě pořádala teta pro rodiny svých neteří – moji mámu a její tři sestry – takové dýchánky s čajem a sušenkami. Byt byl rozlehlý, takže kolem tety se v jejím pokoji sesedli dospělí a rokovali o všem možném. Ten pokoj byl plný tetiných artefaktů. Skleník s hrníčky a ozdobnými předměty, skříňka pomalovaná stylizovanými květy, převažovaly barvy červená, černá, žlutá, plochy modré. A veliký obraz Svaté trojice u jesliček, na kterém plochou převažovala noční obloha s hvězdami a kometou. A my děti jsme se rozlezly do ostatního prostoru a různě si hrály. Mám na to překrásné vzpomínky! Nic moc konkrétního si z toho nepamatuju, ale ten pocit útulnosti a sounáležitost! (Jsou z toho skupinové fotografie.)

Michal Kosta, syn Danici Kostové roz. Nebuškové, vnuk Růženy Podhajské, prasynovec Minky Podhajské

Tetu Minku si spojuji se Zdislavou. Tak v sedmi, v osmi jsem byl poprvé s ní a „tetou“ Lídou ve Zdislavě sám, předtím tam byla s námi buď Danica, nebo Vendula. Jel jsem SÁM vlakem – obrovské dobrodružství popsané hůlkovým písmem v dopise do Prahy mámě Danici. Nevzpomínám si, zda jsem tam byl jediné dítko, či zda taky Aleš?

Z pobytu mi utkvěly v paměti denní sběrné návštěvy lesa – dvě tety znaly snad všechny druhy hub, plus ještě další, a byly majitelkami nepříjemně velkých bandasek, které bylo mým úkolem naplnit borůvkami.

S Jardou Rosenkranzů jsme chodili do kopců za dráhou prohánět a pokoušet tam se pasoucí krávy. Křižování každé polní cesty se železnicí bylo chráněno závorou, obsluhovanou z nádraží kladkostrojem; ještě dnes mě pálí tvář od facky, kterou mi vrazil naštvaný ajznboňák, když k nám dorazil podle dráhy na kole a zjistil, že jeho marné pokusy závoru zvednout se mu nedaří, neb jsme na ní s Jardou seděli.

Helena Brdičková roz. Skácilíková a Petr Skácilík, děti Aleny Skácilíkové roz. Nebuškové, praneteř a prasynovec Minky Podhajské, vnuci Růženy Nebuškové roz. Podhajské

Hela: Máma s tátou po svatbě bydleli v garsonce na Žižkově, a aby se dostali do většího bytu, teta Minka jim velkoryse pomohla tím, že směnili dohromady tu garsonku a větší byt, kde Minka bydlela s tetou Máňou (svou sestřenicí) a její služebnou – přítelkyní Fanynkou. Máňa pak zemřela[274], když už jsem byla na světě – pravděpodobně tedy mezi roky 1958 a 1960. Při té velké „mnohosměně“, kdy jsme se my odstěhovali do Zlína a Nohovi do Dejvic, pak sama Fanynka šla do nějakého malého bytu na Maltézském náměstí – jednou jsme ji tam s mámou navštívily.

Petr: Na Jugoslávských partyzánech jsme bydleli, už když jsem se narodil, tedy již v roce 1955. Odstěhovali jsme se někdy na podzim 1960, snad v září. Na tetu Minku moc vzpomínek nemám, bylo mi málo. Jen si vybavuji, že pro nás vždy na Vánoce připravila nějaké hračky, vlastnoručně vyrobené. Takové panáky na zeď, co se hýbali, když se tahalo za provázek z nich vycházející. Taky jedny Vánoce jsem dostal dřevěný model autokaru (autobusu bez střechy).

Včera (3. 1. 2021) jsme se s Danou (manželkou) byli podívat po betlémech v pražských kostelích. U kapucínů na Loretánském náměstí mají a vystavují dva. Jeden z nich teta Minka po roce 1945 opravovala.

Aleš Procházka, syn Venduly Procházkové roz. Nebuškové, vnuk Růženy Podhajské, prasynovec Minky Podhajské

Moc vzpomínek asi dohromady nedám, i když teta Minka je i v mém životě výraznou kapitolou. Nejvíce jsem ji zažil ještě jako malý kluk, a především se mi vybavuje naše společné houbaření – Minka vždycky v holínkách, s košíkem a hůlkou. Pak také vzpomínám na její charitativní nákupy vajíček, mléka, holoubat a příšerných deček od Rosenkranzů (sousedi ve Zdislavě).

V pubertálních letech jsem do Zdislavy moc nejezdil a snad poslední návštěva před Minčinou smrtí byla zcela neplánovaná – cestou z nepovedeného útěku před policií, která tehdy suplovala v rámci likvidace mániček[275] holiče (a tedy čerstvě za policejní asistence v Brně na nádraží ostříhán), mne nepředvídatelnost autostopu zanesla do Zdislavy. Teta měla upečenou kachnu, kterou jsem s ní povečeřel, přespal jsem a jel domů. To bylo naposled, co jsem ji viděl.

Malůvky na stěnách jsou v chalupě pořád, jsou ale zakryty deskami s omítkou, protože se nedaly prakticky udržovat a vše bylo strašně špinavé. Jak také

274 Marianna Podhajská zemřela 3. 4. 1959 ve věku 71 let.
275 máničky = mladíci s dlouhými vlasy à la Beatles byli při policejních zátazích násilně stříháni a někdy i zavírání.

vznikaly postupně a bez nějaké celkové koncepce, byla to vlastně změť všeho možného, včetně dobových výjevů z prvomájového průvodu. Asi daleko vzácnější je několik starých hraček (dřevěný vláček, sklápěcí auto, a hlavně vycpaná látková ovečka a buldog) a také dva oleje z okolní krajiny. Doma mám ještě několik obrazů, z nich jeden jsem kdysi na trhu antikvářů v Mánesu objevil a koupil.

Ota Bigagli roz. Nohová, dcera Jitky Nohové roz. Nebuškové, vnučka Růženy Podhajské, praneteř Minky Podhajské

Teta Minka byla pro nás, děti Nohovy, Procházkovy a Kostovy, tou nejdokonalejší náhradou skutečné babičky, kterou jsme nikdo nepoznali. Děti Skácilíkovy ji zažily méně, protože jsou mladší. Teta Minka měla ráda všechny čtyři svoje neteře, jejich partnery a potomky a byla jakýmsi spojovacím článkem všech našich rodin. Každé Vánoce jsme se tradičně scházeli u ní, a ještě si živě pamatuji na sešlosti, které se v prvních letech odbývaly v ateliéru.

Ateliér byl v posledním patře domu v Raisově[276] ulici č. 8. Byl to klasický ateliér se střešním oknem a se spoustou obrazů a vitrínami i policemi plnými dřevěných hraček, které teta zhotovovala. Vonělo to tam terpentýnem a barvami a pro nás děti to bylo opravdu přitažlivé prostředí. Ještě ráda vzpomínám na pohoštění, hlavně na chlebíčky se sardelovým máslem, které teta sama vyráběla a mně se zdály nedostižné.

Ve třetím patře téhož domu bydlela teta Máňa (Marianna Podhajská, vskutku tetina sestřenice). Kromě ní tam byla teta Elka, sestra Máni, tedy také sestřenice, a hospodyně Fanynka Šebíková. Jako úplně malá si pamatuji, že Elka[277] měla rakovinu, už byla velice nemocná, ležela a neustále naříkala bolestí, takže mě k ní nepouštěli, ale její nářek byl během návštěv téměř pořád slyšet. Teta Máňa byla výborná kuchařka a například ke svatebnímu obědu Aleny a Franty Skácilíka připravila svou proslavenou svíčkovou.

Leč neodbíhejme od tety Minky. Její malování, tvorba hraček a spousty jiných uměleckých věcí, pro nás byly samozřejmostí a obklopovaly nás odjakživa, ale co nás hlavně k ní poutalo v dětství, byla její laskavost, neúnavné vyprávění pohádek a každoroční pobyty v její chaloupce ve Zdislavě. Tam nás trpělivě snášela prakticky od jara do podzimu. My starší děti jsme dokonce dokončovaly školní rok ve zdislavské škole jednotřídce a tam i začínaly školní rok další. Tehdy to tak šlo.

Teta byla neúnavná milovnice procházek do lesa, sbírání hub, jahod, malin, borůvek – zkrátka všeho, co se v lese a přírodě rodilo. (V tom si dobře rozuměla s naší mámou, která byla stejně iniciativní a pořád nás někam honila.) Často

276 Minka bydlela v Bubenči v ulici, která stále měnila jména. Dnes se jmenuje Raisova, v r. 1920–1940 to byla Bendlova, pak 1940–1945 Tegetthoffova (Tegetthoffstrasse), 1947–1952 Dunkerská a zase 1945–1947 Bendlova.

277 Elka (Ela, Emanuela Podhajská), vrchní oficiálka zemské školní rady v Praze, zemřela 22. 7. 1947

v létě ve Zdislavě bývala jejím hostem také stará přítelkyně z Ústí nad Orlicí Lída Šebestlová[278], které jsme všichni říkali teta Lída a měli ji moc rádi.

Teta Minka měla v horním patře chalupy malířský stojan, barvy, palety – zkrátka všechny malířské potřeby – a také to tam vonělo jako v Praze v ateliéru. Přesto, že ji postihlo krvácení do oka a následná ztráta vidění v onom oku, ještě pár věcí namalovala. Malovala zdislavskou krajinu, samozřejmě Ještěd, Ralsko a lesní scenérie. Mám od ní obraz „Cesta do Janovic“, což byla krásná a poměrně dlouhá lesní procházka. Malovala také to, co nám rostlo přímo na zahrádce: růže stolistka, klematis, měsíčky, jiřiny, floxy, kopretiny, všechno se smíchalo do jedné kytice a namalovalo. Tenhle obraz mám viset v ložnici.

Naše soužití v ul. Jugoslávských partyzánů, poté, co se Skácilíkovi odstěhovali do Zlína, bylo také moc pěkné. V tetině pokoji se octly milé předměty z ateliéru a bylo tam velice útulno. Celá řada rodinných setkání, ze kterých máme fotografie, se odbývala právě tam. Chodila jsem k ní do pokoje ráda, občas jsem ji doprovázela na abonentní koncerty či na procházky a bylo nám s ní dobře. Náš Honzík byl ještě malý a často ho měla u sebe a hlídala. Zkrátka, všem nám byla tou nejlaskavější pratetou – babičkou, jak jsem se už zmínila.

Teta Minka poznamenala celý můj život a je ve mně nějak stále přítomna a je to přítomnost nad jiné milá a drahá.

278 Ludmila Šebestlová, operní pěvkyně Národního divadla Brno

Minka a potomci neteří, 1958
Petr, Vítek, Pavlínka

Doslov

Minka Podhajská, ač nejsme příbuzné, v jistém smyslu dosti zásadně vstoupila do mého života od první chvíle, kdy jsem vešla do jejího pokoje, v červnu 1986, při návštěvě v bytě u svého budoucího manžela Jana Nohy ml., v Praze 6 na třídě Jugoslávských partyzánů č. 26. Teta Minka samotná tam pochopitelně už nebyla, ale její obrazy visely na zdech, vedle fotografií, a nad křídlem vídeňské značky Ehrbar pak byl portrét klavíristky Růženy Podhajské, malířčiny to sestry, které jako by z oka vypadla její vnučka Helena Skácilíková, shodou okolností moje spolužačka na FF UK v Praze. A na jednom z obrazů byla Zdislava, tedy onen typický kostelík uprostřed vesnice v Lužických horách, která se skoro na dvacet let stala Minčiným druhým domovem od jara do podzimu.

V zimě pak bývala Minka v Praze, a když odtud odešla navždycky, zůstaly mnohé její věci tak, jako by si jenom na chvíli odskočila. Psací stůl, skříňky a skříně, veliké křeslo zvané „ušák“ a také všechny dokumenty, rodné, oddací a křestní listy, jakož i rodokmen celé rozvětvené rodiny skoro na 250 let dozadu. Především zde však zůstalo zachováno prastaré album v kožené vazbě se zlacenou sponou a v něm pečlivě popsané nádherné podobenky předků. A kromě tohoto prastarého alba ještě nejméně dalších deset, kam si prateta pečlivě lepila v průběhu života fotografie svých příbuzných, neteří a pak už praneteří a prasynovců, i některé fotografie ze svých cest. A samozřejmě pro mě, tak říkajíc „z první ruky“, zůstala zachována Minka ve vyprávění a vzpomínkách Jitky Nohové, její dcery Otky, syna Jakuba a mého muže Honzy, který sice měl teprve 4 roky, když prateta zemřela, ale onen dobrý pocit z teplé náruče milé „babičky“, která ho často hlídala, si pamatuje dodnes.

A v neposlední řadě, také pro mě byla Minka spojená se Zdislavou, jelikož do tohoto letního přístavu zajížděly, a i nadále zajíždějí se svými rodinami, potomci neteří, praneteří a prasynovců už v několikáté další generaci, tentokrát k Aleši Procházkovi, synovi Venduly rozené Nebuškové, který chaloupku pěkně opravil a udržuje. I my jsme s manželem a syny po mnoho let jezdili na léto do Zdislavy, kde na podestě stál po všechny dny malířský stojan a vedle něj ležela paleta se štětci. Na okenním parapetu pak trůnily hračky. Dole ve světnici zůstal převážně nábytek z doby, kdy sem Minka přišla roku 1946 a zhruba do poloviny 90. let ještě i malůvky na zdech. A my jsme také chodili po cestách tety Minky, k obrázkům, na Ještěd i do Janovic, na houby, na borůvky a jiné lesní plody, po večerech hráli stolní hry i karty a vzpomínali, jaké to asi tenkrát muselo být…

Velikou radost jsem měla onoho roku, kdy v Jízdárně Pražského hradu, na výstavě „Česká hračka“ mohly i naše děti uvidět hračky Minky Podhajské, a pak také, když vyšla kniha o Artělu, kde byly dokumentovány na fotografiích některé další Minčiny práce. Jinak jsme měli jen takové matné povědomí o tom, že hodně výtvarných děl sama prateta darovala do různých galerií a muzeí, doma i v cizině, že se mnohé ocitlo v soukromých sbírkách a jen pár věcí zůstalo u rodiny.

Proto nyní vnímáme opravdu jako velkou věc vzkříšení památky tak všestranné výtvarnice a vzácné ženy, jakou bezpochyby Minka Podhajská byla.

Ke všemu se v rodině uchovaly po dlouhý čas její „Paměti a deníky“, které při příležitosti výstavy autorčiných děl v Arthouse Hejtmánek předkládáme veřejnosti. Velice ráda jsem spolupracovala na jejich vydání.

PhDr. Alena Mrázová

Poděkování

Děkuji všem praneteřím a prasynovcům Minky Podhajské za jejich vzpomínky, Děkuji Heleně Brdičkové roz. Skácilíkové, že mi poskytla k přepisu originální rukopis Pamětí a Cestovního deníku MP. Děkuji svému synovi Janu Nohovi nejmladšímu, že převedl rukopis do digitální podoby a velmi tím přispěl k pěkné efektivní práci na jeho redigování.

Děkuji panu Tomáši Hejtmánkovi, že svým zájmem o život a dílo Minky Podhajské podpořil vydání „Pamětí“ v době, kdy výstavou a monografií ze své strany připomene v Arthouse Hejtmánek tuto významnou výtvarnici.

Alena Mrázová, v Praze, 27. 2. 2021

Soubor vybraných děl

Betlém, 1914
olej na plátně, 120 × 90 cm

Kohout a slepice, 1913
olej na plátně, 75 × 75 cm

Zátiší s hračkami, 1932
olej na plátně, 75 × 90 cm

Rožmitál u rybníka, 1925
olej na kartonu, 52 × 69 cm

Rok květin, 1943
olej na plátně, 85,5 × 116 cm

Otec, 1900
suchá jehla, 14 × 10 cm

Matka, 1900
suchá jehla, 14 × 10 cm

Mikuláš s čertíky, kolem roku 1905
šablonový tisk, 14 × 14 cm

Vítr, kolem roku 1910
dřevořez, 18 × 18 cm

Boj s drakem, kolem roku 1910
barevný dřevoryt, 18 × 18 cm

Sny, 1913–1914
barevný dřevořez a dřevoryt, 22 × 22 cm

Dopisnice (pohlednice) s pohádkovými motivy, 1915
9 × 14 cm

Dopisnice (pohlednice) s pohádkovými motivy, 1915
9 × 14 cm

Ráj, 1923
polychromované dřevo, 43 × 55 × 16 cm

Malovaná skříňka, 1905
malba Minka Podhajská, design Koloman Moser, výrobce Wiener Werkstätte
143 × 100 × 50 cm

Malovaná skříňka, 1905
(detail)

Mikuláš a čertík, 1908
provedení Hořické hračkářské družstvo, soustružené barevně malované dřevo

Soubor na moka, kolem roku 1910
Graniton, Rydl & Thon Svijany – Podolí, měkká kamenina

Kávový soubor, kolem roku 1910
Graniton, Rydl & Thon Svijany – Podolí, měkká kamenina

Minka Podhajská
Paměti

Sestaveno Vilemínou Podhajskou v letech 1953–1956
z jejích autentických rukopisných záznamů

Vydal Arthouse Hejtmánek – galerie a aukční dům v Praze, 2021
Text | © Vilemína Podhajská
Redakční zpracování a poznámky | Alena Mrázová, Laura Hejtmánková
Korektura | Dana Řondíková
Fotografie | © Rodinný archiv příbuzných Minky Podhajské,
archiv Tomáše Hejtmánka, archiv UPM v Praze
Úprava fotografií | Tomáš Hejtmánek, Alena Mrázová
Grafická úprava | Pavla Nečásková, Julie Dítětová
© Arthouse Hejtmánek v Praze, 2021
ISBN 978-80-907493-4-4

Minka Podhajská
Paměti

© Arthouse Hejtmánek v Praze, 2021